

ΙΑΤΡΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Π. ΡΟΖΟΣ

Η ΩΤΟΡΙΝΟΛΑΡΥΓΓΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΛΛΟΥ

(ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ)

ΜΙΧΑΛΗ Δ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΙΑΤΡΟΥ - ΩΤΟΡΙΝΟΛΑΡΥΓΓΟΛΟΓΟΥ

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΓΙΑ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΑ
ΠΟΥ ΥΠΟΒΛΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΙΑΤΡΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1986

234/2002

"Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από την Ιατρική Σχολή, δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα". (Νόμος 5343/32, άρθρο 202, παρ. 2)

"... Εἰ μὲν τὰ σαφῶς ὑφ' Ἱπποκράτους
γεγραμμένα μὴ νοήσας κατὰ τὴν πρώτην
ἐπιβολὴν καὶ δύς, καὶ τρίς, καὶ πλειο-
νάκις ἀναγνώτω, προσέχων τὸν νοῦν· εἰ
γὰρ τοῦτο ποιήσῃ, πάντως ταῦτ' ἐννοή-
σει σαφῶς ἐρμηνευόμενον ..."

ΓΑΛΗΝΟΣ

Μερικά άτομα γίνονται γνωστά, έχοντας πίσω τους οικεία πρόσωπα, τα οποία μένοντας στην αφάνεια, δείχνουν την απαραίτητη κατανόηση και συμπράσταση σ' αυτούς που θέλουν να προβληθούν. Και αν αυτό για τους μεγάλους, για τη γυναίκα μου BARBARA, είναι ζήτημα επιλογής, δεν είναι όμως το ίδιο για τα παιδιά μου ΝΕΦΕΛΗ και ΙΑΣΟΝΑ, που συχνά ζήτησαν τον πατέρα τους και δεν τον είχαν τις ώρες που τον ήθελαν. Χωρίς να θέλω να δικαιολογηθώ, πιστεύω ότι το πόνημα αυτό θα γίνει μελλοντικά μια μικρή αποζημίωσή τους.

Πρέβεζα 7-2-86

Στη μνήμη
του
ΛΕΩΝΙΔΑ ΠΑΠΑΓΙΩΤΗ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΟΡΙΣΜΟΙ ΩΤΟΡΙΝΟΛΑΡΥΓΓΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΑΘΗΣΕΩΝ	17
ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΩΤΟΡΙΝΟΛΑΡΥΓΓΟΛΟΓΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ	21
Μηχανισμός λειτουργίας αισθητήριων οργάνων	21
Φλεγμονές-Εκκρίσεις ρινός, υπερώας, ώτων	22
Λοιμώξεις ανωτέρου αναπνευστικού συστήματος	23
Σχέσεις εγκεφάλου-καρδιάς-ήπατος	23
Αξιολόγηση-Σχετικότητα κλινικών συμπτωμάτων	23
ΩΤΟΛΟΓΙΑ	25
Ανατομική	25
Φυσιολογία	27
Παθολογία	28
ΡΙΝΟΛΟΓΙΑ	49
Ανατομική	49
Φυσιολογία	51
Παθολογία	53
Επισκόπηση ρινός	70
ΣΤΟΜΑΤΟΛΟΓΙΑ-ΦΑΡΥΓΓΟΛΟΓΙΑ	73
Ανατομική-Φυσιολογία	73
Παθολογία	74
ΛΑΡΥΓΓΟΛΟΓΙΑ	79
Ανατομική	79
Φυσιολογία	94
Παθολογία	98
ΚΕΦΑΛΑΛΓΙΕΣ	101
ΠΑΡΩΤΙΔΕΣ	103
ΑΛΛΕΣ ΩΤΟΡΙΝΟΛΑΡΥΓΓΟΛΟΓΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ	107
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	111
CONCLUSIONS	113
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	117

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όπως η μελέτη της Ιστορίας του Ανθρώπου και του Πολιτισμού επιβάλλεται σε κάθε μορφωμένο άνθρωπο, έτσι δεν θα πρέπει να τον αφήνει αδιάφορο και η μελέτη των επιμέρους αλτρουϊστικών προσπαθειών του ανθρώπου για το συνάνθρωπο με σκοπό τη θεραπεία των νόσων, των ατυχημάτων ή άλλων βλαβών της υγείας και αρτιμέλειάς του. Στη διαδρομή χιλιάδων και χιλιάδων χρόνων συγκεντρώνονταν οι γνώσεις της Ιατρικής και ανοίγονταν ο δρόμος της πρόοδου της.

Από το κολοσσιαίο διάστημα της ζωής του νοητικού ανθρώπου έχουμε δείγματα στοιχειώδους επιστημονικής νόησης από τον 42ο αιώνα π.Χ. και μετά, δηλ. από την εποχή που χρονολογείται η αρχή του Αιγυπτιακού ημερολογίου. Στο διάστημα πάλι από τον 42ο μέχρι τον 6ο αιώνα π.Χ. που αρχίζει η άνθηση του Ελληνικού πνεύματος, βλέπουμε η επιστημονική νόηση να καλλιεργείται από τους κατοίκους ενός μονάχα μέρους της γης, ενώ τα υπόλοιπα τμήματα της υδρογείου έμεναν στην αδράνεια.

Έχει αποδειχθεί ότι αποφασιστικός παράγοντας για την πνευματική ανάπτυξη ενός λαού είναι η πολιτική ευημερία, η οποία αποδεικνύεται με την οικονομική ευεξία και τη δική του παραγωγή αγαθών.

Απ'όλους τους λαούς της αρχαιότητας τέτοια πνευματική ανάπτυξη παρουσίασαν:

- 1) Οι λαοί που έζησαν ανάμεσα στους ποταμούς Τίγρη και Ευφράτη (γι'αυτό και ονομάσθηκαν Μεσοποτάμιοι).
- 2) Οι λαοί που κατοικούσαν γύρω από τον ποταμό Νείλο (δηλ. οι Αιγύπτιοι).
- 3) Οι λαοί που ζούσαν στη χώρα του Ινδού ποταμού (δηλ. οι Ινδοί).
- 4) Οι λαοί που κατοικούσαν στα εύφορα εδάφη, που ποτίζονταν από τους ποταμούς Κίτρινο και Κιανούν.

Όμως, παρόλα αυτά, είναι παραδεκτό απ'όλους τους ιστορικούς, ότι η καθαρή επιστημονική καλλιέργεια με τη σημερινή σημασία του όρου συναντιέται στους Αρχαίους Έλληνες του 6ου και του 3ου αιώνα π.Χ.

Η Ελληνική Επιστήμη της αρχαιότητας είναι αυθύπαρκτη, διακρίνεται τέλεια και αφορίζεται σαφέστατα από τα νοητικά επιτεύγματα των παραπάνω λαών που δημιούργησαν τους πρώτους πολιτισμούς. Από τότε και μέχρι σήμερα ακόμη δεν αναπτύχθηκε τέτοια ανεξάρτητη πνευματική επίδοση και κάθε προσπάθεια πνευματικής Αναγέννησης και Ανθρωπισμού είχε αφετηρία το Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα.

Από τις επιστήμες που αναπτύχθηκαν στην Αρχαία Ελλάδα, ξεχωριστή θέση κατέχει η Ιατρική. Οι ιατρικές γνώσεις των Αρχαίων Ελλήνων μεταφέρθηκαν μέχρι σήμερα με γραπτά έργα, όπως π.χ. τα έπη του Ησιόδου, του Πινδάρου και του Ομήρου, τα έργα των τραγικών και των κωμικών, τα διασωθέντα έργα των αρχαίων φιλοσόφων, αποσπάσματα έργων προϋποκρατείων ιατρών ή απόψεις τους, που διασώθηκαν στα έργα της Ιπποκρατείου Συλλογής, τα έργα του Γαληνού και του Κέλσου. Επειδή οι ιατρικές γνώσεις που αναφέρονται στα έργα του Γαληνού είναι κατά κάποιο τρόπο συνέχεια (με τις απαραίτητες βέβαια αφαιρέσεις, συμπληρώσεις και διορθώσεις) των ιατρικών γνώσεων της Ιπποκρατείου και προϋποκρατείου εποχής, κρίναμε σκόπιμο πριν αναφερθούμε στο Γαληνό και την εποχή του, να προτάξουμε μια σύντομη ιστορική ιατρική ανασκόπηση των παραπάνω εποχών. Με αυτή τη θέση μένουμε πιστοί στην Ιπποκράτειο άποψη για τη συνέχεια των ιατρικών γνώσεων: "... 'Ιητρικὴ πάντα πάλαι ὑπάρχει καὶ ἀρχὴ καὶ ὁδὸς εὐρημένη, καθ' ἣν καὶ τὰ εὐρημένα πολλά τε καὶ καλῶς ἔχοντα εὕρηται ἐν πολλῶ χρόνῳ καὶ τα λοιπά εὐρεθῆσεται, ἢν τις ἱκανὸς τε ἐὼν καὶ τὰ εὐρημένα εἰδὼς ἐκ τούτων ὀρμύμενος ζητήῃ..." (1).

Στα πρώτα βήματά της η Ιατρική των Ελλήνων βάδιζε χέρι-χέρι με τη Φιλοσοφία. Τους ιατρούς τους ενδιέφεραν και τα προβλήματα της Κοσμογονίας, τους δε φιλοσόφους και τα βιολογικά προβλήματα. Ενδεικτικά αναφέρουμε τέτοιους δυσυπόστατους άνδρες (φιλοσόφους και ιατρούς): το Θαλή το Μιλήσιο, τον Αναξίμανδρο, τον Αναξίμενη, τον Ίπωνα από το Ρήγιο, το Διογένη από την Απολλωνία, τον Πυθαγόρα και το μαθητή του Φιλόλαο (πατέρα της Φυσιολογίας), τον Ηράκλειτο, το Δημόκριτο, τον Αναξαγόρα.

Παράλληλα όμως με την Ιατρική των φιλοσόφων, στην Αρχαία Ελλάδα αναπτύχθηκε και η Ιερατική Ιατρική, καρπός της θεουργικής που δεν αναπτύχθηκε μόνο στο χώρο της Ελληνικής Αρχαιότητας, αλλά και σε ολόκληρη την έκταση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και αυτό αποδεικνύεται από τα ευρήματα των Ασκληπιείων στις παραπάνω περιοχές. Κυριότερες ιατρικές θεότητες των Αρχαίων Ελλήνων υπήρξαν ο Απόλλων, ο γιατρός των θεών, ο εφευρέτης της Ιατρικής, ο θεός τιμωρός ο οποίος έστελνε τους λοιμούς στους ανθρώπους για σοφρωνισμό, αλλά και ο θεός Σωτήρας, ο οποίος έσωζε τους ανθρώπους από τις αρρώστιες, η Άρτεμις η οποία θεωρούνταν θεά της λοχείας, η Αθηνά-Υγεία η προστάτιδα της υγείας των ανθρώπων, η Ήρα η προστάτιδα των λεχωϊδων κ.ά. Εκτός απ' αυτές τις κύριες θεότητες, υπήρχαν και δευτερεύουσες, όπως η Αφροδίτη, ο Ποσειδώνας, ο Ερμής, η Ειλείθυια, ο Πρίαπος, ο Βάκχος κ.ά.

Από τον 7ο αιώνα π.χ. η λατρεία του Ασκληπιού έδωξε, σχετικά με την Ιατρική και την υγεία, τη λατρεία κάθε άλλου θεού, ημίθεου ή ήρωα.

(1) Ιπποκράτους Άπαντα, 1, 572.

Ο Ασκληπιός υπήρξε μαθητής του Κενταύρου Χείρωνα. Έγινε ηγεμόνας της Τρίκκης και της Ιθώμης (Θεσσαλία), αλλά παράλληλα υπήρξε λαμπρός ιατρός σύμφωνα με τον Όμηρο και τον Πίνδαρο και ο θεός της Ιατρικής, σύμφωνα με τον Ησίοδο. Ο Γαληνός τονίζει ότι ο Ασκληπιός υπήρξε δημιουργός της Ιατρικής τέχνης και πρώτος επιστήμονας ιατρός, αφού: "... πρὸ Ἀσκληπιού τέχνη μὲν ἰατρικὴ οὕτω ἦν ἐν ἀνθρώποις, ἐμπειρίαν δέ τινα οἱ παλαιοὶ εἶχον φαρμάκων καὶ βοτανῶν οἷα παρ' Ἑλλήσι Χείρων ὁ Κένταυρος ἠπίστατο καὶ ὑπὸ τούτου παιδευθέντες ἦρωες..." (2).

Με τις θεραπευτικές μεθόδους που εφάρμοζε ο Ασκληπιός "άρπαζε" πολλούς νεκρούς από τον Πλούτωνα και έτσι άρχισε να ερμηνώνει ο Άδης. Ο Πλούτωνα παραπονέθηκε στο Δία γι' αυτό το γεγονός και ο Πατέρας των θεών με κεραυνό έκαψε τον Ασκληπιό, σύντομα όμως ο Ασκληπιός αποθεώθηκε. Φαίνεται ότι η αποθέωση του Ασκληπιού έγινε πενήντα χρόνια πριν από τον Τρωικό Πόλεμο, σύμφωνα με τον Απολλόδωρο και τον Κλήμεντα τον Αλεξανδρέα. Οι γιοί του Ασκληπιού, Μαχάων και Ποδαλείριος, εξαιρετικοί ιατροί και πολεμιστές ταυτόχρονα, διακρίθηκαν στον Τρωικό Πόλεμο και μετά το τέλος του, τιμώντας τον πατέρα τους, ίδρυσαν τους πρώτους ναούς-θεραπευτήρια, τα Ασκληπιεία.

Η λατρεία του Ασκληπιού συνεχίστηκε και στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, μέχρι και τον 6ο μ.Χ. αιώνα. Μέσα από το Ασκληπιείο της Κω ξεπήδησε η μεγαλοφυΐα του πατέρα της Ιατρικής, του Ιπποκράτη του Β΄, γύρω στα μέσα του 5ου π.Χ. αιώνα.

Ο Ιπποκράτης, σε μια εποχή όπου κυριαρχούσαν η θεοκρατία και οι δεισιδαιμονίες, τόλμησε να διακηρύξει ότι τα νοσήματα δεν είναι αποτέλεσμα της οργής των θεών ή της επίδρασης των κακών πνευμάτων, αλλά οφείλονται σε διαταραχές της λειτουργίας του οργανισμού. Το ιερατείο άρχισε να μάλνεται εναντίον του και είναι ν' απορεί κανείς πώς ο Ιπποκράτης δεν είχε την ίδια τύχη με το Σωκράτη τον άλλο κήρυκα και μάρτυρα της αλήθειας.

Όπως ο Σωκράτης ξεχώριζε τη Φιλοσοφία από τις κοσμογονικές εικασίες και την κατεύθυνε προς την ηθική, έτσι και ο Ιπποκράτης ελευθέρωσε την Ιατρική από τη δεισιδαιμονία αφενός και από τη φιλοσοφική εικασία αφετέρου και την κατεύθυνε σοφά και συστηματικά προς τον άμεσο και μοναδικό της αντικειμενικό σκοπό, τη θεραπεία του αρρώστου.

Τα χαρακτηριστικά της Ιπποκρατείου Ιατρικής δεν εξαντλούνται σε μερικές σελίδες μιας σύντομης εισαγωγής, ούτε είναι ο σκοπός αυτής της εργασίας. Θα ήταν όμως παράλειψη να μην αναφέρουμε περιληπτικά (επιγραμματικά θα μπορούσαμε να πούμε) ότι η Ιπποκρατική Ιατρική είναι θεμελιωμένη πάνω σε μια πλατειά γνώση των φυσικών επιστημών, με βαθειά εμπειρία της Πρα-

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Κῆλη, Εἰσαγωγή ἢ Ἰατρός, τόμος XIV, σελ. 674.

κτικής Ιατρικής, σ'ένα καθαρό και βαθύ στοχασμό γύρω από τις σχέσεις αιτίας και αποτελέσματος και σε μια ηθική αντίληψη βασιζόμενη πάνω σ'ένα υψηλό ηθικό νόμο.

Η Ιατρική των μετα-ιπποκρατικών χρόνων δεν έχει να επιδείξει κανένα ιδιαίτερο σταθμό της ιστορικής πορείας της παρά μια καινούργια σύζευξη με τη Φιλοσοφία (με πρωταγωνιστή τον Αριστοτέλη) και ένα εμπλουτισμό της με ανατομικές και φυσιολογικές γνώσεις, ιδιαίτερα δε από την Αλεξανδρινή Σχολή με κύριους εκπρόσωπους τον Ηρόφιλο και τον Ερασίστρατο.

Με το τέλος της Αλεξανδρινής εποχής και την έναρξη της Ρωμαϊκής, η Ρώμη έγινε το κέντρο του πολιτισμού και ο κληρονόμος της επιστήμης και της τέχνης της Ιατρικής. Την εποχή αυτή σημάδεψε η παρουσία ενός μεγάλου ιατρού, του Γαληνού.

Η εποχή αυτή (Ρωμαϊκή) χαρακτηρίζεται από μια στασιμότητα σε επιστημονικές συλλήψεις και τα πάντα γύρω από την Ιατρική είχαν αγκιστρωθεί στα συγγράμματα των αρχαίων. Η διδασκαλία του Ιπποκράτη γίνονταν από διάφορες σχολές, αλλά σε αποκρυσταλλωμένη μορφή. Οι ανατομικές γνώσεις ήταν ελλειπείς γιατί προέρχονταν σχεδόν αποκλειστικά από τις ανατομές των ζώων. Η φυσιολογία βρίσκονταν ακόμα σε σπαργανώδη κατάσταση και η θεραπευτική (παρά την κάποια τεχνική τελειοποίηση της Χειρουργικής) στον 2ο μ.Χ. αιώνα δεν ήταν περισσότερο προηγμένη απ'ότι ήταν στην εποχή του Ιπποκράτη. Γενικά και επιγραμματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι στη Ρωμαϊκή εποχή δεν οικοδομήθηκε κανένα ιδιαίτερο και πρωτότυπο ιατρικό σύστημα. Αυτό το έργο επιφυλάχθηκε και κατακυρώθηκε στον Κλαύδιο Γαληνό (Claudius Galen) (138-201 μ.Χ.), ο οποίος βασιζόμενος στην κατευθεία κλινική παρατήρηση του Ιπποκράτη έδωσε αληθινή αξία και κατάλληλη αναλογία στην ανατομική και πειραματική αντίληψη.

Γεννήθηκε στην Πέργαμο της Αιολίδας και ο πατέρας του Νίκων φρόντισε να του δώσει σπουδαία μόρφωση. Από μικρός παρακολούθησε στην πατρίδα του φιλοσόφους διαφόρων τάσεων και ανάμεσά τους και το Νεοπλατωνικό, Γάιο. Σπούδασε Ανατομία κοντά στο Σάτυρο και μαθήτευσε κοντά στο φιλόσοφο και φαρμακόλογο Αισχρίωνα. Συμπλήρωσε τις ιατρικές του σπουδές στη Σμύρνη, στην Κόρινθο και στην Αλεξάνδρεια, όπου σχετίστηκε με τον ανατόμο Ηρακλειανό. Γύρισε στην Πέργαμο το 157 και διορίστηκε ιατρός των μονομάχων. Το 161 πήγε στη Ρώμη, όπου για να διορθώσει πολλές ιατρικές πλάνες που επικρατούσαν τότε, άρχισε σειρά διαλέξεων και πειραμάτων στο τέμενος της Ειρήνης. Το 166, παρά τις επιτυχίες του, άφησε την πρωτεύουσα και ξαναγύρισε στην Πέργαμο. Οι εχθροί του τότε τον κατηγορήσαν ότι εγκατέλειψε τη Ρώμη γιατί φοβήθηκε τον ενσκήψαντα λοιμό του Αντωνίου. Ο αυτοκράτορας όμως Μάρκος Αυρήλιος τον κάλεσε ξανά στη Ρώμη, όπου τον όρισε ιατρικό σύμβουλο.

του διαδόχου Κόμμοδου και αργότερα προσωπικό γιατρό του. Πέθανε γύρω στο 200 μ.Χ. στην Πέργαμο, όπου είχε στο μεταξύ επιστρέψει.

Το θεωρητικό και πρακτικό έργο του Γαληνού ήταν πολύ μεγάλο. Έβαλε τάξη στη σύγχυση και το χάος που επικρατούσε στην Ιατρική της εποχής του και δίκαια πήρε αυτή τη θέση που είχε αντίστοιχα και ο Αριστοτέλης στη Φιλοσοφία. Είχε αδυναμίες και ελαττώματα, που φαίνονται άλλωστε και στα συγγράμματά του. Ήταν εριστικός, αυτάρεσκος και κομπαστικός. Εκτός από τον εαυτό του, θαύμαζε υπερβολικά τον Ιπποκράτη, τον οποίο θεωρούσε αλάθητο και αγανακτούσε με όσους τολμούσαν να τον κατηγορήσουν ή και να τον κρίνουν μόνο. Έλεγε συχνά πως ο γιατρός είναι υπηρέτης και μιμητής της φύσης και πως για να πετύχει στο έργο του έπρεπε να ξέρει καλά τη θέση, την κατασκευή και τη λειτουργία του κάθε οργάνου του σώματος, αλλιώς θα ήταν "... φαρμακοπώλης τις τῶν τριῶδων ...".

Ο γιατρός έπρεπε επίσης να είναι "... ἀγχύνους, μνήμων καὶ φιλόπονος..." και να ασκεί το επάγγελμά του με οδηγούς τη λογική και την πείρα.

Τα συγγράμματα του Γαληνού συμποούνται σε τετρακόσια περίπου στα οποία περιλαμβάνονται και μερικά, τα οποία εξαφανίστηκαν όταν το τέμενος της Ειρήνης καταστράφηκε από πυρκαϊά. Αυτά που διασώθηκαν είναι ογδόντα τρία βιβλία που με βεβαιότητα μεγάλη μπορούν να αποδοθούν στο Γαληνό, δέκα εννέα αμφίβολα και δέκα πέντε με υπομνήματα στα Ιπποκρατικά κείμενα.

Από τις εργασίες του Γαληνού που δημοσιεύθηκαν στην πλήρη έκδοση του Κύηη (την οποία πήραμε και χρησιμοποιήσαμε σαν βάση της εργασίας μας) οι σπουδαιότερες είναι οι παρακάτω: "Περί του ιδεώδους ιατρού", "Περί της ιδεώδους Φιλοσοφίας", "Περί των κατά τον Ιπποκράτην Στοιχείων", "Περί ανατομικών προπαρασκευών ή εγχειρήσεων", "Περί ανατομής των φλεβών και των αρτηριών", "Περί της κινήσεως των μυών", "Περί των διδασκαλιών του Ιπποκράτους και του Πλάτωνος", "Περί των θέσεων των νόσων", "Περί της χρησιμότητας των μερών του ανθρωπίνου σώματος", "Περί της Ιατρικής τέχνης", "Περί της θεραπευτικής μεθόδου".

Η πρώτη Λατινική μετάφραση έγινε από τον Diomedes Bonardo, γιατρό από τη Brescia, και κυκλοφόρησε στη Βενετία το 1490. Η πρώτη έκδοση στο πρωτότυπο (Ελληνικά) είναι του Aldi που δημοσιεύθηκε το 1525 στη Βενετία σε πέντε τόμους. Αναφέρουμε επίσης τους 20 τόμους του C.G. Kühn (Λειψία, 1821-1833), καθώς και την έκδοση Teubner (1884-1896). Πολλά έργα του Γαληνού εκδόθηκαν επίσης στο Corpus Medicorum Graecorum (Συλλογή Ελλήνων Ιατρών) στη Λειψία.

Αναμφίβολα, ο Γαληνός είναι ο ιδρυτής της Ανατομίας και της Φυσιολογίας. Το έργο του όμως συνδυάζει αφενός μεν τις έρευνες και τις πρακτικές

παρατηρήσεις ενός προικισμένου γιατρού, αφετέρου τις θεωρητικές μελέτες ενός δογματιστή. Κάθε πειραματική παρατήρηση έπρεπε να υποβληθεί σε φιλοσοφική ή μάλλον τεολογική απόδειξη. Στο σύστημά του το κάθε τι έχει ένα σκοπό. Τα όργανα είναι κατασκευασμένα με τέτοιο τρόπο, ώστε να ανταποκρίνονται τελείως στη λειτουργία τους και κάθε τμήμα του οργανισμού ανταποκρίνεται σ'ένα προκαθορισμένο σκοπό. Υπάρχει επομένως μια τέλεια σχέση μεταξύ της αιτίας και του σκοπού και αυτή ακριβώς η τέλεια σχέση αποδεικνύει την πανσοφία του θεού. Ο Γαληνός που διακήρυττε ότι ήταν μονοθεϊστής φαίνεται πως είχε επηρεασθεί από τον Ιουδαϊσμό που είχε αρκετούς οπαδούς στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις της Ρώμης.

Ο Γαληνός, προσαρμόζοντας τις πειραματικές του ανακαλύψεις στον τεολογικό δογματισμό του, τις υπέβαλε έτσι σε μια μάταιη φιλοσοφική μελέτη. Τις παρατηρήσεις που έκανε στην ανατομία των ζώων τις μετέφερε χωρίς κανένα δισταγμό στον άνθρωπο. Οι υποθέσεις του όμως στη Φυσιολογία κρίνονταν δικαιολογημένες μόνο όταν συνέπιπταν με τους συλλογισμούς της Φιλοσοφίας του Αριστοτέλη. Το πνεύμα που είναι η ουσία της ζωής, είναι τριών ειδών: το **ψυχικό πνεύμα**, το οποίο έχει την έδρα του στον εγκέφαλο, το κέντρο των αισθήσεων και της κίνησης' το **ζωτικό πνεύμα**, το οποίο αναμιγνύεται με το αίμα και την καρδιά, το κέντρο της κυκλοφορίας και της ρύθμισης της θερμοκρασίας του σώματος' το **φυσικό πνεύμα**, το οποίο έρχεται στην καρδιά από το ήπαρ, το κέντρο της θρέψης και του μεταβολισμού. Για το Γαληνό, το σώμα δεν είναι παρά το όργανο της ψυχής. Έτσι λοιπόν εξηγείται το γεγονός ότι το σύστημά του που σχεδόν ανταποκρίνεται στο Χριστιανικό δογματισμό, υποστηρίχθηκε από την Εκκλησία. Η υποστήριξη αυτή κράτησε μέχρι τους χρόνους της Αναγέννησης. Οι απόψεις του θεωρούνταν θέσφατα και οι μόνες ορθόδοξες, γίνονταν δε κανείς ύποπτος για την Εκκλησία αν αντέκρουε το Γαληνό. Αξίζει να αναφερθεί εδώ το γεγονός ότι όταν το 1543 ο Φλαμανδός ανατόμος Vesalius αποκάλυψε ορισμένες πλάνες του Γαληνού, ξεσήκωσε ιερή αγανάκτηση. Η Ιερά εξέταση τον καταδίκασε στη Μαδρίτη σε θάνατο και ύστερα μετέτρεψε την ποινή του σε εξορία στους Αγίους Τόπους. Επιστρέφοντας απ'εκεί ναυάγησε και πέθανε στη Ζάκυνθο το 1564.

Παρά τα παραπάνω αναφερθέντα μειονεκτήματα του συστήματός του, ο Γαληνός είναι ο θεμελιωτής της Ανατομικής και της Πειραματικής Φυσιολογίας. Αποκάλυψε αιώνες πριν αλήθειες που η επιστήμη κατόρθωσε να επικυρώσει στη διάρκεια του 20ου αιώνα. Ανάμεσα στα άλλα, ο Γαληνός γνώριζε τη λειτουργία της καρδιάς και των βαλβίδων της και είχε τέλεια γνώση της κυκλοφορίας του αίματος, 14 αιώνες πριν από τον Άγγλο Harvey (1578-1657). Γνώριζε τα χυλοφόρα (λεμφαγγεία) καθώς και τα τριχοειδή 15 αιώνες πριν τα ανακαλύψει στο μικροσκόπιο ο Ιταλός Malpighi (1628-1694). Γνώριζε την κληρονομικότητα, τη μεταδοτικότητα ορισμένων ασθενειών και την επώαση των λοιμωδών, πε-

ριέγραψε με καταπληκτική ακρίβεια πολλές παθήσεις όπως τον καρκίνο του πνεύμονα, τη γάγγραινα, το ανεύρυσμα, το διαβήτη κ.ά. Γνώριζε τη θεραπεία των νευρικών παθήσεων με τους ελώδεις πυρετούς, επιστημονική αλήθεια που "ανακάλυψε" ο Αυστριακός νευρολόγος Wagner (1857-1940) και κέρδισε το 1927 το βραβείο Νόμπελ. Ο Γαληνός γνώριζε επίσης τη σημασία της ακινησίας του πνεύμονα για τη θεραπεία των παθήσεών του, αρχή στην οποία στηρίζεται ο πνευμοθώρακας, τον οποίο εφάρμοσε ο Γερμανός φυματιολόγος Bremer (1826-1889) ύστερα από 1700 χρόνια. Ήταν επιδέξιος χειρουργός και εκτελούσε δύσκολες επεμβάσεις στο κρανίο, στο θώρακα, στην κύστη, στα μάτια και στα γεννητικά όργανα. Είχε σπουδαίες γνώσεις μαιευτικής, γυναικολογίας και εμβρυολογίας και στήριζε τη θεραπευτική του, όπως και ο Ιπποκράτης, σε τρεις θεμελιώδεις αρχές:

- α) "τα ενάντια των εναντίων εστίν ιάματα",
- β) τα θεραπευτικά μέσα για το ίδιο νόσημα, διαφέρουν ανάλογα με την κράση, τη ζωτική δύναμη και γενικά τον τρόπο ζωής του κάθε ανθρώπου και
- γ) η θεραπεία μιας αρρώστιας, προϋποθέτει γνώση της αιτίας που την προκάλεσε.

Πριν επιτρέψει τη χρήση κάποιου φαρμάκου, έκανε πειράματα πολλά σε ζώα, για να διαπιστώσει την ενέργειά του. Παραδεχόταν την ύπαρξη "τεσσάρων δραστηκών ποιότητων" που είναι η θερμότητα, η ψυχρότητα, η υγρότητα και η ξηρότητα. Από την αλληλεπίδρασή τους παράγονται οι τέσσερις χυμοί: αίμα, φλέγμα, ξανθή χολή, μέλαινα χολή. Ανάμεσα σ'όλες τις εργασίες του Γαληνού, αυτές που διαβάσθηκαν και μελετήθηκαν συχνότερα είναι τα ανατομικά, διαιτητικά και θεραπευτικά συγγράμματά του. Μια ενδιαφέρουσα εργασία είναι η πραγματευόμενη περί των "παθομιμωμένων", δηλ. των προσποισμένων ασθενεία.

Το σύστημα του Γαληνού συγκρινόμενο με το σύστημα του Ιπποκράτη είναι θεμελιωμένο πάνω σε μια εντοπισμένη και όχι γενική παθολογία, σαν κι αυτή που διδάχθηκε από το δάσκαλο της Κω. Οι Ιπποκρατιστές προσπαθούσαν να βγάλουν συμπεράσματα με συνθετική μέθοδο μέσα από την κατάλληλη μελέτη των παγκόσμιων νόμων, ενώ η γραμμή της σκέψης του Γαληνού ήταν αναλυτική και συστηματοποιημένη σε αυστηρούς τύπους. Βλέπουμε λοιπόν ότι ο Γαληνός προανατόλισε έτσι την ιατρική σκέψη που πραγματικά θα μπορούσε να έχει μεγάλη πρόοδο αν:

- 1) η μέθοδός του αυτή δεν είχε περιορισθεί μέσα σε ένα τελολογικό δόγμα και
- 2) η εποχή του δεν χαρακτηρίζονταν από μια πτώση του κριτικού λόγου, απόρροια πολιτικοκοινωνικών αιτιών. Ήταν η εποχή που οι άνθρωποι προτιμούσαν περισσότερο να πιστεύουν παρά να συζητούν και έτσι το δόγμα γίνονταν ευκολότερα δεκτό από την κριτική.

Έτσι λοιπόν ο θησαυρός των παρατηρήσεων του Γαληνού αποκρυσταλλώθηκε και έγινε άγονος, αντί να δώσει ώθηση στην ολοκλήρωση της παρατήρησης και της έρευνας. Στους κατοπινούς αιώνες οι οπαδοί του ακολούθησαν το γράμμα του έργου του και όχι το πνεύμα.

Αυτό το μικρό πόνημα, πέρα από τη σκοπιμότητα της ιατρικής ιστορικής συνέχειας, θέλει να καταδείξει ακριβώς και αυτή την παραχάραξη της μεθόδολογίας και ιατρικής σκέψης του Γαληνού από τους μεταγενέστερους ιατρούς.

Στα Άπαντα του Γαληνού δεν περιλαμβάνεται ειδικό έργο που να πραγματεύεται το αντικείμενο της ωτορινολαρυγγολογίας. Στην αναδίφηση όμως των κειμένων του Γαληνού, βρήκαμε "ειδικές γνώσεις" (ωτορινολαρυγγολογικές), τις οποίες κατατάξαμε στα μεγάλα κεφάλαια της Ωτολογίας, Ριнологίας, Στοματολογίας-Φαρυγγολογίας και Λαρυγγολογίας.

Προτάξαμε τους ορισμούς του Γαληνού που αφορούν την Ωτορινολαρυγγολογία. Σε ειδικά κεφάλαια συμπεριλάβαμε τις "ειδικές γνώσεις" που αναφέρονται στις Κεφαλαλγίες και στις Παρωτίδες. Τέλος, ορισμένες "ειδικές γνώσεις", που δεν μπορέσαμε να τις κατατάξουμε στα επιμέρους κεφάλαια που αναφέραμε, τις συμπεριλάβαμε σε ειδικά κεφάλαια με τους τίτλους "Διάφορες ωτορινολαρυγγολογικές γνώσεις" και "Άλλες ωτορινολαρυγγολογικές γνώσεις".

Θεωρώ εκπλήρωση καθήκοντος την έκφραση ευγνωμοσύνης στον Καθηγητή της Ιστορίας της Ιατρικής στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων κ. Β.Ρόζο ο οποίος αγόγγυστα μου παρείχε πολύτιμες υποδείξεις και γενικά επέβλεπε την ολοκλήρωση της εργασίας αυτής.

Θα ήταν παράλειψη να μην εκφράσω τις ευχαριστίες μου και στον Καθηγητή της Ωτορινολαρυγγολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων κ. Αντ.Σκεύα, ο οποίος με ενθάρρυνε στην προσπάθειά μου αυτή.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να προσθέσω ότι εάν η επεξεργασία του υλικού που βρήκαμε δεν είναι πλήρης και εκτεταμένη, αυτό οφείλεται στο ότι για πρώτη φορά καταπιανόμαστε με παρόμοια έρευνα, η οποία άλλωστε είναι δύσκολη και γι'αυτούς ακόμη τους μύστες της ιστορικής ανάλυσης και σύνθεσης.

Ο Ρ Ι Σ Μ Ο Ι
Ω Τ Ο Ρ Ι Ν Ο Λ Α Ρ Υ Γ Γ Ο Λ Ο Γ Ι Κ Ω Ν
Π Α Θ Η Σ Ε Ω Ν

θεωρούμε σκόπιμο να προτάξουμε ορισμένους ιατρικούς ορισμούς του Γαληνού, οι οποίοι αναφέρονται στις ωτορινολαρυγγολογικές παθήσεις (1).

- α') "Ὅρος τούτων κατ'ένυους ἐστὶ λόγος δηλῶν ποῦσόν ἐστὶν ἐκεῖνο καθ'οὔ ἐστιν ὁ λόγος. δυνατόν δέ καὶ οὕτως ὀρίσασθαι. ὄρος ἐστὶ λόγος ἐννοίας. τινές δέ καὶ οὕτως ὠρίσαντο. ὄρος ἐστὶ λόγος κατ'ἀνάλυσιν ἀπαρτιζόντων ἐκπερόμενος. ἢ ὄρος ἐστὶ διὰ βραχείας ὑπομνήσεως εἰς ἐννοιαν ἡμᾶς ἄγων τῶν ὑποτεταγμένων ταῦς φωναῖς πραγμάτων. ἢ ὄρος ἐστὶ λόγος τὸ εἶναι δηλῶν. ἢ λόγος ἐστὶν ἐννοιαν ἡμῶν τοῦ πράγματος δεικνύς τε καὶ σαφηνύζων".
- β') "Ὁρισμός ἐστι λόγος σύντομος δηλωτικῶς τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. ὀρισμός δέ λέγεται ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἐν τοῖς χωρίοις ὀροθεσιῶν".
- ε) "Ἀφορισμός ἐστι λόγος σύντομος αὐτοτελῆ διάνοιαν ἀπαρτίζων. ἢ οὕτως, ἀφορισμός ἐστι λόγος πενόμενος μὲν κατὰ τὴν προφορὰν ἦτοι τὴν λέξιν, πλουτῶν δέ τοῖς ἐνθυμήμασιν".
- μβ') "Ἦτα δέ νευρώδη καὶ χονδρώδη αἰσθητικὰ φωνῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς διαφορῶν".
- μγ') "Ἦρῖνές εἰσὶ νευρώδεις καὶ χονδρώδεις ἀντιληπτικὰ ὁσμῶν".
- μδ') "Γλῶσσά ἐστι φλεβώδης καὶ σαρκώδης, ὑποκείμελος, αἰσθητικῆ χυμῶν, συνεργός τῇ καταπόσει τῆς τροφῆς καὶ τῇ διαρθρώσει τῆς φωνῆς".
- με') "Φάρυγξ ἐστὶν ἢ ἔνδον στόματος χώρα, εἰς ἣν ἀνήκει τὸ τε τοῦ στομάχου καὶ τὸ τοῦ λάρυγγος πέρασ, διότι συνεργός τῇ καταπόσει τε καὶ τῇ ἀναπνοῇ καὶ τῇ φωνῇ".
- μστ') "Λάρυγξ ἐστὶ χονδρώδης δι'οὔ τὸ πνεῦμα εἰσπνέομεν, συνεργός καὶ πρὸς τὴν φωνήν".
- οα') "Μύξα ἐστὶν ἀποκᾶθαρμα τοῦ ἐγκεφάλου ὥστε κουφίζεσθαι τὸ ἡγούμενον τῆς ψυχῆς μέρος".
- πζ') "Ὀδόντες εἰσὶν οἱ διαιροῦντες τὴν τροφήν καὶ κατεργαζόμενοι καὶ συνεργοῦντές τι καὶ πρὸς τὴν τῆς φωνῆς διάρθρωσιν,
- πη') "Ὀύρανῦσκος ἐστὶ τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ στόματος ἐκ τῆς πρὸς οὐρανόν ὁμοιότητος τὸ ὄνομα λαμβάνων".
- πθ') "Γαργαρέων ἐστὶ σαρκίον τῆς φάρυγγος ἀπηρτησμένον, φωνῆς ὄργανον καὶ πνεύματος ἀποτέλεσμα".
- η') "Φατνία εἰσὶν αἱ κοιλότητες τῶν ὀστέων ἐν αἷς οἱ ὀδόντες ἐρρύζωνται".
- ηη') "Κατάποσός ἐστιν ὀλκή στερεοῦ καὶ ὑγροῦ ἀπὸ στομάχου εἰς κοιλίαν γυνο-

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XIX.

μένη. ἢ οὕτως. κατάπνοσις ἐστὶν εἰσφορά τροφῆς τῆς ὑγρᾶς καὶ στερεᾶς ἐκ στόματος διὰ στομάχου εἰς κοιλίαν γυνομένη".

"Ἄναπνοή ἐστὶ κίνησις θώρακος καὶ πνεύμονος. μέρη δὲ αὐτῆς εἰσι δύο. εἰσπνοή καὶ ἐκπνοή. ἢ οὕτως, ἀναπνοή ἐστὶν ὀλική ἀέρος διὰ στόματος καὶ μυκτῆρων εἰς ἐγκέφαλον καὶ διὰ φάρυγγος καὶ πνεύμονος εἰς καρδίαν. πάρεισι δὲ τοι καὶ εἰς τὴν κοιλίαν. καὶ ἐκ τοῦ ληφθέντος πάλιν ὀλίγη τις ἀνταπόδοσις εἰς τὸ περιέχον γίνεταί".

ριη´) "Ἄκοή ἐστὶν ἡ γυνομένη διὰ τοῦ ἐγκεκραμένου τοῖς ὡσί πνεύματος ξηροτέρου μᾶλλον ὄντος ἢ περ λεπτομερέστερον δι' οὗ αἰ ἀκουστικαὶ ἀντιλήψεις γίνονται".

ριθ´) "Ὁσφρησίς ἐστὶν ἡ ἀποτελουμένη διὰ τοῦ ἐν ταῖς ῥίσι πνεύματος ὄντος ἐνίκμου καὶ ἀτμωδεστεροῦ, δι' οὗ καὶ τῶν ὀσφραντῶν ἀντιλήψεις γίνονται".

ρκ´) "Γεῦσίς ἐστὶν ἡ γυνομένη ποιότης τῆ ἐν τῇ γλώσσῃ πνεύματι ὄντι ὑγροτέρῳ μᾶλλον".

ρκγ´) "Φωνὴ ψόφος τῆς ἐστὶν ἔμφυχος. ἄλλως. φωνή ἐστὶν ἡ γυνομένη καθ' ὁρμήν τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐκτεινομένου καὶ συνεκτείνοντος τὸ πνεῦμα τὸ διὰ φάρυγγος μέχρι τοῦ πνεύμονος τε καὶ τοῦ στόματος καὶ τῆς γλώττης τούτων διατυπτόντων τὸν πλησιάζοντα ἀέρα. ἄλλως. φωνή ἐστὶν ἀποτέλεσμα τοῦ ἐν ἡμῶν τεθησαυρισμένου πνεύματος διασειόμενον διὰ τραχείας ἀρτηρίας καὶ εἰδοποιούμενον διὰ γλώττης καὶ ἐπιγλωττίδος. ἄλλως. φωνή ἐστὶν ἀπήχησις πνεύματος κατὰ προαύρεσιν ἡμῶν γυνομένη συστελλομένων τῶν μεσοπλευρίων μυῶν καὶ προσκρουόντων τῇ τραχείᾳ ἀρτηρίᾳ, λάρυγγι, φάρυγγι, ἐπιγλωττίδι καὶ ἀπαγγέλουσα τὰς ψυχικὰς διαθέσεις".

σμῆ´) "Κεφαλαία ἐστὶ πάθος πόνον κεφαλῆς ἐπιφέρων ἀνύποιστον κατὰ περιόδους τινὰς, ὥστε καὶ ἦχον εἶναι ἐν τοῖς ὡσί καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀνευρεθεῖς καὶ προπετεῖς ὑπάρχειν. συνδιατείνονται δὲ αὐτοῖς καὶ αἱ ἐν τῇ μετώπῃ φλέβες καὶ ἔρευθος ἀμφὶ τὸ πρόσωπον ἴσχουσι".

σμθ´) "Τὸ μὲν τῆς κεφαλῆς ἄλγος μὴ χρόνιον ἐστὶ κεφαλαλγία, χρόνιον δὲ κεφαλαία. ἦν ἀλγὴ κεφαλῆ σχεδίως ἐπὶ προσκαύρῳ αὐτῆ κῆν ἐπὶ πλεύνας, κεφαλαλγία καλεῖται. ἦν δὲ διεχύζη χρόνῳ μακρῷ τὸ ἄλγημα καὶ περιόδοισι μακρῆσι καὶ πολλῆσι καὶ προσεπιγύγνεται μὲζψ τε καὶ πλεῦσαν δασαλθῆ, κεφαλαίην κικλήσκωμεν".

σν´) "Ἐτεροκρανία ἐστὶν ὁπότεν περὶ τὸ ἀριστερόν μέρος ἢ τὸ δεξιόν τῆς κεφαλῆς πόνος παρέπηται καὶ ποτέ μὲν ἐπιτάσεις, ποτέ δὲ ἀνέσεις ἐπιφέρῃ".

σνβ´) "Κατάρρους ἐστὶν ὑγρῶν πολλῶν καταφορά διὰ τῶν τμημάτων τῆς ὑπερώας καὶ πολλῶν διὰ τῶν μυμητήρων ἃ καταφερόμενα βλέπτει τοὺς ὑποκειμένους τόπους, ὥστε σὺν τῇ ἀποκρίσει τῶν ὑγρῶν καὶ πνεύμα συνεκρινόμενον ἡχόν τινὰ ἐκτελεῖν".

- σνγ') "Κύριζά ἐστι τό διά τῶν ρινῶν ἐκκρινόμενον ὑγρόν λεπτόν καί ἀπειτον τό δι' ὑπερώας κατάρρους".
- σνδ') "Συνάγχη ἐστί πάθος περὶ τραχήλου ὀξὺ χαλεπόν, πνιγμῶ τόν παθόντα ἐξάγων, ἢ οὕτως συνάγχη ἐστί φλεγμονή τοῖς μέν ἔξωθεν τοῦ τραχήλου ὥστε ἐξογκοῦσθαι τὰ μέρη, τοῖς δέ ἔνδοθεν τῶν παρισθμύων ὥστε συμπάσχειν καί τὰ ἀναπνευστικά ὄργανα καί δυσπνοεῖν".
- το') "Σάρκωμα ἐστί σαρκός ἐν τοῖς μυκτῆρσι παρά φύσιν αύξησις. ἔστι δέ σάρκωμα τι καί ὁ πολύπους. εἴρηται δέ πολύπους ἀπό τῶν πολυπόδων. ὡς γὰ ἐκεῖνοι πολλάς ἔχουσι ἀποσχίδας πλαδαρού τέ εἰσὶ καί αύξανόμενοι, οὕτω καί τοῦτο τό πάθος. διαφέρει σάρκωμα πολύπου μεγέθει καί κατασκευῇ".
- τοα') "Ὁξαινά ἐστίν ἔλκωσις ἐν μυκτῆρσιν διά βάθους δυσώδης τήν ἀποφοράν ἔχουσα".
- τοβ') "Παρωτίδες εἰσὶ παρά τοῖς ὡσὶν ἀποστήματα ταῦτα ἔνιοι διλοσκοῦρους ἐκάλεισαν, ἐπὶ πυρετοῖς γινόμεναι τὰ πολλά τῶν πυρετῶν ἀπαλλάσσουσαι".
- τοα') "Ἀφθα ἐστί ἐλκωσις ἐπιπόλαιος ἐν στόματι γιγνομένη. ἐπιπολάζει δέ αὕτη ἢ ἔλκωσις μάλιστα παιδίοις".
- τηε') "Τερηδών ἐστίν ὁστοῦν κατάτρησις ἀπό φθοράς, τό δέ ὄνομα τῆ πάθει ἀπό τῶν συμβεβηκότων τμημάτων, οἷονεῖ τις τρηδών οὖσα".
- τήη') "Βρογχοκῆλη ἐστί ὄγκος παρά τῆ βρόγχῃ διαφοράν ἔχων παρά τήν ἐν τῆ ὁσχεῶ κατασκευῇ".

**ΔΙΑΦΟΡΕΣ
ΩΤΟΡΙΝΟΛΑΡΥΓΓΟΛΟΓΙΚΕΣ
ΓΝΩΣΕΙΣ**

Θεωρούμε επίσης σκόπιμο να προτάξουμε ορισμένες ιατρικές απόψεις του Γαληνού που αναφέρονται στις ωτορινολαρυγγολογικές παθήσεις και λόγω του περιεχομένου τους δεν κατορθώθηκε να περιληφθούν στα επιμέρους κεφάλαια της Ωτορινολαρυγγολογίας, τα οποία ακολουθούν. Επιπρόσθετα, οι απόψεις αυτές είναι γενικές για τις ωτορινολαρυγγολογικές παθήσεις και καλό είναι να προηγούνται από τα ειδικά κεφάλαια.

ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΑΙΣΘΗΤΗΡΙΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Ο Γαληνός περιγράφοντας το μηχανισμό με τον οποίο λειτουργούν τα διάφορα αισθητήρια όργανα, δέχεται ότι για όλα αυτά υπάρχει μια κοινή αίσθηση ρυθμιστική όλων των αισθητηρίων οργάνων, την οποία ονομάζει εγκέφαλο. Από αυτή ξεκινούν αισθητικά και κινητικά νεύρα, τα οποία ρυθμίζουν τη λειτουργία αυτών των οργάνων: "... Περὶ μὲν οὖν τῆς Ἀριστοτέλους τε καὶ τῶν Στωϊκῶν δόξης ὀλίγον ἀναβάλλομαι, τὸ δὲ τὴν αἴσθησιν τῶν αἰσθητῶν γίνεσθαι δι' ἀλλοιώσεώς τε καὶ διαγνώσεως ἐξ ὧν εἴπον δῆλον. ἀλλοιοῦται μὲν οὖν τὸ τῆς αἰσθήσεως ὄργανον ἢ διάγνωσις δι' αὐτοῦ τῆς ἀλλοιώσεως γίνεσθαι ἐκ μιᾶς δυνάμεως κοινῆς πάντων τῶν αἰσθητηρίων ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐπιρροῦσης. τὴν δὲ ἀρχὴν αὐτῶν εἴτε κοινήν αἴσθησιν, εἴτε πρῶτον αἰσθητικόν ἐθέλους ὀνομάζειν, οὐ διοῦσει. καὶ ταύτη ἔδειξεν ὁ πρόσθεν λόγος ἐγκέφαλον οὔσαν, ἀφ' οὗ πάντα τὰ μόρια αἴσθησίν τε καὶ κίνησιν ἔχει, καθηκόντων ἐτέρων μὲν νεύρων εἰς τὰ τῶν αἰσθήσεων ὄργανα διαγνώσεως ἔνεκα τῶν αἰσθητῶν, ἐτέρων δὲ τῶν κινούντων αὐτά, τὰ γε κινεῖσθαι δεόμενα, καθάπερ ὀφθαλμούς τε καὶ γλῶτταν καὶ ὄτα..." (1).

Σε άλλο σημείο αναφέρει ότι πολλές φορές δημιουργούνται αισθήματα χωρίς να υπάρχει εξωτερικό ερέθισμα, όπως π.χ. συμβαίνει αυτό με τις εμβοές των ὠτων. Δέχεται τη διπλή λειτουργία (αναπνευστική και οσφρητική) της ρινός και αναφέρει διάφορα νοσήματα της ρινός (πολύποδες, ὄγκοι, φλεγμονές) που διαταράσσουν τὴν αἴσθησιν τῆς ὀσφρησης: "... ἐν ὧσιν ἦχος, οὐδενός ἔξωθεν φοφοῦντος, ἀλλ' αὐτῆς τῆς κατὰ τὰς μῆνιγγας κινήσεως τὸ φάντασμα πεμπούσης ἢ κατὰ τὰς ῥίνας ὁσμῆς τινος ἀπὸ τῶν αὐτόθι περιεχομένων χυμῶν. ἀλλὰ γὰρ ἐπειδὴ καὶ τῆς ῥινός ἐμνημονεύσαμεν διτταῖς ὑπηρετούσης

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσις Kühn, Τόμος V, σελ. 644.

δυνάμεσιν, ὡσπερ καὶ ἡ γλῶττα (καὶ γὰρ καὶ τῶν ὀσφρητικῶν οὐνοεὶ πέρασ τι καὶ τῶν ἀναπνευστικῶν ἐστίν) ἄμεινον ἂν εἴη καὶ περὶ ταύτης ὡσαύτως τοῖς εὐρημένοις διελθεῖν. εἰ γάρτι συμβαίη κατ'αὐτήν νόσημα τῷ πόρῳ λυμαινόμενον, ἥτοι χειρὸν ἢ οὐδ' ὄλως αἰσθήσεται τῶν ὀσμῶν ἢ ὀσφρητικῆ δύναμις. ἰσχυρῶσ τε οὖν συντριβεῖσα καὶ πολὺπουν ἢ τινα ὄγκον παρὰ φύσιν ἔχουσα, τήν ὀδόν τοῦ πνεύματος ἐμφράξει. τούτου τοῦ γένους ἐστὶ καὶ ἡ περὶ τὸν ἔνδοθεν αὐτῆς ὑμένα γιγνομένη φλεγμονή, καὶ μὲν δὴ καὶ ὅσα κατὰ τινα τῶν ἠθμοειδῶν ὀστῶν ἥτοι τὰς ταύτη μῆνιγγας, ἢ αὐτὰσ των ὀστῶν τὰς διατρήσεις ἐμφράττει, καὶ ταυτὶ βλάπτει τήν ὀσφρητικὴν αἰσθησιν ... " (1).

Σε ἄλλο σημείο ο Γαληνὸς ξεωρίζει τα νεύρα σε μαλακά και σκληρά σε αντιστοιχία με τα σημερινά αισθητικά και κινητικά και δέχεται ὅτι η νεύρωση των ὠτων και της γλώσσας εἶναι διπλή και η μεν μαλακή καταφύεται στο ξέχωρο ὄργανο της αἰσθησης η δε σκληρή στους μυς: "... καὶ ὦτα, καὶ γλῶττα, ταῦτα καὶ τὸ μαλακὸν ἔχει καὶ τὸ σκληρὸν γένος τῶν νεύρων· καὶ καταφύεται γε (675) τὸ μὲν μαλακὸν ἐν αὐτοῖσ εἰς τὸ τῆσ αἰσθήσεωσ ἕδιον ὄργανον, τὸ δὲ σκληρὸν εἰς τοῖσ μῦσ....κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῆ γλώττη, μικρῶ καὶ τούτῳ μορῶ, τὰ δύο γένη τῶν νεύρων ἢ φύσισ ἔδωκεν, τὸ μὲν μαλακὸν ὡσ χυμῶν αἰσθησομένῳ, τὸ σκληρὸν δ' ὡσ κινεῖσθαι μέλλουσι πολλὰσ καὶ ποικίλασ κινήσεισ. ἐφ' ἐκατέραν δὲ τήν ἀκοήν ἤγαγε νεῦρον μαλακὸν, ἕτερα τοῖσ κινεῖσθαι μέλλουσι ὡσὺν ἐπιπέμφασα σκληρά, μαλακῶν δὲ νεύρων ἢ ῥίσ μετέσχεν, καὶ οἱ ὀδόντεσ, ἢ τε ὑπερῶ πασα... " (2).

ΦΛΕΓΜΟΝΕΣ - ΕΚΚΡΙΣΕΙΣ ΡΙΝΟΣ, ΥΠΕΡΩΑΣ, ΩΤΩΝ

Ο Γαληνὸς θεωρεῖ τη ρίνα, την υπερῶα και τα ὠτα οχετούς δια μέσου των οποίων καθαρίζεται ο εγκέφαλος ἀπὸ τα περιττώματά του: "... ὁ μὲν γὰρ ἐγκέφαλοσ οἰκὸσ τίσ ἐστὶν τῆσ λογικῆσ ψυχῆσ, καὶ στεγανῶ περιλαμβανόμενοσ ὀστῶ δια μέγιστων τε καὶ πλεῖστων ὀχετῶν ἐκκαθαίρεται, πρῶτον μὲν τῶν κατὰ τὰς ῥῖνάσ τε καὶ τήν ὑπερῶαν, δεῦτερον δὲ τῶν καθ' ἐκότερον οἰσ, καὶ τρίτον τῶν κατὰ τὰσ τοῦ κρανίου ῥαφάσ....τὰ μὲν οἶν τῶν περιττωμάτων αἰτιὰ τε καὶ ὄργανα λείκεται ... " (3) "... καὶ ἡ τῆσ ῥίνοσ ὑγρότησ συμβαίνει ἐκκενουμένων τῶν κατὰ τὸν ἐγκέφαλο ἀθροιζομένων περιττωμάτων και ὠτων ῥύποσ ὑπὸ τῆσ φύσεωσ γίνεται καθαυροῦσεσ ἐγκεφάλου τὰ περιττώματα. σιᾶλου δὲ γένεσισ ἐν τῷ στόματι τῶν προνοητικῶσ ὑπὸ τῆσ φύσεωσ ἐστὶ γενομένῳ, ὡσπερ καὶ ἡ ἐκ θῶρακοσ τε καὶ πνεύμονοσ ἀναγωγή τῶν πτυέλων ... " (4).

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμοσ VII, σελ. 106-107.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμοσ IV, σελ. 271 και 274-275.

(3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμοσ VI, σελ. 73.

(4) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμοσ XVI, σελ. 217.

ΛΟΙΜΩΞΕΙΣ ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΑΝΑΠΝΕΥΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Ο Γαληνός δέχεται ότι οι λοιμώξεις του ανώτερου αναπνευστικού συστήματος οφείλονται στο ρεύμα (αποχετευτικό) των περιττωμάτων του εγκεφάλου και ανάλογα με το πού καταλήγει αυτό, έχουμε την κόρυζα αν καταλήγει στη ρίνα, τον κατάρρου αν καταλήγει στο στόμα, το βράγχος αν καταλήγει στο φάρυγγα, τη σταφυλίτιδα αν καταλήγει στο γαργαρέωνα (σταφυλή), την αμυγδαλίτιδα αν καταλήγει στις αντιάδες (παρίσθμιες αμυγδαλές), την τραχειίτιδα αν καταλήγει στην τραχεία: "... κατάβρουν μέν ὀνομαζόντων ἡμῶν, ἐπειδάν εἰς τό στόμα καταβρέη τό περιύττωμα· κόρυζαν δέ, ἐπειδάν εἰς τὰς ῥίνας· ὁ δέ βράγχος ἐπύ κατάβρουνς γύγνεται, διαβραχεύσης τῆς φάρυγγος. εἰ δέ εἰς τόν γαργαρέωνα κατασκήψειν τό ῥεῦμα, ἦτοι τήν καλουμένην ἐν αὐτῷ σταφυλήν ἐγέννησεν ἢ ἄλλως εἰς ὄγκον ἔγειρεν αὐτόν· εἰ δέ εἰς τοὺς ἑκατέρωθεν ἀντικειμένους ἀλλήλους ἀδένας ἐν τῷ πέρατι τοῦ στόματος, ἀντιάδας· εἰ δέ εἰς τὰ τούτων ἐχόμενα, παρίσθμια. καταφέρεται δέ καί εἰς τήν γαστέρα τό ἀπό τῆς κεφαλῆς ῥεῦμα καί εἰς τήν τραχεῖαν ἀρτηρίαν, ἐκατέροις μέγαλως λυμαινόμενον. ἀλλὰ τὰς μέν ἐκ τῶν τοιούτων ῥευμάτων βλάβας ἄλλοι τε πρό ἡμῶν ἐπιμελέστερον ἐξήγηται καί ἡμεῖς ἐροῦμεν ἐπί πλέον ὑπέρ αὐτῶν ἐν τοῖς θεραπευτικοῖς ..." (1).

ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΓΚΕΦΑΛΟΥ-ΚΑΡΔΙΑΣ-ΗΠΑΤΟΣ

Ο Γαληνός αναφέρει τη στενή σχέση που υπάρχει (χορήγηση δύναμης την αποκαλεί) μεταξύ εγκεφάλου και νεύρων-μυών, μεταξύ καρδιάς και αρτηριών και μεταξύ ήπατος και φλεβών. Επίσης, όπως και αλλού, έτσι κι εδώ δέχεται ότι η εκκένωση των περιττωμάτων του εγκεφάλου γίνεται με την υπερῶα, τη ρίνα και τα ὦτα, η δε εκκένωση του θώρακα και των πνευμόνων με την τραχεία αρτηρία και το φάρυγγα: "... οὕτω δέ καί ὅσα τῶν μορίων ἐτέροις ἀρχαί δυνάμεων εἰσι, διασώζουσιν αὐτῶν χρή τόν τόνον ἀνάλογον τῇ χρειᾷ τῶν δυνάμεων, ἔν' ὑπηρετῆ τοῖς τοῦ ζώου μέρεσιν. ἔμαθες δέ καί περὶ τῶν τοιούτων μορίων ὡς ἐγκέφαλός ἐστι καί καρδία καί ἥπαρ· ὁ μέν τοῖς νεύροις τε καί μυσίν, ἡ δέ ταῖς ἀρτηρίαις, τό δέ ἥπαρ ταῖς φλεψί χορηγᾷ τῆς δυνάμεως. ἀπό δέ τῆς διαπλάσεως ἡ ἔνδευξις γύγνεται τοῦ τρόπου τῆς κενώσεως τῶν περιττῶν ὡδέ πως..... ἐγκέφαλος δέ δι' ὑπερῶας καί ῥινῶν καί ὠτων, θώραξ δέ καί πνευμόνων διὰ τραχείας ἀρτηρίας καί φάρυγγος ..." (2).

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ - ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΛΙΝΙΚΩΝ ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΩΝ

Ορισμένα κλινικά συμπτώματα δεν τα δέχεται σαν παθολογικά (απόλυτα) μιας κατάστασης, εισάγοντας έτσι τη σχετικότητα στην ιατρική σκέψη και

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος VII, σελ. 263.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος X, σελ. 527.

αξιολόγηση των συμπτωμάτων: "... καὶ ῥίς ὀξεῖα, καὶ ὀφθαλμοῦ κοῦλοι, οἷς μὲν θανατικὰ συμπτώματα, ἄλλοις δὲ τὰ αὐτὰ ταῦτα κατὰ φύσιν ..." (1).

Ο Γαληνός στα πτύελα αξιολογούσε αφενός μεν το χρώμα, αφετέρου τη λεπτότητα ή γλισχρότητα για τη διάγνωση στη νόσο: "... ἐκ μὲν τοῦ πτυά-λου διττὴ ἔνδειξις ἐστὶ, πρώτη μὲν σημαίνει ἐκ τοῦ χρώματος καὶ τῆς λε-πτότητος ἢ γλισχρότητος τὸ εἶδος τῆς νόσου ..." (2).

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος I, σελ. 178.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XVI, σελ. 168.

Ω Τ Ο Λ Ο Γ Ι Α

ΑΝΑΤΟΜΙΚΗ

Αν και οι ανατομικές γνώσεις στην εποχή του Γαληνού είναι πιο ακριβείς και πλήρεις από ότι ήταν στην εποχή του Ιπποκράτη, εντούτοις στην περίπτωση του αισθητηρίου της ακοής είναι και εδώ ανεπαρκείς σε σύγκριση με τα άλλα αισθητήρια όργανα π.χ. λάρυγγα και ρίνα. Το γεγονός αυτό φαίνεται να δικαιολογείται από το ότι η κατασκευή του ωτός στο μεγαλύτερο μέρος της είναι πολύπλοκη (λαβυρινθώδης) και η κατασκήνωση μέσα στο λιθοειδές οστόν δεν προσφέρεται για εύκολη ανατομική προσπέλαση. Για ενίσχυση αυτής της άποψης αναφέρουμε και το γεγονός ότι ο Γαληνός περιγράφει ανατομικά περισσότερο το πτερύγιο του ωτός παρά τα υπόλοιπα μέρη του αισθητηρίου της ακοής.

Πτερύγιο του ωτός - Έξω ακουστικός πόρος

Ο Γαληνός κάνει σαφή και λεπτομερή ανατομική περιγραφή του πτερυγίου του ωτός αναφέροντας όλα τα επάρματα και τις κοιλότητες του: "... καθ' ἃ δέ παρατείνει τό μέτωπον ἐπί τοῦ κροτάφους, ἐπί τοῦς πέρασιν αὐτοῦ, τά ὡτα τέτακται. τούτων δέ τά μὲν ἀναπεπταμένα πτερυγώματα, τά δέ ἀνακεκλασμένα εἰς τοῦπίσω ἐκ τῶν ἔμπροσθεν, αὐτοῦς τοῦς ἄκρους ἐπικαμπτόμενα κυβοειδῆ, ὑφ' ἃ τό μὲν ἡμικύκλιον ἐμπεριφερές εἰς ὀξύ ἐπανεστηκώς ξυστήρ ὀνομάζεται, τό δέ ὑπό τήν τούτων ὀξύτητα κοῦλον κογχίον. τό δέ κατά μέσον στρογγύλον τρύπημα ἀκουστικός πόρος, ὑφ' οὗ λοβύον μὲν ἔστι τό ἀπηρητημένον τοῦ ὠτός πιμελωδες, τό δέ ὑπερκείμενον ἀντιλόβιον ..." (1).

Περιγράφοντας και δικαιολογώντας τη χονδρώδη σύσταση των πτερυγίων των ὠτων καθώς επίσης και τη συγκεκριμένη θέση τους για τη λειτουργία και την προάσπιση του αισθητηρίου της ακοής αναφέρει τα παρακάτω: "... μαλακά γάρ ὑπάρχοντα μετρίως καί διὰ τοῦτο ῥαδίως εἴκοντα τοῦς ἐμπύπτουσιν ἐκκλύει τήν βύαν αὐτῶν (573). εἰς δέ γέ τοι σκληρά τελεύως ἦν ὁμοίως τοῦς ὀστοῦς, ἢ μαλακά παραπλησίως ταῦς σαρκί, δυοῖν θάτερον ἄν ἦν, ἥτοι γ' ἀπεθραύετ' αὐτῶν τι ῥαδίως, ἢ ὅλα συνεθλατο. διὰ τοῦτο μὲν δὴ χονδρώδη γέγονε. διὰ τί δέ ὅλως ἐκκεύμενα, τοῦτ' ἦδη λέξω. σκέπην ἡ φύσις ἄπασι τοῦς τῶν αἰσθήσεων ὀργανοῦς ἐπιτεχνάται, τοῦς μὲν ὑπέρ τοῦ μηδέν βλάπτεσθαι πλησιάζοντα τόν ἐγκέφαλον, τοῦς δέ καί τῆς οἰκείας ἀσφαλείας ἕνεκα ..." (2).

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κΰην, τόμος XIV, σελ. 701.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κΰην, τόμος III, σελ. 894.

Ο Γαληνός αναφέρει τους υποπλαστικούς μυς των πτερυγίων των ώτων σε σύγκριση με τους κανονικούς μυς των άλλων ζώων: "... όφθῆσονται τινές ύπογραφαί μυῶν άμφύ τό οὖς, ἄς επί τῶν ἄλλων ζῶων οὐχ ύπογραφάς μόνον, ἀλλά καί τελεόους θεάση μῦς, επειύ τούνου ἀφήρηται ταῦτα (99) ..." (1).

Επίσης σε άλλο σημείο αναφέρει ότι όπως οι μυς του ωτός είναι υποπλαστικοί έτσι είναι και τα νεύρα που καταλήγουν σ'αυτούς: "... ὡσπερ δ'ύπογραφαί τινές εἰσι μυῶν άμφύ τό οὖς αὐτούς, οὕτω καί νεύρα συμκρότατα πρὸς τοῦθ' ἦκει τό χωρῶν ..." (2).

Μέσο - Έσω ους

Περιγράφοντας ο Γαληνός το αισθητικόν όργανον της ακοής αναφέρει ότι έχει ελικοειδή κατασκευή και ότι η πρώτη έλικά βρίσκεται μέσα στο λιθοειδές οστούν για περισσότερη ασφάλεια. Αναφέρει ότι η φύση όλα τα πολύτιμα όργανα, όπως π.χ. τους οφθαλμούς, τα τοποθέτησε σε ασφαλή μέρη από τυχόν εξωτερικές κακώσεις. Δικαιολογεί την κατασκευή και τη θέση των πτερυγίων των ώτων και ξεχωρίζει αυτά από τα ότα των υπολοίπων ζώων: "... λοιπόν οὖν έστι τό τῆς άκοῆς αἰσθητικόν όργανον, έν ᾧ καί αὐτῷ πρώτην μέν τήν κατά τό λιθοειδές οστούν έλικά τοῦ πόρου κατασκευάσατο πρὸς τό μηδέν τῶν έξωθεν προσπιπτόντων λυμαίνεσθαι. καί σοι καί περιύ ταύτης έκανῶς ό πρόσθεν έξηγήσατο λόγος. δεύτερον δέ καθάπερ τῶν όφθαλμῶν τάς τρύχας τῶν όφρύων ύπερέθηκεν, εκδεχομένης προτέρως, εὔτι τῆς κεφαλῆς εἰς αὐτούς καταρρέοι, κατά τόν αὐτόν τρόπον έβουλήθη τι καί τῶν ὠτων προθεῖναι. ἀλλά τοῖς μέν όφθαλμοῖς έφ'ύψηλοῦ δεομένοις κεῖσθαι, δέδεικται γάρ καί τοῦτο, μέγα τό πρόβλημα ποιεύν εἰς τοσοῦτον, ὡς έπισκοπεῖν αὐτούς, οὐκ ἦν άμεινον, επί δέ γε τῆς άκοῆς αὐτό τούναντίον, οὐ μόνον άποκωλύσειν γάρ έμελλε τά προτεταγμένα τήν τῆς φωνῆς έμπιψιν, ἀλλά καί προσεπηγήσειν τι. Μέγιστον δέ τοῦ λόγου μαρτύριον 'Αδριανός οὔτος ό 'Ρωμαίων ὕπατος, έπειδή έβέβλαπτο τήν αἰσθησιν ταύτην, παρατείνων τοῖς ὠσύν έξόπισθεν εἰς τά πρόσω νενευκυίας κούλας τάς χεῖρας ύπέρ του ῥαον άκούειν. οὔτω δέ καί 'Αριστοτέλης έλεγεν ἔππους, καί ὄνους, καί κύνες ὅσα τε ἄλλα ζῶα μεγάλα κέκτηται τά ὠτα, περιάγειν αὐτά καί στρέφειν άεί πρὸς τε τοῖς φόφους καί τάς φωνάς, ύπό τῆς φύσεως δεδιδαγμένα τήν χρεῖαν τῶν μορῶν. ἀλλ'άνθρωποις γε τό μέν τηλικούτον μέγεθος δύσχρηστον έν τῷ σκέπειν τήν κεφαλήν ἢ πύλους ἢ κράνεσιν, ἢ τισιν έτέροις τοιούτοις, ἄπερ οὐκ ὀλιγάκις έμελλε ποιήσειν, ὅπου γε καί τοῖς πολεμικοῖς ἔπποις, καίτοι γε πολύ τῶν ὄνων μικρότερα έχουσι τά ὠτα δύσχρηστον τό μέγεθος, ἠνύκα που τοῦ σκέπεσθαι δέοι τήν κεφαλήν, εἰς τοσοῦτον δ'άνατετάσθαι καί προὔχειν αὐτά τῶν πόρων, εἰς ὅσον νῦν άνατέταται, βελτίψ. οὔτω γάρ ἄμα μέν έπηχεύ καί σκέπει τόν πόρον,

(1) Άπαντα Γαληνού, Έκδοση Kũhn, τόμος II, σελ. 445.

(2) Άπαντα Γαληνού, Έκδοση Kũhn, τόμος IV, σελ. 296.

ἴμα δ' οὐδέν ἐμποδίζει τῆς ὄλης τῆς κεφαλῆς ἐπιβλήμασιν, ὀλίγον οὖν ἢ οὐδ' ὅλως κινεῖται τοῦς ἀνθρώπους ἢ βραχεῖάν τινα καὶ ἀμυδράν ἔχει τὴν κίνησιν, ἅτε γὰρ ὄντα σμικρά, βραχὺ παντελῶς ἢ ὅλως οὐδέν ἔμελλεν ὠφελήσειν ἡμᾶς ἐπιστρεφόμενα. τὸ δέ ἕξωθεν μὲν αὐτὰ κυρτά, κοῦλα δ' ἔνδοθεν ὑπάρχειν ἕνεκα τοῦ μὴτ' ἐμπύπτειν τι τῷ πῶρῳ μῆτε αὐτὰ πάσχειν ἐτούμῳς ἐγένετο. πολλάκις γὰρ ἤδη λέλεκται πάντων δυσπαθέστατον εἶναι τὸ περιφερές. ἀλλὰ καὶ πολυέλικτον ἐκάτερον αὐτῶν ἐγένετο τῆς αὐτῆς χρείας ἕνεκεν, μᾶλλον γὰρ οὕτως ἐπιπτύσσεσθαι δύναται καὶ διπλοῦσθαι καθ' αὐτό, ἢ εἰ ἀπλοῦν τε καὶ ὁμοειδές ὄλον ἐκάτερον ὑπῆρχεν ..." (1).

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ

Εφόσον οι ανατομικές γνώσεις του αισθητηρίου της ακοῆς ἦταν πενιχρές ἀκόμη και την εποχὴ του Γαληνοῦ, εἶναι λογικὸ νὰ εἶναι ἐλλειμματικές και οι φυσιολογικές γνώσεις ὅσον ἀφορᾷ στη μεταφορὰ, στο μετασχηματισμὸ και στην ἀνάλυση των ἡχῶν.

Ὁ Γαληνὸς ἀπορρίπτει τὴ δογματικὴ ἀποψη ὅτι τα αισθητήρια ὄργανα εἶναι ψυχικά μόρια, ἀλλὰ υποστηρίζει τὴ θετικιστικὴ ἀποψη ὅτι σκοπὸς τους εἶναι νὰ προκαλοῦν ὀρισμένες ἐνέργειες οι οποίες δὲν πρέπει νὰ συγχέονται με τις ἐνέργειες τῆς ψυχῆς, ὅπως π.χ. οι οφθαλμοὶ μας χρησιμεύουν γιὰ νὰ ἀντιλαμβανόμεσθε και νὰ ξεχωρίζουμε τα χρώματα και τα ὠτα τους διαφόρους ἡχούς: "... οὐ μόρια τῆς ψυχῆς εἶναι λεπτέον, ἀλλ' ἐνεργείας τινας. οὐδέν δ' ἐκ τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν σύγκειται, οὔτε οὖν ὁ ὀφθαλμὸς, οὔτε το οὖς, οὔτε χεῖρ, οὔτε σκέλος, οὔτ' ἄλλο τῶν πάντων οὐδέν. ἀλλ' εἰσὶν ἐνέργειαι μὲν ὀφθαλμοῦ αἱ τῶν χρωμάτων ἐκάστου διαγνώσεις, λευκοῦ, καὶ μέλανος, καὶ ξανθοῦ, καὶ φαιοῦ, καὶ τῶν ἄλλων ἰπάντων, ὥσπερ γε καὶ ὠτός αὐ αἱ τῶν φωνῶν, ὀξειᾶς καὶ βαρείας, καὶ μεγάλης καὶ μικρᾶς, καὶ λείας, καὶ τραχείας. οὐ μὴν τὰ γε μόρια ταῦτ' ἐστὶν οὔτ' ὠτός, οὔτ' ὀφθαλμοῦ. ἀλλ' ὄζοθα δῆπου καὶ σύ σαφῶς ὡς (228) κερατοειδῆς τέ τῦς ἐστι χιτῶν, καὶ ῥαγοειδῆς ἕτερος, καὶ ἔτι κρυσταλλοειδές τε καὶ ὑαλοειδές ὑγρόν, ἕτερά τε τοιαῦτα μόρια τῶν ὀφθαλμῶν, ὥσπερ τε καὶ ὠτός ὄστα, καὶ χόνδροι καὶ νεῦρα, καὶ ὑμένες, ὅσα τε ἄλλα τοιαῦτα. μὴ τοῖνυν μηδέ ἐπὶ τῆς ψυχῆς σύγχει τὰ μόρια ταῦς ἐνεργείαις. αἱ μὲν γὰρ ἔννοιαι καὶ αἱ προλήψεις ἐνέργειαι τῆς ψυχῆς, ὡς αὐτός σύ δι' ἑτέρων ἐκδιδάσκεις, τὸ τε ἀκουστικόν πνεῦμα, καὶ τὸ ὀπτικόν, ἔτι τε πρὸς τούτους φωνητικόν τε καὶ γεννητικόν ..." (2).

Γιὰ τὴν μετάδοση τοῦ ἀκουστικοῦ ἐρεθίσματος ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει τὴν ἀποψη τοῦ Αλκμαίωμα (6ος π.Χ. αἰῶνας) σύμφωνα με τὴν ὁποία τὸ κενὸ που ὑπάρχει

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆλη, τόμος III, σελ. 895-897.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆλη, τόμος V, σελ. 446.

μέσα στο αυτί συντελεί στη μετάδοση του ακουστικού ερεθίσματος: "... Ἀλκμαύων ἀκούειν ἡμᾶς φησὶ τῷ κενῷ τῷ ἐντός τοῦ ὠτός. τοῦτο γὰρ εἶναι τὸ περιηχοῦν κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος εἰσβολὴν· πάντα γὰρ τὰ κενὰ ἤχοι ..." (1)

Επίσης ο Γαληνός για το μηχανισμό παραγωγής του ακουστικού αισθήματος αναφέρει και την άποψη του Εμπεδοκλή: "... Ἐμπεδοκλῆς τὴν ἀκοὴν γίνεσθαι κατὰ ἔμπτωσιν τοῦ πνεύματος τῷ κοχλιώδει χόνδρῳ ὅπερ φησὶν ἐξηρηθῆσαι ῥυτός τοῦ ὠτός κώδωνος τρόπον αἰωρούμενον καὶ τυπτόμενον ..." (2).

Θεωρούμε σκόπιμο να αναφέρουμε εδώ και την άποψη του Ιπποκράτη την οποία δέχεται και ο Γαληνός και σύμφωνα με την οποία τόσο τα ὠτα όσο και η ρίνα και η υπερῶα είναι φυσιολογικοί αγωγοί αποχέτευσης των περιττωμάτων του εγκεφάλου. Τις μεν κενώσεις δια μέσου της υπερῶας και της ρινός τις θεωρεῖ παθολογικές εκτός από τα βρέφη. Εδώ θα πρέπει να τονισθεῖ ότι οι συχνές προσβολές ωτίτιδας στην παιδική ηλικία επειδή δεν μπορούσε να δικαιολογηθούν διαφορετικά αποδίδονται σε φυσιολογική εκκένωση του εγκεφάλου από τα περιττώματα στην ηλικία αυτή: "... ἐγκέφαλος δέ, ὡς ἔφην δι' ὑπερώας καὶ ῥινῶν καὶ ὠτων. θῶραξ δέ καὶ πνεύμων διὰ τραχεύας ἀρτηρίας καὶ φάρυγγος. δῆλον μὲν οὖν ἔστι τὰς γε τῆς ὑπερώας καὶ ῥινός κενώσεις κατὰ φύσιν μὲν εἶναι, ὡς διὰ τῶν μορίων τούτων μετοχετεύεσται τὸ περιττώμα τοῦ ἐγκεφάλου, παρὰ φύσιν δέ διὰ τῶν ὠτων, τοῖς μέντοι βρέφεσι καὶ διὰ τούτων ὁ ἐγκέφαλος ἐκκαθαίρεται ..." (3) "... καὶ γὰρ ὁ τῶν ὠτων ῥύπος ὑπ' ἐκεύνης γίνεται καθαυρούσης ἐγκεφάλου τὰ περιττώματα ..." (4).

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

Τις παθήσεις των ὠτων ο Γαληνός τις διαιρεῖ στις παρακάτω κατηγορίες:

- 1) Περίθλαση
- 2) Πτερυγώματα
- 3) Κάταγμα χόνδρου
- 4) Κυψελίδας πλεονασμός ἢ ἔλλειψη
- 5) Βαρηκοῖα
- 6) Κώφωση
- 7) Πύον ρύση
- 8) Ρεῦμα δυσῶδες.

"... τὰ δέ περὶ τὰ ὠτα, περίθλασις, πτερυγώματα, κάταγμα χόνδρου, κυψελίδος πλεονασμός, ἢ ἔλλειψις, βαρυηκοῖα, κώφωσις, πύου ρύσις, ῥεῦμα δυσῶδες. περὶ δέ ῥίνα τὰδε συνύστανται, ὄζαινα, πολύπους, ἔλκος, κάταγμα, διαστροφή, ἔνθλασις, σύμωσις ..." (5).

(1) Γαληνός, Περί φιλοσόφου Ιστορίας, κεφ. ΚΕΤ' Περί Ακοῆς, Κ, 19, 309.

(2) Γαληνός, Κ, 19, 309.

(3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κῶην, τόμος XV, σελ. 332.

(4) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κῶην, τόμος ΧVIIΒ, σελ. 240.

(5) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κῶην, τόμος XIV, σελ. 778.

Παρά την παραπάνω διαίρεση των παθήσεων του ωτός, επειδή τα επί μέρους κεφάλαια της Ωτολογίας δεν ανταποκρίνονται πλήρως σ'αυτή τη διαίρεση, θεωρήσαμε σκόπιμο να περιλάβουμε τις παθήσεις του ωτός σε τρεις μεγάλες ενότητες, του έξω ωτός, του μέσου ωτός και του έσω ωτός.

Έξω ους

Τ ρ α υ μ α τ ι σ μ ό ς π τ ε ρ υ γ ί ω ν ώ τ ω ν

Τονίζεται ότι σε τραυματισμούς των πτερυγίων των ώτων στη θεραπευτική αντιμετώπιση πρέπει να αποφεύγονται τα πιεστικά επιθέματα, διότι έτσι παρακωλύεται η αιμάτωση, η οποία είναι απαραίτητη για την επούλωση: "...Όταν οὖν τάμη τὺς τὸ οὖς, πάντων μὲν καταπλάσμάτων καὶ πάσης τῆς μετώσιος ἀπέχεσθαι χρῆ. ἰητρεύειν δέ ἢ ἐναίμιους ἢ ἄλλω, ὅ,τι μήτε βάρος μήτε πόνον παρασχῆσει.

Ἐπεὶ ξηρόν ἐστὶ μόριον τὸ οὖς καὶ διὰ τοῦτο τῶν ξηραίνόντων δεῖται φαρμάκων, χρῆ μὲντοι οὐ μέγαν τοῦ προσήκοντος αὐτὸ ξηραίνειν, ὅταν ἐπὶ τὸ τέμνειν εὐθέως τὰ φάρμακα προσφέρωνται. τεῦνον γάρ ἐργάζεται μηδὲν ἔχοντα παρηγορικόν, οὐ μὴν οὐδέ βαρύνεσθαι χρῆ τὸ οὖς τῷ ἐπιτεθειμένῳ ὄγκῳ. καὶ γὰρ τὰ ὕδα γ'όδυνάται καὶ ἄμα ἀσηρόν, ἄριστον οὖν ἐστὶ χρῆσθαι φαρμάκοις μετὰ τὸ στομῶσαι μετρίως ξηραίνουσιν, ὅποια τὰ ἔναιμα καλούμενα. τὰ γὰρ καταπλάσματα ἐγκλεῖει τε καὶ θηλύνει μὴ ξηραίνοντα τὰς περιττὰς ὑγρότητας αὐτῶν καὶ μάλιστα γλύσχυας καὶ παχείας οὖσας ... " (1).

Σε άλλο σημείο επίσης ο Γαληνός για τη θεραπευτική αντιμετώπιση της θλάσης και των τραυμάτων των πτερυγίων των ώτων δέχεται όσα έχουν γραφεί γιαυτές τις περιπτώσεις από τον Αρχιγένη: "... [Ἄρχιγένους πρὸς τὰ ἔξωθεν τοῦ πόρου τῶν ὠτων πάθη]. Πρὸς δέ τὰ τῶν ὠτων ἔξωθεν τοῦ πόρου πάθη Ἄρχιγένης μὲν οὕτως ἔγραψεν. ἐπὶ δέ τῶν τεθλασμένων ὠτων, σμύρναν, λίβανον, γήνη μέλαιναν ἢ τινες σμῶνται σὺν ὄξει δριμεῦ, εὖ ἐνώσας κηρωτῆς πάχος κατάπλασσε καὶ μὴ ἐρέθειζε μηδαμῶς. ἢ ψιμμουθίου καὶ σελύνου σπέρμα ἕσα μετὰ μέλιτος κατάχρηε, τινές ἀψύθλιον ἀντὶ ψιμμουθίου γράφουσιν. ἢ θεῖον ἄπυρον σμύρναν καὶ λίβανον μετὰ πίσης ὑγρᾶς σπλήνιον ἐπιτίθει. ἢ κόλλαν τεκτονικὴν καὶ ἄσφαλτον ὁμοίως, ἔνιοι καὶ μάνναν μύσγουσιν. ἢ τῆ Ἄσκληπιαδεύῃ χρῶ κεφαλικῆ. ἢ τοῦς πρὸς τὰ αἰδοῦα τριχύσχοις κατάχρηε, ἐφ'ὧν δέ τέθλασται τὰ ὕδα, πληρώσας ἔσωθεν τήν κοιλότητα τήν προχειροτέραν τοῦ χόνδρου, γῆς κεραμικῆς τῆ ἔξῃς, ὅταν ξηρανθῆ, στρύχνον μετὰ ψιμμουθίου ἐπάλειφε μέχρι καταστῆ. ἐπὶ δέ τῶν περὶ τὰ ὕδα τραυμάτων καὶ διαιρέσεως ἔχονδρύσας ἐπιμελῶς ἀγκητριάσον, εὔτα τοῦς ἀφλεγμάντους καὶ τῆ λοιπῆ κολλητικῆ ἀγωγῆ χρῶ. τὰ δέ φλεγμαίνοντα τρήματα τῶν λοβῶν ἐπὶ αἰδῶν, ἐλαίῳ ἐν χαλκῷ λύχῳ ἰωθέντι καταχρίων ὑγιάσεις.

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κῶηη, τόμος XVIIIα, Σελ. 489-490.

Ἀσκληπιάδης δὲ τούτῳ πρὸς ἄλλα τεθλασμένα ἐχρήσατο. κοχλίας τοὺς μικροὺς σὺν τοῖς ὀστράκοις τρίψας καὶ μίλτω χρώσας ἐπιτίθει. ἄλλο. ἀλόης μέρος α΄. κόλλης τεκτονικῆς ἐφημένης μέτ' ὄξους μέρος α΄. μύξας ἐπιτίθει, ἔνιου καὶ μάνναν μύσγουσιν.

(Ἐπιθέματα πρὸς τεθλασμένα ὄτα), κατυληδόνος βοτάνης. <η΄. ἀμυγδάλων πικρῶν κεκαθαυμένων <β΄. τραγακάνθου <β΄, ὄξει διαλύσας ἀναλαμβάνει ἕξω δρυῖν, ἔπειτα ἐμπλάσας ἐπιτίθει, ἢ κηροῦ <η΄. χαλβάνης. <η΄, κάρυος. <η΄. ἕξω δρυῖνου. <ιστ΄. λιβανωτοῦ. <γ΄. μύσουος ὀπιτοῦ. <η΄. συντίθει καὶ χρῶ. Ἀπολλώνιος δὲ οὕτω πρὸς τὰς τῶν ὠτων φλεγμονὰς τὰς ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ γινομένης ἐξ' ἐπιφορᾶς ἢ πληγῆς, καὶ τὰ οὐδῆματα καὶ τὰ ἐρυθήματα ἐθεράπευε. βοῦτυρον πρόσφατον διηθήσας ἔνσταζε. ἢ στέαρ χήνελον διηθήσας ἐγχυμάτιζε ἢ στέαρ χήνελον καὶ γάλα γυναικεῖον μύξας ἔνσταζε ἢ βαλάνου πύεσμα καὶ ῥητίνην ὑγράν χλιαράν ἔγχει. ἢ στέαρ βόειον καὶ χήνελον ἴσα λεάνας ἔνσταζε. ἢ ὠκίμου χυλόν καὶ στέαρ χήνελον ἴσα μύξας ἔνσταζε. ἄλλο ἐπίχριστον. μηκῶνελον ὕδατι διεύς περῶ ἔγχει ἢ κρόνον τρίψας μεθ' ὕδατος καὶ νάρδου λεπτῆς ἐπίχριε. ἢ φιμύθιον, κροῦν χυλῶ ἢ πολυγόνου ἢ στρύχνου διεύς κατάχριε. καταπλάσματα ἀψίνθιον τρίψας μεθ' ὕδατος κατάπλασσε. ἢ σήσαμον τρίψας ἐν ὕδατι κατάπλασσε. φακόν ἐψήσας ἐν ὕδατι καὶ τρίψας μετὰ μέλιτος κατάπλασσε. ἢ ῥοιδας γλυκείας σίδεα ἐψήσας ἐν οἴνῳ καὶ τρίψας κατάπλασσε. ἀγαθόν πάντοτε το φάρμακον. σμύρναν καὶ στέαρ χήνελον ἢ βοῦτυρον ἢ ῥητίνην καὶ κοχχυλίου τὸ ἐντός ἴσα τρίψας ἐπιτίθει ἐπὶ τὸ οὖς καὶ τὸν κατ' αὐτῷ κρόταφον. ἔνδεια σέσιτων ἀρμόζει καὶ κοιλίας κένωσις. ἔτι δὲ ἥσυχία καὶ σκέπη κεφαλῆς καὶ σώματος ἀνάπαυσις. ἀλλότρια δὲ ἐστὶν ἔγκαυσις, κατάφυξις, λουτρόν, ἔμετος, κραυγὴ καὶ πᾶσα διάστασις ... (1).

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι καὶ στὶς ἀπόψεις τοῦ Ἀρχιγένη τονίζεται ὅτι τὰ διάφορα θεραπευτικὰ ἐπιθέματα νὰ μὴν ἐπιδένονται καὶ ἔτσι νὰ παρακωλύεται ἡ αἰμάτωση τῶν πτερυγίων, πράγμα ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἐπούλωση καὶ τὴ μὴ νέκρωση τῶν τραυματικῶν ἐπιφανειῶν: "... (Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὰ ἐκ πληγῆς εἰληκμένα καὶ τὰ καταγνύμενα τῶν ὠτων), Ἄρτου θερμοῦ τὸ ἐντός τρίψας μετὰ μέλιτος ἐπιτίθει (411) σμύρναν μετ' οἴνου τρίψας παλαιοῦ ἐπίχριε. κοχλιῶν τοὺς τραχήλους τρίψας σὺν τοῖς ὀστράκοις καὶ σμύρνης μύξας τὸ ἥμισυ μέρος ἐπιτίθει, ἀψυθίου καὶ σελίνου σπέρματος τὸ ἴσον λεάνας μετὰ μέλιτος ἐπιτίθει, πύσση περυχρίσας θεῖον λεῖον ἢ μάνναν ἐπίπασσε, μὴ ἐπίθει δὲ ταῦτα, μηδὲ πυκνάς ποίει τὰς τῶν ἐπιθεμάτων ἀφαιρέσεις ... (2).

Φ λ ε γ μ ο ν έ ς τ ω ν π τ ε ρ υ γ ί ω ν τ ω ν ὠ τ ω ν

Στὶς δερματικές φλεγμονές τῶν πτερυγίων τῶν ὠτων τονίζεται ὁ κίνδυνος τῆς φλεγμονῆς τοῦ υποκείμενου χόνδρου. Επίσης σε διατύπωση αὐτῶν τῶν φλεγμο-

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κῆην, τόμος XII, σελ. 661-663.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κῆην, τόμος XII, σελ. 664.

νών δεν πρέπει να αποφασίζεται εύκολα η διάνοιξη, αλλά να γίνεται προσπάθεια απορρόφησης του πύου με διάφορα επιθέματα, τα οποία περιγράφονται: "... Ἦν δέ ἐς πύησιν ἔλθη, ταχέως μὲν οὐ χρὴ στομοῦν. πολλά γὰρ καὶ τῶν δοκεόντων ἐκπυέεσθαι, ἀναπύνεταιί ποτε κῆν μηδέπω τις καταπλάσῃ.

Φυλάσσειται τό οὔς ἄτε μὴν διὰ τόν ὑποκειόμενον τῆ δέρματι χόνδρον. ἄν γὰρ μὴ ταχέως τιμηθέν συναχθῆ τε καὶ κολληθῆ, κίνδυνός ἐστι λυπανθῆναι τόν χόνδρον. ἀναπύνεται δέ, τουτέστιν ἐκδαπανάται καὶ διαφορεῖται, τό συνιστάμενον αὐτόθι πῦον ἐνίοτε διὰ τῶν ἔξωθεν ἐπιτεθεμένων ἀπλῶν καὶ κοῦφων φαρμάκων, ὅσα ξηραίνειν ἀδήκτως πέφυκεν, οὔτ' ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ κοχλίου μύξα μετὰ λιβανωτοῦ καὶ εἰ δέοι ξηραίνεσθαι σφοδρότερον, ἦτοι μετ' ἄλσῃς ἢ μετὰ σμύρνης ἢ μετ' ἄμφοῦν. οὕτως δέ καὶ μέλι καταχρῶμενον Ἀττικόν ἐπιπασσόμενον λειστον τῶν εἰρημένων ἕκαστον ξηραντικόν ἐστὶν τό φάρμακον. ἄδηκτον δέ λέγω τόν τε λιβανωτόν καὶ τὴν ἄλσῃν καὶ τὴν σμύρναν ..." (1).

Ἄν μία διαπυηθείσα φλεγμονή του πτερυγίου του ωτός διανοιγεί τότε ἐπέρχεται πλήρης ἴαση με καυτηρίαση στην αντίθετη πλευρά. Τονίζεται ὅμως ὅτι το πτερύγιο γίνεται στραβό και μικρότερο λόγω της επούλωσης. Επίσης τονίζεται η γρήγορη συγκόλληση των χόνδρων ὅταν γίνει λύση της συνέχειας αὐτῶν: "... Ἦν δέ ἀναγκασθῆ στομῶσαι, τάχιστα μὲν ὑγιῆς γίνεται, ἦν τις πέρην διακαύσῃ, εἰδέναί μέντοι χρὴ σαφῶς ὅτι κυλλόν ἐστὶ τό οὔς καὶ μεῖον τοῦ ἑτέρου, ἦν πέρην διακαυθῆ.

Κυλλόν μὲν καὶ μικρότερον ἐξ' ἀνάγκης γίνεταί διαφθαρέντος ἐν τῇ καύσει μέρους οὐκ ὀλύγου, τοῦ τε χόνδρου καὶ τοῦ περιέχοντος αὐτόν δέρματος ἔχεσθαι. ἐπὶ δέ τοῦτο συμβουλεύει ποτέ δεδιώς τῆ δύσαλθες τοῦ χόνδρου. γυμνωθεῖς γὰρ συνουλοῦ καὶ μάλιστα βραχεΐας τισὺν ἡμέραις χρονύσεις, μετὰ τό τιμηθῆναι μὴ συνελθόντες καὶ κολληθέντος τοῦ δέρματος εὐθέως ..." (2).

Ε ξ ω τ ε ρ ι κ ῆ ω τ ί τ ι δ α

Σαφῆς διάκριση της ωτίτιδας σε εξωτερική και μέση την εποχή του Γαληνού δεν γίνεται. Ἀλλ' ὅταν ο Γαληνός αναφέρει ἐξαρση της ωτίτιδας τη θερινή περίοδο φαίνεται ὅτι εννοοῦσε την οξεία φλεγμονώδη εξωτερική ωτίτιδα. Ὅσον αφορά την ωταλγία το κυριότερο σύμπτωμα της εξωτερικῆς ωτίτιδας επειδὴ αὐτὴ συμβαίνει και στην οξεία μέση ωτίτιδα, για τη θεραπευτικὴ αντιμετώπισή της θα αναφερθούμε με το γενικό ὄρο ωταλγία στο κεφάλαιο των παθήσεων του μέσου ωτός: "... τοῦ δέ θέρους ἔνια τε τουτέων καὶ πυρετοῦ ξυνεχές καὶ καῦσοι καὶ τριταῖοι πλεῖστοι καὶ τεταρταῖοι, ἔμετοι καὶ διάρροιαι καὶ ὀφθαλμίαι καὶ ἄτων πόνοι καὶ στομάτων ἐλκώσεις καὶ σπηεδόνες αἰδοίων καὶ ἕδρωα ..." (3).

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Κῆην, τόμος XVIIIα, σελ. 485.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Κῆην, τόμος XVIIIα, σελ. 486.

(3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Κῆην, τόμος XVIIβ, σελ. 619.

"... τοῦ δέ θέρους ἔνια τε τουτέων, καί πυρετοί συνεχέες καί καῦσοι, καί τριταῖοι πυρετοί, καί τεταρταῖοι, ἔμετοί τε καί διάρροιαι, καί ὀφθαλμίαι, καί ὠτων πόνοι, καί στομάτων ..." (1).

Βύσμα κυψελίδας

Για την αφαίρεση του βύσματος κυψελίδας (ρύπου) των ὠτων ο Γαληνός αναφέρει την παρακάτω μέθοδο διακλυσμού: "... (ιθ'. Πρὸς τὸ ρύπον ἐξελλθεῖν). Κροκίδα βρέξας μυροβαλάνψ, ἔνθες καί εὐρήσεις τήν κροκίδα πλήρη τοῦ ρύπου. ἄλλο, νύτρον λεπτόν ἔμβαλλε εἰς τὸ ὄζυ καί ἐπίσταξον ὄξος καί πρόσθες ἔριον, ἕασον ἐννουκτερεῦσαι. Τῇ δέ ἐπιούση κλύσον ὑδρελαίψ θερμῆ ..." (2).

Φλεβοτομία πτερυγίων ωτός

Ο Γαληνός αναφέρει την Ἴπποκράτεια άποψη ότι σε περιπτώσεις αρθρίτιδας στα κάτω άκρα και ιδιαίτερα στην κατ'ίσχιον άρθρωση ενδείκνυται θεραπευτικά ή σχάση φλεβών του πτερυγίου του ωτός. Εδώ όμως ο Γαληνός διορθώνει ότι ο Ἴπποκράτης εννοούσε τις φλέβες γύρω από το πτερύγιο, γιατί οι φλέβες του πτερυγίου είναι μικρές και δύσκολα διακρίνονται: "... Κεδμάτων τὰς ἐπὶ τοῖς ὠσίν ὄπισθεν φλέβας σχάζειν. κέδματα λέγει τὰ εἰς τὰ σκέλη κατασκήπτοντα ρεύματα, καί μάλιστα γ' αὐτῶν τὰ εἰς τήν πρώτην διάρθρωσιν ἧτις ἐστὶ κατ'ί-σχιον, οὐ μὴν ἀληθῆ γε τὰ περὶ τῆς φλεβοτομίας εἶναι πειθομένης, καθάπερ οὐδέ αὐτῶν τῶν προσιεμένων αὐτῆν οὐδεὶς ἀκριβῶς ἐπέισθη. δηλοῦσε γάρ ἔργῳ τοῦτο, μηδέποτε ἐπὶ τῶν ἀρρώστων χρώμενοι. κατὰ μέντοι τήν ῥῆσιν αὐτῆν ἡ λέξις οὐ ἀκριβῶς ἐρμηνεύεται γράψαντος αὐτοῦ τὰς ἐπὶ τοῖς ὠσίν φλέβας. οὐ γάρ τὰς ἐπὶ τοῖς ὠσίν ἔχρῆν, ἀλλὰ τὰς περὶ τὰ ὠτα λελέχθαι. φλέβες γάρ τι-νές εἰσὶν ὄπισθεν τῶν ὠτων ἀξιόλογοι. κατ'αὐτὰ δέ τὰ ὠτα πάνυ σμικραί καί δυσθεώρητοι καί τὰ πολλά μηδέ φαινόμενα ..." (3).

Ψύλλοι - Σκουλήκια - Ἐντομα μέσα στον ἔξω ακουστικό πόρο

Ο Γαληνός για τη θεραπευτική αντιμετώπιση ψύλλων, σκουληκιών και άλλων εντόμων, που θα μπουν μέσα στο αυτί (ἔξω ακουστικό πόρο) αναφέρει τα όσα έχουν γραφεί γιαυτό το σκοπό από τον Απολλώνιο: "... (Ἄπολλωνίου περὶ τῶν αὐτῶν). Ἄπολλώνιος δέ περὶ τῶν αὐτῶν οὕτως ἔγραψε. Πρὸς ψύλλους καί σκώλη-κας ἐν ὠσὶ καί τὰ λοιπά τὰς εἰς τὸν πόρον τῆς ἀκοῆς εἰσδυόμενα ὄξος καί ἔλαιον ἔνσταζε. ἢ καππάρως χυλόν ἔνσταζε. ἢ ἀμύδαλα πικρά τρύφας καί τὸ ἐλαιῶδες αὐτῶν ἐκθλύψας ἔνσταζε. ἄλλο. ἐλλέβορον λευκόν λεῖον ἔμπασσε. ἢ ἀριστολοχίαν λείαν ἔμπασσον. ἢ καλαμίνθης χυλόν ἔγχει. ἢ κινναβάρεως χλωρᾶς

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κίηη, τόμος V , σελ. 694-695.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κίηη, τόμος XIV , σελ. 407.

(3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κίηη, τόμος XVIIIB, σελ. 283.

ἔνσταζε. ἡ ἑλλέβορον λευκόν μετ' οὔνου ἐγχυμάτιζε. ἡ στυπτηρίας καὶ (197) κολοκύνθης τῆς ἀγρίας τοῦ σπέρματος ἢ τῆς ἐντερώνης ἕσον τρίψας καὶ ὑσσώπου τὸ ἕσον οὔρω παλαιῶ διεύς ἐγχυμάτιζε. ἡ σμύρναν τρίψας ὄξει τε καὶ μέλιτι διεύς ἕσους χρῶ, ἢ χαλκῦτιν ὠμὴν τρίψας καὶ μέλιτι διεύς ἐγχυμάτιζε. καθόλου δέ ἐξαιρετέον τὰ εἰς τὸν πόρον ἐπίπτοντα τοῦτον τὸν τρόπον. ὠτογλυφίδι ἢ λαβύδι ἢ ἐρύω μαλακῶ περὶ μηλωτρίδα περιειλημένῃ καὶ περὶ ἐρρητινωμένῃ ἢ ἄγκιστρον ἔχοντι λεπτόν. πρὸς ῥύπον τὸν ἐν ὠσί. νίτρον ὀπτὸν λεάνας ἔμπλασον εἰς τὸ οὖς καὶ ἐπίσταξον ὄξος καὶ ἔριον προσθεῖς, ἔασον διὰ νυκτός, τῇ δ' ὕστεραῖα κλύσον ὕδατι καὶ ἐλαύω θερμῶ. πρὸς δέ τὸ ἐναπολαμβανόμενον ὕδωρ κρομμύου χυλόν καὶ στέαρ χήνελον χλιάνας ἔνσταζε. ἡ ῥοιᾶς ἀπυρηνου γλυκείας καὶ ὄξειας χυλόν ἐψήσας ἐν χαλκῶ ἀγγεῖω, ἕως λειψθῆ τὰ δύο μέρη, χρῶ, ὅσον δύο σταλαγμοὶ ἐνστάξων, ἢ σμύρναν τρίψας ὄξει καὶ μέλιτι ἐγχυμάτιζε ... (1).

Σε ἄλλο σημεῖο αναφέρει περιπτώσεις σκουληκιῶν στα ὦτα και περιγράφει τόσο τη φαρμακευτικὴ ὅσο και τη χειρουργικὴ αντιμετώπιση αὐτῶν. Ἡ χειρουργικὴ αντιμετώπιση που αναφέρεται ἐδῶ εἶναι ἓνα εἶδος ἀνάτρησης μαστοειδούς: "... (Περὶ σκωλήκων ἐν ὠσίν.) Ἐφ' ἃν δέ σκώληκες εἰσιν, ἑλλέβορον λευκόν μετὰ μέλιτος κάθει ἢ ξηρόν ἐμφύσα ἢ χυλόν βάτου ἔγχει. εἰ δέ λελεπισμένον τὸ τοῦ ὠτός ὁστέον τύχη, διελών ὄπισθεν τοῦ ὠτός ξύσον, ἔπειτα καύσας ἀπούλου ἀλύπως ... (2).

Επίσης σε ἓνα ἄλλο σημεῖο για τη θεραπευτικὴ αντιμετώπιση των σκουληκιῶν που ἔχουν μπει μέσα στα αὐτιά ο Γαληνός αναφέρει τὰ παρακάτω: "... (Περὶ τὰ ἐν ὠσὶ σκωλήκια παρελθούμενα εἰς τὰς ακοάς.) Κρόμμου καὶ ὕσσωπον τρίψας οὔρω παλαιῶ ἐγχυμάτιζε. ἄλλο. κολοκυνθίδος τοῦ σπέρματος τῆς ἐντερώνης, στυπτηρίας Αἴγυπτίας ἕσα, μετὰ κεδρύνου ἐλαίου λειώσας ἐγχυμάτιζε ... (3).

Μέσο οὐς

Ὡ τ α λ γ ί α

Το σύμπτωμα αὐτὸ φαίνεται ὅτι ἀπασχολοῦσε πολὺ τοὺς θεραπευτὲς ἰατροὺς τῆς ἐποχῆς τοῦ Γαληνοῦ γιατί μόνον ἔτσι μπορεῖ να ἐξηγηθεῖ ἡ πληθώρα των τεχνικῶν και φαρμακευτικῶν συνθέσεων που αναφέρει ο Γαληνός στα γραφόμενά του για τὴν αντιμετώπισή του. Ἀν και ο Γαληνός κάνει διάκριση μεταξύ τῆς ωταλγίας τῆς ἐξωτερικῆς ωτίτιδας και τῆς ωταλγίας τῆς μέσης, χάριν τῆς ἐνιαίας θεραπευτικῆς αντιμετώπισής τῆς ἀπὸ το Γαληνὸ, προτιμήσαμε να ἀναφέρουμε τὸ σύμπτωμα αὐτὸ και τὰ ἀφορώντα αὐτὸ σε μια ἐνότητα και μάλιστα στο κεφάλαιο των παθήσεων τοῦ μέσου ὠτός.

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κῆλη, τόμος XII, σελ. 658-659.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κῆλη, τόμος XII, σελ. 642.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κῆλη, τόμος XIV, σελ. 406.

Ο Γαληνός την ωταλγία (επί πνεύματι φυσώδει ή παχέσι και γλίσχροις χυμοίς όπως την αποκαλεί) την εξηγεί με το σκεπτικό ότι δεν υπάρχει διέξοδος στον αέρα ή στο χυμό και έτσι προκαλείται η ωταλγία: "... Περύ τῶν ἐπί πνεύματι φυσώδει ἢ παχέσι καὶ γλίσχροις χυμοῖς ὠταλγιῶν. Εἰ δέ καὶ πνεῦμα φυσώδες ἢ τινα παχύν ἢ γλίσχρον χυμόν, οὐκ ἔχοντα διέξοδον, ἐγκατακεκλεισθαι στοχάσατο καὶ τῶν ἐκφρατιτόντων τι φαρμάκων μύγνυε. τεχνικός γάρ στοχασμός σοι γένοιτο τῶν τοιούτων αἰτιῶν τοῦ πόνου τό τε προηγησαμένης τό φυσώδες ἀίρουζεται πνεῦμα, βάρους δέ κεφαλῆς ἐδεσμάτων τε φλεγματοῶν καὶ κακοχύμων οἱ ψυχροὶ καὶ παχεῖς χυμοί. τούτοις γάρ ἐπιγενομένης φύξεως αἱ ὀδύνηαι συμβαίνουσι τῶν πρότερων διαπνεομένων ἐπισχεθέντων διὰ τῆν πύκνωσιν ..." (1).

Αιτιολογικά διακρίνει τις ωταλγίες σε τρεις κατηγορίες:

- 1) τας ἀπὸ φύξεως ωταλγίας,
- 2) τας ἐξ ὕδατος φαρμακώδους ωταλγίας καὶ
- 3) τας διὰ φλεγμονῆν γενομένης ωταλγίας.

Για κάθε μία από τις τρεις αυτές κατηγορίες αναφέρει και διαφορετική φαρμακευτική αντιμετώπιση. Επίσης κάνει διάκριση της ωταλγίας ανάλογα με το πού εδράζεται η φλεγμονή, αν δηλ. στο δέρμα του ἔξω ακουστικού πόρου (ἐξωτερική ωτίτιδα) ή στο βάθος (μέση ωτίτιδα): "... ὠτων πόνος γίνονται τινές μὲν διὰ φύξιν, οὓς ἐν ὀδοιπορίας καταπνευσθέντες ὑπὸ ἀνέμων ψυχρῶν ἴσχυουσιν ἔνιοι δέ καὶ διὰ λουτρά ψυχρά καὶ διὰ τινα τῶν φαρμακωδῶν ὕδατων, ἐν οἷς λούονται πολλάκις ἔνιοι τρυφῶντες, εἰσὶ δ' οἱ καὶ δι' ὠφέλειαν. γίνονται δέ ὠτός ὀδύνηαι καὶ διὰ φλεγμονῆν, ποτέ μὲν αὐτοῦ μόνου τοῦ κατὰ τὸν πόρον δέρματος, ποτέ δέ καὶ διὰ βάθος, ἡνύκα τὸ νεῦρον τό ἀκουστικόν εἰς φλεγμονώδη διάθεσιν ἀφίκηται. καθ' ὃν δέ λόγον ἡ φλεγμονή τεύνοσα τὰ φλεγμαίνοντα μόρια τῆν ὀδύνην ἐργάζεται κατὰ τὸν αὐτόν τρόπον καὶ πνεῦμα φυσώδες οὐκ ἔχον διέξοδον ὀδυνηρόν γίνεται. τῆ δέ ἐκ τῶν ἔξωθεν ὑγρῶν δακνωδῶν ἐκπτώσει παραπλησίως ὀδυνῶσιν οἱ ἐν αὐτῇ τῇ σώματι γεννηθέντες ἰχώρες.

(Περύ τῶν ἀπὸ φύξεως ὠταλγιῶν.) Τὰς μὲν οὖν ὑπὸ φύξεως μόνης γινομένης ὀδύνας τὰ θερμαίνοντα θεραπεύει τάχιστα. καὶ τινας τῶν ἀγρούκων οἷδα διαγλύφοντάς τι τῶν μεγάλων κρομμύων, εἴτα πληροῦντας ἐλαίου καὶ θερμαίνοντας ἐν σποδιῇ συμμετρως, ἐγγέοντας τοῖς ὠσί. τινάς δέ ἐν ἐλαίῳ ζέοντας οὐ κρόμμυον μόνον, ἀλλὰ σκόρδον, εἴθ' οὕτως ἐγγέοντας, ἐγὼ δέ εὐφορβίου παντελῶς (391) ὀλίγον ἐλαίῳ παλαιῷ πολλῷ μιγνύς· χρῶμαι, καθάπερ γε καὶ πεπέρεως ἀκριβέστατα λελειωμένου. τὰς γάρ κατὰ φύξιν ὠταλγίας τὰ οὕτω θερμαίνοντα μεγάλως ὀνύνησιν. ὠφελεῖ δέ αὐτούς καὶ τό ἀμαράκινον ἔλαιον ἐγγέομεν καὶ ἡ ἀρίστη νάρδος καὶ τό καλούμενον Ῥωμαῖστί φουλίατόντε καὶ σπικάτον. ὠφελεῖ δέ καὶ τό Κομμαγηνόν. εἰ δέ καὶ πῆγανον ἐφήσεις ἐλαίῳ μὴ στύφοντι καὶ προσέτι λεπτομερῶς καθάπερ ἐστί τό Σαβῆνον, ὀνήσεις μεγάλως.

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XII, σελ. 605.

(Περὶ τῶν ἐξ ὕδατος φαρμακῶδους ὡταλιῶν.) Ὅταν δέ ἐξ ὕδατος φαρμακῶδους περιέχεται τι κατὰ τὸν ἀκουστικὸν πόρον, συνεχῶς ἐγγεῖν ἔλαιον προσθήκει, ἐκκλύζοντας αὐτὸ καὶ δι' ἐρίου μαλακοῦ σπογγίζοντας καὶ αὔθις ἐγγέοντας παρηγορεῖ δέ αὐτούς, μεγάλως καὶ ὡοῦ τὸ λευκόν, ὧ καὶ πρὸς τὰς ὀφθαλμίας χρώμεθα, καὶ γάλα γυναικεῖον. εὐδελον δέ ὅτι πᾶν ὃ τι ἂν προσφέρηται θερμόν εἶναι χρή μετρίως. ὦφελεῖ δέ αὐτούς καὶ τὸ χήνελον στέαρ ἱκανῶς. ὦφελεῖ δέ καὶ τὸ τῶν ἄλωπέκων.

(Περὶ τῆς διὰ φλεγμονῆν γινομένης ὡταλιᾶς.) Εἰ δέ φλεγμονή τις εἴη κάλλιστον πρὸς αὐτὴν φάρμακον ἐγγεσόμενον νάρδιον μύρον μετὰ βραχυτάτου βασιλικοῦ καλουμένου φαρμάκου ... (1).

Εἰθὺς θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε καὶ τὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες τῶν ὡταλιῶν ποὺ σύμφωνα με τὸν Ἱπποκράτη προκαλεῖται παραφροσύνη καὶ θάνατος ἀκόμη. Ἀλλ' ὅπως διευκρινίζει ὁ Γαληνὸς σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις δὲν πρόκειται γιὰ πραγματικὴ ὡταλιᾶ, ἀλλὰ γιὰ πόνο στο βᾶθος τοῦ ἀκουστικοῦ (ἔσω) πόρου. Πάσχει δηλ. τὸ ἀκουστικὸ νεῦρο, τὸ ὁποῖο συνάπτεται με τὸν ἐγκέφαλο. Με ἄλλα λόγια τὴν παραφροσύνη καὶ τὸ θάνατο σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις τα συνδέει με πάθηση τοῦ ἐγκεφάλου: "... Ὡτὸς δέ ὀξεύη ὀδύνη ξύν πυρετῷ ξυνεχεῖ τε καὶ ἰσχυρῶ δεινόν. κίνδυνος γάρ παραφρονῆσαι τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀπολέσθαι. ὡς οὖν τοῦτέου τοῦ τρόπου σφαλεροῦ ἔδοντος ταχέως δεῖ προσέχειν τὸν νόον καὶ τοῦσιν ἄλλοισι σημείοισι πᾶσιν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρης.

Ουδέποτε γίνεται ὀδύνη σφοδρὰ ἐπὶ τῶν φαινομένων τούτων ὧτων, οὔτ' εἰ καὶ γένοιτο κίνδυνος ἀκολουθήσει, μήτ' αὐτοῦ τι τοῦ μορίου κύριον ἔχοντος μήτε κυρίῳ τινὶ συνεχοῦς ὄντος. ἀλλ' εἰώθασιν ὡταλιᾶς ὀνομάζειν, ὅταν ἐν τῷ βάθει κατὰ τὸν ἀκουστικὸν πόρον ἢ τῆς ὀδύνης αἰσθησις γένηται. τὴνικαῦτα γάρ αὐτὸ πάσχει τὸ ἀκουστικὸν ὀνομαζόμενον νεῦρον, οὐ διὰ μακροῦ συνάπτον τῷ ἐγκεφάλῳ. εἰκότως οὖν ἀπόλλυνται πολλοὶ κατὰ τὰς σφοδρὰς ὡταλιᾶς εἰς συμπάθειαν ἐρχομένου τοῦ ἐγκεφάλου, διὸ καὶ παραφρονοῦσι τῶν καμνόντων ἔνιοι καὶ μέντοι καὶ ἀποθνήσκουσι αὐτῶν τινες ἐξαίφνης ὃν τρόπον οἱ ἀπόπληκτοι, ὅταν ἐπὶ τὸν ἐγκέφαλον ἀφύκηται ἀθρόως τὸ τῆν ὡταλιᾶν ἐργαζόμενον ῥεῦμα ... (2).

Ὅπως ἀναφέραμε καὶ παραπάνω ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει πληθώρα τεχνικῶν καὶ φαρμακευτικῶν συνθέσεων, τόσο προγενεστέρων ἰατρῶν ὅσο καὶ ἰδικῶν τοῦ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ὡταλιᾶς. Θα ἀναφέρουμε μερικὲς ἀπ' αὐτὲς.

Ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει, δικαιολογεῖ καὶ συμπληρώνει τὴν Ἱπποκράτεια ἀποψη προκειμένου νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ἡ ὡταλιᾶ με μαλλί ποτισμένο με ἀναλγητικὸ φάρμακο. Καὶ ὁ μεν Ἱπποκράτης τύλιγε τὸ μαλλί στο δαίκτη τοῦ χεριοῦ, ὁ δὲ Γαληνὸς ἔκανε αὐτὸ σε μιὰ μήλη: "... Ἦν οὖς ἀλγέη, εἴριον περὶ τὸ δάκτυλον

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση ΚΩημ, τόμος XII, σελ. 599-601.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση ΚΩημ, τόμος XVIIIB, σελ. 261-262.

έλξας ἔγχευν ἄλειφα θερμόν, ἔπειτα ὑποθεῖς ἔσω ἐν τῷ θέναρι τό εὔριον ὑπό τό οὔς ἐπιθεῖναι, ὡς δοκῆ τι οὐ ἐξιέναι, ἔπειτα ἐπί πῦρ ἐπιβάλλειν ἀπάτην.

Ταύτην τήν ῥῆσιν ὑπόπτεισάν τινες ὡς παρεγεγραμμένην, οὐχ ἠκιστα διὰ τό προκειμένον ἐπί τῷ τέλει λεξίδιον, τήν ἀπάτην. ὁ μὲν γάρ πρό αὐτῆς λόγος τοιοῦτός τις ἐστίν. ἐάν οὔς ἀλγῆ τις, εὔριον περί τόν δάκτυλον ἐλξας δηλονότι τόν λιχανόν. ἐγχωρεῖ δέ καί περί τόν ἀντίχειρα, βρέχων ἄλειφα, τουτέστιν ἦτοι ἐλαίῳ ἢ πιμελῇ τετηκυῖα τό εὔριον ἐνσταῖζειν εἰς τό οὔς, ὡς καί νῦν εἰδώμεν ποιεῖν διὰ τῆς ἡμφεσμένης εἰρύφ μηλωτίδος, οὐ μόνον ἄλειφα, καθάπερ αὐτός ὠνόμασεν, ἀλλά καί πᾶν ἄλλο φάρμακον ..." (1).

Αναφέρει ὅτι ο κάνθαρος βρασμένος με λάδι και ἐνσταζόμενος στο αὐτί θεραπεύει τὴν ωταλγία: "... καί ὁ κάνθαρος δέ θεραπεύει τὰς ὠταλγίας ἀποζεσθεῖς ἐλαίῳ καί ἐνσταζόμενος εἰς τό οὔς ..." (2).

Σε ἄλλο σημεῖο ο Γαληνός συνιστά τὴν ἐγχυσὴ μέσα στον ἐξω ἀκουστικό πόρο διαφόρων ἐλαίων ὅπως παρακάτω: "... (θεραπεῖα ὠταλγίας) Ἄμυγδαλέλαιον ἐνσταζόμενον εἰς τό οὔς, ἢ καρῆλαιον ἐνσταζόμενον, ἢ δαφνέλαιον, ἢ βαλσαμέλαιον ἢ δρακοντίου βοτάνης τοῦ καρποῦ ὁ χυλός μετ' ἐλαίου ἐγχεόμενος, ἢ περδικιάδος ὁ χυλός μετ' ἐλαίου ῥοδίνου χλιαρός ἐνσταζόμενος, ἢ πηγανον χλωρόν σὺν ἐλαίῳ, ἐψηθέν καί χλιαρόν ἐνσταζόμενον, ἢ σμύρνα καί μέλι χλιαρῶς ἐνσταζόμενα ἢ πηγανον μετὰ γυναικείου γάλακτος ἀρρενοτόκου περιχλιάντος ἐνσταζον, ἢ σκόροδον χυλώσας ἐνσταζον εἰς τό οὔς, ἢ πρᾶσσον χυλώσας χλιαρόν ἢ ἔφημα χλιαρόν ..." (3).

Ἄλλη θεραπευτικὴ ἀντιμετώπιση τῆς ωταλγίας εἶναι καὶ ἡ παρακάτω: "... (Πρός ὤτων πόρους.) Τοῦ βάτου ὁ χυλός ἐκπιεζόμενος καί χλιαυνόμενος καί ἐνσταζόμενος εἰς τό οὔς παύει τόν πόνον ..." (4).

Επίσης ο Γαληνός ἀναγράφει λεπτομερῶς ὅσα εἶναι γραμμένα ἀπὸ τον Ἀρχιγένη γιὰ τὴν φαρμακευτικὴν θεραπευτικὴν ἀντιμετώπιση τῶν ωταλγιῶν: "... (Τὰ ὑπ' Ἀρχιγένους γεγραμμένα φάρμακα πρὸς ὤτων ἀλγήματα.) Ἐν τῷ προτέρῳ τῶν κατὰ γένος φαρμάκων ὁ Ἀρχιγένης ὡδέ πως ἔγραψε κατὰ λέξιν. ἐπί δέ ὠταλγίας τῆς ἀλλῆς προηγουμένης διαίτησ, ἦνπερ καί ἐπί κεφαλαλγίας ἐτάττομεν. ἐπί μὲν τῶν μετρίων τῶν ἀπλῶν μύρων χλιαρῶν ἐνέσταξεν, οἷον κρόκινον ἢ εὔρινον ἢ ῥοδίνον ἢ καρύων πικρῶν ἀπόθλιμα, ἢ τῆς κασσίας τό μύρον, ἢ νάρδος ἀπλήν ἢ Σούσινον ἢ ἀμυγδάλλινον, ἢ ῥόδων ἢ ρουῖας ἢ μύκωνος ἐκχύλισμα μετ' ἐλαίου θερμοῦ ἢ πρᾶσσου σπέρμα λεῖον ἢ ἐλλέβορον λευκόν λεῖον μετὰ ῥοδίνου χλιαρόν ἔχει ἐν ξύστρα. ἢ μηκωνείου ὀλίγον σὺν γάλακτι γυναικείου, ἢ μηκωνείου χύλισμα σὺν γάλακτι ὁμοίως. ἢ βουκέραι ἐν μελικράτῳ ἐφθῆ ἢ λινοσπέρμῳ ὁμοίως. ἄκρως ποιεῖ σπόγγος ὀφθαλμικῆς μέλιτι ἐφθῆ καί ἔτι θερμῷ βρεχόμενος

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κίηη, τόμος XVIIΒ, σελ. 266.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κίηη, τόμος XIV, σελ. 243.

(3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κίηη, τόμος XIV, σελ. 519.

(4) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κίηη, τόμος XIN, σελ. 551.

καί ἐπιτιθέμενος, ἢ κηρωτή ἱρύνου, μιγέντος αὐτῇ στύρακος. ἄκρως ποιεῖ πρὸς ὠταλγίαν ἀλόη μεμιγμένη μετὰ ῥοδίνου καὶ μέλιτος τό πάχος ἐγχεομένη, ἢ χαλκίτις ἐν οἴνῳ διειλεγμένη ἢ περδικίου χυλὸς χλιαρὸς ἐνσταζόμενος ἰδίῳ ἢ μετὰ μέλιτος, ἢ νύτρον διειδύς ὀλίγῳ ὕδατι, μύσγε ἔλαιον καὶ χλιαίνων ἐνσταζε. ἢ ἀριστολόγου ῥίζαν μετ' ἐλαίου. ἢ ἐλλέβορον λευκὸν λεάνας σὺν ῥοδίνῳ, χλιαρόν διὰ ξύστρας ἐνσταζε. καλῶς ποιεῖ ὄπιον ἐπ' ὀστράκου ὀπιθέν. καὶ καστόριον ὁμοίως ἴσα λεανθέντα μετὰ ῥοδίνου καὶ γλυκέος, μέχρι μέλιτος σχῆ πάχος, εἴτα μετὰ τήν πυρίαν περὶ τήν ὀξεῦαν ἔριον περιειλιχθέν ἐμβάπτεται καὶ ἐπιτίθεται. ἢ μαράθρου χυλὸν μετὰ τινος τῶν εἰρημένων μύρων ἐν ἀρχῇ ἐνσταζε. ἢ μετὰ κωδυῶν μήκωνος ἀφέψει καὶ ἔγχει τό τοῦ ὄφους γῆρας, ἢ μετὰ τινος τῶν εἰρημένων μύρων (398) ἢ τό Σπανόν γάρως θερμαίνων διὰ ξύστρας. ποιεῖ καὶ τό δυσῶδες ἄκοπον ἐγχεόμενον χλιαρόν. ἢ μηκάνειον διειθέν ῥοδίνῳ καὶ ὀλίγον κρόκιον. καὶ παντός μάλλον ἢ ἱερά ἀρωματικῆ μετὰ τινος τῶν μύρων. ποιεῖ δέ ἄκρως λευκὸς ἐλλέβορος λεανθεύς μετὰ μέλιτος καὶ ῥοδίνου ἐγχεόμενος, ἐμφρασσομένου τοῦ πόρου πορφύρας μαλλῶ. καλῶς ποιεῖ καὶ ὁ ἐλλέβορος μετὰ ἱρύνου μύρου. ποιεῖ δέ καὶ κεδρία σὺν ναρόνῳ μύρῳ ἐγχεομένη. Σεβῆρος δέ τοὺς ἐπὶ τὰς ὑδρίας ὄνους λείους μετὰ μύρων εἰς τὰ ἠλκωμένα ἐνέχει, ἔνιοι δέ ψυχρόν ὕδωρ εἰς τό ἀλγοῦν ἐγχεοῦσιν οὔς, καὶ παραχρῆμα μὲν ὑπεραλοῦσι μετὰ βραχύ δέ τελέως παύοντα. ἄλλοι δέ κάλλιον ποιοῦντες εἰς τό ἕτερον τοῦ ἀλγοῦντος ψυχρόν ἐγχεοῦσιν, ὡσπερ Λεύκιος. ποιεῖ καλῶς ἀλόη καὶ κρόκιον μετὰ ἀμυδαλίνου μύρου ἐγχεόμενα. ἢ χαλκὸς λεῖος μετ' ὄξους καὶ τινος μύρου. ἄκρως ποιεῖ σῦφιον μετὰ ῥοδίνου ἐάν ἔλκωσις ἦ. θαυμαστῶς ὠφελεῖ τὰς ὑπερβαλλούσας ὠταλγίας, πράσου χυλὸς καὶ οὔρον καὶ ῥοδίνον μετ' ὀλίγης συμύρης ἐγχεόμενα, ἢ σκούρου στέαρ, ἐν ξύστρα χλιαίνων ἐνσταζε. ἢ σχιστήν καὶ ἡδύσμου χυλὸν μετὰ γλυκέος, ἢ πέπερι λευκὸν καὶ ἄλας ἴσα μεθ' ἐψήματος, ἔγχει ἀριστερᾷ χειρὶ πεντάκις ἢ ἐπτάκις. ἢ κοχλίαν σεσηπῶτα Ἄφρικανὸν παρακεντήσας ῥοδίνου πληρώσας καὶ ζέσας, διὰ ξύστρας ἐγχυμάτιζε θερμότερῳ. ἐάν δέ ἐκ πληγῆς ἀλγῆ τό ἐκτός τοῦ ὠτός, λιβάνου χόνδρω γάλα ἐπιχέας δὺς καὶ ἀποχέας τό τρίτον, ἔασον βραχῆναι καὶ κινήσας ἔχει, εὐθύς γὰρ παύει. ταῦτα μὲν ὁ Ἀρχιγένης ἔγραψεν ἀδιορίστως πάνυ, δύναιτο δ' ἂν τις νοῦν ἔχων ἀναμνησκόμενον, ὧν ἔμπροσθεν εἶπον ἐννοεῖν ὁποῖόν τι τῶν εἰρημένων φαρμάκων ἐκάστη τῶν εἰρημένων ὠταλγιῶν ἀρμόττει μεμνημένος τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἐξ ὧν ἔμαθεν ἐν τοῦ περὶ τῆς τῶν ἀπλῶν φαρμάκων δυνάμεως ὑπομνήμασιν. ἐγὼ δέ ἐπὶ τὰς ὑπ' Ἀνδρομάχου γεγραμμένας ὠτικὰς δυνάμεις ἤδη μεταβήσομαι ..." (1).

Ο Γαληνὸς πιστεύοντας στην ιστορική συνέχεια τῶν ἱατρικῶν γνώσεων καὶ διδασκόμενος ἀπὸ τοὺς προγενέστερους ἀναφέρει λεπτομερῶς τὰ ὅσα γιὰ τὶς

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσις Κῆλη, τόμος XII, σελ. 620-624.

ωταλγίες γράφτηκαν από τον Απολλώνιο και άλλα μεν τα δέχεται, άλλα τα απο-
 ρίπτει και άλλα τα συμπληρώνει: "... (Περὶ τῶν ὑπὸ Ἀπολλωνίου γεγραμμένων
 πρὸς ὤταλγίαν.) Ὅτι δὲ λέγων τὸν Ἀπολλώνιον ἡμαρτηκέναι μὴ διορισάμενον
 ἐπὶ ποῦας ὤταλγίας ἕκαστον ὧν γράφει φαρμάκων ὑπάρχει χρήσιμον, οὐ καταφεύ-
 δομαι τάνδρῳς, ἐξ' ὀλίγων ἀποδείξω παραδειγμάτων. προσγράψας γὰρ, ὡς ἔφην,
 πρὸς ὤταλγίαν ἔγχυτα καὶ γράψας ἐν αὐτοῖς, χήνειον ἢ ὀρνυθίου στέαρ ἡσυχῆ
 τήξας ἔνσταξε. πάλιν ἐφεξῆς (190) γράφει χολήν ταυρεῖαν ἢ αἰγείαν μετὰ χυ-
 λοῦ πράσου ἔνσταξε. τὸ μὲν οὖν στέαρ ὧν εἶπε ζῶν παρηγορικώτατον ἐστὶν
 ἀπασῶν τῶν τὰς ὀδύνας ἐργαζομένων διαθέσεων, μετὰ τοῦ καὶ μεγάλως αὐτῶν
 ὠφελεῖν ἔντας. αἱ χολαὶ δὲ αἱ μετὰ πράσου τὰς τε φλεγμονὴν ὀδύνας αὐξήσου-
 σι καὶ τὰς ἐπὶ δριμέσι καὶ δάκνουσιν ὑγροῦς, μόνας δὲ ὠφελήσουσι τὰς δι'
 ἔμποραξιν ἢ φύξιν γεννωμένας ἦτοι κατὰ ψιλῆν δυσκρασίαν τῆς φύξεως τῶν στε-
 ρεῶν μορῶν ὀδυνηρὰς γενομένης ἢ διὰ τὸ γεννώσθαι μὲν ἐν ταῖς τοιαύταις δια-
 θέσεις φουσῶδη πνεύματα καὶ χυμούς ψυχροῦς, κωλύεσθαι δὲ ἐκκρίνεσθαι διὰ τὴν
 τοῦ περιέχοντος πύκνωσιν ἄνευ φλεγμονῆς γενομένην. ἐκκριθέντων γὰρ ὑπὸ τῶν
 οὕτω δριμέων καὶ θερμῶν φαρμάκων τῶν ἀλγημάτων αὐτῶν, θεραπεία τε ἅμα καὶ
 ἀνωάνυια γίνεται. τὸ μὲν οὖν ὀρνυθελὶν τε καὶ τὸ χήνειον στέαρ, εἰάν μὲν
 εὖρη κεκενωμένον τὸ σῶμα καὶ ὑπὲρ ἐπιρρέοντα τὸν τήν φλεγμονώδη διάθεσιν
 ἐργαζόμενον χυμὸν κατὰ τοὺς δύο λόγους ὀνήσει, τὸν τε παρηγορικὸν καὶ τὸν
 θεραπευτικόν. εἰάν δὲ ἐπιρρέοντος ἔτι τοῦ αὐτοῦ προσενεχθῆ, τὴν διάθεσιν
 μὲν οὐδὲν ὀνήσει, παρηγορεῖ δὲ τὸ τῆς ὀδύνης σύμπτωμα, καθάπερ γε καὶ ἐπὶ
 χυμῶν δριμύτητι ἢ δῆξις γίνηται, χολὴ δὲ οὐδέποτε μετὰ πράσου χυλοῦ δύνα-
 ται τι χρηστόν ἐπὶ τῶν εἰρημένων διαθέσεων ἐργάζεσθαι, καθάπερ οὐδὲ πέπερι,
 καὶ τοὶ τοῦτο γε οὐδα τῶν ἰατρῶν τινα πράξαντα γυναικὸς ἀλγησάσης οὖς, ἐν
 χρήσει θερμῶν ὑδάτων αὐτοφυῶν. (396) εἰωθὼς γὰρ πάντα πιστεύειν τοῖς τῶν
 εὐπορίστων φαρμάκων Ἀπολλωνίου βιβλίοις, κεκρημένος τε κατὰ τύχην πολλὰκις
 ἤδη τῆ διὰ τοῦ πεπέρεως βοηθήματι, καὶ τότε ἠλίπισεν ὠφελήσειν τι τήν ὤταλ-
 γίαν. ἀλλ' οὕτω γε ὑπ' αὐτοῦ παρωξύνθη τὸ γύναιον, ὡς ὀλίγον δεῖν ἀπάγξασθαι.
 γράφει οὖν ὁ Ἀπολλώνιος ὡδύ. πεπέρεως ἐν οὖν ἀπεξεσμένου λεάνας καὶ σύμ-
 μετρον τῆ πάχει ποιήσας ἔνσταξε. γράφει δὲ ἐν αὐτοῖς τοῦτοις ἐφεξῆς τὰ ὡδύ
 πεπέρεως καὶ ταῦτα. λύκειον τε καὶ μηκωνεῖον ἕσα γάλακτι γυναικεῖν διεῖς
 χρῶ, καὶ τοῦτῃ γε ἐφεξῆς ἕτερον τουτί, καστορίου καὶ μηκωνεῖου ἕσον, φώ-
 ξας ἐπ' ὄστράκου μάλιστα μὲν Ἀττικοῦ, εἰ δὲ μή, Ῥωμαϊκοῦ, καὶ λεάνας διεῖς
 γλυκεῖ ἔνσταξε. τὰ μὲν οὖν διὰ τοῦ μηκωνεῖου πάντα φάρμακα ναρκωτικά τῆς
 αἰσθήσεως ὄντα, κατὰ τοῦθ' ἡμᾶς ἀναγκάζει ποτέ αὐτοῖς ἐπὶ τῶν ὑπὸ μηδενός
 τῶν παρηγορικῶν ὠφελουμένων χρῆσθαι, τὸ δὲ διὰ τοῦ πεπέρεως φάρμακον ἐξ'
 ἐτέρου γένους ἐστίν, ὥσπερ γε καὶ τὸ διὰ τῶν στεάτων ἐξ' ἄλλου καθάπερ γε
 καὶ τὸ μετὰ ταῦτα γεγραμμένον ἐφεξῆς φάρμακον ὡδύ' πωσ χαλβάνην Σουσίην μύ-
 ρφ διεῖς πρόσμιξον μέλι καὶ βόδιον καὶ οἰσυπηρόν ἔριον περὶ μηλωτίδα συσ-

τρέφας, κύνει καὶ χλιαίων ἔνσταζε. διαφορητικόν γάρ ἀλύπως ἐστὶ τοῦτο, δυνατόν ἀρμόζειν φλεγμοναῖς ἐν αἷσι οὐκέτι οὐδὲν ἐπιρρεῖ, καλῶς δὲ ποιήσειν καὶ τῶν διὰ φύξιν ἀλγούντων. ὕσως δὲ τις ἐπιζητήσει διὰ τίνα τὴν αἰτίαν οὐ μόνον τοῦ Ἀπολλωνίου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων τινῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν φῶξαι κελευόντων τὸ μηκάνειόν τε καὶ τὸ καστόριον, ὅπως αὐτῶν τὸ σφοδρὸν τῆς δυνάμεως μειωθείη παρέλιπον ἐγὼ τοῦτο προσθεῖναι κατὰ τὸν ἔμπροσθεν λόγον. ἤνυκα τὴν ἐμὴν ἀγωγὴν τῆς θεραπείας τῶν ὠταλιῶν ἔγγραφον. ἀπολογητέον οὖν αὐτῷ κατὰ τάδε. τὸ μὲν οὖν καστόριον οὐδ' ὅλως ἀξιῶ φάσσειν. οὐ γάρ ὡς ναρκωτικὸν αὐτὸ τῆς αἰσθήσεως τῷ μηκνεύει μίγνυμεν, ἀλλὰ τούναντίον, ἅπαν ὡς ἀμβλῦνον τὸ σφοδρὸν τῆς ψυκτικῆς δυνάμεως, ὅπερ οἱ φῶξαι κελεύοντες ἐπὶ μὲν τοῦ μηκνεύου οὐκ ἀτόπως ποιοῦσιν, ἐπὶ δὲ τοῦ καστορίου παντάπασιν ἀτόπως. αὐτὸ γάρ καθ' αὐτὸ πεπτικῆν τῶν δυσλῦτων τε καὶ σκιρρωδῶν διαθέσεων ἔχει δυνάμιν. αὐτάρκης οὖν ἐστὶ καὶ ἡ ἐκ τοῦ μηκνεύου κεχρονίσθαι τὸ συντεθέν ἐξ αὐτῶν πραΰνης, φωνύμενον γάρ ἀπόλλυσι τὸ δραστήριον, εἰ δὲ μυχθέν τῷ καστορίῳ χρονίσειε, μένει μὲν ἔτι καὶ νῦν ἰκανῶς δραστικόν, ἀμαυροῦται δὲ αὐτοῦ τὸ κακότηδες, διὸ καὶ βλέπονται τινες ὡς ἀχλυῶδες ὄραν ἄχρι πολλῶν ἡμερῶν καὶ παρηβαρεῖν καὶ μὴ καλῶς πέττειν τὰς τροφὰς ποιεῖ εἰ ποθείη. καὶ διὰ ταύτην αὐτοῦ τὴν κακοήθειαν ἐπὶ τὴν φῶξιν ἀφύκοντο πολλοὶ τῶν ἰατρῶν, ἀλλ' ἐπεὶ πάλιν ἐν τῷ φωχθῆναι τὸ δραστήριον αὐτοῦ ἀμαυροῦσθαι φαίνεται, τούτου γάρ ἐπειράθη πολλὰκις, ἄμεινον ἠγησάμην ἄφωκτον μὲν μιγνύναι, μετὰ χρόνον δὲ χρῆσθαι. ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὸ πάρεργον εἴρηται γινώσκουσι χρῆσιμα. τὸ δὲ προκειμένον ἦν οὐ μικρῶς βλάβην γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν ἀδιορίστως γραφαῖς φαρμάκων. γέγραπται δὲ καὶ ἄλλοις πολλοῖς τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ πολλῶν μορίων τε καὶ παθῶν ἀδιορίστα φάρμακα, μὴ γινώσκουσιν ὅσην ὁ διορισμὸς ἔχει δυνάμιν εἰς τέχνην σύστασιν, ἐφ' ᾧ οὖν θαυμάζω τὸ συγκεχυμένον τε καὶ ἀδιορίστον, ὡς ἐπ' Ἀπολλωνίου τοῦ Ἡροφιλείου, γινώσκοντος τὰνδρός ὅτι κελεύει διὰ παντός ὁ Ἡρόφιλος (397) τί τε καὶ ποῖον καὶ πηλίκον ἐστὶ τὸ τοῦ νοσήματος αἴτιον καὶ κατὰ τι μάλιστα δυναστεῖον ἐπίσταςθαι τὸν ἰατρόν, ὅπως καὶ τὴν θεραπείαν ἀρμόττουσαν ἐκάστῳ ποιεῖται. ἔτι δὲ μάλλον ἐπ' Ἀρχιγένους ἂν τις θαυμάσειν, ἀδιορίστως οὐκ ὀλίγα καὶ τις θαυμάσειν, ἀδιορίστως οὐκ ὀλίγα καὶ αὐτοῦ γράφοντος ἔν τε ταῖς ἄλλαις θεραπείαις καὶ ταῖς τῶν ὠταλιῶν. ἓνα γάρ ἔγραψεν αὐτός ἐπ' αὐτῶν μόνον διορισμόν, τὸν ἀπὸ τοῦ μετρίου τε καὶ σφοδροῦ τῆς δόσης, καὶ σοι παραγράψω τὴν λέξιν ὅλην αὐτοῦ ... " (1).

Ο Γαληνός αναφέρει ὅτι σύμφωνα με ὅσα γράφονται στα βιβλία του Απολλωνίου τα σκουλήκια της γης βρασμένα με λάδι και ανακατεμένα με ξύγκι χήνας χρησιμοποιούνται για αντιμετώπιση των ωταλιῶν: "... τοιαῦτα γοῦν ἐστὶ καὶ

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἔκδοσις Kühn, τόμος XII, σελ. 614-620.

τά τῶν εὐπορίστων φαρμάκων Ἀπολλωνίου βιβλία. οὗτος τοῖνυν καί τὰ τῆς γῆς ἔντερα γέγραφεν ἐν ἐλαίῳ καθεψηθέντα τῶν ὕτων ἀλγήματα πραῦναι, ἔνιοι δέ στέατι χηνός ἀξιόσι μίξαντας οὕτω χρῆσθαι ..." (1).

Ἐνα ἄλλο Γαληνικό σκεύασμα για την αντιμετώπιση της ωταλγίας είναι βρασμένη σίλφη με μουρουνέλαιο: "... πρὸς ὠταλγίαν δέ σίλφαις ἐνεψηθείσαις τῷ ἐλαίῳ καί τοῖς καλουμένοις ὀνύσκοις ..." (2).

Ο Γαληνός χρησιμοποιούσε υγρή και ψυχρή κολοκύνθη για αντιμετώπιση των ωταλγιών: "... (λς". Περὶ κολοκύνθης.) Κολοκύνθη ὑγρᾶς καί ψυχρᾶς ἐστὶ κρᾶσεως κατὰ τὴν δευτέραν ἐν ἀμφοῦν τάξι, ὅθεν καί τῶν ξυσμάτων αὐτοῦ ὁ χυλὸς πρὸς ὠταλγίας τὰς κατὰ φλεγμονὴν ἀρμόττει σὺν ῥοδίνῳ χρωμένοις. οὕτω δέ καί ὅλη καταπλαττομένη τὰς θερμὰς φλεγμονὰς ἐμψύχει μετρίως. ἔστι δέ καί ἐσθλομένη πλαδώδης καί ἄδιφος ..." (3).

Επίσης ο Γαληνός χρησιμοποιούσε τον καρπὸ Καννάβεως για τις ωταλγίες: "... (ε'. Περὶ καννάβεως.) Καννάβεως ὁ καρπὸς ἄφυσός τε καί ξηραντικός εἰς τοσοῦτον ἐστὶν ὡς, εἰ πλείων βρωθείη, ξηραίνει τὴν γονὴν. ἔνιοι δέ χλωρὸν αὐτόν χυλίζοντες εἰς ὕτων ἀλγήματα χρῶνται τὰ κατ' ἔμφραξι, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, γινόμενα ..." (4).

Μια ἄλλη σύνθεση ἀπὸ καστόριο και ὄπιο χρησιμοποιούσε ο Γαληνός για την αντιμετώπιση των ωταλγιών: "... βραχὺ προσεπεμβάλλοντα καστορίου καί ὀπίου, μέγεθος δέ ἑκατέρου μὴ μεῖζον κνᾶμου. τὸ δέ τοῦ ἐλαίου πλῆθος ἔστω κατύλη. κατὰ δέ τὸν αὐτόν τρόπον καί τὰ τῶν ὀφθαλμῶν καί τὰ τῶν ὕτων ἀλγήματα διὰ τοιοῦτον χυμὸν ἢ πνεῦμα φυσῶδες ἐν πυρετοῖς γινόμενα πραῦναι προσηκει. ἐγγέοντά τε τοῖς ὡσὶ τὸ διὰ καστορίου καί ὀπίου φάρμακον, ᾧ συνήθως χρώμεθα πρὸς τὰ τοιαῦτα ..." (5).

Ω τ ὀ ρ ρ ο ι α

Φαίνεται ὅτι με το γενικό ὄρο ωτόρροια ο Γαληνός ἐννοοῦσε συλλήβδην τις διάφορες μορφές μέσης ωτίτιδας γιατί την εποχὴ ἐκείνη δὲν ἦταν δυνατὴ ἡ διάκριση των διαφόρων μορφῶν της μέσης ωτίτιδας.

Ο Γαληνός διακρίνοντας το ἔκκριμα του ὠτός: 1) σε λεπτό και υγρὸ και 2) σε πυώδες και δύσσομο, φαίνεται πως ἐννοοῦσε 1) την ἐκκριτικὴ και 2) την πυώδη μέση ωτίτιδα ἀντίστοιχα: "... τὸ δέ ἐν ὡσὶ ῥύπος θεωρητέον. εὐρήσεις γὰρ τινας ρευματιζομένους τὰ ὦτα ποτέ μὲν ἰχῶρι λεπτῷ καί ὑγρῷ ποτέ δέ οἶον πυώδει τε καί δυσώδει ..." (6).

Ο Γαληνός ἀναφέρει και την Ἰπποκράτεια ἀποψη ὅτι πολλοὶ γιατροὶ για διαγνωστικούς σκοποὺς γεύονταν και το ρύπο των ὠτων, ὅπως και ἄλλα ἐκκρί-

-
- (1) Ἀπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμος XII, σελ. 367.
 (2) Ἀπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμος XII, σελ. 266.
 (3) Ἀπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμος XII, σελ. 33-34.
 (4) Ἀπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμος XII, σελ. 8β.
 (5) Ἀπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμος X, σελ. 867.
 (6) Ἀπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμος XVI, σελ. 190-191.

ματα του ανθρώπου π.χ. ιδρώτα, ούρα κ.λ.π.: "... είσὺ δέ τινες τῶν ἰατρῶν οὔ καὶ ἰδρωτὸς καὶ προσέτι τοῦ κατὰ τὰ ὕδα ῥύπου γεύονται ..." (1).

Επιπρόσθετα αναφέρει και ερμηνεύει την Ιπποκράτεια άποψη ότι όταν ο ρύπος του ωτός από πικρός που είναι φυσιολογικά (κυψελίδα) γίνεται γλυκός, αυτό είναι άσχημο προγνωστικό σημείο (θανάσιμο). Αυτό συμβαίνει γιατί ο ρύπος του ωτός σαν περίττωμα του εγκέφαλου γίνεται γλυκός όταν ο εγκέφαλος νοσεί: "... Ἀνθρώποισιν ὁ ἐν τοῖς ὠσὶ ῥύπος ὁ μὲν γλυκὸς θανάσιμος, ὁ δὲ πικρὸς οὐ."

Τάχ' ἂν αὐτὸς τις ἕκαστος νοσῶν ὑπομείνεε γεύσασθαι τοῦ κατὰ τὸ οὔς ῥύπου. τῷ δ' ἰατρῷ βδελυρόν ἂν εἴη τὸ πρόσταγμα. πρόδηλον δ' ὥς οὐκ ἐν ἄλλῃ καιρῷ δύναται γενέσθαι ὁ ῥύπος γλυκὸς ἢ καθ' ὃν ὁ ἐγκέφαλος νοσεῖ. κατὰ φύσιν γάρ ἐστιν αὐτῷ τὸ πικρῷ φαίνεσθαι, διὸ καὶ τὸ γλυκὺ ἐγκέφαλου συντηκόμενου φασὶ γίνεσθαι ..." (2).

Θεωρούμε σκόπιμο να αναφέρουμε εδώ ότι ο Γαληνός απορρίπτει παλιότερη άποψη που διατυπώθηκε από τον Ξενοκράτη και σύμφωνα με την οποία για θεραπευτικούς σκοπούς συνιστούσαν την κατάποση των διαφόρων εκκριμάτων του ανθρώπινου σώματος μεταξύ των οποίων και του ρύπου των ωτών: "... πόσις δι' ἰδρωτὸς τε καὶ οὔρου καὶ καταμηνίου γυναικὸς ἀσελγῆ καὶ βδελυρά, καὶ τούτων οὐδέν ἦττον ἢ κόπρος, ἣν διαχρυσμένην τε τοῖς κατὰ τὸ στόμα καὶ τὴν φάρυγγα μορίοις εἷς τε τὴν γαστέρα καταπινομένην ἔγραψεν ὁ Ξενοκράτης ὃ τίποτε ποιεῖν δύναται, γέγραφε δὲ καὶ περὶ τοῦ κατὰ τὰ ὕδα ῥύπου καταπινομένου, ἐγὼ μὲν οὖν οὐδέ τοῦτον ἂν ὑπέμεινα καταπιεῖν, ἐφ' ᾧ γε μηδέποτε νοσήσαι. πολὺ δ' αὐτοῦ βδελυρώτερον ἡγοῦμαι τὴν κόπρον εἶναι. καὶ μετ' οὗτο γέ οὐνειδὸς ἐστιν ἀνθρώπῳ σωφρονοῦντι κοπροφάγον ἀκούειν ἢ αἰσχροουργόν ἢ κίναιδον, ἀλλὰ καὶ τῶν αἰσχροουργῶν μᾶλλον βδελυττόμεθα τοὺς φοινικίζοντας τῶν λεσβιαζόντων, ᾧ φαίνεται μοι παραπλήσιον τι πάσχειν ὁ καὶ καταμηνίου πίνων. οὐτ' οὖν τούτων ὑπομείναι τις ἂν εἰς πεῖραν ἐλθεῖν ἄνθρωπος κατὰ φύσιν ἔχων οὐθ' ὅσα μετριώτερα μὲν τούτων, ἔτι δ' ἀσελγῆ, κόπρω καταχρύεσθαι τι τοῦ σώματος μέρος, ἔνεκα τοῦ κατ' αὐτὸ πάθους ἢ ἀνθρώπου σπέρματος ..." (3).

Ο Γαληνός είχε παρατηρήσει ότι όχι μόνο η εποχή του έτους παίζει ρόλο στην έξαρση ορισμένων νοσημάτων, αλλά και η ηλικία του αρρώστου. Εδώ αξίζει ν' αναφερθεί η διατυπωμένη άποψη ότι στην παιδική ηλικία είναι συχνή η ωτόρροια (οξεία μέση πυώδης ωτίτιδα) πράγμα το οποίον είναι παραδεκτό και σήμερα. Επίσης αξίζει ν' αναφερθεί εδώ και η διατυπωμένη άποψη, η οποία συμπίπτει με τη σημερινή διάχυτη άποψη των απλών ανθρώπων (την οποία όμως δεν παραδέχεται η σύγχρονη παιδιατρική) ότι δηλ. η οδοντοφυΐα προκαλεί πυρετούς

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Κῆη, τόμος XIV , σελ. 217.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Κῆη, τόμος XVIIβ, σελ. 280

(3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Κῆη, τόμος XII , σελ. 249.

και διάρροιες: "... τοῦ δέ χειμῶνος πλευρίτιδες, περιπνευμονίαι, κόρυζαι, λήθαργαι, βράγχοι, βήχες, πόνοι στηθέων, πλευρέων, ὄσφυος, κεφαλαλγία, ἕλιγγοι, ἀποπληξία. ταῦτα περὶ τῶν ὡρῶν εἰπῶν ὁ Ἴπποκράτης, ἔφεξις περὶ τῶν ἡλικιῶν φθε γράφει. ἐν δέ τῆσιν ἡλικίησι συμβαίνει τοῖσι μὲν μικροῖσι καὶ νεογνοῖσι παιδίοισιν ἄφθαι, ἔμετοι, βήχες, ἀγρυπνία, φόβοι, ὄμφαλοῦ φλεγμοναί, ὡτων ὑγρότητες, πρὸς δέ τὸ ὄδοντοφυεῖν προσάγουσιν οὖλων ὄδαξησμοῦ, πυρετοῦς, σπασμοῦ, διάρροιαι, καὶ μάλιστα ὅταν ἀνάγῃσι τοὺς κυνόδο- ντας, καὶ τοῖσι παχυτάτοισι τῶν παιδῶν καὶ τοῖσι κοιλίας σκληρᾶς ..." (1).

Για τη θεραπευτική αντιμετώπιση των ελκωμένων και πυορροούντων ὡτων ο Γαληνός αναφέρει: α) τους διακλυσμούς, β) τις εγχύσεις φαρμάκων, γ) τα ξηραντικά φάρμακα και δ) τα εμψυσώμενα φάρμακα: "... (Πρὸς ὧτα ἡλκωμένα καὶ ἰχωροοῦντα τοῦ αὐτοῦ.) Πρώτους μὲν ἔγραφε κλυσμούς Ἀπολλώνιος, δεύτερα δέ τὰ ἔγχυτα φάρμακα καὶ τρίτα τὰ ξηραντικά καὶ τέταρτα τὰ ἐμψυσώμενα κατὰ τὴν ὑπογεγραμμένην λέξιν ἐρμηνεύων ταῦτα. κλυσμοῦ. ὕδατι θερμῷ συνεχέστερον ἔκκλυζε. φακοῦ ἀφεψήματι ὡσαύτως. ὕδρομέλιτι θερμῷ παραπλησίως ἔκκλυζε. κισσοῦ ἀποβρέγματι ἢ ἀφεψήματι μετ' οἴνου χρῶ. σιδύων ἀποβρέγματι ἢ ἀφεψήμα- τι μετ' οἴνου παραπλησίως. κηκίδος ἀδραῆς ἀφεψήματι μετ' οἴνου μυρσύνην ἀφεψη- μένην ἐν οἴνῳ κλύζε. οἴνῳ μετ' ὀλίγης στυπτηρίας τετριμμένης χρῶ. στοιβῆς καρπὸν ἐν οἴνῳ ἐψήσας κλύζε. οὔρον καὶ οἶνον μίξας καὶ θερμάνας ἔκκλυζε, πύσσης ὀρρῶ ἔγχυματίζε ..." (2).

Ἔσω οὐς

Ε μ β ο έ ς ὡ τ ω ν

Αιτιολογία. Σχετικά με τις εμβοές ὡτων ο Γαληνός δέχεται ὅτι αυτές προ- καλούνται ἀφ' ενός μὲν λόγῳ ενός φυσώδους πνεύματος που εἶναι κλεισμένο στον εγκέφαλο και προσπαθεῖ να διαφύγει και ἀφ' ετέρου λόγῳ ακρίβειας της ακουστι- κῆς αἰσθήσεως και τις παρομοιάζει με τις οπτικές ψευδαισθήσεις, παραισθήσεις που δημιουργούνται ἀπὸ αναθυμιάσεις του στομάχου: "... (Περὶ τῶν ἐν τοῖς ὡσίν ἤχων.) Ἐνιοὶ μὲν αὐτῶν φυσώδους πνεύματός εἰσιν ἔκγονοι, τινές δέ διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἀκουστικῆς αἰσθήσεως γίνονται, καθάπερ ἐν ὀφθαλμοῖς τὰ τῶν ὑποχρεομένων φαντάσματα διὰ τὰς ἀπὸ τοῦ τῆς γαστρὸς στόματος ἀναθυμιά- σεις, ἀκριβές δέ οὐδετέρας τῶν διαθέσεων γνώρισμα δυνατὸν ἐν ἀρχῇ σχεῖν, οὐ μὴν οὐδέ ἀτέχνως προσήκει ἄρχεσθαι τῆς τε διαγνώσεως αὐτῶν καὶ τῆς ἰάσεως, εἴρηται γὰρ καὶ δέδεικται πολλάκις οὐχ ἔν τι γένος ὄν ἐλπύδος στοχαστικῆς ..." (3).

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος V , σελ. 694-695.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XII, σελ. 647-649.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XII, σελ. 642.

Θεραπεία. Για τη θεραπευτική αντιμετώπιση των εμβοών ο Γαληνός αναφέρει τα όσα έχουν γραφεί από τον Απολλώνιο: "... (Τά ὑπ' Ἀπολλωνίου πρὸς ἤχους καὶ βόμβους καὶ συριγμούς καὶ ἐμπνευματώσεις.) Ὁξος δριμύ χλιαίων ἔνσταζε. ἔλαιον καὶ ὄξος χλιαίων ἔνσταζε. Ἄττικόν θερμόν ἔνσταζε. δάφνινον ἔλαιον ὡσαύτως. πράσου χυλὸν μετὰ γάλακτος γυναικείου ἢ ῥοδίνου ἐγχυμάτιζε. σικίου ἀγρίου τὸν καρπὸν χυλίσας ἢ φύλλα δι' ὄθονίου ἔνσταζε. κολοκύνθης ἀγρίας ἐντεριώνην ἐλαύψ διεύς ἔγχει. κύμινον λεῖτον καὶ μυελὸν μόσχειον ἔνσταζε. σικίου ἀγρίου ἐντεριώνην ἐλαύψ διεύς ἔγχει, βάλανον μυρεφικὴν τρίψας καὶ στέαρ χήνειον καὶ ῥητίνην, ἕσα μίξας ἔνσταζε. λινόςπερμα τρίψας καὶ διεύς μύρφ Ἀραβικῆ ἔνσταζε. μύσου λεάνας καὶ διεύς μύρφ ῥοδίνῃ χρῶ. πήγανον καὶ κύμινον ἕσα τρίψας καὶ διεύς καὶ εἰς μέλι μίξας ἔγχει. ὕσσωπον τρίψας καὶ κεδρίνῃ διεύς ἐλαύψ ἔνσταζε, ἀμυγδάλων πικρῶν ἔλαιον μέλιτι μίξας. ἐάν δέ ἐνεργεστέρφ βούλη χρῆσθαι, σύμπλεξον τοῦτο τῷ προτέρῳ, ἄγνου καὶ ἀσκαλαβότου κεφαλήν τρίψας ἐξ' ἕσου καὶ μίξας ἔλαιον ἔνσταζε. νύτρον καὶ ῥητίνην καὶ στέαρ χήνειον, ἕσα μετ' ἐλαίου μίξας καὶ διαλύσας χρῶ. κρόμμυον καὶ σκόροδον καὶ στέαρ χήνειον ἕσα τρίψας καὶ διηθήσας ἔγχει καὶ προεκκλύσας ὕδατι θερμῷ νύτρον λεῖτον ἐμφύσα ..." (1).

Επίσης για τη θεραπευτική αντιμετώπιση των εμβοών αναφέρει και τα όσα έχουν γραφεί από τον Αρχιγέννη: "... (Αἰ ὑπ' Ἀρχιγένους γεγραμμένα δυνάμεις πρὸς ἤχους.) Ἐπὶ δέ τῶν ἐξαύφνης ἤχων ὄξος μετὰ ῥοδίνου ἔγχει, ἢ κύμινον καὶ ἔλαιον, μέλιτος πάχος ποιῶν, ἢ σικίου ἀγρίου ..." (2).

Σε ένα άλλο σημείο ο Γαληνός για τη θεραπευτική αντιμετώπιση των εμβοών των ὠτων αναφέρει και τις παρακάτω φαρμακευτικές συνθέσεις: "... (Πρὸς τοὺς ἐκ βάθους ἤχους.) Ὁξος καὶ ῥοδίνον πήγανον, κύμινον λεάνας μετὰ μέλιτος χρῶ.

(Πρὸς βόμβους καὶ ἤχους ἐξαπύνης γινομένους.) Ὁξος δριμύ χλιαίων ἔνσταζε. ἄλλο. βρυωνίας, μέλιτος καὶ ἐλλεβόρου λευκοῦ καὶ ῥοδίνου λεάνας ἔνσταζε ..." (3).

Β α ρ η κ ο ῦ ε ς - Κ ω φ ῶ σ ε ι ς

Αιτιολογία. Τις βαρηκοΐες και τις κωφώσεις ο Γαληνός τις διακρίνει αιτιολογικά: α) σ' εκείνες που η βλάβη είναι στο νεύρο, β) σ' εκείνες που η βλάβη είναι στην περιοχή του εγκεφάλου που εκφύεται το νεύρο και γ) σ' εκείνες που οφείλονται σε απόφραξη του έξω ακουστικού πόρου από όγκο ή από βύσμα κυψελίδας. Αξίζει να σημειωθεί ότι σ' αυτή τη διαίρεση δεν αναφέρει βαρηκοΐα που να οφείλεται σε βλάβη του μέσου ωτός: "... καὶ γάρ αἰ βαρηκοΐαι

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κίηη, τόμος XII, σελ. 646-647.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κίηη, τόμος XII, σελ. 644.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κίηη, τόμος XIV, σελ. 405.

καὶ κωφότητες, ἤτοι διὰ τι τῶν κατὰ τὰ ὦτα μορίων ἢ διὰ τὸ καθήκον ἐξ' ἐγκεφάλου νεῦρον ἢ διὰ τὸ τὸν ἐγκέφαλον ἐν ἐκεῖνῃ τῇ μέρει βεβλαμμένον, ὅθεν αὐτοῦ τὸ νεῦρον ἀποφύεται, συνύστανται πολλάκις δέ καὶ διὰ τὸν παρά φύσιν ὄγκον, οἷος ἐν τῇ πόρῃ γίνεται ἢ πορώδους τινός ἢ σαρκάδους βλαστήματος ἐπιστραφέντος ἐκ τῶν παρά φύσιν ἐμφραττίντων τὸν πόρον, ὧν ἔστι καὶ ὁ ῥύπος, ὃ συνήθως ἐν ὠσὶ γινόμενον ..." (1).

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι ο Γαληνός αναφέρει κωφώσεις, οι οποίες είναι αποτέλεσμα κεφαλαλγιῶν δηλ. κωφώσεις (βαρηκοῦες) αγγειακής αιτιολογίας που θα λέγαμε σήμερα: "... πρὸς δέ τὰς ἐκ κεφαλαλγιῶν κωφώσεις ῥαφάνου χυλὸν μετὰ ῥοδύνου ἔγχεον ..." (2).

Ο Γαληνός αναφέρει ότι από την εποχή του Ιπποκράτη ακόμη ήταν γνωστή η επιπλοκή της ακουστικής νευρίτιδας στην παρωτίτιδα: "... μετὰ κεφαλαλγίαν κῶμα, καὶ κώφωσις ἐξαίφνης συμβαίνοντα σημεῖα παρωτίδων ἔστι ..." (3).

Θεραπεία. Για το δυνάμωμα της ακοῆς ο Γαληνός αναφέρει την ἔγχυση μέσα στον ακουστικό πόρο με ειδικό ὄργανο, το οποίο αποτελεί ωπεγχύτη ενός ειδικού φαρμακευτικού σκευάσματος, που παρασκευάζεται με λειοτρίβηση του γλαυκίου με ξύδι: "... εἰς δέ τήν τῶν ὠτων ῥώμην ἀπόχρη μὲν καὶ τὸ γλαῦκιον μόνον, ἀποτριβόμενον ἐπ' ἀκόνης σὺν ὄξει, κἄπειτα διὰ μήλης ἐκχεόμενον ἀτρέμα χλιαρόν ἢ διὰ τούτου δὴ τοῦ συνήθους ὄργάνου, καλουμένου δέ ὑπὸ πάντων ὠτεγχύτου ..." (4).

Η θεραπευτική αντιμετώπιση των εκ γενετῆς κωφῶν σύμφωνα με το Γαληνό γινόταν ως εξής: "... (Πρὸς τοὺς ἐκ γενετῆς κωφούς.) Αἰγὸς νεωστὶ ἐσφαγμένης τὸ κέρασ πλύσον οὖρου αἰγὸς καὶ κρέμασιν εἰς καπνὸν ἐπί ἡμέρας θ', καὶ χρῶ ..." (5).

Ἰ λ ι γ γ ο ι

Σύμφωνα με το Γαληνό ο οποίος αναφέρεται και στις απόψεις του Ιπποκράτη, ἰλιγγος θεωρεῖται η σκοτοδίνη η οποία προκαλεῖται από την κίνηση υγροῦ και ἰσχυροῦ αέρα μέσα στην κεφαλή γι'αυτό και προηγείται της επιληψίας και της αποπληξίας με τις οποίες ἔχουν κοινὴ αιτιολογία. Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι εἶχε παρατηρηθεῖ σε περιπτώσεις ἰλιγγου και το συνοδό σύμπτωμα αὐτοῦ, ὁ νυσταγμὸς των οφθαλμῶν: "... οὐ μικρὸν δ' οὐδ' ἡ καρηβαρία τε καὶ δυσηκοῦα, περὶ δέ τῶν ἰλιγγῶν τί δεῖ καὶ λέγειν; ἐγγύς γάρ οὐτοῦ εἰσιν ἐπιληψίας τε καὶ ἀποπληξίας. ἰλιγγος γάρ ἐστίν ἡ σκοτοδινία, ἥτις γίνεται ὑγροῦ μετὰ παχέος πνεύματος κινουμένου κατὰ τήν κεφαλὴν, διὸ καὶ προηγῆται ἐπιληψίας καὶ ἀποπληξίας. ἀλλὰ καὶ δυσκνησίας, φησί. κατὰ τε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποτελοῦσι καὶ σύμπαν τὸ σῶμα, μοχθηρὰ δέ καὶ ταῦτα τὰ συμπτώματα ..." (6).

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XVI, σελ. 191.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XII, σελ. 656.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XVI, σελ. 229.

(4) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος VI, σελ. 439.

(5) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XIV, σελ. 405.

(6) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XII, σελ. 611.

Σε άλλο σημείο αναφέρεται ότι οι ίλιγγοι και οι συγγενείς με αυτούς αποπληξίες εμφανίζονται σε βλάβες εγκεφάλου και ιδιαίτερα όταν αυτό γεμίσει από φλέγμα: "... καὶ οἱ ἰλιγγοὶ δὲ ταῦς τῆς κεφαλῆς ἔπονται βλάβαις, ὥσπερ γε καὶ ἀποπληξία. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τό πάθος, ὅταν ὁ ἐγκέφαλος ἐμπλησθῆ φλέγματος, γίνεταί ..." (1).

Επίσης σε άλλο σημείο ο Γαληνός αναφέρει ότι οι ίλιγγοι προκαλούνται αφενός μεν από άτακτη κίνηση "ατμώδους πνεύματος" μέσα στον εγκέφαλο, αφ' ετέρου δέ από αναθυμιάσεις από το στομάχι λόγω συγκέντρωσης εκεί "μοχθηρών περιττωμάτων" οι οποίες αναθυμιάσεις επιδρούν στον εγκέφαλο: "... καὶ τοὺς ἰλίγγους δὲ πολλάκις μὲν αὐτοὺς τοῖς κατὰ τὸν ἐγκέφαλον χωρίους ἀτμώδους πνεύματος ἄτακτος κίνησις ἐργάζεται, πολλάκις δ' ἀθροισθέντων ἐν τῇ γαστρῷ περιττωμάτων μοχθηρῶν ἀτμώδους ἀναθυμιάσεως ἐπὶ τὸν ἐγκέφαλον φέρεται ..." (2).

Ο Γαληνός αναφέρει τὴν Ἰπποκράτεια άποψη ότι ο άνεμος που φυσά ἔχει μεγάλη σημασία τόσο για τη διάθεση του ατόμου, αλλά και για την πρόκληση νόσων, π.χ. ο νοτιάς προκαλεῖ ίλιγγους, οι οποίοι κατά την άποψη αυτή, θεωρούνται πρόδρομα συμπτώματα επιληψίας και αποπληξίας: "... στηρίζει καὶ σφίγγει καὶ συνάγει καὶ τὰς φυσικὰς καὶ ψυχικὰς ἐνεργείας βελτίω ποιεῖ, ὥστε τὰ σώματα εὐηκοώτερα καὶ εὐκίνητα καὶ εὐχρῶα ἐργάζεσθαι, ἀλλά καὶ τὰς κοιλίας ξηραίνει καὶ τὰ ὄμματα δάκνει καὶ παροξύνει τὰς προϋπαρχούσας ὀδύνας κατὰ τὸν θώρακα. νότος δὲ μεΐζω κακὰ ἐπιφέρει. καὶ γὰρ διαλύει τὰ σώματα καὶ καρηβαρείας καὶ δυσηκοῦσαν ἐργάζεται καὶ ἰλίγγους ποιεῖ, οἷ προηγούνται ἐπιληψίας καὶ ἀποπληξίας καὶ ἄλλα μοχθηρὰ συμπτώματα ..." (3).

Επίσης αξίζει ν' αναφερθεῖ ότι ο Γαληνός θεωρεῖ τους ίλιγγους ότι εἶναι συγγενεῖς παθήσεις της επιληψίας και ότι οφείλονται στις ίδιες αιτίες. θεωρούμε σκόπιμο εδῶ ν' αναφέρουμε και τις θεραπευτικές μεθόδους του Γαληνού για τη θεραπευτική αντιμετώπιση της επιληψίας: "... Ὀνοῦ οὔρον κατάχρει αὐτοῦς καὶ θεραπεύονται. (Ἐάν πεπτωκότα ἐπιληπτικόν θέλης ἐγεῖραι παραχρῆμα) θύμον ἢ γλήχωνα τρίψας προσένεγκε αὐτοῦ τοῦς μυκτῆρου ..." (4).

Πριν κλείσουμε το κεφάλαιο των παθήσεων των ὠτων θεωρούμε σκόπιμο ν' αναφέρουμε τις παρακάτω αναφερόμενες θεραπευτικές μεθόδους, οι οποίες λόγω του ότι αναφέρονται συλλήβδην σε όλες τις παθήσεις δεν μπορέσαμε να τις καταχωρήσουμε στα επί μέρους κεφάλαια της παθολογίας των ὠτων.

Ο Γαληνός τις παθήσεις των ὠτων τις διαιρεί στις παρακάτω οκτώ κατηγορίες και για κάθε μία χωριστὰ περιγράφει τη φαρμακευτική θεραπευτική

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XVIIIB, σελ. 626,649.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XVIIIB, σελ. 649.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XVI, σελ. 412.

(4) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XIV, σελ. 402,740.

αντιμετώπιση: 1) αι ωταλγίαι, 2) αι εκ των υδάτων βλάβαι, 3) αι εν ωσί φλεγμοναί, 4) η πύρωσις των ώτων, 5) τα εν τοις ωσί έλκη, 6) αι δυσηκοίαι και ήχοι, 7) δυσηκοίαι, 8) αι εν ωσί σκώληκες:

"... (Πρός τά τών ώτων πάθη, καί πρώτον προς τάς ώταλγίας.) "Ωτων πόνοι γίνονται κατά φύχωσιν υπό άνέμων ψυχρών, ή λουτροῦ ψυχροῦ, καί υδάτων φαρμακωδών είσρυσέντων ή διά φλεγμονήν, ποτέ μέν αυτού μόνου (581) κατά τόν πόρον τοῦ δέρματος, ποτέ δέ καί διά βάθους τοῦ άκουστικου πόρου ή μέρους φλεγμήναντος καί διατεινάντος τά μόρια, έσθ' ότε δέ καί διά πνεύματος φυσώδους οὔκ έχοντος διεξοδον όδυνηρόν γίνεται. όδυνῶσι δέ καί οί έν αυτούς τοῦς ώσί διά τινα πρόφασιν γεννηθέντες ίχώρες. τάς μέν οὔν από φύξεως μόνης γυνομένης όδύνας τά θερμαίνοντα θεραπεύειν τάχιστα, έστι δέ ταῦτα κρόμμυον έλαΐψ ζέσας έγχει τοῦς ώσίν. άλλο. πέπερι εὔ μάλα λελειωμένον μετ' έλαίου. άλλο. νάρδος έγχεομένη θερμή. άλλο. πήγανον ένεψημένον έλαΐψ.

(Πρός τά εκ των υδάτων βλάβας τών ώτων.) "Ελαιον έγχεών συνεχῶς θερμόν δι' έρύου μαλακοῦ σπόγγιζε, εὔτ' αυθις έγχει. άλλο. ωου τό λευκόν, ψ καί προς τάς όφθαλμίας χρώμεθα, ή γάλα γυναικεῖον χλιαίννας χρῶ. άλλο. στέαρ χήνειον ή άλωπέκειον ή ορνύθειον.

(Πρός τάς έν ωσί φλεγμονάς.) Νάρδος μετά βασιλικου φαρμάκου έγχεομένη, ει δ' άνύποιστος εὔη όδύνη, καστόριον γάλακτι γυναικειΐψ, ή ωου τό λευκόν χλιανας χρῶ. άλλο. όπιον έλάχιστον μεθ' έψήματος. ού χρή δέ ένοχλεῖν τῷ πόρῳ κατά τόν καιρόν τῆς όδύνης, αλλά καί διά μηλωτίδος περικεύμενον έχούσης έριον μαλακόν εκμάσσειν. καί πυριαν δέ σπόγγους τρυφεροῦς έν υδατι (475) ήψημένην έχοντι άλθαίαν, ήν καί δενδρομαλάχην καλοῦσιν, ή πιτύροις έλαφοῦς. ει δέ φυσῶδες εὔη τό άπολειφθέν καί έμφραξις μάλλον ή πόνος, άφρονύτρῳ μετ' όξους χρῶ, ή δρακοντίου βοτάνης χυλῆ ή κενταυρίου, ή πολίου.

(Περύ πυρώσεως τών ώτων.) 'Εν δέ ταῦς άρχαῖς πυρώδους αισθήσεως περύ τόν άκουστικόν πόρον γυνομένης, χωρίς σφυγματῶδους όδύνης, όξος μετά ροδίου ου άφελεῖν εὔωθεν

(Περύ τών έν τοῦς ώσί έλκῶν.) Γλαυκίον μετ' όξους άποτειΐφας έγχει. ει δέ υγρά πάμπολλα φέροίτο χωρίς πόνων, σκωρίαν σιδήρου όξει λειώσας έπιμελῶς έν ήλύψ χρῶ.

(Πρός δυσηκοῦς καί ήχους.) 'Επί τών έξαύφνης ήχων όξος μετά ναρδίου έγχει. άλλο. κύμινον καί έλαιον ως μέλιτος πάχος ποιήσας έγχει. επί δέ τών εκ νόσου ήχων άψινοθίου άφεψήματι πυριάσας τό όξος καί τό ρόδιον έγχει, ή ραφάνου χυλόν μετά ροδίου ή έλλέβορον μέλαν μετ' όξους, ή όξος οριμύ καθ' έαυτό χλιαίνων ένσταζε, ή μέλι καθ' έαυτό, ή όξύμελι ή όξέλαιον. άλλο. πρῶσου χυλόν μετά γάλακτος γυναικειου ή ροδίου έγχυμάτιζε. άλλο. άμυγδάλων πικρῶν έλαιον μίξας έλαΐψ έμβαλε εις φλιόν κρομμύου, καί χλιανας ένσταζε. άλλο. κρόμμυον καί σκόροδον καί στέαρ χήνειον ίσα τρίψας καί διηθήσας έγχει.

ἄλλο. φακοῦ ἀφέψημα μετὰ μέλιτος ἔγχει. ἄλλο. μυρσύνην ἀψηφημένην ἐν οἴνῳ γλυκεῖ ἔνσταζε, ἢ ἐλαίας φύλλα χυλώσας καὶ μέλιτι μίξας συνέψησον καὶ τούτῳ χρῶ. ἄλλο. κρομμύων χυλίσματι μετὰ μέλιτος χρῶ. ἄλλο. κάρδαμον τρίψας ῥοδύνῳ διεΐς χρῶ. ἢ ἔντερα γῆς ἐφήσας τῷ ἰχώρῳ ἐγχυμάτιζε.

(Πρὸς δυσηκοῦσας.) Χρῶ μὲν περὶ τὰς ἀρχὰς ἀποφλεγματισμῶ διὰ πυρέθρου καὶ μαστίχης, καὶ τὴν γαστέρα ὕπαγε διὰ τῆς κολυκινθίδος καταποτίους, εἰς αὐτό δέ τό οὔζ (582) χρῶ πυρίφ διὰ καλάμου, ἀψίνθιον μετὰ ὕδατος ἐφήσας χρῶ, κλύζε δέ μετὰ τὴν πυρίαν τό οὔζ ὄξει λευκῶ καὶ ὕδατι ἴσοις, ἐμβληθέντος νύτρου συμβρασθέντος. ἄλλο. δάφνης φύλλα, ἢ δάφνιδας ὁμοίως ἐφήσας χρῶ.

(Ἐγχύματα εἰς τὰ ὕδα.) Πράσου χυλόν καὶ ἕρινον μύρον μίξας ἐγχυμάτιζε. ἄλλο. χολήν βοείαν, ἢ αἰγείαν μετὰ ῥοδύνου μίξας ἔνσταζε. ἄλλο. φλοιοῦ τοῦ ῥαφάνου τόν χυλόν σὺν τῷ ῥοδύνῳ λεάνας ἔνσταζε.

(Πρὸς τοὺς ἐν ὡσὶ σκώληκας.) Ἐφ' ὧν δέ σκώληκές εἰσι, βοείου κρέατος παρωπημένον τόν ἰχώρα λαβὼν ἔνσταζε, ἢ βᾶτου χυλόν, ὁμοίως δέ καὶ ἀψίνθιου χυλόν ἔνσταζε ... (1).

Σε ἄλλο σημεῖο ο Γαληνὸς ἀναφέρει τις θεραπευτικὴς μεθόδους που ἔχει περιγράψει ο Κρίτωνας, σύμφωνα με τις οποίες τα φάρμακα που χρησιμοποιούνται για την αντιμετώπιση των παθήσεων των ὠτων χωρίζονται στις παρακάτω κατηγορίες: α) φάρμακα για την αντιμετώπιση των ἤχων (εμβωῶν) που προκαλοῦνται ἀπὸ διάφορα νοσήματα.

β) φάρμακα για την αντιμετώπιση ωταλγιῶν χωρὶς να συνοδεύονται ἀπὸ υγρότητα και

γ) φάρμακα για την αντιμετώπιση της ωτόρροιας (πυόρροια).

"... (Ἐκ τοῦ Κρίτωνος ὠτικῶν φαρμάκων γεγραμμένων αὐτοῦς ὀνόμασι.) ὠτικά καὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ νόσων ἤχους, ἀψίνθιον ἐφήσας ἐν ὕδατι πυρία καὶ ῥοδύνον μετ' ὄξους ἔνσταζε. ἢ ῥαφάνου χυλόν τοῦ φλοιοῦ μετὰ ῥοδύνου ἔνσταζε. ἢ ἀλόην μετ' οἴνου καὶ μέλιτος. ἢ λύβανον μετ' ὄξους καὶ ῥοδύνου, ἐν κελύφῳ ῥουῖας ἐψηθέντα, ὡς γενέσθαι μελιτῶδες. ἢ ὕοσκυάμου χυλόν σὺν ῥοδύνῳ χλιαρόν. ἢ καλάμου χλωροῦ χυλόν τῶν ῥιζῶν σὺν γάλακτι. ἢ ῥάμνου χυλόν σὺν νάρδῳ Κελτικῇ. ἢ κηκίδα μέλαιναν μετὰ σμύρνης ἴσης σὺν μέλιτι. ἢ λύκιον μετ' οἴνομέλιτος ἔνσταζε. ἢ ἀλώπεκος στέαρ. πρὸς τὰς χωρὶς ὑγρότητας περιωδυνίας τὰς ἐν ὡσὶ καὶ πυορροίας. οἴνου παλαιοῦ γο α' S'. μέλιτος Κορσικοῦ γο α'. νύτρου ἐρυθροῦ γο τό S'. λυκίου Ἰνδικοῦ γο α'. λειοτρίβει τό λύκιον μετὰ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ νύτρου καὶ ἐπίμιξον τό μέλι καὶ εἰς ἕλινον ἀγγετον ἀπόθου καὶ ἐγχυμάτιζε χειμῶνος μὲν οὖς τῆς ἡμέρας, θέρους δέ πλεονάκεις, καὶ ἐντύθει κροκύδα κογχυλίου. πρὸς ὕδα πυορροοῦντα. στυπτηρίαν σχιστὴν λειώσας παρέγχει ὄξος καὶ τρίψας ὡς γλοιοῦ ὑγροτέραν σχεῖν σύστασιν, ἀναλάμβα-

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XIV, σελ. 330-334.

νε πλακί έρύου καί ξηράνας τό έριον. έκ τούτου έντύθει εις τό ούς. ή αύτό τό φάρμακον ύγρόν δι' έρύου περί μηλωτίδα καθυείς εις τήν άκοήν, διάχρυσε αύτήν καθ' ήμέραν. πρόσβαλλε δέ καί γλυκέος όλύγου, ίνα μή ξηραίνηται ..."

(1).

(1) Άπαντα Γαληνού, Έκδοση Κΐηη, τόμος ΧΙΙ, σελ. 659-660.

ΡΙΝΟΛΟΓΙΑ

ΑΝΑΤΟΜΙΑ

Για να προσπορισθεί περισσότερες γνώσεις ο Γαληνός για την ανατομική κατασκευή της ρινός έκανε ανατομή σε ελέφαντα την οποία περιγράφει ως εξής: "... έπειδή δέ καί τεθνεώτος ελέφαντος άνέτεμον άχρι της ρύζης τοῦ μορίου τούς έκ τῶν τρημάτων άνατεινομένους πόρους, εδρόν θ' όμοίως τοῦς έν ήμῶν διττήν τελευτήν έχοντας, μίαν μέν εἰς αὐτόν άνήκουσαν τόν έγκέφαλον, έτέραν δέ εἰς τό στόμα συντετρημένην, έτι καί μάλλον έθαύμασα της φύσεως τήν τέχνην. έπει δέ προσεπυθόμην, ότι κάπειδάν διά ποταμοῦ βαθέος ή λίμνης όδοιπορή τό ζῶον, ως ήδη κατακρύπτεσθαι πᾶν αὐτῆς τό σῶμα, τήν προνομαίαν ταύτην άνατεῖνον εἰς ὕψος άναπνεῦ διά ταύτης ..." (1).

Κάνει σαφή και λεπτομερειακή ανατομική περιγραφή της εξωτερικής ρινός: "... ή δέ ρύς μεταξύ τῶν όφθαλμῶν τέτακται, ταύτης δέ τά μέν έκα(376)τέρωθεν μυκτήρες ή μυξωτήρες καλοῦνται, δι' ὧν άναπνεῦ τε καί όσφραίνεται τά ζῶα. μυκτήρων δέ τά μέν έξωθεν περύγια, τό δέ διορίζον αὐτά κίων. έκατέρωθεν ..." (2).

Περιγράφοντας το σκελετό της ρινός δέχεται ότι αποτελείται από δύο οστά, τα οποία ενώνονται με ραφή μεταξύ τους και προς τα κάτω συμπληρώνονται από τους χόνδρους των περυγίων: "... Καί μήν καί τά της ρινός όστᾶ δύο έστίν άφοριζόμενα ταῦς από τοῦ μεσοφρύου καθηκούσαις ραφαῖς ἄς ἄρτι τριττάς τάς πάσας ήρύθμησα κατά τήν τῶν μεγίστων όστῶν διήγησιν. έστι δέ καί κατ' αὐτήν τήν ρύνα τρίτη τις ἄλλη παρ' αὐτάς ραφή, κοινή τῶν ιδίων αὐτῆς όστῶν, από τοῦ μεσοφρύου μέν άρχομένη, φερομένη δ' εὐθετα δι' ὄλης αὐτῆς. τό κάτω δέ τῶν όστῶν τούτων πέρας έπίφυσιν έχει χονδρωδῶν σωματίων λεπτῶν, ἃ καλεῖται περύγια ..." (3).

Ο Γαληνός περιγράφει τη στενή ανατομική σχέση που υπάρχει μεταξύ του ρινικού διαφράγματος και της σκληράς υπερώας και αναφέρει τη σιμότητα της ρινός όταν διαταραχθεί για διαφόρους λόγους αυτή η σχέση: "... Όσοισιν όστέον από υπερώης άπήλθε, τουτέοισι μέση ἔζει ή ρύς. όσοισι δέ, ὅθεν οί όδόντες, ἄκρη σιμοῦται.

(1) Άπαντα Γαληνού, Έκδοση Kühn, τόμος IV, σελ. 349.

(2) Άπαντα Γαληνού, Έκδοση Kühn, τόμος XIV, σελ. 702.

(3) Άπαντα Γαληνού, Έκδοση Kühn, τόμος II, σελ. 750.

Τό διαφράττον ὄστουν τοὺς δύο πόρους τῆς ῥινός ἐστήρικται κατ'ἄλλου τινός ὄστου λεπτοῦ, τὴν μὲν ἀρχὴν ἔχοντος ἄνωθεν ἐκ τοῦ μεσοφρύου, τελευταῖος δὲ ἐπὶ τὸ πέρασ τῆς ῥινός, ἔνθα τὸ πτερύγιο. κατὰ τοῦτο μὲν οὖν τὸ μέρος ἐπίκειται τὸ διάφραγμα τῆς ῥινός, ἐκεῖνους τοὺς χωροὺς, εἰς ἃ τὰ πέρατα τῶν τομέων ὀδόντων ἀνήκει. τὸ δ'ἀνωτέρω τούτων ὑπερῶα μὲν ὀνομάζεται. στηρίζεται δ'ἐπ'αὐτῆς τὸ μέσον τοῦ διαφράγματος τῆς ῥινός. ἔνθα ἂν οὖν ἀπόληταί τι τῶν στηριζόντων ὀστέων, καταπίπτου ἐνταῦθα τὸ διάφραγμα κούλην ἐργάζεται κατ'ἐκεῖνο τὸ μέρος τὴν ῥίνα καὶ καλεῖται ταύτης τὸ σύμπτωμα σιμότης ..." (1).

Ὁ Γαληνός ἐπίσης περιγράφει δύο μικροὺς μυς τῆς ρινός, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἐκφύεται ἀπὸ το μῆλον (ζυγωματικόν ὄστον) καὶ καταφύεται στο ἀντίστοιχο πτερύγιο τῆς ρινός. Με τὴ σύσπαση αὐτῶν τῶν μυῶν διευρύνεται τὸ ἀτόμιο τῆς ρινός: "... Περὶ τῶν κατὰ τὰ πτερύγια τῆς ῥινός μυῶν. Δύο δὲ ἄλλοι μύες μικροὺ παντάπασιν ἄρχεται μὲν καὶ αὐτοῦ μετὰ τὰ μῆλα, καταφύονται δὲ εἰς τὸ καθ'ἑαυτὸν ἐκάτερος τῆς ῥινός πτερύγιον ἀνοιγνύντες αὐτήν. συστέλλεται δὲ ὑπ'οὔδενός μυσ ἢ ῥίς, ἀλλ'ὅταν οἱ προειρημένοι μύες ἐνεργοῦντες παύσωνται, τὴν μέσην τῆνικαῦτα κατάστασιν λαμβάνει. ἐπέκεινα δὲ αὐτῆς ὑπ'οὔδενός ἀπάγεται μυσ, ἀλλ'ἐν ταῖς σφοδροτέραις εἰσπνοαῖς, τῇ ῥύμη τοῦ πνεύματος ἔπεται τὰ πτερύγια. κάτω μέντοι κατασπᾶται τοὺς χεῖλεσιν ἀκολουθοῦσα κατὰ προάρτησιν ..." (2).

Σε ἄλλο σημεῖο ἐπίσης ἀναφέρει τοὺς υποπλαστικούς μυς που κινοῦν τὰ πτερύγια τῆς ρινός: "... Τοὺς μέντοι κινοῦντας τὰς τῆς ῥινός πτερύγια σαφῶς ἀποφαίνεσθαι χρή μῆς εἶναι τοιούτους τὴν φύσιν, οἷόν περ καὶ τὸν πλατύν μῦν, ὃν ἡμεῖς εὖρομεν, ὑπόκεινται γὰρ κἀνάσδε τῷ δέρματι συμφύεις ἕνες, ὑφ'ἧν κινεῖται ..." (3).

Θεωροῦμε σκόπιμο στο κεφάλαιο αὐτὸ τῆς Ανατομικῆς τῆς Ριнологίας ν' ἀναφέρουμε καὶ τὶς μορφολογικὲς παραλλαγές τῆς ἐξωτερικῆς ρινός. Ὁ Γαληνός διακρίνει τὴν ἐξωτερικὴ ρίνα σε σιμὴ καὶ γρυπὴ καὶ συσχετίζει αὐτὴν ὀχι μόνον με τὴν ηλικία, ἀλλὰ καὶ με τὴν κράση τοῦ ἀνθρώπου: "... οὐδέ γὰρ οὐδ' ὅτι τὰ μὲν παιδία σιμώτερα, γρυπώτεροι δ'οἱ παρακμάζοντες, εὐλογον, ὑγροὺς μὲν νομίζειν τοὺς σιμούς ἅπαντας, ξηροὺς δὲ τοὺς γρυπούς ..." (4).

Σε ἄλλο σημεῖο ὁ Γαληνός δίνει λεπτομερὴ περιγραφή τῆς σιμῆς ρινός. Ἀπὸ τὴ μορφή αὐτῆς τῆς ρινός, πολλὰς φορὲς ὀνομάζεται σιμός καὶ ὁ ἀνθρώπος: "... οὕτω καὶ τῆς ῥινός τὸ σιμόν, ἐν ᾧ καὶ μέσον τῶν ἐκατέρωθεν ὑφουμένων τὴν γένεσιν ἔχει, καὶ ἤδη σύμπασα ἡ ῥίς ἀπὸ τούτου τοῦ μέρους ὀνομάζεται

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος X IIa , σελ. 823-824.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος X IIIβ, σελ. 931-932.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος II , σελ. 435.

(4) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος I , σελ. 636.

σιμή. πολλές γάρ ἔσμεν ὅλοις τοῖς σώμασι προσηγορίας ἀπό τῶν μορίων τινῶν συμβεβηκότων γιγνομένας, ὥσπερ καί αὐτόν τόν σιμόν ἄνθρωπον ..." (1).

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ

Ὅπως εἶναι γνωστό ἡ ρίνα ἐκτός ἀπό τήν αναπνευστική λειτουργία ἐπιτελεῖ καί τή λειτουργία τῆς ὄσφρησης. Ὁ Γαληνός ορίζει σαφέστατα τήν αἰσθησιμότητα τῆς ὄσφρησης καί ἀποδεικνύει ὅτι γιὰ νὰ δημιουργηθῆ ἡ αἰσθησιμότητα αὐτή ἀπαραίτητη προϋπόθεση εἶναι νὰ γίνῃ εἰσοδος ἀέρα με τήν εἰσπνοή στήν κοιλότητα τῆς ρίνος: "... ὄσφρησιν ὀνομάζουσιν οἱ Ἕλληνες οὐ μόνον τήν διάγνωσιν τῶν ὀσμῶν, ἀλλά καί τήν δύναμιν ἧς τοῦτο ἔργον ἐστίν. ὥσπερ γε καί τήν γεῦσιν οὐ τήν διάγνωσιν μόνον τῶν γευστῶν, ἀλλά καί τήν δύναμιν αὐτῶν. καί κατ' ἄμφω δέ τὰ σημαίνόμενα τό τῆς ὄσφρησεως ὄργανον ἐν ἅν εἶναι λέγεται, δι' οὗ ποιεῖται τῶν ἰδίων αἰσθητῶν τήν διάγνωσιν ἢ δύναμιν, ἀνάλογον ὀφθαλμῷ καί γλῶττι. δοκεῖ δέ εἶναι τοῦτο κατὰ τήν πρώτην ἐπιβολήν τῆς διανοίας ἢ ῥίος. ἐν γοῦν τῇ διὰ τοῦ στόματος εἰσπνεῦν, στεγνώσαντες αὐτήν ὀπασοῦν, οὐδένος τῶν ὄσφρητῶν ἀντιλαμβανόμεθα, καθάπερ γε κάπειδάν ἀνοῦξαίντες τοῖς μυκτῆρας εἰσπνεόμεν, εὐθέως αἰσθανόμεθα. πότερον οὖν ὁ ὑπαλείφω ἐνδοθεν ἐκότερον τῶν κατὰ τήν ρίνα πόρων ὑμῆν ἢ χιτῶν (ἀμφοτέρως γάρ ὀνομάζουσιν αὐτόν) αἰσθάνεται τῶν ὄσφρητῶν, οὐ γάρ δή τό γε ὅστοῦν αὐτό τῆς ρίνος ἢ τι τῶν ἔνδον τοῦδε τῶν ὀσμῶν ἐστίν ὄργανον ἀξιόν ἐπισκέψεως. ἅν γοῦν πληρώσεις τοῖς πόρους ἐξ τ' οὖν μύρων τῶν εὐωδῶν ἢ τινος ἄλλου σφοδράν ὀσμήν ἔχοντος, οὐκ αἰσθήσῃ, πρὶν εἰσπνεύσαι. διό καί δοκεῖ τισιν ἢ μέν ῥίος πόρος εἶναι τῶν ὄσφραντῶν αὐτό δέ τό τῶν ὀσμῶν αἰσθανόμενον σῶμα προσωτέρω που τετάχθαι. καί διὰ τοῦτο ἀναγκαῖόν ἐστίν τὰ συνεχῆ τοῖς πόροις τῆς ρίνος ἐπίστασθαι σώματα πρὸς τῆς ἀνατομῆς διδαχθέντας. γινωσκόντων δι' οὐ πάντων αὐτά, διηγήσασθαι βέλτιον ὅπως κατεσκευάσθαι ..." (2).

Στήν ανατομική περιγραφή κάνει σαφή διαχωρισμό τῶν δύο ρινικῶν θαλαμῶν (πόρων) καί δέχεται ὅτι κάθε ρινική θαλάμη ἀποσχίζεται σέ δύο σκέλη, ἀπό τα ὁποία τό ἓνα καταλήγει στήν στόμα τό δε ἄλλο στήν ἐγκέφαλο. Ἐπίσης περιγράφει καί τίς ρινικές κόγχες, ἀλλά τίς θεωρεῖ ὅτι εἶναι δύο. Αναφέρει ἐπίσης τή στενή σχέση τοῦ ἠθμοειδοῦς οστοῦ με τή ρίνα, θεωρεῖ τίς ρινικές ἐκκρίσεις ὅτι εἶναι περιττώματα τοῦ ἐγκεφάλου καί ἔτσι με τοῖς πόροις τῶν ρινικῶν θαλαμῶν ἀποχετεύονται τα περιττώματα τοῦ ἐγκεφάλου εἴτε πρὸς τὰ ἔξω με ἔντονη ἀπομύτησις ἢ πρὸς τό στόμα: "... Κεφ. β' (335) καί τούτων τῆς ρίνος ἐχούσης μέσον διάφραγμα καί πόρους ἀξιολόγους δύο, τούτους δὲ τοῖς

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσις Kühn, τόμος XVIIIβ, σελ. 728.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσις Kühn, τόμος II, σελ. 728-860.

φαινομένους, ἓνα καθ' ἑκάτερον μυκτῆρα, χρη γυγνώσκειν ἀνωτέρω τῶν μέσων τῆς ῥινός ἑκάτερον αὐτῶν διῶχα σχιζόμενον. ἦκει δέ τῶν μερῶν τό μὲν ἕτερον εἰς τό τοῦ στόματος ἔνδον, τό δ' ἕτερον ὀρθιον, ὡς ἐξ' ἀρχῆς ἐφέρετο, πρὸς αὐτόν ἀναβαίνει τόν ἐγκέφαλον. εἰσὶ γάρ αὐτῶν καί δύο κατά τοῦτο ἀποφύσεις προμήκεις τε καί κοῦλαι, τήν ἀρχήν μὲν ἐκ τῶν προσθίων ἔχουσαι κοιλῶν, καθήκουσαι δέ ἐπ' ἐκεῖνο τοῦ κρανίου τό μέρος, ὅθεν ἡ ῥίς ἀρχεται. κατά τοῦτο καί ἡ τῶν ἠθμοειδῶν ὀστών ἐστι θέσις, ἣν τήν χρεῖαν ἱκανόν ἐνδεύξασθαι τοῦνομα, καί ἡ γε μήνιγξ ἡ παχεῖα, καθ' ὅ φαύει τῶνδε τῶν ὀστών, ὡς λεπταῖς τέτρηται. διὰ ταύτης γε τοι πρώτης διηθεῖται τὰ παχύτερα τῶν τοῦ ἐγκεφάλου περιττῶν. (ἔθος δ' ἐστὶν ἀπ' Ἀριστοτέλους ἀρξάμενον ὀνομάζεσθαι τὰ τοιαῦτα πάντα περιττώματα.) τὰ μὲν γάρ ἀτμοειδέστερα κατά τὰς ῥαφάς ἀναθεῖ, καί ταύτην κένωσιν. ὅσα δέ τούτων παχεῖα, καθάπερ ἡ βλέννα καί ἡ κόρυζα, κατάντη φέρεται, πρώτην μὲν τήν παχεῖαν μήνιγγα διεξερχόμενα, μετ' ἐκεῖνην δέ διὰ τῶν ἠθμοειδῶν ὀστών ἠθούμενα, κἄπειθ' οὕτως ἐμπύπτοντα τοῖς πόροις τῆς ῥινός. ἐν δέ τῇ διὰ τούτων πορείᾳ μέρος ἔστιν ὅτε καταρρεῖ τῶν καταφερομένων εἰς τό στόμα διὰ τῶν εἰρημένων ἐκ τῆς ῥινός εἰς αὐτό συντηρήσεων. καί τὰς γε παχυτέρας βλέννας καί μάλισθ' ὅσαι γλίσχραι, κατά μὲν τό ἕτερον αὐτῶν ἐνίστε πέρας ἐμπεπτωκυίας ταῖς εἰς τό στόμα συντηρήσεων, κατά δέ τό ἕτερον ἐν τοῖς τῆς ῥινός οὔσι πόροις ἐκατέρων ἐκκενούμενον, ἐκφυσήσει μὲν βιαίο (207) τέρα χρησάμενον διὰ μυκτῆρων, ἀναχρέμψει δέ διὰ τοῦ στόματος. ὑπαλείψει δ' ἀναίσιμος χιτῶν, ὑμένος παχύτερος, αὐτοῖς τε τῆς ῥινός τοῖς εὐθεῖς πόροις, ἀναφερομένους ἄχρι τῶν ἠθμοειδῶν, καί πρὸς τούτοις τοῖς ἄλλοις τοῖς λοξοῖς, οὖς εἰς τό στόμα τελευτᾶν ἔφην. ἔστι δέ συνεχῆς ὁ χιτῶν οὗτος καί αὐτῷ τῷ τήν τοῦ στόματος ὄλου περιγραφῆν ἐνδοθεν ὑπαλείφοντι καί γλιῶταν ἀμφιεννύντι, καί πρὸς γε τούτοις φάρυγγά τε καί λάρυγγα καί τραχεῖαν ἀρτηρίαν καί στόμαχον. εἰς δέ δὴ τόν χιτῶνα τοῦτον, ἓνα μὲν ὑπάρχοντα καί συνεχῆ, καί τῷ τῆς οὐσίας εἶδει τόν αὐτόν ἐν ἄπασι ..." (1).

Πταρμός

Πριν κλείσουμε το κεφάλαιο της Φυσιολογίας της ρινός θεωρούμε σκόπιμον ἄναφέρουμε και ὅσα περιλαμβάνει ο Γαληνός στα γραφόμενά του για τον πταρμόν. Η φυσιολογία μας διδάσκει ὅτι ο βλεννογόνος της ρινός εἶναι κέντρον πολλῶν ἀντανακλαστικῶν φαινομένων, ἀπό τα οποία ἄλλα μεν ἔχουν ἀφετηρία τῆ ρίνα και ἄλλα ἔχουν ἀντίκτυπο στη ρίνα. Ἐνα τέτοιο ἀντανακλαστικό με ἀντίκτυπο τῆ ρίνα εἶναι το ἀντανακλαστικό του πταρμού.

Ο Γαληνός ἀναφέρει τὴν ἀπόψη του Ἰπποκράτη ὅτι ἡ σκοπιμότητα του πταρμού εἶναι να διώξει ἡ φύση ἀπὸ τὴν κεφαλή φυσώδες πνεύμα (ἀέρα) υγραίνόμε-

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσις Κρήνη, τόμος II, σελ. 857-860.

νον. Αλλά για να προκληθεί όμως ο παρμός, υποστηρίζει ο Γαληνός, πρέπει με βαθειά εισπνοή να γεμίσει ο θώρακας αέρα και κατόπιν με βίαιη εκπνοή του αέρα να προκληθεί το φαινόμενο του παρμού. Επίσης αναφέρεται έκλυση του αντανάκλαστικού του παρμού με ερεθισμό της μύτης με φτερό: "... οὐ γάρ πᾶς παρμὸς γίνεταί διαθερμαινομένου τοῦ ἐγκεφάλου ἢ διυγραιομένου τοῦ ἐν τῇ κεφαλῇ κενοῦ. πτεροῦς γοῦν τινες ἐρεθίζοντες τὰς ῥίνας πτάρνυνται καὶ μετὰ βηχὸς ἕε τι πνεῦμα κάτωθεν ἀφικνούμενον εἰς τοὺς τῆς ῥινὸς πόρους αὔτιον γίνεται παρμού. μόνος οὖν ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως ἔχων, ὄρεξιν τῆς φύσεως ἀποκρίναι φυσῶδες ἐκ τῆς κεφαλῆς πνεῦμα, τοῦτον γίνεται τὸν τρόπον, ὃν ἐπιχειρεῖ διδάσκειν ὁ ἀφορισμός, οὐδὲ τοῦτον ἕως πάντα τό γάρ διυγραιομένου περιττόν εἰς παρμού γένεσιν. εἰ γάρ καὶ πλεονάζει τι κατὰ τὴν κεφαλὴν ὑγρόν, οὐκ ἐργάζεται παρμόν ἀνευ τοῦ πνευματωθῆναι ..." (1).

Εκτός από την παραπάνω αναφερθείσα ευεργετική δράση του παρμού σε άλλο σημείο ο Γαληνός αναφέρει και δέχεται πάλι την Ιπποκράτεια άποψη ότι ο παρμός είναι ένα πρόδρομο σύμπτωμα επερχόμενης νόσου: "... καὶ οἱ παρμοὶ δὲ φύσεως μὲν ἔργον ὑπάρχουσιν ἀεί, γίνονται δὲ ἐπὶ νοσώδεσι διαθέσεσιν. ὀνομάζω δὲ νοσώδεις διαθέσεις οὐ μόνον ὅταν ἤδη νοσῶσιν, ἀλλὰ ἀπειδὴν ἀρχηταὺ τῆς αὐτῶν συνύστασθαι ..." (2).

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

Τις παθήσεις της ρινός ο Γαληνός τις διαιρεί στις παρακάτω κατηγορίες: "... ὄζαινα, πολύπους, ἔλκος, κάταγμα, διαστροφή, ἔνθλασις, σύμωσις ..." (3).

Σε ένα άλλο σημείο τις παθήσεις της ρινός τις διαιρεί σε τρεις κατηγορίες: α) τους παρά φύση όγκους με εκπρόσωπο τους πολύποδες, β) τις ελκώσεις με εκπρόσωπο την όζαινα και γ) τις παρά φύση εκκρίσεις με εκπρόσωπο τις ρινορραγίες: "... κεφ. γ'. (Περὶ τῶν ἐν τῇ ρινὴ παθῶν.) Ἐκ μὲν τοῦ γένους τῶν παρά φύσιν ὄγκων οἱ πολύποδες ἐν ταῦς ρισὶ γεννῶνται, κατὰ δὲ τό τῶν ἐλκώσεων αἱ ὄζαιναι, κατὰ δὲ τό τῶν παρά φύσιν ἐκκρίσεων αἱ αἱμορραγίαι γινόμεναι ταῦς ὀξείως νοσοῦσι, κατὰ τὰς καλουμένας ἰδίως παρά τοῖς νεωτέροις ἰατροῦς ὑπερεκκρίσεις, ἐν αἷς ἡ φύσις ἐπὶ κριτικόν ὀρμήσασα βοήθημα τῆς συμμετρίας οὐκ ἐκράτησε. πρῶτον οὖν τῶν ὄζαινῶν ποιήσομαι τὸν λόγον, ἐξ' ἐπιρροῆς ὑγρῶν δριμέων καὶ σηπεδονῶδων γινομένων, ὡς ἐάν γε μόνο ἦ δρι(200)μέα δυσίατα μὲν ἔλκη ποιεῖν πέφυκεν, οὐ μὴν ὄζοντα μοχθηρῶς. ἡ δὲ θεραπεία κοινή μὲν ἀμφοῦν τε τούτων καὶ τοῦ πολύπου ξηρᾶναι τό πρῶτον, καὶ ρῶσαι τὴν

-
- (1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσις Kühn, τόμος XVIIα, σελ. 158.
 (2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσις Kühn, τόμος XVIIβ, σελ. 239.
 (3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσις Kühn, τόμος XI, σελ. 778.

κεφαλήν. εὐδελον γάρ ὅτι διὰ περιουσίαν ὑγρῶν μοχθηρῶν ἐπιρρεῖ τι ταις ῥυσίν ἐξ' αὐτῆς ..." (1).

Ρινορραγίες

Θ' αρχίσουμε την περιγραφή των παθήσεων της ρινός με τις ρινορραγίες, γιατί αυτή η Αχίλλειος πτέρνα των σημερινών ωτορρινολαρυγγολόγων ήταν σοβαρό πρόβλημα και των γιατρών της εποχής του Γαληνού. Έτσι εξηγείται και το γεγονός ότι ο Γαληνός στα γραφόμενά του αναφέρεται συχνά και λεπτομερειακά στις ρινορραγίες.

Α ι τ ι ο λ ο γ ί α

Όπως και σήμερα είναι παραδεκτό έτσι και ο Γαληνός αναφέρει ότι η ρινορραγία είναι σύμπτωμα που εμφανίζεται: α) αυτόματα ανάλογα με την εποχή του έτους και την ηλικία, β) συνοδό σύμπτωμα πολλών νόσων, γ) ευεργετικό σύμπτωμα πολλών νοσημάτων, δ) προγνωστικό σύμπτωμα διαφόρων νόσων και ε) προκλητό (θεραπευτικό) σύμπτωμα διαφόρων παθήσεων.

α) Ρινορραγία αυτόματη (φυσιολογική) λόγω εποχής και ηλικίας

Ο Γαληνός αναφέρει και συνηγορεί στην Ιπποκράτεια άποψη ότι οι ρινορραγίες συμβαίνουν κυρίως την άνοιξη και το καλοκαίρι: "... τὰ οἰδήματα λευκά γύγνεται κατὰ τόν χειμῶνα, καὶ τὰ ἄλλα δέ νοσήματα φλεγματώδη γύγνεται κατὰ τοῦτον τόν χρόνον. οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἥρος καὶ τοῦ θέρους μάλιστα ὑπό τε τῶν δυσεντεριῶν ἀλύσκονται καὶ ἐκ τῶν ῥινῶν τό αἷμα ρεῖ αὐτέουσι καὶ θερμότατοῦ εἴσι καὶ ἐρυθρότατοι ..." (2).

Οι συχνές επιστάξεις στην παιδική ηλικία δικαιολογούνται από τον πλεονάζοντα χυμό (αίμα) στην ηλικία αυτή. Κι αυτό όχι γιατί υπερπαράγεται, αλλά γιατί καταναλώνεται λιγότερο: "... αἵματος δέ ρύσεις ἐκ τῶν ρινῶν γίνονται τοῖς τηλικούτοις, ἐπειδὴ πλεονάζειν ἄρχεται κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐκεῖνην ὁ χυμός οὗτος, οὐχ ὅτι πλεῶν γεννᾶται ἢ πρόσθεν, ἀλλ' ὅτι νῦν ἦτιον ἀναλύσκειται, διὰ τό καὶ τὴν αὔξησιν, ὡς πρὸς τὴν ἀναλογίαν τοῦ σώματος, ἦτιον κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην γίνεσθαι τῆς ἔμπροσθεν ..." (3).

Ο Γαληνός αναφέρει και σχολιάζει την Ιπποκράτεια άποψη ότι παρατηρούνται συχνές ρινορραγίες στην εφηβική ηλικία χωρίς να υπάρχει υπόστρωμα νόσου, αλλά επί υγιών ατόμων. Συμβαίνει δε αυτό όχι γιατί στην ηλικία αυτή έχουν περισσότερο αίμα, αλλά γιατί τότε το αίμα γίνεται θερμότερο και έτσι προκαλείται η αιμορραγία: "... Ὅταν ἀφροδισιάζειν ἄρχωνται ἢ τραγίσει, αἱμορραγέουσιν.

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Κῶηη, τόμος XII, σελ. 678.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Κῶηη, τόμος XV, σελ. 82.

(3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Κῶηη, τόμος XVII2, σελ. 638.

Αίμορραγέουσιν ἐκ ῥινῶν ἐτούμῳς οὐ μόνον νοσοῦντες, ἀλλὰ καί οἱ ὑγιαίνοντες, οἱ τὴν ἡλικίαν ἄγοντες ταύτην, ἐν ἧ συμβαίνει τό καλούμενον τραγίζειν. οὗτοῦ τε καὶ ἀφροδισιάζειν ἤδη δύνανται. καὶ πρότερον μὲν οὖν εἶχον αἷμα πολὺ παῦδες ὄντες, ἀλλ' εἰς τὴν αὔξησιν οὐκέθ' ὁμοίως πολὺ. τό δ' αἷμα θερμότερον αὐτοῦς γίνεται, διὰ τοῦτ' οὖν αἵμορραγοῦσιν. μεμνησθαι δ' ὑμᾶς οἶμαι τὰς μὲν ἐξ' ἄλλων μορίων γινομένης αἵμορραγίας μετὰ τῆς τοῦ τόπου προσηγορίας λεγομένης ἀεί, τὰς δ' ἐκ τῆς ῥινός ἔσθ' ὅτε καὶ χωρὶς τοῦ μέρους ..." (1).

β) Ρινορραγία συνοδὸ σύμπτωμα πολλῶν νόσων

Ὁ Γαληνὸς αναφέρει ὅτι ἡ ρινορραγία σαν σύμπτωμα συνοδεύει πολλὰ εμπύρετα νοσήματα, τα οποία χαρακτηρίζονται ἀπὸ πόνο στον τράχηλο, βάρος στους κροτάφους καὶ σκοτοδίνες: "... ἄλλοισι πυρετοῦσιν, οἷσι μὲν τραχήλου πόνος καὶ κροτάφων βάρος, καὶ σκοτώδεα τὰ περὶ τὰς ὄφιας, ἢ καὶ ὑποχονδρίου σύντασις οὐ μετ' ὀδύνης, αἵμορραγέουσιν διὰ ῥινῶν ..." (2).

Επίσης αναφέρει καὶ τὴν παρόμοια ἀπόψη τοῦ Ἱπποκράτη ὅτι ἡ ρινορραγία εἶναι συνοδὸ σύμπτωμα πολλῶν εμπύρετων νοσημάτων: "... Ἐν καύσοισι δὲ καὶ τοῦσιν ἄλλοισι πυρετοῦσιν, οἷσι μὲν τραχήλου πόνος καὶ κροτάφων βάρος καὶ σκοτώδεα περὶ τὰς ὄφιας ἢ καὶ ὑποχονδρίους ξύντασις, οὐ μετ' ὀδύνης ἐγγύγνηται τουτέτοισιν αἵμορραγέοι διὰ ῥινός ..." (3).

γ) Ρινορραγία ευεργετικὸ σύμπτωμα πολλῶν νόσων

Ὁ Γαληνὸς αναφέρει τὴν Ἱπποκράτεια ἀπόψη ὅτι σε πολλὰς παθήσεις ἡ ρινορραγία εἶναι ευεργετική: "... Καὶ ἦν αἷμα ἐκ τῶν ῥινῶν ρέη, λύεται τό παθος, καὶ ἦν. Ὅτι δι' ἀποστημάτων μᾶλλον ἢ ἐκκρίσεων οἱ ἐπὶ φλέγματι σηπομένῳ γινόμενοι πυρετοὶ τὴν λύσιν ἔχουσι πολλάκις δέδεικται. κατὰ δὲ τὸν προκειμένον καῦσον, οὐκ ἀποστημάτων μόνον ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ καὶ προσέθηκε καὶ αἵμορραγίαν, γινομένην ἐπ' ἐκείνων μᾶλλον τῶν καύσων, ἐφ' ὧν ἡ τοῦ πάθους σύστασις, ἐν τῷ πνεύμονι γίνεται. θερμαινομένην γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις διαθήσεσιν ἡ κεφαλὴ πληροῦται τοῦ αἵματος, ἀποχεῖ τό πλεονάζον αὐτοῦ, ρηγνυμένων ἢ ἀναστομουμένων τῶν φλεβῶν, διὰ δὲ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ περὶ τὸν τράχηλον ἀποστήματα καὶ παρωτύδες γίνονται τοῖς οὕτω πάσχουσιν ..." (4).

Ἡ ρινορραγία σαν ευεργετικὸ σύμπτωμα παθήσεων θα πρέπει νὰ αναμένεται σε αρρώστους ηλικίας κάτω τῶν 35 ἐτῶν γιατί σ' αὐτὴ τὴν ηλικία το αἷμα εἶναι περισσότερο καὶ θερμότερο. Στους αρρώστους με ηλικία πάνω ἀπὸ 35 χρόνια θα πρέπει νὰ αναμένεται ἡ διαπίδηση: "... Μᾶλλον δὲ χρὴ προσδέχεσθαι τοῦ αἵμα-

-
- (1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῦην, τόμος XVIIΒ, σελ. 73.
 (2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῦην, τόμος ΙΧ, σελ. 753.
 (3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῦην, τόμος XVII, σελ. 153.
 (4) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῦην, τόμος XV, σελ. 748, 759.

τος μέν τήν ρήξιν τοῖσι νεωτέροισι πεντεκατριήκοντα ἑτέων, τοῖσι δέ γε-
ραιτέροισι τήν ἑκπύησιν.

Ἄπο τῆς ἡλικίας ὁ διορισμός εἰς τό μᾶλλον ἐλπίζειν διὰ ῥινῶν αἱμορρα-
γίαν. ἡ δ' αἰτία πρόδηλος εἰρημένη πολλάκις, ὡς ἡ μέχρι πέντε καί τριάκοντα
ἑτῶν ἡλικία πλεῖστον αἷμα γεννᾷ. προσέστι δέ καί τοῦτο καί τό θερμότερόν
τε καί χολωδέστερον εἶναι ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ τό αἷμα. λέλεκται δέ καί πρό-
σθεν εἰς τὰς ὑπό τῆς φύσεως γενομένης αἱμορραγίας τό τοιοῦτον ἐπιτήδειον
ὑπάρχειν. ἐπί δέ τῶν γραιτέρων τῶν περαιτέρω τῶν τριάκοντα καί πέντε ἑτῶν
μᾶλλον προσδοκῆσαι τήν ἑκπύησιν ..." (1).

Ὅταν σε εμπύρετα νοσήματα που συνυπάρχει κώφωση προκληθεῖ αὐτόματα
ρινορραγία, τότε η κώφωση υποχωρεῖ: "... Ὀκόσοισιν ἄν ἐν τοῖσι πυρετοῖσι
τά ὅτα κωφωθῆ, αἷμα ἐκ ῥινῶν ρυέν ἢ κοιλή ἐκταραχθεῖσα, λύει τό νόσημα.

Εἴρηται καί πρόσθεν αὐτῷ κώφωσιν γίνεσθαι χολωδῶν διαχωρημάτων ἐπι-
σχεθέντων καί ἀναδραμόντων ἐπί τήν κεφαλῆν, λύεσθαί τε τήν τοιαύτην κώφω-
σιν ἐκταραχθείσης τῆς γαστρούς, εἴρηται δέ καί νῦν αὐτῷ τοῦτο καί πρὸς αὐ-
τό (279) τό περὶ τῆς διὰ τῆς ῥινός αἱμορραγίας. καί γάρ καί αὕτη λύει κώ-
φωσιν τήν ἐν πυρετοῖς γιγνομένης δηλονότι χωρίς τοῦ πεπονθέναι τι τό τῆς
ἀκοῆς ὄργανον ἕδιον ἐξαίρετον πάθημα. Καί οὐδέν θαυμαστόν, ἐκκρινόμενων
τε καί μεταβαλλομένων τῶν λυπούντων χυμῶν παύεσθαι τὰ νοσήματα ..." (2).

Σε γυναίκες με δευτεροπαθῆ αμηνόρροια, εἰν προκληθεῖ ρινορραγία, τού-
το εἶναι καλό σημάδι: "... Γυναϊκί τῶν καταμηνύων ἐκλειπόντων αἷμα ἐκ τῶν
ῥινῶν ρυῆναι ἀγαθόν.

Ὅτι μέν οὖν ἀναγκαῖόν ἐστι τό καλῶς ἐφ' ἐκάστῃ μηνί κενούμενον αἷμα,
ἐπειδᾷν κατά τινα διάθεσιν ἐπισχεθῆ βλάβειν τήν γυναῖκα καί ὅ τι δι' ἐτέ-
ρου χωρίου κενουμένου ἰάσεται τῆς βλάβης τό πᾶν σῶμα πρόδηλον παντί. πολ-
λῶν δ' ὄντων χωρίων δι' ὧν ἐκκενοῦσθαι δύναται, τοῖς μέν ἄλλοις ἅπασι πρό-
σεστί τις μεύζων ἢ ἐλάτιων βλάβη. μόνη δ' ἡ διὰ τῶν ῥινῶν κένωσις ἄλυπος
ἐστίν, ἣν ἐπαυεῖ νῦν ὁ Ἴπποκράτης. οὐ μήν οὐδ' εἴ τις ἄλλη κένωσις ἄλυπος
εὐρίσκειτο, τούτου χάριν ὁ ἀφορισμός ψευδής ἐστίν. οὐ γάρ ὅτι μόνη κένω-
σις ἡ διὰ τῶν ῥινῶν ἀγαθή τῶν καταμηνύων ..." (3).

Σε ἕνα ἄλλο σημεῖο ο Γαληνός αναφέρει καὶ υποστηρίζει τὴν Ἰπποκράτεια
ἀποψη ὅτι ἡ ρινορραγία ἔχει ευεργετικὴ ἐπίδραση σε πολλὰ εμπύρετα νοσήματα
καί μόνο τότε ἀποφεύγεται ὁ θάνατος ὅταν εἶναι ἐντονῆ: "... Ἦν δέ τῶν καύ-
σων τὰ παθήματα οἷσι μέν καλῶς καί δαψιλῶς διὰ ρινῶν ἡμορράγησαν καί διὰ
τοῦτο μάλιστα σώζεσθαι, καί οὐδένα οἷδα εἰ καλῶς αἱμορραγήσειεν ἐν τῇ κα-

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XVIIIB, σελ. 260-261.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XVIIIB, σελ. 740.

(3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XVIIIB, σελ. 822.

ταστάσει ταύτη ἀποθανόντα. ἐν Φιλύσκῳ γάρ καί Ἐπαμίνοντι καί Σιλήνῳ, τεταραταίῳ καί πεμπταίῳ μικρόν ἀπό ῥινῶν ἔσταξε καί ἀπέθανον.

Καί ἄλλως μέν ἴδιον ἐστὶ καύσων πυρετῶν αἱμορραγίας ταῦς ἐκ ῥινῶν ὡς τὰ πολλά κρύνεσθαι καί τότε πλείους αἱμορρῆσαι φησί. καί μέντοι καὶ τὰ ἐφεξῆς αὐτῷ γεγραμμένα πάντα τῶν κατὰ μέρος γεγραμμένων ἐκάστοισιν ἔν ἔχει τοῦτο κεφάλαιον. ὄσοις μέν αἱμορραγία τελέως ἐγίνοντο, σωθῆναι τούτους, οἷς δ' ἐλλιπῶς ἢ οὐδ' ὄλως ἦν στάξις αἵματος ἐκ ῥινῶν μόνους διαφαρῆναι τούτους ... " (1).

δ) Ρινορραγία προγνωστικό σύμπτωμα διαφόρων νόσων

Στη διαδρομή πολλῶν νοσημάτων ἡ επερχόμενη ρινορραγία θεωρεῖτο προγνωστικό σημεῖο καλὸ καὶ ὅταν συνέβαινε δὲν γινότανε ἡ θεραπευτικὴ φλεβοτομία: "... (Πρόγνωσις τῆς ἐσομένης κρίσεως διὰ τῆς κατὰ τοὺς μικτῆρας αἱμορραγίας.) Καί τό γε σοῦ παρόντος γενόμενον, ἡνύκα περὶ φλεβοτομίας ἐσκέπτοντο τῶν ἐν Ρώμῃ πρωτευόντων ἔνιοι διὰ τῶν ὑπομνημάτων ὧν ἐπούησα δεῖκνυται, δεδειγμένων ὑφ' Ἰπποκράτους τελεώτατα. πέμπτην γάρ ἡμέραν ἤγε τοῦ νοσήματος ὁ νεανίσκος, ἐφαίνετο δέ παραλελειῦσθαι τό τῆς φλεβοτομίας βοήθημα ..." (2).

Ἡ ρινορραγία σαν ευεργητικό σύμπτωμα σε παθήσεις με πυρετό καὶ έντονη κεφαλαλγία, πρέπει να αναμένεται μέχρι την εβδόμη μέρα της αρρώστιας. Ἐάν διαπιστωθεῖ πυόρροια ἀπό τῆ μύτη καὶ τα αὐτιά αὐτό θα εἶναι σωτήριο. Ἄν περάσουν εἴκοσι μέρες καὶ τὸ σύμπτωμα τῆς κεφαλαλγίας συνεχίζεται τότε ἡ ρινορραγία θα πρέπει να αποκλείεται καὶ να αναμένεται ἡ διαπίση. Ἡ ρινορραγία θα προοιωνίζεται ἀπό έντονο πόνο στους κροτάφους καὶ στο μέτωπο: "... εἰ δέ ἄτερ τῶν τοιούτων σημείων ἡ ὀδύνη ὑπερβάλλοι εἴκοσιν ἡμέρας, ὃ τε πυρετός ἔχοι, ὑποσκέπτεσθαι χρῆ αἵματος ρῆξι ἐκ ῥινῶν ἢ ἄλλην τινά ἀπόστασιν ἐς τὰ κάτω χωρία. ἔστ' ἂν δέ καί ἡ ὀδύνη ἢ νεαρά, προσδέχεσθαι χρῆ ὡσάυτως αἵματος ρῆξι ἐκ ῥινῶν ἢ ἐκπύησιν ἄλλως τε καὶ ὀδύνη περὶ τοὺς κροτάφους τε καί τὸ μέτωπον ἦ.

Ἄτακτότερον ἡρμηνεύεται χρῆσιμώτατον εἰς πρόγνωσιν ὄν πρᾶγμα. κατὰ τάξι ἐκ τῶν οὕτως ρηθεῖν. κεφαλῆς δέ ὀδύνη ἰσχυροῦ τε καί συνεχεῖς σύν πυρετῷ εἰ μέν τι τῶν θανατωδῶν σημείων προσγένηται, τελέως ὀλέθριον. εἰ δ' ἐξ ὧν ἔμαθες ἐλπίζεις τι περὶ τοῦ νοσοῦντος ὡς σωθησομένου κατ' ἀρχάς μέν ἄχρι τῆς ἐβδόμης ἡμέρας αἱμορραγία διὰ ῥινῶν προσδέχου, προελθόντος δέ τοῦ χρόνου καί τοῦτο μέν ἔτι. πῦον δ' ἂν ἔλθῃ διὰ ῥινῶν ἢ δι' ὧτων ἐπί σπηραία τοῦ κάμνοντος. εἰ δέ ἄχρι τῶν εἴκοσι ἡμερῶν ἐκταθεῖ τὸ σύμπτωμα τῆς κεφαλαλγίας, ἔτι δέ καί τότε τὴν αἱμορραγία σπανιωτέραν ἔλιπε, μάλλον δέ ἐκπύησιν ἢ ἀπόστασιν εἰς τὰ κάτω χωρία προσδέχου. κατ' ἐκεῖνον δέ τόν χρόνον,

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XVIIa, σελ. 166.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XIV, σελ. 666.

καθ' ὃν τὴν αἰμορραγίαν ἐλπίσης, ἀυξήσει σου τὴν ἐλπίδα κατὰ τοὺς κροτάφους τε καὶ τὸ μέτωπον ὀδύνη σφοδρά παραμένουσα ..." (1).

ε) Ρινορραγία προκλητὴ (θεραπευτικὸ) σύμπτωμα διαφορῶν νόσων

Ὁ Γαληνὸς δέχεται τὴν Ἱπποκράτεια ἀποψη ὅτι γιὰ θεραπευτικούς σκοπούς πρέπει νὰ προκληθεῖ ρινορραγία καὶ ἀναφέρει τὰ παρακάτω: "... κεφαλῆς δέ ὀδύλαι καὶ συνεχέες σὺν πυρετῷ. (446) εἰ μὲν τι τῶν θανατωδῶν σημείων προσγένουτο, ὀλέθριον κάρτα. εἰ δέ ἄτερ σημείων τοιουτέων, ὑπερβάλλει ἡ ὀδύνη κ' ἡμέρας, προσεπισκέπτεσθαι χρὴ αἵματος ρῆξιν διὰ ῥινῶν, ἢ ἄλλην ἀπόστασιν εἰς τὰ κάτω χωρῖα ..." (2).

Κ λ ι ν ι κ ῆ ε ι κ ὄ ν α

Ὁ Γαληνὸς δέχεται τὴ στενὴ σχέση που ὑπάρχει μεταξύ σφυγμοῦ καὶ ἀπώλειας αἵματος, γιὰ αὐτὸ καὶ ἀναφέρει ὅτι ἡ ρινορραγία συνοδεύεται ἀπὸ κλονώδη σφυγμό: "... μετὰ δέ τοῦ κλονώδους ἢ ἀπλῶς σκληροῦ καταμηνύων μᾶλλον ἢ αἰμορραγίας ἐκ ῥινῶν. ἢ δέ αἰμορροῦδος, ἢ γαστρος ἐκταραχθεύσης ..." (3).

Δεν δέχεται ὁμῶς τὴν εὐχροια (ροδοκόκκινο) τοῦ προσώπου γιὰ προγνωστικὸ σύμπτωμα επικείμενης ρινορραγίας: "... ἐπειδὴ πολλάκις νομίζουσιν οἱ ἰατροὶ τὴν εὐχροϊαν τοῦ προσώπου ἦτοι γὰρ τῆς αἰμορραγίας κρισίμου τῆς ἐκ τῶν ῥινῶν ἢ παρωτύδων εἶναι δηλωτικὴν καὶ δὴ ἐξαπατάσθαι αὐτοὺς συμβαίνει μάλιστα δὲ ὅτον σκυθρωπότητι πολλῇ γένηται ..." (4).

θ ε ρ α π ε ί α

Ὅπως καὶ σήμερα ἔτσι καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ Γαληνοῦ ἡ ρινορραγία παρουσιάζει δυσκολία στὴ θεραπευτικὴ ἀντιμετώπιση (ἐπίσχεση). Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος που ὁ Γαληνὸς στα γραφόμενά του ἀναφέρεται συχνὰ στὴ θεραπευτικὴ ἀντιμετώπιση τῶν ρινορραγιῶν.

A. Σε μὴ γενικὴ θεώρηση τῆς ἀντιμετώπισης τῆς ρινορραγίας ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει τὰ παρακάτω:

- α) καθαρισμό τῶν ρινικῶν θαλαμῶν ἀπὸ τὰ πηγμῆματα αἵματος με ἀπομύτηση,
- β) εφαρμογὴ τῶν πωματισμῶν με μαλλί βρεγμένο με διάφορα κατὰ τὴ γνώμη τοῦ αἰμοστατικὰ φάρμακα,
- γ) ψυχρὰ ἐπιθέματα στὴν κεφαλὴ καὶ στο μέτωπο εἰδικότερα καὶ
- δ) εφαρμογὴ σικυῶν στὸ ἦπαρ (δεξιὸ υποχόνδριο) εἰάν ἡ ρινορραγία εἶναι δεξιά, στὸ σπλήνα (ἀριστερὸ υποχόνδριο) εἰάν ἡ ρινορραγία εἶναι ἀριστερά καὶ στα δύο υποχόνδρια εἰάν ἡ ρινορραγία εἶναι καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρῆς (ρουθούνια):

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XVIII, σελ. 259-260.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος IX, σελ. 756.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος IX, σελ. 505.

(4) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XVI, σελ. 8.

"... (Περὶ τῆς ἐκ ῥινῶν αἱμορραγίας.) Τοὺς θρόμβους πρότερον ἐκκαθάρας τοῦ στόματος μηλωτῆ ἔριον ἐχούσῃ βεβρεγμένον ὕδατι, οὕτως λύκειον ἀναλύσας, ὕδατι διαβρέχε, καὶ στρεπτόν ποιήσας δι' ὀθόνης καὶ βρέξας λυκίῳ διασφήνου. ἄλλο στρεπτόν καύσας ἐναπόσβεσον χυλῶ πολυγόνου ἢ πράσου καὶ θές εἰς τὸν μυκτῆρα. ἄλλο. ὄξος δριμύτατον ζέσας καὶ ἀποβρέξας σπόγγον, διασφήνου τοὺς μυκτῆρας, ἕνα δέ εὐχερῶς ἔχῃς ἐξέλκειν τὸν σπόγγον, ὅτε βούλει, λύκῳ ἀπόδησον, ὡς ἀπηρτῆσθαι τοῦ μυκτῆρος. ψῦχε δέ τὸ μέτωπον σπόγγους καὶ μετέωρον ἔχειν τὴν κεφαλὴν κέλευε. διαδέσμει δέ χεῖρας καὶ (476) πόδας καὶ ὕδα ἔμφραττε. ἄλλο γύψῳ ἢ πηλῶ κεραμικῶ τὸ μέτωπον κατάχριε. ἄλλο. σικύαν σφοδρὰν ἕαν μὲν ἀπὸ δεξιῶ μυκτῆρος φέρηται, τῷ ἥπατι πρόσβαλε, ἕαν δ' ἀπὸ ἀριστεροῦ τῷ σπληνί, ἕαν δ' ἀπὸ ἀμφοτέρων, εἰς ἑκάτερα πρόσβαλε.

(Πρὸς τὰς ἀπὸ μυκτῆρων αἱμορραγίας.) Πύρινα ἄλευρα χυλῶ πράσου ἀναλαβῶν καὶ στρεπτόν ποιήσας καὶ χρίσας ἐντύθει τῷ αἱμορραγοῦντι μυκτῆρι ..."

(1).

B. Επιμέρους θεραπευτικὲς ἀντιμετωπίσεις ρινορραγίας

1. **Ψύξη.** Ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει τὴν Ἱπποκράτεια ἀποψη ὅτι πρέπει νὰ ἐφαρμόζονται ψυχρὰ ἐπιθέματα γιὰ ἐπίσχεση τῆς ρινορραγίας, ἀλλὰ συμπληρώνει ὅτι ὅταν αὐτὰ δὲν εἶναι ἀποτελεσματικὰ θα πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται ἡ φλεβοτομία:

"... οὐ μόνον διὰ τὴν ὑπερκένωσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ψύξιν, ἣν ψύχουσι οἱ ἰατροὶ τὴν κεφαλὴν, ἐπισχεῖν βουλόμενοι τὴν αἱμορραγίαν. τὸ δὲ ἐπὶ τῇ τελευτῇ τῆς ῥήσεως εἰρημένον, φλεβοτομία λύει, τοιούδε τι φαίνεται δηλοῦν. τὰς τοιαύτας διαθέσεις, ἐφ' αἷς σφοδρῶς αἱμορραγοῦσι, φλεβοτομία λύει πρὸ τῆς αἱμορραγίας παραληφθεῖσα. εὐδελον δ' ὅτι τὴν κατ' εὐθύ χεῖρα τέμνειν χρὴ τοῦ μυκτῆρος, ἐξ' οὗ ῥεῖ τὸ αἷμα λάβρως καὶ ταύτης αὐτῆς τῆς χειρὸς τὴν ὠμιαῖαν φλέβαν διαιρεῖν, εἰ δ' ἔξ ἀμφοτέρων, οὐδὲν κωλύει διαιρεῖν ἀμφοτέρων ..."

(2).

Σε ἓνα ἄλλο σημεῖο ὁ Γαληνὸς δὲν συνιστᾷ ἀβασάνιστα τὴν ψύξη σαν μέσο ἐπίσχεσης τῆς ρινορραγίας γιὰτί ὅπως ἀναφέρει πολλοὶ ἐβλάβησαν ἀπὸ τὴν ἐφαρμογή ψυχρῶν ἐπιθεμάτων: "... ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν ἐκ ῥινὸς αἱμορραγοῦντων ἔνιοι φανερῶς ἐβλάβησαν ἐπὶ ταῖς τῆς κεφαλῆς ψύξεσιν. οὐκ οὐκ ἀπλῶς, οὐδ' ἀδιορίστως, οὐδ' ἐν παντὶ καιρῷ συμβουλεύω ψύχειν τὰ κύκλῳ τῶν αἱμορραγοῦντων, ἀλλ' ἀποτρέψαντες εἰς ἕτερον πρότερον, οἷον ἐπὶ τῆς ῥινὸς ἤτοι φλεβοτομίας χρῆσάμενον, ὡς εὔπομον, ἢ τρίψει καὶ δεσμοῖς τῶν κώλων, ἢ σικύαις ἐπὶ τῶν ὑποχονδρίων. οὐ δεῖ οὖν οὐδ' οὕτω χρῆσθαι τοῖς ψύχουσιν εὐθέως ἐπὶ μετώπῳ καὶ κεφαλῇ, ἀλλὰ σικύα πρότερον ἀντισπᾶν, ἐρεῖζοντα κατ' ἰνύον. διττὴ γὰρ ἡ ἀντίσπασις ἐπὶ ταῖς ἐκ μυκτῆρων αἱμορραγίαις, ἢ τε ἐπὶ τὰ κάτω μόρια τοῦ

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κῆη, τόμος XII, σελ. 337-338.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Κῆη, τόμος XVI, σελ. 810.

τοῦ σώματος ὄλου καί ἡ ἐπί τά τῆς κεφαλῆς ὀπίσω. διότι καί αὐτό τό μέρος ἡ ῥύς ἄνω τ' ἐστὶ καί πρόσω, ἀντίκειται δέ τό μέν ἄνω τῷ κάτω, τό δέ ὀπίσω τῷ πρόσω. ἀλλά περὶ μέν αἵμορραγίας ἱκανά καί ταῦτα ..." (1).

2. Αντίσπαση. Ὁ Γαληνός αναφέρει τον Ιπποκρατικόν αφορισμόν ὅτι ο γιατρός πρέπει να μιμνείται τη φύση και σαν συνέπεια και επακόλουθο αὐτοῦ περιγράφει τὴν αντιμετώπιση τῶν ρινορραγιῶν με τὴ μέθοδο τῆς αντίσπασης, δηλ. τὴν εφαρμογὴ σικυῶν στα υποχόνδρια: "... δεῖ δέ τόν ἰατρόν εἶναι τῆς φύσεως μιμητὴν, αὐτὴ δέ τοῦτο δρᾷ πολλάκις ὥσπερ ἐν τοῖς ἀφορισμοῖς γέγραπται. τὰς δέ ἐκ τῶν ῥινῶν αἵμορραγίας τοῦναντίον ποιοῦντες ἐπέχομεν, τοῦτ' ἔστι κατὰ τῶν ὑποχονδρίων μεγίστας σικυῶς προστιθέντες. οὕτω δέ χρὴ τὴν σικυῶν κατ' ἰνύον προστιθέναι, ὡς ἀντισπᾶσθαι τὴν ὕλην τὴν ὀπίσω (οὕσαν καί) πρὸς τοὺς ὀφθαλμούς καταφερομένην. οὕτω δέ ὅταν ἐκ τοῦ δεξιοῦ μυκτῆρος ῥεῖ, ἐφ' ἧπατος ἐρεῖδελιν. ὅταν δέ ἀφ' ἀριστεροῦ. κατὰ σπληνός, καί ὅταν ἐξ' ἀμφοτέρων τοῖς σπλάγχχνους ἀμφοτέροις τὰς σικυῶς ἐπιφέρειν. ἐπεὶ δέ τόν κατ' ὀφθαλμούς καί ὤτα καί ὑπερώων διὰ ῥινῶν ἢ παροχέτευσις, ἢ δέ ἀντίσπασις ἄνω μέν ἐπί τοῖς κάτω πᾶσι, κάτω δέ ἐπί τοῖς ἄνω ..." (2).

Περιγράφοντας τὴν θεραπευτικὴ μέθοδο τῆς αντίσπασης ἐννοεῖ τὸ ἐμπόδιο που τεχνητὰ δημιουργεῖται στὴ σφοδρὴ ἐπιρροή τῶν χυμῶν. Τέτοια ἀντισπαστική θεραπευτικὴ μέθοδο περιγράφει καὶ τὴν εφαρμογὴ σικυῶν στα υποχόνδρια για ἀντιμετώπιση ρινορραγίας: "... Κεφ. β'. Τὰς σφοδροτέρας ἐπιρροὰς τῶν χυμῶν ἀντισπαστικοῖς βοηθήμασι κωλύομεν ἄθροως κατασκήπτειν, ἀντισπαστικόν δέ βοήθημα καί ἡ παρὰ τοὺς τιτθούς προβαλλομένη σικυῶν. ταῖς δέ καθ' ὑποχόνδρια ἐρεῖδομένας ἀντισπᾶσεις τὴν ἐπί τοῦ μυκτῆρος ὁρμὴν τοῦ αἵματος ..." (3).

Αναφέρει τὴν ἐπίσχεση τῶν ρινορραγιῶν με τὴν εφαρμογὴ σικυῶν στα υποχόνδρια, κατ' ἀνάλογο τρόπο που ἐπίσχεται ἡ μητρορραγία με τὴν εφαρμογὴ σικυῶν στους μαστούς: "... διὰ τοῦτο τὰς μέν ἐκ τῶν ὑστερῶν ἀθροῶς κενώσεις αἰ παρὰ τοὺς τιτθούς προσβαλλόμεναι σικυῶνι τάχιστα παύουσι. τὰς δέ (361) διὰ τῶν ῥινῶν ἧπατί τε καί σπληνί κατὰ τὴν αἵμορραγοῦσαν ῥῖνα καί εἰ δι' ἀμφοτέρων ἀθρόον καί πολὺ φέροιο, τοῖς σπλάγχχνους ἀμφοτέρας προσβάλλειν ..." (4).

Ὅπως καὶ ἀλλοῦ ἐτσι κι ἐδῶ ἀναφέρει τὴν εφαρμογὴ σικυῶν στα υποχόνδρια για τὴν αντιμετώπιση τῶν ρινορραγιῶν: "... κατὰ δέ τόν αὐτόν τρόπον αἵμορραγίας διὰ ῥινῶν γιγνομένης ἐπιβάλλομεν τοῖς ὑποχονδρίοις μεγίστας σικυῶς ..." (5).

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος X, σελ. 381-382.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XVI, σελ. 150-151.

(3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XI, σελ. 319.

(4) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XI, σελ. 51.

(5) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος X, σελ. 926.

3. Φλεβοτομία. Ένα άλλο τρόπο που χρησιμοποιούσε ο Γαληνός για την επί- ί-
σχεση των ρινορραγιών ήταν και η φλεβοτομία: "... τέμνειν ἐν ἀγκῶνι φλέβα,
δεξιῷ μὲν αἰμορραγοῦντος μυκτῆρος τῆ δεξιᾷ χειρὶ, θατέρου δέ κατὰ τὴν ἀρι-
στεράν. ταῦτα γάρ καὶ ἡμεῖς ποιοῦντες, ὡς ἴστε, διαπαντός ἐπέσχομεν τὰς ἐκ
ῥινῶν αἰμορραγίας, πειρασθέντες ἔμπροσθεν ὧν ..." (1).

Ο Γαληνός αναφέρει ότι στις σφοδρές ρινορραγίες η θεραπευτική αντιμε-
τώπιση με τη μέθοδο της αντίσπασης δια των εφαρμοζομένων σικυῶν δεν αρκεί
και πρέπει να εφαρμόσουμε τη φλεβοτομία: "... οὕτω λέγομεν τῆς σφοδρᾶς αἰ-
μορραγίας βοήθημα τὴν φλεβοτομίαν εἶναι, ἡμεῖς γάρ πολλάκις τούτου ἐπειρά-
θημεν, ἐναργῶς ἰστάντος τὴν ἄμετρον φοράν τοῦ αἵματος. εὐόηλον δ' ὅτι τὴν κατ'
εὐθύ χειρᾶ τέμνειν χρὴ τοῦ μυκτῆρος, ἐξ' οὗ ῥεῖ τό αἷμα λάβρως, καὶ ταύτης αὐ-
τῆς τῆς χειρὸς τὴν ἡμιαῖαν φλέβα διαυρεῖν ..." (2).

Ὅπως και αλλοῦ αναφέρθηκε ο Γαληνός για αντιμετώπιση των ρινορραγιῶν
χρησιμοποιούσε τη φλεβοτομία και την εφαρμογή των σικυῶν. Και τη μεν φλε-
βοτομία εφάρμοζε όταν η ρινορραγία ήταν οξεία και μεγάλη, τη δε εφαρμογή
σικυῶν όταν η ρινορραγία ήταν μικρή και επαναλαμβανόμενη: "... τὰ δ' ἀνάπα-
λιν αἰμορραγοῦντα μηδὲν ὠφελεῖν ἢ καὶ βλάπτειν ἐνίοτε τῷ καταλῦσαι τὴν δύ-
ναμιν ἄνευ τοῦ τό πάθος κουφίσαι. οὔτε γάρ ἐπὶ σπληνὶ μεγάλῃ μυκτῆρ δεξιῶς
αἰμορραγίας οὔτε ἀριστερός ἐφ' ἥπατι φέρει τινα ὠφέλειαν. ἀλλὰ ἀντίσπασις
μὲν ἐν τοῖς (445) κατ' εὐθύ ἀντισπασμένοις ἐναργῆ τὴν ὠφέλειαν ἐν τάχει δει-
κνύει, ἐπὶ δέ τοῖς ἀνάπαλιν οὐκέτι. δεξιῷ μὲν οὖν αἰμορραγοῦντος μυκτῆρος
ἢ κατὰ τό ὑποχόνδριον τό δεξιῶν ἐρειδομένη συκία σαφῶς ἴστησιν ἐν τάχει τὴν
αἰμορραγίαν, ὡσπερ καὶ ἡ κατὰ τὸν ἀριστερόν αἰμορραγοῦντος ἀριστεροῦ. καὶ
φλεβοτομίας δέ χάριν ἀντισπάσεως ἐπὶ μὲν ταῖς κατ' εὐθείαν αἰμορραγίαις ἐν
τάχει θεάσῃ σαφῆ τὴν ὠφέλειαν. ἔμπαλιν δ' εἰ τέμνοις, οὐδὲν ὄφελος ..." (3).

Επίσης ο Γαληνός στη θεραπευτική αντιμετώπιση των ρινορραγιῶν υποστη-
ρίζει σε ένα πρώτο στάδιο την εφαρμογή σικυῶν στο σύστοιχο με τον αιμορρα-
γούντα ρώθωνα υποχόνδριο και σε ένα δεύτερο στάδιο, εφόσον βέβαια δεν σταμα-
τήσῃ η ρινορραγία, την επαναλαμβανόμενη αφαίμαξη από φλέβα του σύστοιχου
αγκῶνα: "... διὰ τοῦτο δέ καὶ τὰς ἐκ ῥινῶν αἰμορραγίας ἐπέχουσιν αἱ κατὰ
τῶν ὑποχονδρίων ἐπιβαλλόμεναι μέγιστα σικυῖαι. χρὴ δ' ὅταν ἐκ δεξιῷ ῥεῖ
μυκτῆρος, ἐφ' ἥπατος ἐρεύδειν ὅταν δ' ἐξ' ἀριστεροῦ, κατὰ σπληνός, ὅταν δ' ἐξ'
ἀμφοτέρων ἀμφοτέροις τοῖς σπλάχνους ἐπιφέρειν τὰς σικυῖας, εἰ δέ μηδέπω κα-
ταλελυμένος ὁ κάμνων εἴη, καὶ φλέβα τέμνειν ἐξ' ἀγκῶνος τοῦ κατ' εὐθύ, κενώ-
σαντα δ' ὀλίγον, εἴτα διαλυπόντα μὴν ὦραν αὔθις ἐκκενοῦν. εἴτ' αὔθις καὶ αὔ-
θις ὡς πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ κάμνοντος ..." (5).

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kũhn, τόμος XI, σελ. 284.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kũhn, τόμος XVI, σελ. 153.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kũhn, τόμος XI, σελ. 296.

(4) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kũhn, τόμος X, σελ. 316.

4. Πωματισμός. Για την αντιμετώπιση ακατασχέτων ρινορραγιών ο Γαληνός αναφέρει τις παρακάτω μεθόδους πωματισμών: "... (κα΄. Πρὸς τὰς ἀκατασχέτους αἰμορραγίας καὶ μάλιστα ὅταν χρονύως πυρέξαντες αἰμορραγῶσιν.) Πυρίον ἄλειψαι θειοῦ ἢ μέν ξηρόν, ὅτε δὲ κολλύριον ποιῶν ἰσομέγεθος τοῖς μυκτῆρας καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιτίθει. κατάπλασσε τούτους καὶ τοὺς μυκτῆρας καὶ τὰς παρειάς καὶ τὰς μέτωπον. ἄλλο. διφυργές καύσας καὶ λειοτριβήσας μετὰ ὄξους κατάπλασσε. ἄλλο. ἔριον βρέξας εἰς τὸ λευκὸν τοῦ ὄου ἐντίθει ..." (1).

5. Αἰμοστατικά φάρμακα. Υπάρχει σωρεία Γαληνικών σκευασμάτων τα οποία χρησιμοποιούσαν για την αντιμετώπιση των ρινορραγιών είτε μόνα τους με ἐγχοση στα ρουθούνια είτε για διαβροχή των εφαρμοζομένων υλικών των πωματισμών. Αναφέρουμε μερικά τέτοια παραδείγματα.

Ο Γαληνός χρησιμοποιούσε το λυσιμάχιον λόγω της στυπτικής ιδιότητάς του για αἰμοστατικό στις ρινορραγίες: "... (κα΄. Περὶ λυσιμαχίου.) Λυσιμάχιος ἐπικρατοῦσαν ἔχει τὴν στυπτικὴν ποιότητα, δι' ἣν καὶ τραύματα κοίλα καὶ τὰς ἐκ μυκτῆρων αἰμορραγίας ἴστησιν ἐμπλασσομένους, καὶ τῶν ἄλλων δὲ αἰμορραγιῶν ἴσχει μὲν ἔστι φάρμακον ..." (2).

Ἄλλη θεραπευτικὴ αντιμετώπιση τῆς ρινορραγίας εἶναι ἡ παρακάτω: "... (Πρὸς αἷμα ἐκ ῥινῶν.) Καννάβου φύλλα ξηράνας καὶ τρίψας ἐμφύσα εἰς τὸν ῥῶθωνα, ἢ πάνην λιγνὸν καύσας μετ' ὄξους δριμύεις ἐμφύσα εἰς τὰς ῥίνας ..." (3).

Επίσης ἄλλη αντιμετώπιση τῆς ρινορραγίας σύμφωνα με τὸ Γαληνὸν εἶναι καὶ ἡ παρακάτω: "... Πρὸς αἷμα ῥέον ἐκ μυκτῆρων.) Ὁὐ φλοῦν ἀκέραιον καύσας καὶ ποιήσας στακτὴν μῦξον σὺν σχιστῶ ἄρσενικῶ καὶ βάλλε εἰς τὰς ῥίνας τοῦ πάσχοντος, εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἄρσενικόν, ἔστω ἡ στακτὴ μόνη τοῦ ὄου. ἄλλο. τρίψας αἰγὸς θηλείας καύσας καὶ τρίψας, ὁμοίως καὶ σμύρναν τρίψας καὶ μύξας τὰ ἀμφοτέρω ἐμφύσασον εἰς τὰς ῥίνας, εἰ μὲν ἀνδρὸς εἴη μετὰ χάρτου, εἰ δὲ γυναικὸς εἴη, μετὰ ἄλλου τινός. οἶον δὲ μέρος ἐκβάλλει τὸ αἷμα, τὸ βυζύν δῆσον ..." (4).

Φλεγμονές ρινός

Το κυριότερο σύμπτωμα των φλεγμονών της ρινός τῆς ρινικῆς ἐκκρίση ο Γαληνός το θεωροῦσε φυσιολογικὴ ἀποχέτευση των περιττωμάτων του ἐγκεφάλου (ἐνὸς το ἴδιο πίστευε για τις ἐκκρίσεις των ὠτων, ἐκτός βέβαια ἀπὸ τις ἐκκρίσεις παιδικῆς αιτιολογίας ὅπως προαναφέραμε): "... ἀλλὰ τὰς γε μὴν τῶν ὠτων ὑγρότητας ἐν παθήμασι τίθεται, καὶ τοῦ γε τῆς ὑπερώας καὶ τῆς ρινός οὐ τίθεται, ὅτι κατὰ φύσιν μὲν ἐστὶ διὰ ῥινῶν καὶ ὑπερώας μετοχετεύεσθαι τὸ περιττωμα

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XIV, σελ. 418.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XII, σελ. 64.

(3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XIV, σελ. 548.

(4) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XIV, σελ. 224-525.

τοῦ ἔγκεφάλου καί γίγνεται τοῦτο καί τοῦς τελείους ἤδη, παρά φύσιν δέ διὰ τῶν ὠτων ..." (1).

Αὐτό ὅμως το πιστεύει μέχρι ενός σημείου, γιατί η υπερβολική ὑγραση της ρινός θεωρεῖτο σημεῖο κακῆς υγείας (νόσου): "... Ὅσκι ῥῖνες ὑγρότεραι φύσει καί ἡ γονή ὑγρότερη, ὑγιαίνουσι νοσηρότερον, ὅσκι δέ τάναντία, ὑγιεινότερον ..." (2).

Οξεία ρινοφαρυγγίτιδα

Ὁ Γαληνός αναφέρεται στη σημασία που ἔχει η εποχή του ἔτους για την εκδήλωση ορισμένων νοσημάτων και τονίζει ὅτι το χειμῶνα εκδηλώνονται λοιμῶξεις του ανώτερου αναπνευστικού συστήματος: "... οἱ ἄνθρωποι πτύουσι καί ἀπομύσσονται φλεγματοδέστατον τοῦ χειμῶνος ..." (3).

Επίσης ο Γαληνός αναφέρει ὅτι οι εκκρίσεις της ρινός μπορεί να εἶναι ἀποτέλεσμα φλεγμονῶν ὄχι μόνο της ρινός ἀλλά και των οφθαλμῶν και του στόματος: "... καί διὰ τοῦτο ἂν τε κατά τοῦς πόρους τῆς ῥινός ἢ τοῦς ὀφθαλμοῦς ἢ τό στόμα φλεγμονή γένηταί τις, ἀπορρέουσιν αὐτῆς ὑγρότητος λεπταί, παραπλήσιαι τοῦς ἐπύ τῶν ἔλκῶν ἰχώρσιν ..." (4).

Θεραπεία

Ὁ Γαληνός για να θεραπεύσει τη ρινοφαρυγγίτιδα (τις ρινικές εκκρίσεις ὅπως ἀποκαλεῖ) χρησιμοποιεῖ δύο κατηγορίες φάρμακα, τα ἔρρινα, τα οποία χυνόμενα μέσα στη μύτη καθάριζαν την κεφαλή και τα ἀποφλεγματίζοντα φάρμακα τα οποία με γαργάρες χρησιμοποιούνταν για βλεννολυτικά και βλεννοανασταλτικά: "... καλοῦσι δέ τά μέν διὰ τῶν ῥινῶν ἐγγεόμενα φάρμακα, τοῦ καθῆραι τήν κεφαλήν ἔνεκεν, ἔρρινα, τά δ' ἀνακογχυλιζόμενα καί μασώμενα πανθ' ἐνύ παραλαβόντες ὄνοματι προσαγορευέουσιν ἀποφλεγματίζοντα, καί τὰς δυνάμεις δ' αὐτῶν ἀποφλεγματικές ὀνομάζουσιν ..." (5).

Επίσης για καθαρισμό των ρινῶν ο Γαληνός χρησιμοποιούσε το χυμό τόσο της ἀναγαλλίδας ὅσο και της ἀνεμώνας: "... Ἀναγαλλίς ἑκατέρα, ἢ τε τό κυανόν ἄνθος ἔχουσα καί ἡ τό φοινικῶν, ρυπτικῆς ἰκανῶς εἰσι δυνάμεως, ἔχουσαί τε καί ὑπόθερμον καί ἔλκτικόν, ὥστε καί σκόλοπας ἐπισπᾶσθαι. ὁδὲ χυλός αὐτῶν ἐκ ῥινῶν καθαίρει διὰ τήν αὐτὴν αἰτίαν, καί καθόλου φάναι ξηραντικὴν.

'Ανεμῶναι πᾶσαι δριμεῖας καί ρυπτικῆς εἰσιν, ἐπισπαστικῆς τε καί ἀναστοματικῆς δυνάμεως, ὅθεν ἢ τε ρίζα διαμασσωμένη φλέγμα προκαλεῖται καί ὁ χυλός ἐκ ῥινῶν καθαίρει ..." (6).

-
- (1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμος XVIIIB, σελ. 628.
 - (2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμος XVIIIIa, σελ. 9.
 - (3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμος V, σελ. 690.
 - (4) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμος XVIIIIB, σελ. 189.
 - (5) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμος XI, σελ. 769.
 - (6) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοση Kühn, τόμος XI, σελ. 829-831.

Ο Γαληνός τον καθαρισμό της ρινός με έγχυση στα ρουθούνια διαφόρων φαρμάκων τον συνιστά για θεραπεία πολλών ενοχλήσεων της κεφαλής: "... (Κα-
θαριστικόν διά μυκτήρων.) 'Αναγαλλίδος τῆς τῶ κυανοῦν ἄνθος ἐχούσης τὸν χυ-
λὸν εἰς τοὺς μυκτῆρας ἐνθεῖς κέλευε ὑπτίον ἀνανεῦσαντα. τοῦτο δέ βοηθεῖν
πᾶσι τοῖς περὶ κεφαλὴν ὀχλουμένους. ἄλλο. μελάνθιον χυλίσσας μετὰ ὑδρομέλι-
τος καὶ ἕριον, οὕτως χρῶ, ἔλαιον παλαιὸν μύξας. ἄλλο. σεύτλου ρίζαν χυλίσσας
ἔγχει εἰς μυκτῆρας καὶ καθαίρει ..." (1).

Ἐλκη μυκτήρων

Φαίνεται ότι με τον όρο ἔλκη των μυκτήρων ο Γαληνός εννοούσε φλεγμο-
νές του προδόμου της ρινός και για τη θεραπεία τους αναφέρει διάφορες φαρ-
μακευτικές συνθέσεις: "... (Πρὸς τὰ ἐν τοῖς μυκτῆρσιν ἔλκη.) Τὰ δέ ἐν τοῖς
μυκτῆρσιν ἔλκη, ροιῶν χυλὸν ἐν χαλκῷ ἀγγεῖψ ἐφήσας μέχρι ἡμίσους διαχρίε.
ἢ ρόαν γλυκεῖαν ὄλην ἐν οὔνψ ἐφήσας λεάνον καὶ ἔξωθεν κατάπρασσον. ἢ λευ-
κοῖψ μεθ' ὕδατος διάψα. ἢ βάτου χυλὸν καὶ στυπτηρίαν, λεῖα διεῖς μεθ' ὕδατος,
ἐάν δέ ἡ παλαιόν, μετ' ὄξους. ἢ ἕριδι καὶ σανδαράχη μετὰ μέλιτος. ἢ στέατι
μοσχεύψ καὶ ρητίνῃ διαχρίε ..." (2).

Ὄζαινα-Πολύποδες

Με τον όρο όζαινα ο Γαληνός εννοεί τη βαθειά ἔλκωση των μυκτήρων, η
οποία συνοδεύεται από δύσοσμη απόπνοια. Για τους πολύποδες πιστεύει ότι
είναι ένα είδος σαρκώματος, από τα οποία όμως σαρκώματα διαφέρει και ως
προς την κατασκευή (σύσταση) και ως προς το μέγεθος. Πιστεύει ότι οι ριני-
κοί πολύποδες δημιουργούνται από παχείς και γλίσχρους χυμούς γιαυτό και
έχουν αυτή τη σύσταση. Εκείνο που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι στη θερα-
πευτική αντιμετώπιση της όζαινας και των πολυπόδων της ρινός τα θεραπευτι-
κά σχήματα που αναφέρει περιλαμβάνουν και τις δύο παθήσεις μαζί, πράγμα
το οποίο δυνατόν να σημαίνει ότι ο Γαληνός πίστευε ή ότι έχουν κοινή αιτιο-
λογία ή ότι έχουν μια αλληλεξάρτηση και ειδικότερα το πιο πιθανόν να πί-
στευε ότι οι πολύποδες δημιουργούνται σε έδαφος ελκώσεων των μυκτήρων (ό-
ζαινα): "... (Περὶ τοῦ κατὰ τὰς ῥίνας πολύποδος.) "Ὀγκος ἐστὶ παρά φύσιν
ἐν ταῖς ῥίσι γεγνώμενος, εὐκίως κατὰ τὴν τῆς οὐσίας ἰδιότητα τῆ τοῦ πολύ-
ποδος σαρκί. πρόδηλον οὖν ὅτι παχέων καὶ γλίσχρων χυμῶν ἐγγονόν ἐστι τὸ
πάθημα καὶ διὰ τοῦτο μυκτῆς ὕλης δεόμενον, ὡς τὸ μὲν τι στύφειν αὐτῆς δύ-
νασθαι, τὸ δέ τέμνειν καὶ λεπτύνειν, τὸ δέ διαφορεῖν καὶ παχύνειν. Ἀρχι-
γένους πρὸς πολύποδας. ἐπὶ δέ πολύποδος. καρδάμου λεπτοῦ χήμην ἦτοι, σὺν
ἐλλεβόρου λευκοῦ ὀβολεῖς δύο, λεῖα κέλευε τῆ ῥινὴ ἀνασπᾶ. ὅταν δέ ἐκπέ-
ση μοτοῖς σὺν τῆ ἀνηρά διὰ μέλιτος χρῶ ἢ λυκίψ ὁμοίως. Ἀσκληπιάδου πρὸς

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XIV, σελ. 402-403.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XII, σελ. 769.

όζαινας καί πολύποδας. ἐν μέν τῷ πέμπτῳ τῶν ἐκτός οὕτως ἔγραψεν ὁ Ἄσκληπιά-
 δης. ξηρόν πρὸς ὄζαινας, στυπτηρίας σχιστῆς, συμύρνης. σανδαράχης. κηκίδος,
 χαλκάνθου κεκαυμένης, λείους χρῶ, πρότερον ἐκκλύζων τοὺς μυκτῆρας οὖνψ εὐώ-
 δει καί τότε παραπτόμενος πυρῆνι μήλης. ἄλλο. ἐρέυκης καρποῦ. συμύρνης. νύτρου
 ἐρυθροῦ. σιδύων. μυρίκης καρποῦ. κροκομάγατος. λείους χρῶ. ἄλλο. σώρεος Αἰ-
 γυπτιίου εὐθύπτου. χαλκίτεως ὀπτῆς. μυρίκης καρποῦ, κρόκου, συμύρνης, λείους
 χρῶ. ἄλλο. χαλκίτεως ὀπτῆς. ἄλλη σύνθεσις ξανθύζουσα λεγομένη στυπτηρίας
 σχιστῆς, χαλκίτεως ὀπτῆς. σανδαράχης. σιδύων ρουᾶς. χαλκάνθου κεκαυμένου.
 μύσους. λείους χρῶ. ἄλλο. χαλκάνθου κεκαυμένου. διφρυγοῦς, ἀσβέστου, σανδα-
 ράχης. ξηροῦς παράπτου. ἢ στρεπτιῶ προβρέχων ὕδατι καί μολύνων τό φάρμακον.
 ἄλλο. μύσους ὀπτοῦ. μάννης λιβάνου, χαλκίτεως ὀπτῆς. λεπίδος χαλκοῦ. ἰοῦ,
 ξηροῦς παράπτου ..." (1).

Ὁ Γαληνὸς αναφέρει καί τις θεραπευτικὴς μεθόδους που περιγράφονται ἀπὸ
 το χειρουργὸ Φιλόξενον γιὰ τοὺς πολύποδες τῆς μήτης καί τὴν ὄζαινα: "...
 (Φιλοξένου χειρουργοῦ πρὸς πολύποδας, ὄζαινας, πᾶν ὑπερσάρκωμα, αἰμορροΐδας
 καί ἐάν βούλῃ ἐσχαρῶσαι.) χαλκοῦ κεκαυμένου ἄρσενικοῦ πεφυρμένου, μύσους
 ὀπτοῦ ἀνά <β' διφρυγοῦς <γ' χαλκίτεως κεκαυμένης, χαλκάνθου κεκαυμένης, λε-
 πίδος χαλκοῦ ἀνά. <λείους χρῶ μετὰ δέ τήν τῶν φαρμάκων ἐπίθεσιν χρώμεθα παρ-
 μικοῦς τὰς ἐφελκίδας βουλόμενοι σαλεύειν, αἷ ἐκπίπτουσι διὰ τριῶν ἢ τεσσά-
 ρων. καί μετὰ τό ἐκπεσεῖν ἀποθεραπεύονται στέατι χημείψ καί βουτύρῳ μετὰ κη-
 ρωτῆς ῥοδύνης. ἐν δέ τῷ πρώτῳ τῶν ἐκτός φαρμάκων οὕτως ἔγραψεν ὁ Ἄσκληπιά-
 δης. Ἄσκληπιάδου πρὸς ὄζαινας, ᾧ ἐχρήσατο Μέγης. ἐρέυκης καρποῦ. συμύρνης.
 νύτρου ἐρυθροῦ, σιδύων ρουᾶς. κρόκου. κόστου. λείους ἐμφύσα. ἄλλο. στυπτη-
 ρίας σχιστῆς. συμύρνης. σανδαράχης. ροῦ ἐρυθροῦ. ἁλῶν ὀρυκτῶν. κρόκου. κόστου.
 λείους ἐμφύσα. πρὸ δέ τῆς θεραπείας, ἐκκλύζειν τοὺς μυκτῆρας πειρώμεθα οὖνψ
 εὐώδει καί μέλιτι καλῶ. πρὸς τὰ ἐν μυκτῆρσι πολύποδα ᾧ ἐχρήσατο Ἀντίπατρος.
 χαλκοῦ κεκαυμένου, μύλτου συνωπίδος. λείους ἐμφύσα διὰ καλαμίδος, ἀλλά καί
 παράπτου πυρῆνι μήλης. ἄλλο. Ἀντωνίου Μούσα. χαλκάνθου μέρος α'. σανδαρά-
 χης μέρος α'. λείους ἐμφύσα. ἄλλο. Χαριξένους μετὰ χειρουργίαν. κέρατος ἐ-
 λαφείου κεκαυμένου, λεπίδος ἐρυθρᾶς, ἄρσενικοῦ λείους ἐμφύσα. ἄλλο. βρυωνίας
 ρίζης κεκαυμένης, χαλκάνθου, ἀφρονύτρου, ἐλατηρίου, λείους ἐμφύσα.

(Πρὸς τὰ ἐν μυκτῆρσι ἔλκη.) Μολύβδου σκωρίας, οἴνου παλαιοῦ, ἐλαίου
 μυρσίνου, ἐκάστου τό ἕσον, τήν σκωρίαν τοῦ μολύβδου λειοτρίβει, ὥστε λειο-
 τάτων γενέσθαι καί ταύτη ἐπιβάλλων τὸν οἶνον λειοτρίβει. ἔπειτα τό μύρσινον
 καί πάντα ὁμοῦ μίξας καί ἀνακόφας βαλῶν εἰς ἄγγος κεραμοῦν τίθει ἐπ' ἀνθρώ-
 κων κινῶν συνεχῶς καί ὅταν γλοιῶδες γένηται τό φάρμακον, ἀνελθόμενος εἰς πυ-
 ξίδα μολυβδύνην φύλαττε ..." (2).

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Kũhn, τόμος XII, σελ. 681-682.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Kũhn, τόμος XII, σελ. 683-685.

Για τη θεραπεία των πολυπόδων ρινός και για τις όζαινες ο Γαληνός αναφέρει και τις παρακάτω θεραπευτικές μεθόδους: "... Κεφ. ε'. (πρός τὰ μυκτήρων πάθη εύπόριστα.) (α'. Προς πολύποδας καὶ όζαίννας.) Χάλικανθον τρύψας σύν ὄξει επίθεσ. ἢ χάλικανθον ἀναλαμβανομένην μέλιτι ἐφθῆ επίθεσ. ἄλλο. σιδύων. ιστ'. χολῆς ταύρου, ἀμώμου σμύρνης, καλαμίνθης, πρασίου, ἀνά η'. κρόκου. β' ἔλλεβόρου λευκοῦ. β' χρῶ ξηρῶ.

(β'. Προς δυσωδίαν μυκτήρων.) Ἀμώμου σμύρνης, κασίας ρόδων ξηρῶν ἐκάστου τό ἕσον μέρος κόψας καὶ μετὰ νάρδου ἀνέσας κατάχρειε. συμφέρεε δέ καὶ κατάχρυσις σύν ἠδυχρόφ μαλάγματι.

(ιστ'. Προς μυκτήρας ἠλκωμένους καὶ πολύποδας καὶ όζαίννας.) Ἀφρονύτρω παράπτου διαστέλλων τοὺς μυκτήρας. καὶ πρὸς εύωδίαν. λευκοίου ἄνθους μήπω ἐκπεπτωκός τοῦ βλαστοῦ ἐπιμύων, τρύβων τε μεθ' ὕδατος, πάχος ποιῶν μέλιτος ἀφάπτου τῶν ἠλκωμένων. ἄλλο. ἕον ἐφθόν μετὰ μέλιτος παράπτου ... (1).

Μια ἄλλη κοινή θεραπεία των όζαινῶν και των πολυπόδων εἶναι και η παρακάτω: "... δ' (Περὶ τῶν ἐν τῇ ρίνι πάθῶν, καὶ πρῶτον όζαινῶν καὶ πολυπόδων.) Ῥινῶν θεραπεία κοινή όζαινῶν πολύπων. ξηρᾶναι πρῶτον καὶ ρῶσαι τὴν κεφαλήν, ἐπιτιθέντας ἢ τὴν δι' ὕπεων, ἢ ἀνεμωνίτην, ἢ τὴν διὰ κοχλιῶν. ἢ δέ σύνθεσὺς ἐστὶν ἡδε. σμύρνης γο. α'. λιβάνου γο. α'. κοχλίας ὀλοκλήρους. β'. ὠν τὰ λευκά. β'. ὀλμοκοπήσας μίξας ἅπαντα κατάχρειε, ἐντιθεὺς ὀθόνη ἐπὶ ἡμέρας θ'. καὶ οὕτως τοῖς τοπικοῖς χρῶ. ἔστι δέ τάδε. καλαμίνθης χυλῶ, ἐγχυμάτιζε. ἢ αὐτὴν ξηρᾶνας τὴν καλαμίνθην ἐμφύσα διὰ καλάμου. ἄλλο. βατραχεῖψ χυλῶ μετὰ μέλιτος ἐγχυμάτιζε εἰς τὴν ρίνα ὑπτιον κατακλίνας καὶ κέλευε ἀνασπᾶν. ἄλλο. ρουᾶς χυλόν ἐν χαλκῷ ἀγγεῖψ ἐψήσας, εἶα παχυνθῆναι, εἶτα ἐγχυμάτιζε. ἄλλο. κηκίδας καὶ σμύρναν ἕσα κόψας προσφύσα.

(Περὶ πολύπων.) Χαλικάνθου κεκαυμένου λύτρας δ'. μύλτου γο. α'. λεάνας ἐμφύσα διὰ καλάμου. ἄλλο. βρυωνίας ρίζης κεκαυμένης ἐμφύσα. ἄλλο. χαλικάνθου καὶ σανδράχης ἕσα, λεῖτα ἐμφύσα. ἄλλο. κέρατος ἐλαφείου κεκαυμένου καὶ σανδράχης ἐμφύσα. ἄλλο. μδλυβδον κατακαύσας, καὶ οὔνη ἀναλαβῶν κατάχρειε. ἄλλο. ρουᾶς ὀξειᾶς χυλόν ἐν χαλκῷ ἀγγεῖψ βαλῶν, ἐψήσας, ὡς μέλιτος πάχος ἔχη καὶ διάχρειε. ἄλλο. ἄρσενικόν τρύψας μήλη προσάπτου. ἄλλο. ἄρσενικόν καὶ ἄσβεστον ἕσα λειώσας πρόσαπτε ... (2).

Μια ἄλλη μεμονωμένη θεραπεία της όζαινας εἶναι και η παρακάτω: "... (Πρὸς δυσωδίαν μυκτήρων.) Κισσοῦ τῶν φύλλων ὁ χυλός χλιαρός ἐγχυματιζόμενος τοῖς ῥώθωσιν, ἢ καλαμίνθης χυλός ὁμοίως ἐγχεόμενος, ἢ σμύρνα λειωθεῖσα σύν γάλακτι γυναικεῖψ καὶ ἐγχεομένη ... (3).

(1) Ἀπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοση Kühn, τόμος XIV, σελ. 415-417.

(2) Ἀπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοση Kühn, τόμος XIV, σελ. 336-337.

(3) Ἀπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοση Kühn, τόμος XIV, σελ. 517.

Είχε διαπιστώσει ο Γαληνός τη στενή σχέση που υπάρχει μεταξύ παθήσεων της ρινός (πολύποδες-όζαινα) και της δακρυοκυστίτιδας (αιγίλωπας) και περιγράφει εγχειρητικές θεραπευτικές μεθόδους: "... τήν δέ τῶν βλεφάρων λιθάσαι ἰώμεθα διαιροῦντες τὰ βλέφαρα ἐπὶ πολὺ καὶ κομιζόμενοι τὸν λίθος ἀσχύλτως. τὰ δέ συμπεφυκῶτα βλέφαρα ἀναπτύξαντες σμύλη διαστέλλομεν τιλοῦς ξυροῦς τοὺς δέ ἀιγίλωπας περιαιροῦντες μέχρι ὅστοῦ καυτῆρσι διακαίωμεν. εἰσὶ δέ οἱ ἀντὶ καυστηρίου κεφαλοτρεπάνῳ τιτρώσι τὸ ὅστον, ὡς ἐπὶ τὴν ῥίνα. τὰ δέ ἐν ῥίνῃ συνιστάμενα, πολύποδας μὲν περιαιροῦμεν στενῶ σμιλαρίῳ καὶ ξυστήρῳ ὕστερον ἀποξυόμεν τὰς ρίζας. αἱ δέ ὄζαιναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀθεράπευτοι, ἡ δέ αὐτὴ ἐγχεύρησις καὶ ἐπὶ τούτων ..." (1).

Εκτός από τις παραπάνω εγχειρητικές θεραπευτικές μεθόδους αναφέρει και συντηρητικές θεραπευτικές μεθόδους οι οποίες περιγράφηκαν από το Λάμπωνα για αντιμετώπιση οζαινών, συριγγίων δακρυϊκών ασκών και πολύποδων ρινός: "... (Λάμπωνος πρὸς ὄζαινας καὶ ἀιγίλωπας καὶ πολύποδας καὶ ἄλλα πολλά.) Πρὸς ὄζαινας καὶ ἀιγίλωπας καὶ πολύποδας καὶ ὅσα βούλει χωρὶς τομῆς καὶ καύσεως ἀπαλλάττειν. ἀφύστησι δέ καὶ ὅστᾳ διεφθορότα, ποιεῖ δέ καὶ πρὸς νομάς καὶ σηπεδόνας ἐπιπασσομένη καὶ πρὸς τὰ ρυπαρὰ ἔλκη, ἐν μοτῶ μετὰ μέλιτος. χαλκοῦ ἐρυθροῦ ρινήματα γο α΄. ἀλῶν ἀμμωνιακῶν γο β΄. ἀμμωνιακοῦ θυμιάματος γο β΄. στυπτηρίας στρογγύλης γο γ΄. ὄξους δριμυτάτου στ΄. τὰ ξηρὰ λειώσας καὶ ἐπιβαλὼν ὄξος, ἀναλάμβανε εἰς ἄγγος ἐρυθροῦ χαλκοῦ καὶ κύνει ἐν ἡλίῳ κερκίδι, ἐρυθροῦ χαλκοῦ, ἐν τοῦς ὑπὸ κῦνα καύμασιν, ἕως ἂν ξηρανθῆ τὸ φάρμακον, εἴτα κατεράσας εἰς θυῖαν καὶ τρύφας ἐπιμελῶς ἀνελοῦ εἰς ἄγγος κεραμεοῦν. ἐπὶ δέ τῆς χρήσεως δύδου ὕδωρ ἀναρροφήσαι, εἴτα ἐν τῷ στόματι κατέχειν, τὸ δέ φάρμακον ἐμφύσα διὰ σιριγγίου. Σκριβωνίου Λάργου, ποιεῖ πρὸς χαλκάνθης κεκαυμένης, σώρεος λεπίδος χαλκοῦ ἀνά η΄. ξηρῶ παράπτου. δεῖ δέ προαναπαύειν πρὸς μιᾶς ἡμέρας καὶ τῆ ἐπιούση τὸ φάρμακον ἐπιτεθεῖναι μετὰ τὴν τροφήν. πρότερον δέ δεῖ ὑποχρῆσαι τοὺς μυκτῆρας ἀσφάλτι ἢ πίσσῃ ὑγρῇ ἢ σμύρνῃ στακτῇ ..." (2).

Δεν θεωρούμε άσκοπο πριν κλείσουμε το κεφάλαιο των παθήσεων της ρινός ν'αναφέρουμε τις συγκεντρωτικά περιγραφόμενες από τον Απολλώνιο θεραπευτικές μεθόδους για τις παθήσεις της ρινός τις οποίες διακρίνει σε τρεις κατηγορίες:

- α) για τις ελκώσεις των μυκτῆρων καθώς επίσης για τις γάγγραινες και τις δυσσομίες,
- β) για τα σαρκώματα των μυκτῆρων και τους πολύποδες και
- γ) για τα ξένα σώματα της ρινός.

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XIV, σελ. 785.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XII, σελ. 682-683.

Αξίζει εδώ να τονισθεί ότι για την αφαίρεση ξένων σωμάτων από τη μύτη χρησιμοποιούσαν φάρμακα για να προκαλέσουν παρμό και έτσι να εκδιωχθεί το ξένο σώμα: "... (Ἀπολλωνίου πρὸς τὰς ἐν μυκτῆρσι διαθέσεις ἐκ τοῦ πρώτου τῶν εὐπορίστων.) Πρὸς τὰς ἐν μυκτῆρσιν ἐλκώσεις καὶ σηπεδόνας καὶ ὄσμᾶς, ροιᾶς ἀπυρήνου γλυκεῖας καὶ ὀξεῖας χυλὸν ἐψήσας ἐν χαλκῷ ἀγγεῖῳ μέχρι λειψθῆ τὰ δύο μέρη χρῶ, διαχρῶν ἐσωτάτω. ποιεῖ δὲ καὶ ροιᾶ γλυκεῖα μετ' οὔνου ἐψηθεῖσα καὶ λειανθεῖσα καὶ ἔξωθεν καταπλασσομένη καὶ ἔσωθεν διαχρῶμένη,

(Πρὸς σαρκώματα ἐν μυκτῆρσιν καὶ πολύποδας.) Διφυγεῖ λειψ προσάπτου· καὶ μοτῶ διάστελλε τοὺς μυκτῆρας. ἄλλο. ἐλλέβορον τρίψας μῆξον ὀρύγανον ἕσπην λεῖαν, καὶ ἐμφύσα εἰς τοὺς μυκτῆρας ὄψ τῆς ἡμέρας. ἄλλο. ἐλλέβορον μέλανα καὶ σανδαράχην ἕσπην τρίψας καὶ μῆξας ἔλαιον, ἀναλαβὼν ἐρίψ, πλήρωσον τὸν μυκτῆρα. ἄλλο. χαλκοῦ ἄνθος καὶ ἰὸν καὶ ὀπὸν σιλφίου ἐξ' ἕσπου τρίψας ἐλαίῳ μῆξον καὶ πάχος ὑπαλείπτου ποιήσας ὑπάλειψε μέχρι πέντε ἡμερῶν ἔπειτα λαβιδίῳ ἐξάρει. ἄλλο. ἀρσενικὸν καὶ τιτάνην τρίψας, μήλη προσάπτου διαψιλεῖ χρώμενος τῷ φαρμάκῳ ἐπειδὴν δὲ ἐξοιδήσῃ καὶ ἐπαρθῆ, ἐλλεβόρῳ μέλανι ξηρῷ λειψ συμμετρῶς χρῶ. ἐν ἡμέραις γὰρ ἐπτά ταῖς πλείυταις κενός ὁ μυκτῆρ γίνεται, εἴτα προκάθειρε διφυγεῖ λειψ μετὰ μέλιτος χρώμενος. ἄλλο. ἀρσενικὸν καὶ τίτανον καὶ ἐλλέβορον λευκὸν λεάνας μήλη προσάπτου.

(Πρὸς τὰ ἐμπίπτοντα εἰς τοὺς μυκτῆρας.) Τὰ δὲ ἐμπίπτοντα εἰς τοὺς μυκτῆρας ἔξαυρε ὠτογλυφίδι ἢ λαβίδι ἢ παρμικὸν πρόσφερε φάρμακον καὶ τό στόμα καταλάμβανε καὶ τὸν ἕτερον τῶν μυκτῆρων προσπίεζε, ἐάν περ μὴ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μυκτῆρσιν τό πάθος ὑπάρχῃ. ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοῦ Ἀπολλωνίου οὕτως αὐτὸς ἐχρήσατο. ὡς δ' ἐγὼ κέχρημαι καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς ῥίσι πολυπόδων τε καὶ ὄξαινων εἶδρον εὐδοκιμώτατα τὰ ὑπογεγραμμένα, πρῶτον μὲν τό διὰ τῶν ροιῶν. ἔστωσαν δὲ ἕσαι τὸν τε ἀριθμὸν καὶ τό μέγεθος, ἐκ τῶν τριῶν διαφορῶν λαμβανόμεναι. αἱ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰσὶν αὐστηραὶ, τινές δὲ γλυκεῖαι, τινές δὲ ὀξεῖαι. κόπτειν οὖν αὐτάς προσφάτους καὶ πεπεύρους καὶ συνθλαῖν ὄλας ἀκριβῶς, ὡς ἐκθλιβῆναι δύνασθαι τὸν ἐκ αὐτῶν χυλόν, ὃν χρή καταθέμενον ἐν ἀγγεῖῳ κασσιτερίῳ φυλάττειν, ἐπ' ὀλίγον ἀφεψήσαντα εἴ ποτε φαίνοιτο τοῦ δέοντος ὑγρότερον, τό δὲ ὑπολειπόμενον αὐτῶν στερεόν καὶ παχύ κόπτειν αὐθις ἀκριβῶς, ὡς δύνασθαι μετὰ τό κοπῆναι λειωθῆναι πάλιν εἰς θυίαν καὶ ἀναπλασθῆναι κολλυρίους ὅμοια, συμμετρῶς ἔχοντα πρὸς τὴν ῥύνα τοῦ θεραπευομένου. καθύεται γὰρ εἰς τὸν πόρον τῆς ῥίνοσ, ἐν ᾧ ὁ πολυπους ὥστε ἄνευ δήξεως καὶ συμπαθείας, ὅποσον ἐργάζεται τὰ δριμέα τῶν φαρμάκων, ἐν χρόνῳ πλείονι καθάρειν αὐτόν. ἐάν δὲ ὑγρότερος καὶ μαλακώτερος ὁ πολυπους σοι φαίνηται, πλείον ἐμβάλλῃς τῶν αὐστηρῶν ροιῶν, εἰ δὲ σκληρότερος τῶν ὀξειῶν. ἐπεὶ δὲ δύσφορον ἐστὶν ἀνέχεσθαι διὰ παντός τοῦ κολλυρίου, διαπαύειν προσήκει, χρώμενον ἐν αἷσι οὐκ ἐντίθεται αὐτό τῷ τεθλιμμένῳ χυλῷ καὶ μέντοι καὶ χαίνοντα μέγα τὸν πεπονθότα διαχρῶειν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, καθ' ἃ συντέτρηται ἡ ῥίς πρὸς τὸν

οὐρανόσκον, τῷ ὑγρῷ φαρμάκῳ ἐκθλυβέντι χρώμενον, ἢ πτεροῦς ἢ ἐρύψ περὶ βεβλη-
μένῃ μήλῃ ἢ πυρῆνι. τῶν δὲ ξηρῶν φαρμάκων ἀδήκτως οἷδά ποτε τῷ διφυργεῦ δα-
πανηθέντα χρόνῳ πλείονι πολύπου ..." (1).

Κακώσεις ρινός (κατάγματα)

Αναφέρονται διάφορες μορφές καταγμάτων ρινός ανάλογα με το αν αφορούν το χόνδρνον ή το οστείνο τμήμα αυτής και τονίζεται η σημασία της αισθητικό-
τητας στην αποκατάσταση της βλάβης: "... Ἦν δὲ ἡ ῥύς καταγῆ, τρόπος μὲν
οὐχ εἷς ἐστὶ κατάξιλος.

Αὐτός δὲ ἐφεξῆς ἐρεῖ τούς τρόπους. ἦτοι γὰρ μέρος αὐτῆς κατάγνυται,
τῆς συνεχεῖας φυλαττομένης, ὡς μήτε κάτω χωρῆσαι μήτ' ἐφ' ἐκάτερα παραστρα-
φῆναι, ἢ καὶ τούτων τι προσγύγνεται καὶ ἦτοι κατὰ τὸ χονδρῶδες αὐτῆς τὸ
πρῶτον τούτων τι συμβαίνει εἴωθεν, ἢ κατὰ τὸ λοιπὸν τὸ ὀστῶδες.

Ἄτάρ πολλά μὲν δὴ καὶ ἄλλα λωβέονται οὐ χαίροντες τῆσι καλῆσιν ἐπιδέ-
σεσιν ἄνευ νόου, ἐν δὲ τοῖσι περὶ τὴν ῥῖνα καὶ μάλιστα.

Εἰρωνευόμενος εὖρηκεν οὐ τὰς ὄντως καλὰς σημαίνων, ὧν σκοπὸς ἐστὶν εἰς
τὸ κατὰ φύσιν ἄγειν τὸ πεπονθὸς, ἀλλὰ τὰς εὐμόρφους καὶ τερπούσας τούς ὀ-
ρῶντας ..." (2).

Σχετικά με τα κατάγματα τόσο της ρινός όσο και του ωτός ο Γαληνός ανα-
φέρει ότι είναι δυσαποκατάστασιμα και καταλείπουν μόνιμες παραμορφώσεις
των οργάνων: "... εἰδέναί δὲ χρῆ καὶ ὅσα τῶν καταγνυμένων ὀστέων ἀθεράπευτα,
ἐὰν μὲν οὖν ῥύς κατεάγη, οὐκ ὀρθοῦται, καὶ οὕς δὲ κατάγνυσθαὶ φησὶν Ἰππο-
κράτης, ὅτι καὶ ὁ χόνδρος ὀστοῦν μιμεῖται καὶ δυσαποκατάστατος εἶναι δοκεῖ
εἰς τὸ ἀρχαῖον σχῆμα. ἀλλὰ κἄν ἐξ' ὑπερώας μεσίτῃ ἢ ῥύς, ὡς φησι, σιμοῦται
ἀθεράπευτος ..." (3).

Αναφέρεται επίσης ότι σε μικρὸ βαθμὸ θλαστικά τραύματα της ρινός
καθὼς επίσης και κατάγματα δεν ἐνδείκνυται ἡ ἐπίδεση της ρινός: "... Ἐν
εὐθυτάτῃ δόξειεν ἂν ὠφελεῖν ἢ κοινῇ τῆς ῥινός ἐπίδεσις, ὅταν ἐν τῷ μέσῳ
αὐτῆς ἦτοι περὶ θλασὶς γένηται τοῦ δέρματος ἢ καὶ πάθῃ τι τὸ ὀστοῦν ἐπ' ὀλί-
γον. ἐξοχῇ γὰρ τις ἔπεται κατὰ τὴν πύρωσιν αὐτοῦ. ἢ τοῦνον ἐπίδεσις ἐν τοῖς
τοιούτοις παθήμασιν εὐργουσα καὶ προστέλλουσα τὸ πεπονθὸς ὠφέλειάν τινα δό-
ξει δύνασθαι παρέχειν, ἐν τι δ' οὐδὲν τούτοις ἀναγκαῖον ἐπιδεῖν. τὰ γὰρ θλά-
σματα περᾶσθαι χρῆ μάλιστα μὲν ἀφλέγματα διαφυλάττειν, εἰ δὲ καὶ φλεγμά-
νοιεν, ἀφλέγματα ποιεῖν ὡς τάχιστα. ὃ γε ἐπιστρεφόμενος πῶρος ὀλίγος οὐ-
δὲν δὴ τούτων ἐπιδέσεων δεῖται ..." (4).

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XII, σελ. 686-689.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XVIIIA, σελ. 464-465.

(3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XIV, σελ. 792.

(4) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XVIIIA, σελ. 468.

Στα κατάγματα της ρινός τονίζεται ο μικρός χρόνος πώρωσης και έτσι απαιτείται η όσο το δυνατό έγκαιρη ανάταξή τους. Η ανάταξη πρέπει να γίνει όσο το δυνατό γρηγορότερα και με σκοπό την αισθητική και λειτουργική (διατήρηση του αυλού των ρινικών θαλαμών) αποκατάσταση της ρινός. Αξίζει να σημειωθεί ότι για ανάταξη καταγμάτων ρινός συνιστάται και η εισαγωγή του μικρού δακτύλου στους ρώθωνες: "... διαρθρωθῆναι αὐτίκα, πρὶν πωρωθῆναι συναγκαζομένη ἐγένετο, εὖ τις ὀρθῶς ἐθέλοι ἰητρεύειν. ἄλλ' οἱ ἄνθρωπο αἰσχροῦ μὲν εἶναι πολλοῦ ἀποτιμῶσι. μελετᾶν δὲ ἅμα μὲν οὐκ ἐπίστανται, ἅμα δὲ οὐ τολμέουσιν, ἢν μὴ ὀδυνῶνται ἢ θάνατον δεδοῦκασι, καίτοι ὀλιγοχρόνιος ἡ πώρωσις τῆς ῥινός. ἐν γὰρ δέκα ἡμέρησι κρατύνεται, ἢν μὴ ἐπισφακελίσῃ. ὀκνοῖσι δὲ τό ὁστέον ἐς τό πλάγιον κατάγνυται, ἢ μὲν ἕησις αὐτή, τὴν δὲ διάρθρωσιν δηλονότι χρή ποιέεσθαι οὐκ ἰσόρροπον ἀμφοτέρωθεν, ἀλλά τότε ἐγκεκλιμένον ὠθέειν ἐς τὴν φύσιν ἔκτοσθεν ἀναγκάζοντα καὶ ἐσματευόμενον ἐς τοὺς μυκτῆρας καὶ τὰ εἴσω ρεύσαντα διορθοῦν ἀόκνως ἔστ' ἂν κατορθώσῃ, εὖ εἰδότα ὅτι ἢν μὴ αὐτίκα κατορθώσῃται οὐχ οἶον τε μὴ καὶ διεστράφῃαι τὴν ῥῖνα. ὅταν δὲ ἀγάγῃς ἐς τὴν φύσιν, προβαλόντα χρή ἐς τό χωρίον ἢ τοὺς δακτύλους ἢ τὸν ἕνα δάκτυλον, ἢ ἐξέσχεν, ἀνακωχέειν (36) ἢ αὐτόν ἢ ἄλλον τινά, ἔστ' ἂν κρατυνηῖ τό τρῶμα. ἀτάρ καὶ ἐς τὸν μυκτῆρα τὸν μικρὸν δάκτυλον ἀπωθέοντα ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε διορθοῦν χρή ..." (1).

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΡΙΝΟΣ

Την εποχή του Γαληνού όπως και του Ιπποκράτη δίνονταν μεγάλη σημασία στην επισκόπηση της εξωτερικής ρινός τόσο από διαγνωστική όσο και από προγνωστική άποψη.

Αποδίδεται μεγάλη προγνωστική σημασία στην όξυνση της ρινός που συμβαίνει στη διαδρομή των διαφόρων νοσημάτων σε συνάρτηση βέβαια, και αυτό τονίζεται, με την προϋπάρχουσα μορφή της ρινός: "... Εἴη δ' ἂν τό τοῖσδε ῥίς ὀξεῖα.

Τῶν κακῶν σημείων ἔν τι τοῦτο πρῶτον ἔγραφε τὴν ὀξεῖαν ῥῖνα, χρή δ' ὡς πρὸς τὴν κατὰ φύσιν ἐκάστου παραβάλλοντα, καθότι προεῖρηται, σκοπεῖσθαι. τοῦ τε γὰρ σιμοῦ φύσει φανεῖται πάντως ἡ ῥίς ἑαυτῆς ὀξυτέρα, καθάπερ καὶ τοῦ γρυποῦ καὶ δηλονότι καὶ τοῦ τὴν εὐθεῖαν ἔχοντος. ἀλλά χρή σε μεμνημένον εἰς ὅσον ἀποκεχώρηκε τῆς κατὰ φύσιν ἰδέας, εἰς τοσοῦτον μοχθηρὰν αὐτὴν εἶναι νομίζειν. ὀξυνομένη δὲ ἡ ῥίς ἐναργῶς ὀρᾶται καὶ τοῖς ἐν χρονίᾳ νόσῳ καταλεπτυθεῖσι καὶ τοῖς ὑπὸ καμάτου τεταλαιπωρημένους ἢ ὀπωσοῦν ἐκλυομένους ἢ λειποφυχοῦσι καὶ δὴ καὶ τοῖς τεθνεῶσιν ἅπασιν, ὥστ' εἰκότως ἂν τις ἐπιλογύσαιτο τῷ κοινῷ πάντων ἀνθρώπων χρώμενος λόγῳ (591) μοχθηρὸν εἶναι τό ση-

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Kühn, τόμος XVIIIα, σελ. 477.

μετον ἐν κακῇ διαθέσει γινόμενον. ἥτις δέ ἐστιν ἡ διάθεσις αὕτη, καθ' ἣν ἡ ῥύς ὀξύνεται, δογματικῆς ἤδη θεωρίας ἔργον ἀναλογισμῶ μόνῃ φωραθῆναι δυναμένης. ἀναλογισμὸς δ' ἐστὶ λόγος ἐκ τοῦ φαινομένου ὀρμώμενος καὶ τοῦ ἀδήλου κατάληψιν ποιούμενος. ἐπιλογισμὸς δέ ὁ κοινὸς καὶ συμφωνούμενος παρὰ πάντων λόγος. ἀλλὰ πρῶτον ἐπιλογιστικῶς τῶν εἰρημένων σημείων σκεψώμεθα ὑπὲρ ἐκάστου, πολὺ γὰρ ἄμεινόν ἐστι διὰ συμφωνουμένου καὶ κοινοῦ πάντων ἀνθρώπων λόγου ποιήσασθαι τὴν πρώτην διδασκαλίαν ἥπερ εὐθέως ἐπὶ τὸν ἀναλογισμὸν ἔρχεσθαι ..." (1).

Τονίζεται και πάλι ὅτι ἡ οξεία ρις εἶναι ἀσχημο προγνωστικὸ σημεῖο και περιγράφεται σε συνάρτηση πολλές φορές με τα υπόλοιπα μέρη του προσώπου (οφθαλμούς, κροτάφους, ὦτα) καὶ ἔτσι συντίθεται ἡ γνωστὴ σε ὅλους μας εἰκόνα του Ἱπποκράτειου προσωπείου: "... τῆς μὲν γὰρ ῥιγὸς κατὰ τὰ καλούμενα περύγλια μόνῃ σαρκωειδῆς ἐστὶν ἡ οὐσία, τὸ δ' ἄλλο πᾶν ὀστῶδες. εἰκότως οὖν ὅταν ἦτοι τετηκὸς ἢ τὸ σαρκῶδες ἢ κενωθὲν συνιζήσῃ τὸ πέρασ αὐτῆς φαίνεται λεπτόν. οὕτω δέ καὶ ψυχθῆ σφοδρῶς, ὃ δὴ τοῖς ἀποθνήσκουσιν ἤδη συμβαίνει. πιλουμένης γὰρ ἐν τῇ ψύξει τῆς οὐσίας τῶν σαρκῶδων μορίων ἰσχνή κατ' ἄκρας ἐαυτῆς εἰκότως γίνεται. καὶ μὴν οὐκ ἄλλην τινα ὀξεῦαν ὀνομάζομεν ῥιγὴν πλήν τῆς κατὰ τὸ πέρασ ἰσχνῆς. οὕτως μὲν οὖν ἡ ῥιγὸς ὀξεῖα φαίνεται, κοῦλοι δέ ὀφθαλμοὶ διὰ τὰς αὐτάς αἰτίας. ἀλλ' ὅσῃ τῆς ἄκρας ῥιγὸς εἴσιν ὑγρότεροί τε καὶ μαλακώτεροι, τοσοῦτ' ἄττον κοιλαίνονται. (592) ἀλλὰ καὶ πνεύματος ψυχικοῦ παμπόλλου μετέχουσι καὶ θερμασίας οὐκ ὀλίγης, ἣν ἀπολείπῶντων αὐτοῦς εἰκότως συστέλλονται. τοῦτο δ' ἐστὶν ὀφθαλμῶν κοιλότης. οὕτω δέ καὶ οἱ κροτάφοι συμπύπτουσιν, ὅτι μόνου τῆς ὄλης κεφαλῆς ἔχουσι μῦς, οὓς ὀνομάζουσι κροταφί(122)τας. ἡ δ' ὄλη πᾶσα κεφαλή παντάπασιν ἄσαρκός ἐστὶν, ὦτα δέ ψυχρά καὶ συνεσταλμένα, διότι χονδρῶδη καὶ ἄσαρκα καὶ ὀλίγαίμα ἐστὶ. τάχιστα οὖν καταψύχεται παρεσκευασμένα πρὸς τὸ πάθος ὑπὸ τῆς οἰκείας φύσεως. διὰ τίνᾳ δέ αἰτίαν ἀποστρέφεται συμβαίνει τοὺς λοβοὺς αὐτῶν; ἢ ὅτι μαλακώτερον ἔχουσι τὴν οὐσίαν, οὐχ ὥσπερ τὸ ἄλλο σύμπαν, ὅπερ ἀκριβῶς λεπτός χόνδρος ἐστὶ, λεπτῶ δέρματι σκεπόμενος, ὥσθ' ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἔμπροσθεν αἰτίων οἱ λοβοὶ λεπτύνονται τε καὶ συστρέφονται καὶ ξηραίνονται καὶ πηγνυται ..." (2).

Ὁ Γαληνὸς περιγράφει τις δυσμορφίες που προκαλοῦν στη ρίνα αφενὸς μεν τα κατάγματα (κακώσεις γενικότερα) αὐτῆς, αφετέρου διάφορες παθήσεις ὅπως ἡ ελεφαντίαση και ἡ φθίση (φθόη): "... ἀλλὰ καὶ θλασθέντα μέρη καθάπερ ῥιγὸς ἢ καὶ περιθραυσθέντα καθάπερ οἱ ἄμβωνες τῶν κοτυλῶν, ἐστὶν ὅτε δέ καὶ τῶν ὀστέων ἐκκοπέντων ἢ σαρκὸς πλείονος, εἴτ' οὐ κατ' ἴσον αὐξηθείσης, ἀπόλλυσι

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσις Kühn, τόμος XVIIIβ, σελ. 25-26.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσις Kühn, τόμος XVIIβ, σελ. 28-29.

τό κατά φύσιν σχῆμα. καί γάρ οὔν καί ὁ ἐλέφας ὀνομαζόμενος καί ἡ φθόη φανε-
ρῶς ἐξαλλάττουσι τήν μορφήν. σιμοῦται μὲν γάρ ἡ ῥύς καί τὰ χεῦλη παχέα καί
ἀπεξυσμένα τὰ ὄτα φαίνεται, καί τό σύμπαν ὅμοιοι τοῖς σατύροις, οἱ ἐλεφα-
ντιῶντες γίγνονται ..." (1).

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XII, σελ. 29-30.

ΣΤΟΜΑΤΟΛΟΓΙΑ- ΦΑΡΥΓΓΟΛΟΓΙΑ

ΑΝΑΤΟΜΙΚΗ - ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ

Είναι πολύ φτωχές οι γνώσεις της ανατομικής και φυσιολογίας που αναφέρονται στη στοματοφαρυγγική κοιλότητα. Θεωρούμε όμως σκόπιμο ν'αναφέρουμε μερικές απ'αυτές που βρήκαμε στα Άπαντα του Γαληνού και αναφέρονται στη στοματική και φαρυγγική κοιλότητα.

Ο Γαληνός εξηγώντας το μηχανισμό της γεύσης αποδίδει μεγάλη σημασία στην υγρότητα της γλώσσας και αναφέρει ότι με ξερή γλώσσα δεν είναι δυνατό να γίνει η διάγνωση των χυμών: "... ὥσπερ δέ τὰ τῆς ἀπτικῆς αἰσθήσεως αἰσθητὰ δι'ἀντιβάσεως, οὕτω τὰ τῆς γευστικῆς δι'ὕγροτῆτός τε καὶ χυμῶν εἰς γνῶσιν ἦκει. καὶ ἦν ξηρανθεῖσά ποτε τύχη σφοδρῶς ἡ γλῶττα, διαφθεύρεται τῶν χυμῶν ἡ διάγνωσις, μὴ δυναμένου τοῦ παθόντος αὐτὸ διακρίνειναι, τί μὲν ὀξύ, τί δέ πικρὸν ἔστιν, ἢ δριμύ, τί δέ αὐστηρόν, ἢ στρυφνόν, ἢ ὄλως στῦφον, ὥσπερ οὐδέ, τί μὲν γλυκύ, τί δ'ἀλμυρόν, ἐμφράξεως δέ γενομένης τῶν πόρων τῆς ρινός, ἡ ἐκ τῶν ὁδῶν αἰσθησις ἀπόλλυται ..." (1).

Περιγράφει τη σταφυλή, την οποία αποκαλεί "γαργαρεῶνα" και πιστεύει ότι συντελεί στη διαμόρφωση της χροιάς και στην ένταση της φωνής. Επίσης δέχεται ότι αυτή εμποδίζει την πρόσκρουση αέρα στο οπίσθιο τοίχωμα του φάρυγγα καθώς επίσης συμβάλλει στη θέρμανση του εισπνεομένου αέρα: "... εὔρηται δέ καὶ περὶ τοῦ γαργαρεῶνος, ἐν μὲν τοῖς περὶ φωνῆς, ὡς εἰς μέγεθος καὶ κάλλος αὐτῆ συντελεῖ, καθ'ἐκάτερον δέ εὐλογον, ὥσπερ ἀπὸ τούτου σχίζοιτο τοῦτο πρότερον ὁ εἰσιῶν ἀήρ καὶ θραύοιτο τῆς τε ρύμης αὐτοῦ τὸ σφοδρόν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῆς ψύξεως, καὶ ὡς ἔνιοι τῶν ἐκτμηθέντων αὐτόν ἄχρι βάσεως οὐ μόνον εἰς τὴν φωνὴν ἐβλάθησαν ἐπιδήλως, ἀλλὰ καὶ ψυχροτέρας τῆς εἰσπνοῆς αἰσθάνονται, καὶ μέντοι καὶ ὡς ψυχθέντες τὰ κατὰ τὸν πνεύμονα καὶ τὸν θώρακα πολλοῦ τῶν τοιούτων ἀπάλυντο καὶ ὡς οὐ χρὴ προπετῶς ἀποτέανειν αὐτόν, οὐδ'ὡς ἔτυχε, ἀλλ'ἀπολεύπειν τι τῆς βάσεως μέρος ..." (2).

Αναφέρει τη στενή σχέση που υπάρχει μεταξύ των διαφόρων λεμφαδένων (και ιδίως του μεσεντερίου) και των παρισθμίων αμυγδαλών. Επίσης αναφέρει την ύπαρξη θύμου αδένος και συσχετίζει το μέγεθος του με την ηλικία του ατόμου όπως πράγματι συμβαίνει: "... εἰσὶ δέ κατὰ τὴν φάρυγγα καὶ λάρυγγα τοιοῦτοῦ τινες ἀδένες, ὥσπερ καὶ τῶ μεσεντερίῳ, ἀλλ'οἷτοι μὲν μικροὶ καὶ διὰ τοῦτο τοὺς πολλοὺς λαυθάνουσι, οἱ δέ κατὰ τὰ παρίσθημα καὶ τὸν λάρυγγα

(1) Άπαντα Γαληνού, Έκδοση Kũhn, τόμος V , σελ. 634.

(2) Άπαντα Γαληνού, Έκδοση Kũhn, τόμος III, σελ. 888.

γα σαφεῦς τέ εἰσὺ καὶ μεγάλοι. καὶ ἄλλοι δέ κατὰ πολλά μέρη τοῦ σώματος ἀδένες εἰσὺ μικροῦ, σχίσεις ἀγγείων στηρίζοντες. οὐ μικρὸς δ' ἀδὴν ἔστιν οὐδ' ὁ καλούμενος θύμος, ἀλλὰ καὶ πάνυ μέγιστος ἐπὶ τῶν νεογενῶν ζῶων, αὐξανομένων δέ μικρότερος γίνεται ..." (1).

Ο Γαληνός αναφέρει την επιγλωττίδα μαζί με τις τέσσαρες αντιάδας (αμυγδαλές) και υποστηρίζει ότι ἔχουν τη σκοπιμότητα να εμποδίζουν τις τροφές να μπουν στο λάρυγγα στη διάρκεια της κατάποσης. Επίσης αναφέρει ότι η σκοπιμότητα της σταφυλής είναι να εμποδίζει τον ψυχρὸ ἀέρα που εισπνέεται να "προσπίπτει ἀθρόως εἰς τον βρόγχον (λάρυγγα)": "... πρὸς δέ τῆ ρίζῃ αὐτῆς ἐμπέφυκεν ἡ ἐπιγλωττίς, ἥτις ἐν τῷ καταπύνειν ἀνατρέχουσα ἐπιπωματίζει τὸν βρόγχον ἵνα μὴ τι τῶν στερεῶν, ἢ ὑγρῶν ἐμπέσῃ εἰς αὐτόν. τῆς δέ αὐτῆς αἰτίας ἕνεκα καὶ αἱ ἀντιάδες γέγονασιν, τέσσαρες οὖσαι τὸν ἀριθμόν, δύο μὲν προφανεῦς πρὸς τῆ ρίζῃ τῆς γλώττης ἐκατέρωθεν, δύο δέ ἐχόμεναι τούτων ἐνδοτέραι, λέγονται δέ αὗται καὶ παρίσθημα, διὰ τὸ εὐκέναι τὸ χωρίον ἰσθμῷ εἰς ὃ παράκεινται μάλιστα δέ ὅταν φλεγμαίνωσιν. διότι στενοῦσιν ἄγαν τὴν δίοδον ταύτην. ἐπεὶ δέ δύο ὕλαις διουκεῖται τὸ ζῶον, τροφή καὶ πνεύματι, πνεύματος μὲν ὁδοῦ τε καὶ καταδοχαί τάδε, ρῖνες, στόμα, βρόγχος, τραχεῖα ἀρτηρία, πνεύμων. ρῖς μὲν καὶ στόμα πρὸς τὸ ἀναπνεῦν, ὁ δέ γαργαρεῶν, ἵνα μὴ ἀθρόως εἰς τὸν βρόγχον προσεμπίπτῃ ψυχρὸς ἀήρ. ἀρτηρία δέ τραχεῖα, πάροδος ἔστιν αὐτῷ εἰς τὸν πνεύμονα ἐν τῷ στήθει κεύμενον, δι' οὗ καὶ ἡ πᾶσα ἀναπνοή γίνεται ..." (2).

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

Τις παθήσεις του στόματος ο Γαληνός τις διαιρεί στις παρακάτω κατηγορίες: "... περὶ δέ στόμα σήψις οὐλῶν, βρωσὶς ὀδόντων, ὀδονταλγία, φατνωμάτων ἔκπτωσις, ἀπόστημα ἐπὶ γλώττης, ἐπουλῖς, παρουλῖς, ἄφθασι, ἐσχάρωσις, παρίσθημα, σταφυλή, σύκωμα ..." (3).

Μια ἄλλη διαίρεση που αναφέρει ο Γαληνός και αφορά γενικά στους φλεγμονώδεις ὄγκους της ρινο-στοματο-φαρυγγικής κοιλότητας είναι και η παρακάτω: "... Ἦδη δέ καὶ ἄλλοι τινές ὄγκοι τετυχήκασιν ἰδίῳ ὀνομάτων, οὐδέν ἐξαίρετον ἔχοντες, οἷον ἐπουλῖδες τε καὶ παρουλῖδες, καὶ θύμοι καὶ τἄλλα ὅσα τοιαῦτα σαρκώδη βλαστήματα. καθάπερ γε πάλιν αἱ σταφυλαὶ καὶ τὰ παρίσθημα καὶ αἱ ἀντιάδες οὐκ ἄλλο τι ἢ φλεγμοναὶ εἰσὺν αἱ μὲν σταφυλαὶ τοῦ γαργαρεῶνος, αἱ δέ ἀντιάδες τῶν ἐν ἀρχῇ τῆς φάρυγγος ἀντικειμένων ἀλλήλους ἀδένων, ὥσπερ τὰ παρίσθημα τῶν κατ' αὐτήν τὴν φάρυγγα σωματίων. Ἰπποκράτης

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος VI, σελ. 674.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XIV, σελ. 713.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XIV, σελ. 778.

δ' ἔοικεν οὐχ ἅπασαν φλεγμονήν τοῦ κύνου ὀνομάζειν σταφυλήν, ἀλλ' ἔν μόνον εἶδος, ἐν ᾧ τό πέρας τοῦ γαργαρεῶνος ὁμοιοῦται σταφυλῆς ραγί. ἀλλά καί οἱ πολύποδες ἦτοι φλεγμονῆς, ἢ φύματος, ἢ τινος βλαστήματος, ἢ ὅπως ἄν ἐθελήσῃ τις ὀνομάζειν, ἐν μυκτῆρσι συνισταμένου ἀποτελοῦνται, φλεγμονώδεις δ' εἰσὶ καί ὑγροῦ διὰ τό χωρίον ..." (1).

Φλεγμονές φάρυγγα

Στις φλεγμονές του φάρυγγα εκτός από τη σταφυλή (φλεγμονώδη διόγκωση του γαργαρεώνα) και των παρισθμίων (αμυγδαλίτιδες) περιλαμβάνει και τη συνάγχη. Ὅπως και προαναφέραμε με τον ὄρο συνάγχη ο Γαληνός εννοεῖ μία οξεία φλεγμονή του τραχήλου με εντοπίσεις τόσο προς τα ἔξω (διόγκωση των τραχηλικῶν αδένων) ὅσον και προς τα ἔσω (φαρυγγίτιδες-αμυγδαλίτιδες-λαρυγγίτιδες) και με συνοδά συμπτώματα δύσπνοια και αἴσθημα πνιγμονῆς. Ὅσον αφορά στις φλεγμονές των παρισθμίων και σχετικά με την ορολογία θεωρούμε σκόπιμο ν'αναφέρουμε ὅτι ο Ἱπποκράτης με τη λέξη **βουβῶνες** εννοοῦσε φλεγμονές των παρισθμίων: "... Βουβῶνας καλεῖ νῦν Ἱπποκράτης τὰς ἐν τοῖς παρισθμίοις γινομένας φλεγμονάς καί τοὺς ἀδένες ..." (2).

Σχετικά με την αιτιολογία των παραπάνω παθήσεων δεν αναφέρει συγκεκριμένες απόψεις, ἀλλά τις εντάσσει στη γενική αιτιολογία των φλεγμονωδῶν παθήσεων. Αναφέρει ὅμως για τη θεραπευτική αντιμετώπισή τους πολλά θεραπευτικά σχήματα τόσο συντηρητικά, ὅσο και χειρουργικά μερικά ἀπό τα οποία και αναφέρουμε.

Για τη θεραπευτική αντιμετώπιση των φλεγμονῶν των παρισθμίων (αμυγδαλιτίδων) καθώς επίσης και της συνάγχης ο Γαληνός αναφέρει διάφορες φαρμακευτικές συνθέσεις οι οποίες πρέπει να χρησιμοποιούνται με τη μορφή της γαργάρας: "... (Πρός φλεγμονάς παρισθμίων καί συνάγχας.) Ποιεῖ δέ τοῦτο καλῶς ἐπὶ παρισθμίων. οἱ τὰ μύρτα κατασκευάζοντες εἰώθασιν ἐν μέλιτι χρῆναι καί ἀψιθνήψ. τοῦτο οὖν διαχρισόμενον ἢ μετὰ τινος ἀναγαργαριζόμενον θαυμαστῶς ποιεῖ. ἐάν ἐπιμένῃ τι τῆς φλεγμονῆς μετὰ τοῦ τετραχύνθαι τὰ παρίσθημα, χρηστέον γάλακτι πάντη θερμῷ καθ' ἑαυτό καί μετὰ τινος τῶν εἰρημένων. ἢ πιτύροις ἀψηφημένοις δι' ὕδατος ἢ ὑδρομέλιτος ἢ πιτύρων ἀποβρέγματι ἢ τράγου ρᾶγας, ὀρύζης βρέξας ἐν ὕδατι θερμῷ ἄλευρον δὺς ἢ τρίς χρῶ τῷ χυλῷ. ἢ ζωμῷ ὀρνιθειῷ ἢ ἐριφεύῳ ἢ πτισάνην ἔψει μετὰ σταφύδος καί τῷ χυλῷ ἢ μαλάχης ἀφεψήματι καθ' αὐτό. ἢ καί μετὰ μέλιτος ἔψει τῆν μαλάχην ἢ καί μετὰ θερμῶν καί μετὰ γλυκέος χρῶ.

(Πρός παρίσθημα καί συναγκικούς.) Γλυκῆριζης χυλῶν ἀνεῖς χρῶ. ἐάν δέ ἐσχάται γένωνται, πρὸς τό ταύτας σχολάσει, ὑδρομέλιτι ἀναγαργαρίζεσθαι δεῖ.

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσις Kühn, τόμος VII, σελ. 731-732.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσις Kühn, τόμος XVIIα, σελ. 375.

ἢ φακῆς ἀφεψήματι καθ' αὐτό καὶ μετὰ ὑσσώπου ἢ ἕρεως ἢ κολουμβάδων ἐλαίων ὕδατι ἀναγαργαρίζεσθω, ἢ κρόκου βραχύ καὶ συμύρης μετὰ βραχέος γλυκέος ἀναζεσθέντα. ἢ σῦκα παρεψήσας, παρέμπλασον αὐτοὺς ὠμήλυσιν καὶ χυλώσας διήθησον καὶ τῷ χυλῷ χρῶ. ἢ τῷ τῶν σύκων ἀφεψήματι μίξας νᾶπτω ὀλίγον, δίδου ἀναγαργαρίζεσθαι. φλέγμα γὰρ ἄγει καὶ λύει τὴν φλεγμονήν.

(Πρὸς δὲ τὰς ἀποστάσεις τὰς ἐν παρισθμίους.) Συμφέρει τι τῶν εἰρημένων, ἀμφονύτρῳ λεύῳ παράπτου, ἐνίστε δὲ καὶ ἄνθος νύτρου μύσγε. ἀποχύει γὰρ τὰς ἐσχάρας καὶ τήκει τὰς ἀποστάσεις ἐν διακλύσματι διδόμενον. καὶ στακτῆ κονίῃ πρασοῦ χυλὸς διηθείς. ἢ αὐτὸ τὸ πράσιον τὴν βοτάνην ἐν ὑδρομέλιτι ἐψηθεῖσαν. ἢ πηγάνου ἀφέψημα μετὰ πρασοῦ ἢ καθ' ἑαυτὸ ἢ ἐν ὑδρομέλιτι καθεψηθέν ποιεῖ.

(Περὶ παρισθμιῶν.) Ἰτέας φύλλα καὶ καρπὸν ἐψήσας ὕδατι ἐπιπολύ δίδου ἀναγαργαρίζεσθαι. τοῦτο ἀποσπᾷ τὰ παχέα τῶν δερμάτων μάλιστα καὶ εἰς συναγχικούς ποιεῖ. ἄλλο. μυρσύνην καὶ φακῆς ἐψήσας δίδου ἀναγαργαρίζεσθαι ..."

(1).

Μία ἄλλη αντιμετώπιση της συνάγχης και της φαρυγγοδυνίας σύμφωνα με τον Γαληνό είναι και τα παρακάτω φάρμακα με την εφαρμογή του επιθέματος και της γαργάρας: "... (Πρὸς συνάγχην καὶ πόνον τραχήλου.) Λευκή ξηρά μέλιτι λειωθεῖσα καὶ ἐπιχρισθεῖσα τῷ τραχήλῳ, ἢ καρδάμου σπόρον καὶ κόπρον περιστερᾶς σὺν μέλιτι ἐμπλασσομένα σὺν μέλιτι χλιαρῷ ἀναγαργαρίζε, ἢ κινεῖαν λευκὴν λεάνας μετὰ ὄξους ἐπίχρῃ εἰς τὸν τράχηλον ..."

Ὁ Γαληνὸς θεραπευτικὰ αντιμετώπιζε τις φλεγμονές των παρισθμιῶν και της σταφυλῆς καθὼς ἐπίσης και τη γαγγραινώδη στοματίτιδα με την **κορακίνη σφραγίδα** τη σύνθεση της οποίας περιγράφει: "... Πολυεύδου σφραγίς. σιδύων. στ'. συμύρης. η'. στυπτηρίας σχιστιῆς. ε'. λιβάνου. δ'. αλόης. η'. χαλκάνθου. γ'. χολῆς ταυρείας. στ'. οἴνῳ γλυκεῖ ἀναλάμβανε. ἢ κορακίνη σφραγίς. ποιεῖ πρὸς παρισθμιῶν φλεγμονάς καὶ κεχαλασμένας κλονίδας, οὖλα μυδῶντα, ποιεῖ πρὸς νομάς ..."

Ὁ Γαληνὸς χρησιμοποιοῦσε ἐπίσης το χυλὸ ἀπὸ τὴν **ΕΛΞΙΝΗ** για ανακούφιση ἀπὸ τις ωταλγίες καθὼς ἐπίσης και για γαργάρες στα φλεγμαίνοντα παρίσθμια: "... (Περὶ ἐλξίνης.) Ἐλξίνη, ἔνιοι δὲ περδύκιον ὀνομάζουσιν, ἄλλοι δὲ παρθένιον, ἄλλοι δὲ σιδηρύτιδα, εἰσὶ δ' οὗ Ἡρακλεῖαν, δύναμις δ' αὐτῆς ρυπτική τε καὶ ἀτρέμα στυπτική μεθ' ὑγρότητος ὑποψύχρου. ὅθεν ἴσται φλεγμονάς ἀπάσας ἐν ἀρχῇ τε καὶ ἐν ἀναβάσει μέχρι τῆς ἀκμῆς καὶ μάλιστα τὰς θερμάς. καὶ μὲν δὴ καὶ ἀρχομένοις φυγέθλοισ ἐπιπλάττεται. καὶ ὁ χυλὸς δ' αὐτῆς μετὰ ῥόδινου πρὸς ὧτων ἀλγήματα φλεγμαινώδη μετρώως ἤρμοκεν. ἀναγοχυλίζονται δ' αὐτὴν ἔνιοι καὶ πρὸς παρίσθμια ..."

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοση Kühn, τόμος XIV, σελ. 436-437, 515.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοση Kühn, τόμος XIV, σελ. 517.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοση Kühn, τόμος XIII, σελ. 826.

(4) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοση Kühn, τόμος XI, σελ. 874.

Χρησιμοποιούσε επίσης το λύκιον για τις φλεγμονές και ελκώσεις της στοματικής κοιλότητας, καθώς επίσης και στα πυορροούντα ώτα: "... (Περὶ λύκτου.) Λύκιον ἢ πυξάκανθον ἀκανθῶδες δένδρον ἐξ' οὗ καὶ τό καλούμενον γύγγεταιι λύκιον. τοῦτο δὴ τό ὑγρὸν φάρμακον, ᾧ πρὸς ὑπώπια τε χρῶνται καὶ πρὸς τὰς ἐν ἔδρα καὶ στόματι φλεγμονὰς καὶ ἐλκώσεις, ἔρηπτάς τε καὶ σηπεδόνας καὶ τὰ κακοήθη τῶν ἐλκῶν καὶ ὧτα πυορροούντα καὶ παρατρίμματα καὶ παρωνυχίας ..." (1).

Ο Γαληνός αναφέρει επίσης τη χρησιμοποίηση πρόσφατου γάλακτος γυναικας στα φλεγμαίνοντα παρίσθημα: "... γυναικὸς δ' ἔστω τό γάλα τοῦτο, πρόσφατον ἐκ τῶν τιτθῶν ἐπισταζόμενον. ... καὶ τί δεῦ λέγειν ὅτι καὶ διάκλυσμα καὶ διακράτημα τῶν ἐν τῷ στόματι φλεγμαίνόντων ἀνωδυνώτατόν ἐστιν ἀναγοχουλίζόμενον, καὶ φλεγμαίνοντα παρίσθημα κατὰ σταφυλήν καὶ ἀντιδάδα ἰκανῶς παρηγορεῦ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ συνάγχην ἀπλῶς δ' εἶπεῦν, ὡς ἔφην παρηγορητόν ἐστι φάρμακον ἄδηκτον μὲν ἔχον καὶ τὴν ὅλην οὐσίαν, πολὺ δέ μᾶλλον ὅταν ἐκδαπανήσωμεν αὐτῆς ἐψησει μετρίᾳ τό πλέον τῆς ὀρωδῶδους ὑγρότητος ..." (2).

Εἰς ἀξίζει να αναφερθεῖ και το περιστατικό που αναφέρει ο Γαληνός, ὅτι ἄρρωστος που ἔπασχε ἀπὸ φλεγμονὴ του φάρυγγα και με κίνδυνο πνιγμονῆς, θεραπεύτηκε με ἀνθρώπινη κόπρου: "... (Περὶ ἀνθρωπιῆς κόπρου.) Τῆς ἀνθρωπιῆς κόπρου τοιάνδε τινα πεῦραν ἔχω. συνεχῶς τις ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν φάρυγγα φλεγμονῶν ἠνωχλείτο σφοδρῶς, ὡς κινδυνεύειν ἀποπνιγῆναι, καὶ δὴ φλεβοτομεῦσθαι διὰ τὸν κίνδυνον τοῦτον ἠναγκάζετο. τούτῳ τις ἐντυχῶν ἐπηγγεῖλατο πεῦραν δώσειν φαρμάκου καὶ καλεῦν ἑαυτὸν ἡξίου πρὸ τῆς φλεβοτομίας, ὅταν αὐθὺς ποτε φλεγμῆναι τι τῶν κατὰ τὴν φάρυγγα μορίων αὐτοῦ καὶ τοῦνου κληθεῖς εἴτα διαχρύσας φαρμάκῳ ταχέως ἐθεράπευσε τὸν ἄνθρωπον. ὡς δέ καὶ αὐθὺς ἐνήργησεν, οὐκ ἐπὶ αὐτοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλων τῶν ὁμοίως πασχόντων ἡξίου δούς μισθὸν ὁ συνεχῶς κινδυνεύων πνιγῆναι μαθεῖν τό φάρμακον ..." (3).

Περιγράφοντας τη φλεβοτομία ο Γαληνός αναφέρει ὅτι για ἀντιμετώπιση φλεγμονῆς του φάρυγγα και της τραχειῆς ἀρτηρίας ἐνδείκνυται η φλεβοτομία στον ἀγκῶνα και τη γλώσσα: "... καὶ διὰ ταῦθ' ὅσα κατὰ φάρυγγα καὶ ἀρτηρίαν φλεγμαίνει μεγάλως, ἐν ἀρχῇ μὲν ἢ κατ' ἀγκῶνα, μετ' ἐκεῖνην δέ ἢ ἐπ' αὐτῆς τῆς γλώττης βοηθεῖ μεγάλως, ἐντεμνομένων ἀμφοτέρων τῶν ἐπ' αὐτῆς φλεβῶν ..." (4).

Για να καταστείλει ο Γαληνός το βήχα σ' αὐτούς που ἔπασχαν ἀπὸ φαρυγγίτιδα χρησιμοποίησε το βούγλωσσον: "... (Περὶ βουγλώσσου.) Βούγλωσσον ὑγρὸν καὶ θερμὸν ἐστὶ τὴν κρᾶσιν, ὅθεν καὶ τοῦς οἴνοισι ἐμβαλλόμενον εὐφροσύνης αὔτιον εἶναι πεπίστευται. ἀρμόζει δέ καὶ τοῦς διὰ τραχύτητα φάρυγγος βήττουσιν ἐν μελικράτῳ ἀφεψόμενον ..." (5).

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XII, σελ. 63.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XII, σελ. 268.

(3) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XII, σελ. 293.

(4) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XI, σελ. 305.

(5) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XI, σελ. 852.

Τέλος αναφέρουμε και τις χειρουργικές θεραπευτικές μεθόδους που χρησιμοποιούσε ο Γαληνός στις παθήσεις του στόματος ("επουλίδες, παρουλίδες, κεχαλασμένοι σταφυλαί, οδόντες, παρίσθμια") καθώς επίσης και του τραχήλου: "... τῶν δέ ἐν τῷ στόματι ἔπουλίδας μὲν καὶ παρουλίδας διαιροῦμεν, ὅταν πυοποιήσωμεν. τὰς δέ κεχαλασμένας σταφυλάς ἀμέτρως ἐκτέμνομεν μυδίῳ λαβόμενοι, τοὺς δέ ὀδόντας ἐξαιροῦμεν περιχαράσσοντες. τοὺς δέ ἐν παρίσθμοις ὑπεράϊροντας τό κατά φύσιν ἀδένας περιαιροῦμεν τοῖς ἀντιοτόμοις. τὰ δέ ἐν τῷ τραχήλῳ στεατώματα καὶ χοιράδας διαιροῦντες τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἀποδέροντες τοὺς δακτύλους, λύοντες τὴν πλοκὴν τῶν ἀγγείων ..." (1).

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἔκδοση Κίηη, τόμος XIV, σελ. 785.

Λ Α Ρ Υ Γ Γ Ο Λ Ο Γ Ι Α

Άφθονες και λεπτομερείς είναι οι ανατομικές και φυσιολογικές γνώσεις που αναφέρονται στο λάρυγγα και περιλαμβάνονται στα Άπαντα του Γαληνού. Αυτό φαίνεται να δικαιολογείται από την εύκολη ανατομή που μπορούσε να διενεργήσει κανείς στο λάρυγγα σε σύγκριση με τα άλλα αισθητήρια όργανα ους και ρίνα.

ΑΝΑΤΟΜΙΚΗ

Αρχίζοντας την περιγραφή του λάρυγγα αναφέρει τα παρακάτω όσον αφορά στη σύσταση, θέση και λειτουργικότητά του: "... ὅτι δέ ὁ χόνδρος οὗτος ἐστι τό πρῶτον τῆς φωνῆς ὄργανον, ὁ λάρυγξ δεικνύσθω σοι μάλιστα. καλεῖται δ' οὕτω τό συνάπτον τῷ φάρυγγι τήν τραχεῖαν ἀρτηρίαν μόριον, ὃ δὴ καί προπετές φαίνεται κατά τόν τράχηλον καί ψαύόντων σκληρόν ἐστι, καί ἀνατρέχει καταπυλόντων. οὗτος οὖν ὅτι μὲν αὐτό τό πρῶτον τε καί κυριώτατόν ἐστι τῆς φωνῆς ὄργανον, ἐν τοῖς περὶ τῆς γενέσεως αὐτῆς δέδεικται γράμμασιν. ὅτι δέ ὁλος χόνδρος ἐστίν, οὐδέν δεῦ λόγου φαίνεται γάρ. εδείχθη δ' ἐν ..."

(1).

Ο Γαληνός περιγράφοντας το λάρυγγα, αναφέρει ότι αυτό είναι το όργανο της παραγωγής φωνής και σαν τέτοιο δικαιολογεί την κατασκευή του τόσο στο σχήμα όσο και στη σύσταση (κλειψυδροειδές σχήμα και μικροί χόνδροι διαρθρούμενοι μεταξύ τους και κινούμενοι από μυς σύμφωνα με τη θέση του ζώου). Αναφέρει ότι ο λάρυγγας αποτελείται από τρεις μεγάλους χόνδρους και περιγράφει λεπτομερώς το θυροειδή, τον κρικοειδή και τον αρυταινοειδή. Παραλείπει την επιγλωττίδα, την οποία αναφέρει ξεχωριστά και τον κερρατοειδή και σφηνοειδή χόνδρο. Τους μυς του λάρυγγα τους ξεχωρίζει σε αυτόχθονες και ετερόχθονες, όπως και σήμερα. Και από μεν τους πρώτους αναφέρει 12 τον αριθμό (σήμερα είναι γνωστό ότι οι αυτόχθονες μυς του λάρυγγα είναι 5 διφυείς και 1 μονοφυής), από δε τους δεύτερους αναφέρει 8 (όσοι είναι και σήμερα, δηλ. οι πάνω και κάτω από το υοειδές οστόύν). Επίσης ο Γαληνός ξεχωρίζει τους αυτόχθονες μυς του λάρυγγα σε ανοίγοντες και κλείνοντες αυτόν, πλην όμως αυτή η διάκριση δεν ανταποκρίνεται πλήρως στη σημερινή πραγματικότητα και είναι λογικό ο Γαληνός την εποχή εκείνη να μη μπορεί να καθορίσει επακριβώς την ενέργεια κάθε μυός του λάρυγγα: "...

(1) Άπαντα Γαληνού. Έκδοση Κίηη, τόμος III, σελ. 525.

Κεφ. ια'. Λεκτέον δ' ἄν ἐφεξῆς εἴη περὶ τῶν τοῦ λάρυγγος, ἔστι γὰρ καὶ οὗτος ὄργανον πνεύματος, ὀνομάζεται δὲ καὶ ὡς καὶ πρόσθεν ἔφαμεν, οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ βρόγχου κεφαλή, διότι καὶ αὐτὴν τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν βρόγχον καλοῦσι. σύγκειται μὲν οὖν ἐκ τριῶν μεγάλων χόνδρων οὐδὲν ἐοικότων τοῖς κατὰ τὴν ἀρτηρίαν οὔτε τὸ μέγεθος οὔτε τὸ σχῆμα. κινεῖται δ' ὑπὸ μυῶν, κατὰ μὲν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σύνθεσιν δώδεκα, κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὰ παρακείμενα κοινωνίαν ἐτέρων ὀκτώ. μέγιστος μὲν οὖν ἔστιν αὐτοῦ τῶν χόνδρων ὁ ἔμπροσθεν, οὗπερ καὶ φαύομεν, ἔξωθεν μὲν κυρτός, ἔσωθεν δὲ κοῖλος ὑπάρχων, ὄπλῳ σκεπαστηρίῳ μάλιστα παραπλήσιος, οὐ τῷ κυκλωτερεῖ πανταχόθεν, ἀλλὰ τῷ προμηκεστέρῳ τῷ καλουμένῳ θυρεῶ. καὶ τοῦνομα μὲν τῷ χόνδρῳ κατὰ τὴν πρὸς τοῦθ' ὁμοιότητα τοῖς ἀνατομικοῖς ἀνδράσι ἐτέθει, καλέσασιν αὐτόν θυροειδῆ, δεύτερος δ' ἕτερος τούτου χόνδρος, ὅσον ἐλάττων τούτου, τοσοῦτον τοῦ τρίτου μεύζων, ἐκ μὲν τῶν ἔνδον τέτακται μερῶν, ἵνα περὶ ὁ στόμαχος, ὅσον δ' ἀποδεῖ τῷ μεγάλῳ πρὸς τὸ τελῶς εἰς κύκλον περιῆχθαι, τοῦτο αὐτός προστίθῃσιν. οὐ γὰρ δὴ, ὡςπερ ὅλης τῆς τραχεῖας ἀρτηρίας ὑμενώδης ἔστι τὸ πηλασιάζον τῷ στομάχῳ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ λάρυγγος. ἡ δὲ πρὸς τὰ ἄνω τεκαὶ κάτω θέσις αὐτῶν ᾧδ' ἔχει. ἐπὶ τελευτηθέντι τῷ τῆς τραχεῖας ἀρτηρίας ἐσχάτῳ χόνδρῳ πρότερος μὲν ὁ δεύτερος εἰρημένος ἔστιν, ὄλου φαύων τοῦ χόνδρου κατὰ πάντα τὰ μέρη, τὰ τ' ὀπίσω καὶ πρόσω καὶ πλάγια. μικρόν δ' ἄνωτέρω τῶν προσθίων τοῦδε μερῶν ὁ θυροειδῆς ἄρχεται χόνδρος, ἀποχωροῦντος ὀπίσω τοῦ δευτέρου. διαρθροῦνται δ' ἀλλήλοις κατὰ τὰ πλάγια. καὶ σύνδεσμοὶ γε τινες ἐκ τοῦ πρώτου διήκουσιν εἰς τὸν δεύτερον ὑμενώδεις τε καὶ νευρώδεις. οὗ δ' ὁ ἐλάττων ὁ ἔνδοθεν παύεται, δύο μὲν ἐπίκεινται σμικραὶ κυρτότητες, ἄρχεται δ' ἔντεῦθεν ὁ τρίτος χόνδρος, ἀρμοτούσας ἀκριβῶς ταῖς ἐξοχαῖς αὐτοῦ κοιλότητος ἔχων, ὥστε τὴν σύνταξιν τῶν δύο τούτων χόνδρων, διττὴν ἐργάζεσθαι διάρθρωσιν. ἔστι δὲ καὶ στενώτερος ὁ χόνδρος ταύτης τῆς κάτω βάσεως ὁ δεύτερος. ὥστε διὰ τοῦτο καὶ τοῦ λάρυγγος ὄλου τὸ κάτω πέρασ, ᾧ φαύει τῆς ἀρτηρίας εὐρύτερόν ἐστι τοῦ ἄνω στομίου τοῦ τελευτῶντος εἰς τὴν φάρυγγα. καὶ γὰρ αὐτὸ καὶ ὁ τρίτος χόνδρος εἰς στενὸν κομιδῆ καὶ αὐτός τελευτᾷ, οὗ τὸ ἄνω πέρασ ἀρυταλνοειδές οἷ πλεῖστοι τῶν ἀνατομικῶν ὀνομάζουσι ἀπὸ τῆς τοῦ σχήματος ὁμοιότητος πρὸς ταύτας δὴ τὰς προχόους, ἃς ἦδη καὶ ἀρυταίνας ἔνιοι καλοῦσιν. ἔστραπται δὲ καὶ τούτου τοῦ χόνδρου τὸ κοῖλον εἰς τὸν τοῦ πνεύματος πόρον, ὡςθ' οἶον αὐλὸν τινα γίνεσθαι τὸ συγκείμενον ἐκ τῶν τριῶν. ἔνδον δ' ἐν αὐτῷ τῷ πόρῳ τοῦ λάρυγγος ἔγκειται σῶμα τῷ σχήματι μὲν αὐλοῦ γλώττη παραπλήσιον, ἰδιότητι δὲ τῆς οὐσίας οἶον οὐκ ἄλλο τῶν κατὰ τὸ σῶμα. καὶ γὰρ ὑμενώδης ἔστιν ἅμα καὶ πιμελώδης καὶ ἀδενώδης. ᾧδὲ μὲν ἔχει κατασκευῆς ἡ ἰδίος οὐσία τοῦ λάρυγγος. ὁ γὰρ δὴ χιτῶν ὁ ἔνδον αὐτόν ὑπαλείφω κοινός τῆς τ' ἀρτηρίας ἔστι καὶ τοῦ στομάχου. ὅτι μὲν οὖν ἐν πρώτῳ τῷ λάρυγγι φωνὴ γίνεται, καὶ ὡς

διαστέλλεται τε καὶ συστέλλεται μέχρι πλείστου, καὶ ἀνοίγεται τε καὶ κλείεται τελῶς ἐνίοτε τό ἄνω στόμιον αὐτοῦ, δι' ἐτέρων ἀποδέδεικται γραμμάτων. ὅτι δ' οὐδ' ἐνεδέχεται βελτίῳ γενέσθαι κατασκευὴν αὐτῷ τῆς νῦν οὔσης, ἐνταυθοῦ πειράσσομαι δευκνύειν. οὔτε γὰρ ἐξ ἄλλης οὐσίας κατασκευασθῆναι τό τῆς φωνῆς ὄργανον, ἀλλ' ἐκ τῆς χονδρώδους μόνης, ἄμεινον ἦν ὡς καὶ τοῖς περὶ τῆς τραχείας ἀρτηρίας λογισμοῖς ἐπιδεικνυμεν. οὔτε χονδρώδους μὲν, ἀλλ' ἐνός τούτου, μηδεμίαν ἐν αὐτῷ διάρθρωσιν ἔχοντος, ἀκίνητον γὰρ οὖν οὔτω παντάπασιν ὑπῆρχεν, ὡς μήτε κλείεσθαι, μήτε ἀνοίγυσθαι, μήδ' ὅλως συστέλλεσθαι τε καὶ διαστέλλεσθαι. δῆλον οὖν, ὡς ἐκ πλειόνων θ' ἅμα καὶ συναπτομένων πρὸς ἀλλήλους χόνδρων εὐλογον ἂν ἦν γενέσθαι τὸν λάρυγγα, καὶ μέντοι καὶ τὴν κίνησιν αὐτοῦ μή φυσικὴν, ὥσπερ τῶν ἀρτηριῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ ζώου γύγνεσθαι προαίρεσιν. εἰ γὰρ εὔς τε τὰς εἰσπνοάς καὶ τὰς ἐκπνοάς καὶ τὰς ἐπισχέσεις τῆς ὄλης ἀναπνοῆς, καὶ τὰς ἐκφυσῆσεις, καὶ τὰς φωνάς ἔμελλεν ἔσεσθαι χρήσιμος (ἅπαντα δὲ ταῦτα βέλτιον ἦν ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ἄρχεσθαι προαιρέσεως), εὐλογον ἦν δῆπουθεν αὐτῷ τὴν κίνησιν ἐκουσίῳ τε καὶ κατὰ τὴν τοῦ ζώου γύγνεσθαι βούλησιν. ἀλλ' εἰς τὰς τοιαύτας ἀπάσας κινήσεις οἱ μύες ἐδείκνυντο παρεσκευάσθαι τῇ φύσει. δῆλον οὖν, ὡς διὰ μῶν ἔχρησεν αὐτοῦς κινεῖσθαι. τύνες οὖν οἱ μύες οὔτοι καὶ πόσοι, καὶ πόθεν ἀρχόμενοι, καὶ κατὰ τίνα τρόπον ἀνοίγνυντες τε καὶ κλείοντες αὐτόν, ἥδη λέγωμεν ἀπὸ τῶν προτέρων ἀρξάμενοι τῶν κοινῶν τοῖς τρισὶ χόνδροις. τέτταρες μὲν εἰσιν οἱ τὸν πρῶτον χόνδρον τῷ δευτέρῳ συνάπτοντες ἐν τοῖς μεγαλοφώνοις ζώοις, ὧν ἔστι καὶ ὁ ἄνθρωπος, τέτταρες ἐν πᾶσι τοῖς ζώοις, οἱ τὸν δεῦτερον τῷ τρίτῳ, καὶ δύο ἄλλοι, οἱ τὸν πρῶτον τῷ τρίτῳ. καταφύονται δ' οἱ μὲν ἐκ τοῦ πρώτου χόνδρου τοῦ θυροειδοῦς εἰς τὸν δεῦτερον ὑπὲρ πω. κατὰ τό κάτω πέρασ ἐκατέρου τῶν χόνδρων, ἔνθα τῆς τε τραχείας ἀρτηρίας φαύουσι καὶ ἀλλήλων, ἐκ τοῦ μεγάλου χόνδρου διήκουσιν εἰς τὸν δεῦτερον ἔξωθεν μὲν δύο μύες, ἔσωθεν δὲ δύο, καθ' ἐκάτερον μέρος ἕσοι ἀκριβῶς ὅ τ' ἔξω τῷ ἔξω καὶ ὁ ἔνδον τῷ ἔνδον. οὔτοι μὲν οὖν ἀκριβῶς στενοῦσι τό κάτω πέρασ τοῦ λάρυγγος, προστέλλοντες τὸν πρῶτον χόνδρον τῷ δευτέρῳ. οἱ δ' ἄλλοι τέτταρες, οἱ τὸν δεῦτερον τῷ τρίτῳ συνάπτοντες, ἀνοίγνυσσι τό ἄνω πέρασ τοῦ λάρυγγος, εἰς τοῦπίσω μὲν ἀνακλῶντες τὸν ἀρυταινοειδῆ χόνδρον οἱ ὀπισθεν, εἰς δὲ τὰ πλάγια διλιστῶντες ἐπὶ πλεῖστον οἱ ταύτη κείμενοι. τὴν δ' ἀντικειμένην τοῖς τέτταρσι τούτοις ἐνέργειάν τε καὶ θέσιν ἔχοντες οἱ λοιποὶ δύο κλείουσιν ἀκριβῶς τό ἄνω τοῦ λάρυγγος στόμα, πρὸς τὴν ἐντός εὐρυχωρίαν κατασπῶντες τὸν πρῶτον, εὐκότα τοῖς συσπαστοῖς βαλαντίοις, διὰ τό πλῆθος ὧν περιβέβληται νευρωδῶν ὑμένων. οὔτοι μὲν οὖν οἱ εἰρημένοι μύες δέκα κοινού τῶν τριῶν εἰσι χόνδρων. ἕτεροι δὲ δύο περὶ τὴν βάσιν τοῦ ἀρυταινοειδοῦς, οὐκ ὄντες ἐν τοῖς μικροφώνοις ζώοις, ὧν ἔστι καὶ ὁ πύθηκος. ἄλλοι δὲ πολὺ μείζονες τούτων, μόνου τοῦ θυροειδοῦς ἕδου, δύο μὲν ἐκ τῶν ταπεινοτέρων πλευρῶν τοῦ ὑοειδοῦς ὅστοῦ τὴν ἔκφυσιν

ἔχοντες, ἐξ ἧ' ὄψ τῆ μήκει τοῦ πρώτου χόνδρου πρόσθεν ἐπιβεβλημένοι. δύο δ' ἄλλοι τήν μέν ἔκφυσιν ἐκ τοῦ χόνδρου πεπονημένοι, φερόμενοι δ' ὡς ἐπὶ τὸ στέρνον τοῖς ἄλλοις δύο συνεπιμύγνυνται κατ' ἐκεῖνα μόνα τῶν ζώων, οἷς μέγας δ' τε σύμπας λάρυγξ ἐστὶ καὶ ὁ θυροειδῆς χόνδρος. ὑπόλοιποι δ' ἄλλοι μῦες δύο ἐγκάρσιοι, τῶν πλαγίων ἐκφυόμενοι μερῶν τοῦ θυροειδοῦς, ἔπειτ' ἐν κύκλῳ τὸν στόμαχον περιλαμβάνοντες εἰς ταύτῳ ἀλλήλοισ ἀφικνοῦνται ..."
(1).

Συνεχίζοντας ο Γαληνός την ανατομική περιγραφή του λάρυγγα αναφέρει ότι η διάρθρωση μεταξύ του πρώτου και του δευτέρου χόνδρου σκοπό έχει να διαστέλλει και να συστέλλει τις φωνητικές χορδές, η δε διάρθρωση μεταξύ του δευτέρου και του τρίτου σκοπό έχει να ανοίγει και να κλείνει τη σχισμή της γλωττίδας. Για τις παραπάνω κινήσεις δέχεται ότι υπάρχουν 5 ζεύγη μυών, οι οποίοι είναι κοινοί για τους 3 χόνδρους. Απ' αυτούς οι 2 συνάπτουν και κλείνουν τους μεγάλους χόνδρους και το λάρυγγα. Άλλοι 2 ανασπών και κατασπών το λάρυγγα. Από τους υπόλοιπους 6, οι 4 ανοίγουν τη γλωττίδα μέσω του αρυταινοειδούς χόνδρου και οι υπόλοιποι 2 την κλείνουν. Επιπρόσθετα αναφέρει και 2 επικουρικούς μυς, οι οποίοι υπάρχουν στα περισσότερα ζώα και οι οποίοι σφίγγουν τη βάση του τρίτου χόνδρου. Από τους 8 μυς που συνάπτουν το λάρυγγα με τα παρακείμενα όργανα, αναφέρει τους επάνω από το υοειδές οστόν που ανασπών το λάρυγγα και τους κάτω από το υοειδές που τον κατασπών: "... κεφ. ιβ'. οὕτω μὲν οὖν ἔχουσι κατασκευῆς οὗ τε χόνδρου καὶ οἱ μῦες τοῦ λάρυγγος. ἐξῆς δ' ἄν εἴη λέγειν ἐκάστου τήν χρεῖαν, ἀπὸ τῶν χόνδρων ἀρξαμένους. οὐ γὰρ ἀλόγως αὐτούς ἢ φύσιν ἐποίησε τοσοῦτους τε καὶ τοιούτους. ἀλλ' ὅτι διττὰς ἐχρῆν εἶναι κατὰ γένος ἐν αὐτοῖς τὰς διαρθρώσεις τε καὶ τὰς κινήσεις, ἑτέρας μὲν τὰς διαστελλούσας τε καὶ συστελλούσας αὐτούς, ἑτέρας δὲ τὰς ἀνοίγνουσας τε καὶ τὰς κλειούσας, εἰς μὲν δὴ τὰς πρώτας ἢ τοῦ πρώτου πρὸς τὸν δεύτερον ἐγένετο διάρθρωσις, εἰς δὲ τὰς δευτέρας ἢ τοῦ δευτέρου πρὸς τὸν τρίτον. ἄλλης δι' οὐκ ἔτ' ἔδειτο τρίτης κινήσεως κατὰ γένος. ὥστ' οὐδέ διαρθρώσεως τρίτης. οὐκοῦν οὐδέ μορίου τετάρτου, διὰ δὲ ταυτό τοῦτο οἱ κοινοὶ τῶν τριῶν χόνδρων μῦες ἐγένοντο δέκα τὸν ἀριθμὸν. οἱ πρῶτοι μὲν ρηθέντες οἱ δύο τὰ πρόσθια μέρη συνάπτουτές τε καὶ κλείοντες τῶν τοῦ λάρυγγος μεγάλων χόνδρων. οἱ δ' ἑξῆς αὐτῶν οἱ δύο (464) τα διὰ βάθους. τῶν δ' ἄλλων ἕξ οἱ μὲν τέτταρες ἀνοίγνουσες τὸν ἀρυταινοειδῆ χόνδρον, οἱ δ' ὑπόλοιποι δύο κλείοντες. οἷς ἐπίκουροι δύο ἐγκάρσιοι μῦες ἐπὶ τῶν πλείστων ζώων, ἀλλήλοισ ἐνούμενοι τήν βάσιν σφύγγουσιν τοῦ τρίτου χόνδρου. οὗτοι μὲν οὖν οἱ μῦες ἅπαντες ἐν τῷ λάρυγγι περιέχονται, τῶν παρακειμένων ὀργάνων οὐδενὶ συναπτόμενοι. ἕτεροι

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ. Ἐκδόση Κῆην, τόμος III, σελ. 551, 557.

δέ μύες όκτώ, συνδέοντες αυτόν τοῖς πέριξ σώμασιν, έτέρας κινήσεως έξηγοῦνται, καθ'ήν όλος ό τοῦ πνεύμονος πόρος εύρύνεται τε καί συστελλεται. οἱ μέν άπό τοῦ ύοειδοῦς όστοῦ καθήκοντες, έπί τά πρόσω τε καί τά άνω τόν πρῶτον χόνδρον έλκοντες, άπάγουσὶ τε τῶν όπισθίων χόνδρων, εύρύνουσὶ τε τόν πόρον. άντιτεταγμένην δι'αυτοῖς έχοντες τήν ένεργειάν τε καί θέσιν οἱ έκ τοῦ θυροειδοῦς χόνδρου λοξοὶ πρόσ τά κάτω φερόμενοι, προστέλλουσὶ τε τά κάτω μέρη του χόνδρου καί κατασπῶσιν άτρέμα, σύν τῷ καί τήν τραχείαν άρτηρίαν προστέλλειν τε καί σφύγγειν, ώς μήτ'ένδιπλοῦσθαι κατά τι καί ύποπίτυσεσθαι, μήτ'έπί πλέον εύρύνεσθαι, φωνεῖν προελομένου τοῦ ζώου. λοιποῦ δ'οἱ τῶν πλαγίων έκφυόμενοι τοῦ θυροειδοῦς προστέλλουσι τά μέρη ταῦτα τοῦ πρώτου χόνδρου καί τῷ δευτέρῳ περιπτύσσουσιν, ώσθ'ένουσθαι τόν πόρον. άποδέδεικται ύπέρ άπάντων τούτων έν τῇ περὶ φωνῆς πραγματεύῃ. νυνὶ δ'οὐ τὰς ένεργείας, αλλά τὰς χρείας διεξέρχεσθαι πρόκειται τοῖς γιννώσκουσιν τὰς ένεργείας, ώς ἤδη λέλεκται πολλάκις. τῶν μέν οὔν ένεργούντων μορῶν εύθύς καί η χρεία συνεμφάνεται, καί χρή μόνον άναμνησαι τῆς ένεργείας τόν έξηγούμενον τήν χρείαν. τῶν δ'ένεργούντων μέν μηδέν όλῳ τῷ ζῳῳ δηλονότι χρήσιμον (άεὶ γάρ οὔτως άκούειν προσῆκον), ύπηρετούντων δέ τοῖς ένεργοῦσιν έπί πλέον χρή ποιεῦσθαι τήν έξήγησιν έν τῇδε τῇ πραγματεύῃ. τοῦτο γάρ ἔδιον αὐτῆς έστιν. ένεργοῦσι μέν οὔν οἱ τε μύες καί τά νεῦρα κινεῖται δ' ύπό τούτων τάλλα σύμπαντα τά κατά τόν λάρυγγα χρείαν ίδίαν έκαστον αὐτῶν παρεχόμενον ..." (1).

Κάμνει σαφή διαχωρισμό των μυών του λάρυγγα σε αυτούς που τον ανοίγουν και σε εκείνους που τον κλείνουν: "... ἵνα οὖν άπνευστί τηνικαῦτ' έχοι τό ζῳον, οὐκ όλίγους μῦς περιέσθεται τῷ λάρυγγι, τούς μέν κλείειν αυτόν, τούς δι'άνοιγνύναι πεφυκότας ..." (2).

Αναφερόμενος ο Γαληνός στους μυς του λάρυγγα τους ξεχωρίζει στους κλείνοντας και στους ανοίγοντες αυτόν, αλλά η λεπτομερής περιγραφή αυτών (εδῶ επιβάλλεται να το πούμε), δεν ανταποκρίνεται στη σημερινή πραγματικότητα. Επίσης και η νεύρωση των μυών του λάρυγγα που περιγράφεται δεν μπορούμε να πούμε ότι ανταποκρίνεται στα σημερινά δεδομένα, παρά τη λεπτομερέστατη περιγραφή και δικαιολόγηση αυτής: "... Κεφ. ιδ'. 'Αλλά περὶ μέν τῆς γλώττης τοῦ λάρυγγος ίκανά καί ταῦτα. πάλιν δ'έπί τούς κινούντας αυτόν μῦς έπάνειμι, καί μάλιστ'έξ αὐτῶν τούς κλείοντας, ὅθεν περ ό λόγος δεῦρο άπετράπετο. θαυμαστόν γάρ αν εἶναι δόξειεν, εἴ τις προσέχοι τόν νοῦν αὐτῷ καί λογύσαιτο τό μέγεθός τε καί πλήθος ὅσον έστὶ τῶν συστελλόντων τόν θώρακα μυῶν. οἷς άπασιν άνθήστανται δύο μικροῦ μύες οἱ κλείοντες

(1) 'Απαντα Γαληνού, 'Εκδοση Κῆηη, τόμος III, σελ. 557-560.

(2) 'Απαντα Γαληνού, 'Εκδοση Κῆηη, τόμος III, σελ. 402.

τόν λάρυγγα, ρυνεπιλαμβανούσης αὐτοῦς, ὡς δέδεικται, τῆς γλωττίδος. ἔστιν οὖν τις κῆνθάδε σοφία περιττή τοῦ τῶν ζῶων δημιουργοῦ, τοῖς ἀνατομικοῦς ἀνδράσιν ἠγνοημένη, καθάπερ καί τᾶλλα σχεδόν ἅπαντα τά περὶ τήν κατασκευήν τοῦ λάρυγγος. οἱ γάρ τοι μῦες οἱ κλείοντες αὐτόν ἄρχονται μὲν ἐκ μέσης τῆς βάσεως τοῦ θυροσειδοῦς, ἀνατείνονται δι' ὄρθιοι, τοσοῦτον ἐκκλίνοντες ὅπως τε καί πρὸς τὸ πλάγιον, (467) ὡς ἐγγύς ἀφικνεῖσθαι τῆς διαρθρώσεως τοῦ τρίτου χόνδρου. εὐδῆλον οὖν, ὅτι κεφαλή μὲν αὐτῶν γύγνεται, τὸ πρὸς τῷ θυροσειδεὶ πέρασ, ἔσχατον δέ καί τελευταῖον, ᾧ τόν ἀρυταινοειδῆ κινουσί χόνδρον. ἅπανσι δέ δήπου τοῖς μυσίν ἦτοι γ' εἰς αὐτὴν τήν κεφαλὴν ἐμφύεται νεῦρον ἀπ' ἐγκεφάλου παράγον ἢ νωτιαίου δύναμιν αἰσθήσεώς τε καί κινήσεως, ἢ πάντως γε κατὰ τι τῶν ὑπὸ τήν κεφαλὴν μερῶν, ἢ οὐκ ἐξωτέρω γε τῆς μεσότητος, εἰς δέ το πέρασ οὐδέν. ἀρχὴν μὲν γάρ ἂν οὕτω ἐργάσαιτο, καί οὐ πέρασ αὐτό. τὰ δ' εἰς τήν μέσην χώραν ἐμφυόμενα τοῦ μύος, ὡσπερ τὰ τοῦ διαφράγματος, ἐντεῦθεν δ' εἰς ἅπαντα διασπειρόμενα τόν μῦν ἐπὶ τὸ μέσον ἀπάσας ἔλκει τὰς ἴνας, ἐκεῖνο τὸ μέρος αὐτοῦ κεφαλὴν ἐργαζόμενα. καί μὲν δὴ τόδε μυσίν ἅπανσι ὑπάρχει κοινόν, ἐφ' ᾧ σπεύδουσιν αὐτῶν αἱ ἴνες, ἐπὶ ταῦτ' ἐκτείνεσθαι κατασχιζομένοις, εἴπερ οὖν ἅπαντα τὰ λελεγμένα συνθεῆς ἀκριβῶς, οἷμαι σε πεισθήσεσθαι περὶ τῶν κλείοντων τόν λάρυγγα μυῶν, ὡς ἀναγκαῖον ἦν αὐτοῖς ἐκ τῶν κάτω μερῶν ἀφικνούμενον ἐμφῦναι τὸ νεῦρον. ἀναγκαῖον δ' οὐδέν ἦτιον, οἷμαι καί ταῖς ὑπολούποις δύο συζυγίαις τῶν μυῶν, ὑφ' ὧν ἀνούγγυται τὸ τοῦ λάρυγγος στόμα, καί ταύταις ἐμβάλλειν κάτωθεν τὰ νεῦρα. καί γάρ οἳτοι κάτωθεν μὲν ἔχουσι τὰς ἀρχάς τε καί τὰς κεφαλὰς ἑαυτῶν, ἄνω δέ τὸ πέρασ, ᾧ κλείουσι τον ἀρυταινοειδῆ χόνδρον. οἱ μὲν ἴσων γε τὸ μέγεθος ἢ τήν ρώμην ἰσοσθενῶν ἐδεῖτο τοῖς τε κλείουσι τόν λάρυγγα δύο μυσί καί τούτοις δὴ τοῖς ἀνολγνύουσιν. ἐκεῖνοι γάρ εἰσὶν οἱ πᾶσι τοῖς τοῦ θώρακος μυσίν ἐν ταῖς τοῦ πνεύματος καταλήψεσιν ἀνθιστάμενοι. τῶν τεττάρων δι' ἐκάστου τὸ ἔργον οὐ μᾶτην ἔχει τόν σκοπόν, ἀλλ' εὐπέθειαν, τοῖς τοῦ θώρακος μυσίν εὐπετῆ παρεχόντων τήν διέξοδον τῷ βιάως ὑπ' ἐκείνων ἐκθλιβομένῳ πνεύματι, ὃ καί χωρὶς τῶν μυῶν αὐτῆ τῆ ρύμη τῆς φορᾶς ἐγχωρεῖ γενέσθαι, τοῦ τρίτου χόνδρου διὰ τήν σμικρότητα ραδίως ἀνατρεπομένου. ὥστε καί διὰ τὸ βίαιον τῆς ἐνεργείας τοῖς κλείουσι τόν λάρυγγα μυσίν ἐκ τῶν κάτω μερῶν, ἀναγκαῖον ἦν επιπεμφθῆναι νεῦρα κατ' εὐθύ τῶν ἑαυτῶν ἀρχῆς, ἐπισπασόμενα διὰ μέσων τῶν μυῶν τόν ἀρυταινοειδῆ χόνδρον. εἰ μὲν οὖν ἡ καρδία νεύρων ἦν ἀρχή, καθάπερ ἔνιοι νομίζουσιν, οὐδέν τῶν ἐξ ἀνατομῆς ἐγνωκότες, ἐτούμως μὲν ἂν ἐκίνησε τοὺς εἰρημένους ἔξ μύας, ἐπιπέμφασα νεῦρα κατ' εὐθυωρίαν, ἴσσην δ' ἂν ἡμῖν ἀπορίαν παρέσχεν ἐπὶ τῶν ἄλλων μυῶν, ὅσοι τὰς κεφαλὰς ἔχοντες ἄνωθεν ἐμφύονται τοῖς κάτω πέρασιν ἑαυτῶν εἰς ἅ κινουσί μόρια. νυνὶ δ' ἐπειδὴ φαίνεται πᾶν νεῦρον ἢ ἐξ ἐγκεφάλου πεφυκός, ἢ ἐκ νωτιαίου τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπανσι μυσίν, ὅσοι περὶ τήν κεφαλὴν ὑπάρχουσι καί τόν τράχηλον, ἢ κί-

νησις εὐπορος. εἰς μὲν γὰρ τοὺς ἄνωθεν κάτω φερομένους ἐξ ἐγκεφάλου φάνεται τὸ νεῦρον ἐμφυόμενον, εἰς δὲ τοὺς λοξοὺς ἀπὸ τε τοῦ κατὰ τὸν τράχηλον νωτιαίου καὶ τῆς ἐβδόμης συζυγίας, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ λοξὴν τὴν ἔκφυσιν ἔχει. λοιποὶ δ' οἱ προειρημένοι μύες ἔξ οὐδ' ἐτέρωθεν ἐδύναντο δέξασθαι νεῦρον. ἅτε γὰρ ὄρθιοι κατὰ τὸ τοῦ λάρυγγος μῆκος ἐκ τῶν κάτω μερῶν ἄνω φερόμενοι, λοξῶν μὲν οὐδ' ὄλως ἐδέοντο τῶν νεύρων, ὄρθια δ' ἐκ καρδίας μὲν οὐκ εἶχον, ἐξ ἐγκεφάλου δ' εἶχον ἐναντίαν ὁδὸν ἑαυτοῖς φερόμενα. κίνδυνος οὖν οὐ σμικρὸς ἦν τοῖς εἰρημένους μυσίν ἀπάντων μόνους μυῶν ἀπορῆσαι νεύρων αἰσθησύν τε καὶ κίνησιν αὐτοῖς χορηγούντων. (468) ὅπως οὖν ἐπληρωθῶσατο τοῦθ' ἢ φύσις ἐξευροῦσα σοφὴν μηχανήν, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ἐβουλόμην ἤδη μοι λέγεσθαι, πρὶν τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀσκληπιάδην τε καὶ τὸν Ἐπίκουρον ἐπιτρέψαι ζητῆσαι, τίνα τρόπον ἂν, εἴπερ αὐτοῦ κατέστησαν ἐν χώρᾳ τοῦ διαπλάττοντος τὰ ζῶα, τοῖς εἰρημένους μυσίν τῶν νεύρων μετέδοσαν. εἴωθα γὰρ οὕτω ποιεῖν ἐνύοτε καὶ συγχωρεῖν αὐτοῖς εἰς τὴν σκέψιν οὐχ ἡμερῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ μηνῶν ὁπόσων ἂν αὐτοῦ βουλευθῶσιν ἀριθμόν. ἐπεὶ δ' οὐκ ἐγχωρεῖ πράττειν οὕτως ἐν γράμμασιν, οὐδέ τὴν ἐκεῖνων σοφίαν παραβάλλειν τῇ τῆς φύσεως ἀτεχνύᾳ καὶ δεικνύειν, ὅπως ἢ λοιδοροῦμένη πρὸς αὐτῶν ὡς ἄτεχνος φύσις εἰς τοσοῦτον εὐμηχανωτέρα φαίνεται τῆς σοφίας αὐτῶν. ὥστ' οὐδ' ἐπινοῆσαι δύνανται τῶν ἔργων αὐτῆς τὴν τέχνην, ἀναγκαῖον ἤδη μοι λέγειν τὰς μηχανὰς τῆς φύσεως, αἷς χρησαμένη καὶ νεύρων καὶ κινήσεων τοῖς προκειμένους ἐν τῇ λόγῳ μυσίν μετέδωκεν. ἵνα δ' ἢ σαφὴς ὁ λόγος, ἀκοῦσαι χρή σε πρότερον ὑπὲρ τῆς καλουμένης μεταληπτικῆς κινήσεως, ἢ πάμπολλοι χράνται κατὰ τὰ μηχανήματα, τῶν μὲν ἀρχιτεκτόνων οἱ μηχανικοῦ, τῶν δὲ ἰατρῶν οἱ προσαγορευθέντες ὀργανικοῦ. τοιαύτη γὰρ τινα κινήσει τῶν τεχνῶν τούτων ἢ φύσις προτέρα χρησαμένη τὴν ἐνέργειαν ἐξεπορίσατο τοῖς μυσίν, εἰκόσ μὲν δὴ τινα καὶ γιγνώσκειν τῶν ἀναγνωσομένων τόδε τὸ γράμμα τὸν τρόπον τῆς μεταληπτικῆς κινήσεως, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἄχθεσται βραδύνοντι τῇ λόγῳ, σπεύδοντα μαθεῖν αὐτόν ἤδη τὸ σόφισμα τῆς φύσεως, ᾧ χρησαμένη νεύρων ἐπιτηδείων εὐπόρησεν εἰς τὰ παρόντα. ἀλλ' οὐχ ἐνὶ δήπου, καὶ δυοῖν, ἢ τρισίν, ἢ τέταρσιν, ἢ ὄλως ἀριθμῷ τινα τεταγμένῃ σαφὴς ὁ λόγος εἶναι σπουδάζει, πάντας δ' ἐξῆς τοὺς ὀμιλήσαντας αὐτῷ διδάσκειν ἐφίεται. διὰ τοὺς πολλοὺς οὖν ἀγνοοῦντας, ὁποῖα τὴν ἐστὶν ἢ μεταληπτικὴ κίνησις, ἀναμεῖναι χρή βραχὺ τι τοὺς ὀλίγους καὶ συγχωρῆσαί μοι διηγήσασθαι τὴν ἰδέαν αὐτῆς ἐπὶ προχείρου τε καὶ τοῖς πλείστοις τῶν ἰατρῶν γνωρίμου μηχανήματος, τούτου δὲ τοῦ καλουμένου πρὸς αὐτῶν ὀργανικοῦ γλωττοκομείου. πρόμηκες μὲν γὰρ ἐστὶν, ὥσπερ καὶ τᾶλλα, χάριν τοῦ δέξασθαι σκέλος ὄλον ἀνθρώπειον οἷα δὴ πολλάκις ἐπὶ μηροῦ καὶ κνήμης καταγνυμένων εἰώθασιν ὀρθῶν. πρόσσεστι δ' ἐξαύρετα τῇ μηχανικῇ γλωττοκομείᾳ ταύτῃ. κάτω μὲν ἄξων δὴ τις, εἰς δὲ τῶν περιβαλλομένων τῇ κώλῃ βρόχων ἐξήκει τὰ πέρατα. κατ' αὐτὸ δὲ τὸ μηχανήμα τροχῆλαι πλείους

ἔγκλειται, τῇ δεξούσῃ πρὸς τὸν καιρὸν ἐκάστοτε χρήσει. παρασκευὴ μὲν αὕτη. τὸ κῶλον δ' ἐπιδήσαντες ἀκριβῶς τῷ νόμῳ τῷ κατάγματικῷ βρόχους ἐπιβάλλουσιν ἐκατέρωθεν τοῦ κατάγματος, ἕνα μὲν ἐν τοῖς ἄνω μέρεσι τοῦ κώλου, τὸν δὲ ἕτερον ἐν τοῖς κάτω. μάλιστα δ' ἐπιτήδειος εἰς ταῦτα βρόχος ὁ ἐκ δυοῦν διαντέων ἐστίν. τοῦτο γὰρ αὐτοῦ τὸ παλαιὸν ὄνομα. προσαγορευοῦσι δὲ ἔνιοι λύκον αὐτόν, ἅτε δὴ τέτταρα σκέλη τοῦ τοιούτου βρόχου λαμβάνοντος. ἄμεινον δὴπου δύο μὲν ἐν τοῖς δεξιότις τοῦ κώλου μέρεσι, δύο δ' ἐν τοῖς ἀριστεροῖς ποιησάμενον, ἐκ μὲν τοῦ κάτωθεν βρόχου φέρειν ἀντικρυς ἐπὶ τὸν ἄξονα τὰ σκέλη καὶ τούτῃ περιβάλλειν ἀκριβῶς, ὡς γίνεσθαι κάτω το κατεαγός κῶλον, ἐκ δὲ τοῦ λοιποῦ βρόχου τοῦ ἄνω τὰ σκέλη εἰς τάναντία τῷ ἄξονι ἄγεσθαι. χρή γὰρ, οἷμαι καὶ τοῦτον εἰς τάναντία τῷ προτέρῳ διατείνειν τὸ κῶλον. ἄγουσι μὲν ἐξ ἀνάγκης ἄνω τὰ σκέλη τοῦ βρόχου διεκβάλλουσι δ' ἐκτός, ἐπιβάλλουσι δὲ ταῖς τροχηλίαις, ἐνεῦθεν τε φέροντες κάτω περιβάλλουσι τῷ (469) ἄξονι. καὶ οὕτω συμβαίνει τῶν βρόχων ἀμφοτέρων τὰ πέρατα, κοινὸν ἄξονα σχόντα, δικαίαν τοῦ κατεαγότος κώλου τὴν διάτασιν ἐργάζεσθαι. τεύνεται γὰρ ὡσαύτως ἄμφω καὶ χαλαῖται, ταῖς περιαγωγαῖς τοῦ ἄξονος οἰακίζόμενα. τοῦ μὲν δὴ κάτωθεν βρόχου τὰ σκέλη τὴν τάσιν ἀπλῆν ἔχει, τοῦ δ' ἄνω διττήν, ἅτε καὶ τῆς φορᾶς εὐθυπορούσης μὲν τῆς κάτω, δύαυλον δὲ τινα καμπούσης τῆς ἄνω. τοῦτον δὴ τὸν δύαυλον ἢ φύσις ἀπάντων πρώτη τοῖς ἄνωθεν ἐξ ἐγκεφάλου καταφερομένους διὰ τοῦ τραχήλου νεύροις ἐτεχνήσατο, μεταληπτικὴν τινα κίνησιν ἐκπορίζουσα τοῖς προειρημένους μυσίν. ἐχρήν γὰρ αὐτούς ἦτοι γε ἐκ τοῦ κατὰ τὸν τράχηλον νωτιαίου λαβεῖν νεῦρον, ἢ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐγκεφάλου. λοξῆς δ' ἔσσεσθαι μελλούσης τῆς ἐκ τραχήλου, ταύτην μὲν ἀναγκαϊστότατον ἦν φυγεῖν, ἐκλέξασθαι δὲ τῶν ἄνωθεν ἀρχῶν τὴν ἀμείνω. διττῆς δ' οὔσης καὶ ταύτης εὐθείας μὲν ἀκριβῶς, ἦν ἔκτην νεύρων ἀριθμῷ Μαρῖνος συζυγίαν, οὐκ εὐθείας δὲ τῆς ἐβδόμης ἄχρηστον μὲν ἦν ἢ ἐβδόμη παντελῶς τοῖς ὀρθοῖς μυσίν, ἢ δ' ἔκτη τῷ μὲν εὐθεῖ τῆς φορᾶς χρηστή, τῷ δ' ἐξ ἐναντίων ἵέναι χωρίων οὐ μόνον ἄχρηστος, ἀλλὰ καὶ βλαβερά. ταύτην γὰρ ἔχουσα τὴν φορᾶν, εἴπερ ἐνέφου τοῖς προκειμένοις ἐν τῷ λόγῳ μυσίν, ἄνω μὲν ἄν εἰργάσατο τὴν κεφαλὴν αὐτῶν, κάτω δὲ τὸ πέρασ, οὗ τοῦναντίον ἐδειχθη χρῆναι γενέσθαι. πρόσεχε τοῖσιν ἦδη μοι τὸν νοῦν μάλλον, ἢ εἴ ποτε μυούμενος Ἐλευσίνια καὶ Σαμοθράκια καὶ ἄλλην τινα τελετὴν ἀγίαν ὄλος ἦσθα πρὸς τοῖς δρωμένοις τε καὶ λεγομένοις ὑπὸ τῶν ἱεροφαντῶν, μηδὲν τι χεῖρω νομίσας ταύτην ἐκεῖνων εἶναι τὴν τελετὴν, μηδ' ἦττον ἐνδείξασθαι δυναμένην ἢ σοφίαν ἢ πρόνοιαν ἢ δύναμιν τοῦ τῶν ζώων δημιουργοῦ, καὶ μάλισθ' ὅτι τὴν τελετὴν ταύτην, ἦν νῦν μεταχειρίζομαι, πρῶτος ἀπάντων ἐξεῦρον. οὐδεὶς γοῦν τῶν ἀνατομικῶν οὔτε τούτων τι τῶν νεύρων ἐγύγνωσκεν, οὔτε τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ λάρυγγος. ὄθεν ἐν τε ταῖς ἐνεργείαις τῶν μορίων ἐσφάλησαν πάμπολυ, καὶ τῶν χρεῶν οὐδὲ τὸ δέκατον εἰρήκασι μέ-

ρος. ἐπιστρέφας οὖν καὶ σύ σαυτόν, εἰ καὶ μή πρόσθεν, ἀλλὰ νῦν γοῦν ἐπὶ τό σεμνότερον, ἄξιός τε τῶν λεχθησομένων ἀκροατῆς γενόμενος, ἀκολούθει τῷ λόγῳ, θαυμαστά τῆς φύσεως ἐξηγουμένῃ μυστήρια. κατὰ τόν ὀπίσθιον ἐγκέφαλον ἔκφυσιν νεύρων ἐστὶν εὐθεῖα, δι' ὄλου τοῦ τραχήλου κάτω φερομένη καὶ τῆς τραχείας ἀρτηρίας, ἐκατέρωθεν ἐτέρας τινός αὐτῆ συμκράς συναπτομένης. ἀπὸ ταύτης τῆς ἐκφύσεως οὐ τ' ἄλλοι μῦες οὐ περὶ τόν λάρυγγα πλὴν τῶν ἐξ τούτων, ὑπὲρ ὧν ὁ λόγος ἐστὶ καὶ τινες ἕτεροι τῷ κατὰ τόν τράχηλον ὄρθιου λαμβάνουσιν ἀπονεμῆσέις οὐ μὲν μεύζους, οὐ δ' ἐλάττους. μεγίστης δ' οὐσσης τῆς ἔκτης ταύτης συζυγίας τῶν νεύρων, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα πολλάκι τοὺς εὐρημένους μυσὶν ἀποφύσεις αὐτῶν εἰσιν, ὅμως οὐ συμκρά μοῖρα διελθοῦσα τόν τράχηλον ὄλον ἐμπύπτει τῷ θώρακι, καὶ πρώτην μὲν αὐτίκα νεύρων συζυγίαν ἀποφύει πρὸς αὐτόν τόν θώρακα, καὶ ταῦς ρύζαις τῶν πλευρῶν παρατεταμένην, ἄλλας δ' ἐπ' αὐτῆ τὰς μὲν εἰς τὴν καρδίαν, τὰς δ' εἰς τόν πνεύμονα, τὰς δ' εἰς τόν στόμαχον. εἰδέε καὶ τὰς εἰς τὴν γαστέρα καὶ τό ἥπαρ καὶ τόν σπλῆνα καταφύσεις αὐτῶν, ἃς ποιεῖται προχωροῦντα κάτω, διελθοῦσι σοι συμπάσας, ἃς ὥσπερ τις φιλοδωρότατος ἀνὴρ, πᾶσι τοῖς ἐντυγχάνουσι μορίους χαρίζεται, θαυμάζειν οὐ μάλ' σε, πῶς οὐδέν ἐξ αὐτῶν ἀπεβλάστησεν εἰς τοὺς ἐξ μῦς τοῦ λάρυγγος (470) καὶ τοὶ παρελθόντων γ' αὐτῶν ἐν τῇ διαί τοῦ τραχήλου φορῶ καὶ τισι τῶν μυῶν αὐτοῦ νευμάτων τι νεῦρον. ἀλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἐχρῆν ἐν τῇ κάτω φορῶ αὐτοῦ λαβεῖν αὐτούς τό νεῦρον, ἐδέυχθη πρόσθεν. ὅτι δι' οὐκ ἐπελάθετο τῶν ἐξ ἐκεῖνων μυῶν ὁ δημιουργός, ἀλλ' ἀπὸ τῶν αὐτῶν νεύρων τῶν μεγάλων τῶν παρελθόντων αὐτούς μόριον ἀπονεύμας τοσοῦτον, ὅσον αὐταρκῆς ἦν αὐτοῖς, μετέδωκε καὶ τούτους τοῖς μυσὶν αἰσθησεῶς τε καὶ κινήσεως, ἥδη σοι δίδειμι. πρόσχες δ' ἀκριβῶς τῷ λόγῳ σχεδόν ἄρρητόν τι πρᾶγμα καὶ μόλις δευχθῆναι δυνάμενον ἐρμηνεύειν ἐπιχειροῦντι. συγγνώμη δέ κατὰ τι καὶ τοῖς πρὸς ἡμῶν ἀνατομικοῖς, εἰ χαλεπὸν οὕτως ὀφθῆναι θέαμα διέδρα τὴν ὄψιν αὐτῶν. ἐν γὰρ τῇ διαί τοῦ θώρακος φορῶ τῶν νεύρων ἀποβλάστημά τι ἐκατέρου γενόμενον τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀνέρχεται πάλιν, ἦν κατῆλθε πρότερον, οἷον περ δὲ αὐλὸν τινα τοῦτον ἀνύον. ἀναμνήσθητι δὴ μοι τῆς ὀλίγον ἔμπροσθεν εἰρημένης μεταληπτικῆς κινήσεως, ἀναμνήσθητι δέ καὶ τῶν τόν δίαυλον θεόντων δρομέων. ἐκατέρῃ γὰρ ἔοικεν ἡ τῶν νεύρων φορᾶ, μεταληπτικῇ μὲν κινήσει, διότι, τῆς αὐτῶν ἀρχῆς ἀνημμένης εἰς τόν ἐγκέφαλον, ὅταν ὁ λογισμὸς οἷον δι' ἡνῶν τινῶν ἐντεῖναι προέληται τοὺς μῦς τοῦ λάρυγγος, ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς κινήσεις ἄνωθεν μὲν ἦκει κάτω δι' ὄλου τοῦ τραχήλου μέχρι πολλοῦ μέρος τοῦ θώρακος, ἐκεῖθεν δ' αὐθις ἀναστρέφει ἄνω μέχρι τοῦ λάρυγγος, ἔνθα τοῖς εὐρημένοις μυσὶν ἐμπεφυκότων τῶν νεύρων, οἷον ὑπὸ χειρῶν τινῶν ἕκαστος τῶν ἐξ τούτων μυῶν κατασπᾶται κάτω. ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ μηχανήματος τοῦ κατὰ τό σκέλος ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως ἐκ τῶν ἡμετέρων χειρῶν περὶ τόν ἄξονα γενομένη συνεπιστᾶται τὰ σκέλη τοῦ βρόχου μέχρι τῶν τροχηλῶν, ἀπ' ἐκεῖνων δ' αὐθις

ἐπὶ τὸ τελνόμενον μέρος τοῦ σκέλους ἡ κίνησης ἄνωθεν κάτω διήκει, κατὰ τὸν αὐτόν τρόπον ἐπὶ τῶν τοῦ λάρυγγος νεύρων. ὁ μὲν οἶον ἄξων, ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως λαμβάνων. ἡ ἐξ ἐγκεφάλου τῶν νεύρων ἐστὶν ἔκφυσις, ἡ δι' οἶον τροχηλία τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ θώρακος, ὅθεν ὑποστρέφειν ἄρχεται τὰ νεῦρα. διαύλη δ' εἰκάδων αὐτῶν τὴν φοράν, οὐ τροχηλίαν ἐρεῖς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἀλλὰ τὸν καλούμενον καμπτήρα, περὶ ὃν οἱ θέοντες δίαυλον ἐν κύκλῳ κάμπτοντες αὐθις εἰς του πίσω φέρονται τὴν αὐτὴν ὁδόν, ἣν πρῶτον ἤνυσαν. αὕτη δέ σοι καὶ τοῦ μὴ πρότερον ὑποστρέφαι τὸ νεῦρον ἡ αἰτία, καὶ τοῦ γ' οὕτω μακρὰν ὁδὸν δι' ὄλου τε τοῦ τραχήλου, καὶ προσέτι τοῦ θώρακος οὐκ ὀλίγου μέρους διερχόμενον, ὅτι μηδὲν εἶχε τοιοῦτον μόριον οἶον νύσσης τινός ἢ τροχηλίας αὐτῷ παρασχέσθαι χρεῖαν. ὄχυρόν τε γὰρ ἐχρῆν εἶναι τοῦτο καὶ λεῖον. ὡς ἑαυτῷ τε καὶ τῷ νεύρῳ παρέχειν ἀσφαλῆ τὴν ἐπίβασιν. ἦν δ' οὐδὲν ἄλλο μεταξὺ τοιοῦτον, ὅτι μὴ τὸ τῆς κλειδός, ἢ τὸ τῆς πρώτης πλευρᾶς ὀστοῦν, ἢ περιβληθέντος ὑμενώδους χιτῶνος, ἐνεχώρει τὸ νεῦρον οἶον κατὰ τροχηλίας τινός ἐνεχθῆναι τῆς τῶν ὀστέων κυρτότητος, ἀλλ' ἐξέκειτ' ἄν οὕτω γε προπετές ὑπὸ τῷ δέσματι βλάπτεσθαι βλάβην ἅπασαν ἔτοιμον. οὐ μὴν οὐδέ χωρὶς καμπῆς ἀσφαλές ἦν ἀπὸ τοῦ μεγάλου νεύρου μικρὸν νεῦρον ἀποφύσασαν ἐπανάγειν οὕτως ἐπὶ τὸν λάρυγγα πάντως γὰρ ἄν ἀπερράγη τοῦτο, περὶ μηδὲν ἐλιττόμενον. εἴπερ οὖν ἐλίττειν μὲν ἀναγκαῖον ἦν, οὐδὲν δ' εἶχε τοιοῦτον, πρὶν ἐγγύς (447) τῆς καρδίας ἀφικέσθαι, δεόντως οὐκ ᾤκησε καταγαγεῖν ἐπὶ πλεῖστον τὸ νεῦρον, εἰ καὶ πολλὴν αὐθις ὁδὸν ἐπανάξειν ἔμελλεν. οὐδέ γὰρ οὐδ' ἐξ αὐτοῦ τούτου τὸ νεῦρον ἀρρωστότερον ἐγίνετο. (471) τουναντίον γὰρ ἅπαν ἐν μὲν ταῖς πρώταις ἐκφύσεσι μαλακά καὶ αὐτῷ τῷ ἐγκεφάλῳ παραπλήσια πάντες ἐστὶ τὰ νεῦρα, προϋόντα δ' αἰεὶ καὶ μᾶλλον ἑαυτῶν γίνετα σκληρότερα. ῥώμην τοιγαροῦν οὐ σμικρὰν ἐκ τοῦ μήκους τῆς ὁδοιπορίας ἐκτήσατο ταυτὶ τὰ νεῦρα, τοσαύτην ὀλίγου δεῖν αὐθις ὁδὸν ἀναφερόμενα μετὰ τὴν καμπήν, ὅσην ἐνήνεκτο πρόσθεν κάτω ... (1).

Περιγράφοντας τὴ νεύρωση τοῦ λάρυγγα αναφέρει ὅτι αὐτὴ εἶναι ἀνάλογη μετὰ τὴν φοράν καὶ τὴν ἐνέργεια τοῦ μύος. Αναφέρει ὅτι ὁ λάρυγγας ἔχει εἰκοσι μὺς καὶ τέσσαρες χόνδρους: "... ἐπεὶ τοῦνυν ὁ λάρυγξ ἐστὶ τὸ πρῶτον τε καὶ κυριώτατον ὄργανον φωνῆς, ἐκ τριῶν μὲν συγκεῖμενος χόνδρων, ἔχων δ' ἐν αὐτῷ μέσῳ τὴν ἐπιγλωττίδα καὶ μῦς εἴκοσι που σχεδόν ὑπηρετοῦντας εἰς τοῦτο, πάρεστί σοι σκοπεῖν, ὅπως αὐτοῖς ἅπασιν ἡ φύσις ἐνεῖμεν ἐξ ἐγκεφάλου νεῦρα. τῶν γὰρ τοι μῶν τούτων ἐνιοὶ μὲν ἐγκαρσίαν πως μᾶλλον, ἐνιοὶ δὲ λοξὴν ἔχουσι τὴν θέσιν, ὀρθίαν δ' ἄλλοι, τινὲς δι' οὐχ ὁμοίαν οὐδ' οὗτοι τὸ πᾶν ἀλλήλοισι. τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν ἄνωθεν ἀρχόμενοι τοῖς κάτω πέρασι

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ. Ἐκδόση Kitzh, τόμος III, σελ. 567-581.

κινουῦσιν ἔνια τῶν τοῦ λάρυγγος μορίων, ἕτεροι δ' ἔμπαλιν ἄρχονται μὲν ἐκ τῶν κάτω, ταῦς δ' ἄνω τελευταῖς ἐνεργοῦσι· δίκαιον δ' ἦν, οἴμαι, ταῦς δ' ἄνω τελευταῖς ἐνεργοῦσι. δίκαιον δ' ἦν, οἴμαι, τοῦς μὲν ἄνωθεν κάτω φερομένοις ἄνωθεν ἐκπεμφθῆναι τὸ νεῦρον, ὅσοι δὲ ἐκ τῶν κάτω μερῶν ἀναφέρονται, καὶ τούτοις ἐντεῦθεν γενέσθαι τὴν τῶν νεύρων ἀρχήν, ὡσπερ γε καὶ τοῦς ἐγκαρσίοις ἢ λοξοῖς κατὰ τὸ τῆς θέσεως σχῆμα καὶ τούτοις τὴν πρέπουσαν ἀρχήν, δοθῆναι τῶν νεύρων. ἄνωθεν μὲν οὖν κάτω φερομένους ἐν τοῖς περὶ φωνῆς ἐδεύξαμεν τοὺς τ' ἐκ τοῦ ὕπειδοῦς ὅστοῦ καθήκοντας εἰς τὸν θυροειδοῦ χόνδρον τοὺς τ' ἐπὶ τὸ στέρνον ἐξ ἀμφοῦν, κάτωθεν δ' ἄνω τοὺς κινουῦντας τὸν ἀρυταινοειδοῦ χόνδρον. ὀρθοῦς μὲν οὖν ἀκριβῶς τέτταρας, ἐγκεκλιμένους δ' ἐπὶ τὸ λοξόν δύο, τοὺς δὲ τὰ κάτω πέρατα συνάπτοντας τοῦ θυροειδοῦς χόνδρου πρὸς τὸν ἀνώνυμον ἀτρέμα λοξοῦς ὑπάρχειν. ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶ στομάχῳ συνάπτοντας τὸν μέγιστον τῶν τριῶν χόνδρων ἐγκαρσίας ἔχειν τὰς ἵνας ἐγκλινοῦσας ἐπὶ τὸ λοξόν, τὰς μὲν μᾶλλον, τὰ δ' ἦττον. ἐπὶ ..." (1)

Εἰδικότερα, ὁ Γαληνὸς περιγράφοντας τὴν νεύρωση τοῦ λάρυγγα αναφέρει τὰ παρακάτω: "... Κεφ. ιε'. Καιρὸς οὖν ἤδη λέγειν τὴν θαυμαστὴν ταύτην τῶν νεύρων τοῦ λάρυγγος, εἴτε τροχηλίαν εἴτε νύσσαν, εἴτε καμπήρα χρῆ καλεῖν. οὐ γὰρ ὀνομάτων κάλλος θηρᾶσθαι πρόκειται νῦν, οὐδὲ τρίβειν τὸν χρόνον περὶ μικρὰ καὶ φαῦλα τοσοῦτον τε καὶ τοιοῦτον κάλλος ἐν τοῖς τῆς φύσεως ἔργοις ἐξευρίσκοντας. εἰσὶ μὲν δήπου κατὰ τὸ χωρίον τοῦτο φλέβες καὶ ἀρτηρίαί μεγάλαι πρὸς τὸν τράχηλον ἀπὸ τῆς καρδίας ἀναφερόμεναι τινές μὲν εὐθεῖαν ἔχουσαι τὴν θέσιν, ἔνια δὲ λοξήν, οὐδεμία δὲ ἐγκαρσία, ὁποίας ἔδει τοῖς νεύροις τῆς καμπῆς. περὶ μὲν γὰρ τὴν ὀρθίαν οὐδὲ γένου- τὸ ποτε καμπή τῆς ἄνωθεν κάτω φερομένοις, ὡς ἂν ἐξ ἐναντίας ἀπαντῶσι. περὶ δὲ τὴν λοξήν ἐλιχθῆναι μὲν τινα δύναται μετρίως, ἀλλ' εὐαποκλύσιτόν τε καὶ ἀστήρικτον ἔσται, καὶ μάλισθ' ὅτε λοξόν ἀφίσταται μὲν πολὺ τῆς ἐγκαρσίας θέσεως, ἐγγύς δ' ἦκει τῆς ὀρθίας. ἐγὼ μὲν οὐδ' ἐπαίνεῖν ἔτι κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ δημιουργήσαντος τὰ ζῶα τὴν τε σοφίαν καὶ τὴν δύναμιν ἱκανὸς εἶναι νομίζω. μείζονα γὰρ οὐκ ἐπαίνων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὕμνων τὰ τοιαῦτα τῶν ἔργων ἔστιν, ὅσα πρὶν θεάσασθαι μὲν ἀδύνατα γενέσθαι πεπεύσμεθα, θεασάμενοι δ' ἔγνωμεν οὐκ ὀρθῶς ὑπεληφότες καὶ μάλισθ' ὅταν ἄνευ πολλῆς σκευωρίας ὁ δημιουργὸς αὐτῶν ἐνὶ προσχρησάμενος ὀργάνῳ μικρῷ παντίως ἄμεμπτόν τε καὶ τέλειον ἀποφήνῃ τὸ ἔργον. οἶδόν τι καὶ κατὰ τὴν καμπὴν τῶν νεύρων τούτων ἰδεῖν ἔστι. τὸ μὲν γὰρ ἀριστερόν οὐκ ᾤκησεν ἢ φύσις παραγαοῦσα μέχρι πλεῦστων περὶ τὴν μεγίστην ἀρτηρίαν ἐλύξαι κατ' ἐκεῖνο μάλιστα τὸ μέρος, ἵνα πρῶτον ἐκφύσασα τῆς καρδίας ἐπὶ τὴν ράχην κατακάμπτεται. πάντα γοῦν ἔμελλεν ἔξειν, ἃν ἐδεῖτο καὶ θέσιν ἐγκαρσίαν καὶ καμ-

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ. Ἐκδόση Kühn, τόμος IV, σελ. 278-279.

πήν λείαν τε καὶ κυκλωτερῆ, καὶ τήν νύσσαν αὐτήν ἰσχυροτάτην τε καὶ ἀσφα-
 λειστάτην τε. τό δεξιόν δέ, οὐδεμίαν ἔχον ἐν τῷ καθ'ἑαυτό μέρει τοῦ θώρα-
 κος ὁμοίαν ἐπίβασιν, ἠναγκάσθη μὲν ἐλίξαι περὶ τήν κατά τοῦτο τό μέρος
 ἀρτηρίαν, λοξήν ἀπό τῆς καρδίας ἐπὶ τήν δεξιάν μασχάλην ἀναφερομένην. ὁ-
 σον δέ ἦν χεῖρον, ἡ καμπή τῆς ἐν καρδίᾳ τοῦτ'ἐπηνωρθώσατο πλήθει τε τῶν
 ἐκατέρωθεν ἀποφύσεων τοῦ νεύρου καὶ ρώμη συνδέσμων. ὅσα γάρ εἰς τὰ δεξιά
 μέρη τοῦ θώρακος ἀποφύειν ἔμελλε νεῦρα κατ'ἐκεῖνο μάλιστα τό χωρῶν ἀπέφυ-
 σέ τε ἄμα καὶ τοῖς δεχομένοις ὀργάνοις ἐνέφυσεν οἷον ἐνριζοῦσα τό νεῦρον
 ὡς εἰς γῆν τὰ μόρια. μέσον τε οὖν ἀπασῶν τῶν ριζῶν ἐκεῖνο ἔταξε τό τοῦ
 λάρυγγος νεῦρον, ὅπως ἐκατέρωθεν ὑπ'αὐτῶν φρουροῦτο, καὶ συνδέσμους ὑμε-
 νώδεις τῇ ἀρτηρίᾳ καὶ τοῖς παρακειμένοις σώμασι συνῆφεν, ἕν'ὡς οἷον τε
 διοριζόμενον ὑπ'αὐτῶν πάντων ἀσφαλῆ τήν περὶ τῆς ἀρτηρίας ποιήσεται
 (472) καμπήν, οἷον περὶ κύκλον τινα τροχηλίας ἐλιχθέν, ἀνατεινομένοις τε
 ὡς τό πολύ τοῖς νεύροις τούτοις αὐτίκα μετὰ τήν καμπήν οἷον χεῖρά τινα
 τό μέγα νεῦρον ὀρέξαν ἀπόφυσιν αὐτοῦ δι'ἐκείνης ἀνέλκει τε καὶ μετεωρύ-
 ζει. ἐντεῦθεν δ'ἄμφω φέρεσθαι ἄνω πρὸς τήν κεφαλὴν τῆς τραχείας ἀρτηρίας
 τήν αὐτήν μὲν ὁδόν ἰόντα τῇ πρόσθεν, οὐδενὶ δ'οὐκ ἔτι μεταδιδόντα μυτ
 μόγισ οὐδέ σμικρότατα ἕαυτῶν, ὅτι μηδ'ἐδεῖτο μηδεμίαν ἄλλην ἀρχὴν κινή-
 σεως ἐκ τῶν κάτω μερῶν λαμβάνειν, ἀλλ'ἀκριβῶς καὶ δικαίως ἐκάτερον αὐτῶν
 εἰς τοὺς καθ'ἑαυτό διέσπαρται τοῦ λάρυγγος μῦς, τό μὲν ἐν τοῖς δεξιοῦς
 ἑαυτοῦ μέρεσι, τό δέ ἐν τοῖς ἀριστεροῦς εἰς τοὺς ὑπολοιπούς τρεῖς, ἄμφω
 δέ εἰς τοὺς ἕξ, ὑφ'ᾧ ἀνούγνυσθαί τε καὶ κλείεσθαι συμβαίνει τόν λάρυγγα.
 καὶ μάλιστα δέ ὡς ἐδείχθη τῶν ἕξ τούτων μυῶν ἰσχυροτάτην ἐνέργειαν
 οἱ δύο μῦες ἔχουσιν οἱ κλείοντες αὐτήν, ὡς μητ'ἐν ταῖς καταλήψεσι τοῦ
 πνεύματος ὑπὸ τοσούτων τε καὶ τηλικούτων μυῶν νικᾶσθαι τῶν συστελλομένων
 τόν θώρακα, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῶν νεύρων τό πλεῖστον εἰς αὐτούς διασπει-
 ρεται. καὶ τοῖς πέρασιν αὐτῶν εἰς ταυτόν ἦκει νεῦρον στερεόν ἔν, καθ'ἐ-
 κάτερον μῦν ἄνωθεν κάτω φερόμενον, ἕξ οὗ λαμβάνει μὲν τινα μόρια καὶ τὰ
 περὶ τόν λάρυγγα σώματα. τό δ'ὑπόλοιπον αὐτῶν τῷ τοῦ μύος ἰδίῳ νεύρῳ συν-
 απτόμενον εἰς ἰσχύν καὶ ἀσφάλειαν αὐτῷ σύντελεῖ ..." (1).

Κάμνει διαχωρισμό, ὅπως και παραπάνω αναφέρεται, των μυῶν του λάρυγγα σε ἴδιους και σε κοινούς με ἄλλα μόρια του σώματος και δέχεται ξεχωριστή νεύρωση για την κάθε ομάδα μυῶν. Ὅταν αναφέρει ὅτι οι μυς του λάρυγγα λαμβάνουν νεύρα ἀπὸ την ἕκτη συζυγία, φαίνεται πως ἐννοεῖ το πνευμονογαστρικό νεῦρο, γιατί μόνο ἔτσι δικαιολογείται ἡ ἀφωνία που ἐπέρχεται στο ζῶο ὅταν περιβρογχίσουμε το ἀγγειονευρώδες δεμάτιο του τραχήλου:

"... αὐτίκα γε τοι, ὅπως τοῖς ἰδίοις τοῦ λάρυγγος μυσὶ ἐκ τῆς ἕκτης συ-

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ. Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος III, σελ. 581-585.

ζυγίας άπονευέμηται νεῦρα κατά τρεῖς έκφύσεις έκατέρωθεν, ὡς εἶναι τὰς πάσας ἔξ. ἔγνωσαν δ' ἔνιοι μὲν τὰς δύο μόνας αὐτῶν, ἔνιοι δ' οὐδέ ταύτας. Κεφ. ι'. Οὗ γε κοινού πρὸς ἄλλα μόρια του λάρυγγος μῦες οὐ διὰ παντός ἀπὸ τῆς ὁσῦζυγίας λαμβάνουσι νεῦρα, καθάπερ οὐδέ οἱ το λαμβδοειδές τε καὶ ὑοειδές ὁστοῦν ὀνομαζόμενον τῷ στέρνῳ συνάπτοντες. ὑπὲρ ἧν ἀκριβοῦται μὲν ἐνταῦς ἀνατομικαῦς ἐγχειρήσεις, ἐν αἷς καὶ περὶ τῶν τριῶν λέγεται νεύρων τῆς νομῆς, τῶν διὰ τοῦ τρήματος, ὃ κατὰ τό τέλος ἐστὶ τῆς λαμβδοειδοῦς ραφῆς, εἰρημένων ἐκφύεσθαι, (245) καίτοι γε ἐκότερον ὀλίγου δεῖν ἅπαντες ἐν εἶναι νομίζουσιν, ὃ παραπεφυκός ταῦς καρωτίσιν ἀρτηρίας εἰ βρόχῳ διαλαμβάνομεν τό ζῶον αὐτίκα ἄφωνον γίνεται. παρὰ τούτων μὲν οὖν καὶ οἱ τοῦ λάρυγγος μῦες ἀποβλαστήματα λαμβάνουσιν ..." (1).

Περιγράφοντας τη σχέση (τοπογραφική) του λάρυγγα με την αυχενική μοίρα της Σ.Σ. δικαιολογεί αυτή με το σκεπτικό ότι έτσι είναι καλύτερη η νεύρωση του λάρυγγα από τα νωτιαία νεύρα: "... ἀνθρώπῳ δέ καὶ τοῖς ὁμοίοις εὐκρίτως ἔξ ἐπτά σπονδύλων ὁ τράχηλος συμπέπηγε, τοῦ λάρυγγος ἐπὶ τῷ τηλικούτῳ μεγέθει συμμετρως ἔχοντος, ἀπάντων τε τῶν μορίων, οἷς βέλτιον ἦν ἐκ τοῦ κατὰ τράχηλον νωτιαίου τὰ νεῦρα λαμβάνειν, αὐτάρκως εἰληφόντων ..." (2).

Συνεχίζοντας την περιγραφή του λάρυγγα σε σχέση με τα παρακείμενα αναφέρει ότι το ανώτερο τμήμα του στομάχου (εννοεί τον οισοφάγο) είναι στενωμένο λόγω του χόνδρινου σκελετού του λάρυγγα και ότι για να συντελεσθεῖ η κατάποση ο λάρυγγας ανασπάται προς το φάρυγγα και έτσι διευρύνεται το ανώτερο στόμιο του οισοφάγου: "... Κεφ. ιη'. (474) Ἐπὶ δέ τὰς ὑπολούπας χρεῖας τῶν κατὰ τόν λάρυγγα φαινομένων τε καὶ γιγνομένων αὐθις ἐπανέλαθμεν. ἐλέγετο δὴ πρόσθεν, ὡς ὁ δεσμός ὁ ὑμενώδης, ὁ τὰ σιγμοειδῆ τῶν χόνδρων ἀναπληρῶν, κοινωνίαν παρεύχετο τῷ τε τοῦ στομάχου πόρῳ καὶ τῷ τῆς τραχείας ἀρτηρίας. ἐλέγετο δέ καὶ ὡς, εἴπερ ἦν κἀνταῦθα περιφερῆς ἡ ἀρτηρία, στενοχωρίαν ἂν ἀπειργάσατο τῇ τῶν σιτιῶν ὁδῷ. ταύτην οὖν τὴν στενοχωρίαν ἀναγκαῖόν ἐστι γίνεσθαι τῷ στομάχῳ κατὰ τόν λάρυγγα, πανταχόθεν ὑπάρχοντα χονδρώδη. πῶς οὖν στενοχωρεῖται καταπινόντων τὰ σιτία; πῶς δ' ἄλλως οὐ πάνυ, ἢ κατασπώμενος μὲν αὐτός, ἀνατρέχοντος δέ τοῦ λάρυγγος. υπαλλάττεται γάρ οὕτως ἡ θέσις αὐτῶν, ὥστε τὴν μὲν ἀρχὴν τοῦ στομάχου κατὰ τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν γίνεσθαι, τόν λάρυγγα δ' ἀνατρέχειν εἰς τὴν φάρυγγα ..." (3).

(

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοση Kühn, τόμος III, σελ. 841.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοση Kühn, τόμος IV, σελ. 106.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοση Kühn, τόμος III, σελ. 590-591.

Τραχεία αρτηρία

Αναφέρει σαφώς την τραχεία αρτηρία. Διακρίνει αυτή από τις άλλες αρτηρίες και περιγράφει τις σχέσεις της με το λάρυγγα και τον πνεύμονα:

"... ἕτερον δέ γένος ἀρτηριῶν, ἃς ὀνομάζουσιν τραχείας, ἐν τραχήλῳ μὲν μίᾳ μεγίστη, καθ' ὅλον δέ τόν πνεύμονα ταύτης ἀπονεμήσεις πολλαύ. τῷ δ' ἄνω πέρατι τῆς εἰρημένης ἐν τραχήλῳ μεγάλης ἀρτηρίας οἶον κεφαλή τις ἐπίκει-
ται μόριον, ὁ προσαγορευόμενος λάρυγξ. ὀνομάζεται δέ καὶ τοῦτο πρὸς τῶν νεωτερικῶν ἀνατομικῶν βρόγχου κεφαλή, διότι καὶ αὐτὴν ὅλην τὴν τραχεῖαν οὐ μόνον οὔτως, ἀλλὰ καὶ βρόγχον καλοῦσι ..." (1).

Ο Γαληνός αναφέρει τη σχέση (τοπογραφική) του λάρυγγα και της τραχείας με τον οισοφάγο και δέχεται ότι η χόνδρινη κατασκευή αυτών έχει τη σκοπιμότητα να μην επέρχεται σύμπτωση των τοιχωμάτων αυτού και έτσι να γίνεται ακώλυτα η αναπνοή: "... δύο τοῖνυν πόροι ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς τοῦ στόματος εὐρυχωρίας, ὁ μὲν κατὰ τὸ ἔμπροσθεν τοῦ τραχήλου τέτακται καὶ καλεῖται βρόγχος, ἡ τραχεῖα ἀρτηρία, ὅθεν δέ ἀρχεται καθ' ἃ ἀνεστόμωται φάρυγξ λέγεται, ἡ λάρυγξ. συνέστηκε δέ ὁ πᾶς πόρος, ἐκ χόνδρων οἶον κροκοκειδῶν, ἡ κυκλωτερῶν, ἕνα ἀσύμπτωτος μὲν πρὸς το ἀδιαλείπτως εἰσπνεῦν τὸ ζῶον, διὸ καὶ ἀεὶ ἀναπέπταται αὐτοῦ τὸ στόμα. τροφῆς μὲν γὰρ ἀποσχέ-
σθαι ἐπὶ πλεῖστον ἐστὶν ὑπομένειν, μὴ εἰσπνεῦσθαι δέ, οὐδέ τὸ ἀκαριαῖον ... " (2).

Επιγλωττίδα

Ο Γαληνός περιγράφει χωριστά την επιγλωττίδα και δεν συγκαταλέγει αυτή μεταξύ των χόνδρων του λάρυγγα. θεωρεί αυτή απαραίτητο εξάρτημα του λάρυγγα για να τον απομονώνει στη διάρκεια της κατάποσης υγρών και στερεών τροφών και έτσι να μην εισέρχονται αυτές οι τροφές στο λάρυγγα και στη συνέχεια στην τραχεία αρτηρία και στους πνεύμονες. Δυστυχώς αυτή η αντίληψη για την αναγκαιότητα της επιγλωττίδας διατηρήθηκε μέχρι πρόσφατα και τώρα τελευταία αποδείχθηκε ότι η αφαίρεσή της κανένα πρόβλημα δεν συνεπά-
γεται στην κατάποση. Αναφέρει επίσης -κι αυτό αξίζει να τονισθεί- ότι ο λάρυγγας κλείνεται στην κατάποση από την επιγλωττίδα με τον ίδιο τρόπο που κλείνεται και στον έμετο από τους αρυταινοειδείς χόνδρους: "... Κεφ. ις'. Οὐκέτ' οἶον οἷμαί σε θαυμάσειν, οὐδέ ζητήσειν, οἷα δὴ θαυμάζουσί τε καὶ ζητοῦσιν οἱ πρό ἐμοῦ πάντες ἰατροῦ τε καὶ φιλόσοφοι, τοῦτο μὲν ὅπως ἐν τῷ πίνειν τὸ ὑγρὸν οὐκ εἰς τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν, ἀλλ' εἰς τὸν στόμα-
χον ἐμπύπτει, τοῦτο δέ τῶν κατὰ τὴν ρύζαν τῆς γλώττης μυῶν τὴν κίνησιν αἰτιωμένων, οἰομένων τε διὰ τούτους ἀνατρέχειν τὸν λάρυγγα πρὸς τὴν ἐπι-

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος II, σελ. 590

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XIV, σελ. 715.

γλωττίδα. κλειομένου γάρ ἀκριβῶς οὕτω τοῦ λάρυγγος, ὡς μηδέ τό βιαίως ἐκ-
 θλιβόμενον ὑπό τοῦ θώρακος πνεῦμα διούγειν αὐτόν, οὐκ ἔχρῃν ζητεῖν ἐτέραν
 αἰτίαν τοῦ μή φέρεσθαι τό ποτόν εἰς τόν πνεύμονα. κάλλιον δ' ἦν αὐτούς ἐω-
 ρακότας τοῦ λάρυγγος τό στόμιον ἀναγκαίαν ἔχον κοιλότητα διὰ τήν τῆς ἐ-
 πιγλωττίδος ἰδέαν τε καί χρεῖαν, ὡς ἐν τοῖς περὶ τῆς φωνῆς ἐπεδείξαμεν,
 ἐννοῆσαι κατά ταυτόν τήν τε τροφήν καί τό πόμα σωρευθησόμενα παρά τόν τῆς
 καταπόσεως καιρόν, ὥσθ' ἐξῆς ἀνοιχθέντος τοῦ λάρυγγος ἐν τῷ καιρῷ τῆς εἰσ-
 πνοῆς εὐθύς ἄν ἐνέπιπτεν τῷ πόρῳ τοῦ πνεύματος οὐ τό ποτόν μόνον, ἀλλά
 καί τα σιτία. καί διὰ τοῦτο τήν ἐπιγλωττίδα προμηθῶς ἡ φύσις οἶον ἐπέθη-
 μά τι προὔθηκε τοῦ κατά τόν λάρυγγα στόματος, ἐστηκυῖαν μέν ὀρθήν ἐν τῷ
 πρόσθεν ἄπαντι χρόνῳ, καθ' ὄναρ ἀναπνεῖ τά ζῶα, καταπίπτουσαν δ' ἐπί τόν λά-
 ρυγγα καταπιδόντων ὀτιοῦν. αὐτό γάρ τό καταπιδόμενον, ἄτε πρῶτον μέν ἐπί-
 πίπτου αὐτῆς τῆ ρίζῃ, μετά ταῦτα δέ κατά τοῦ νώτου φερόμενον, ἀναγκάζει
 κατακλίνεσθαι τε καί καταπίπτειν αὐτήν, ὡς ἄν τῆ μέν οὐσίᾳ χόνδρων οὔσαν,
 λεπτήν δέ ἱκανῶς ὑπάρχουσαν. εἰ δ' ἀκριβῶς κατασκέψαιο τήν κατασκευήν ἄπα-
 σαν τῆς ἐπιγλωττίδος, οἴδ' ὅτι θαυμαστῶς ἔχειν σοι δόξει. περιφερῆς γάρ
 οὔσα καί χονδρώδης, καί το μέγεθος ὀλίγῳ μεζῶν τοῦ κατά τόν λάρυγγα στό-
 ματος, εἰς τά πρὸς τόν στόμαχον ἔστραπται μέρη τῷ τρίτῳ χόνδρῳ θέσειν ἀντί-
 στροφον ἔχουσα τῷ ἀρυταλνοειδεῖ. (473) δῆλον δέ ὡς οὐκ ἄν οὕτω θέσεως εἴ-
 χεν, εἰ μή τῆς καταντικρυῖ χώρας ἐξεφύετο. καί μέν γε καί εἰ μή χονδρώδης
 ἦν, οὔτ' ἄν ἀνέμκτο (448) παρά τόν τῆς ἀναπνοῆς καιρόν, οὔθ' ὑπό τῶν σιτίων
 ἀνετρέπετο. τά μέν γαρ μαλακώτερα τοῦ δέοντος καταπέπτωκεν ἀεί, τά δέ
 σκληρότερα δυσανάστρεπτα μένει. χρή δ' οὐδέτερον ἔχειν αὐτήν, ἀλλ' ὀρθήν
 μέν εἰσπνεόντων εἶναι, καταπιδόντων δέ ἀνατρέπεσθαι. καί μὴν εἰ ταῦτα μέν
 εἶχεν, ἔλαττον δ' ἦν τοῦ κατά τόν λάρυγγα πόρου, πλέον οὐδέν ἐγίνετ' ἄν ἐκ
 τοῦ καταπίπτειν αὐτήν, ὥσπερ οὐδ' εἰ πολύ μεζῶν, ἐπέφραττε γάρ ἄν οὕτω
 γε καί τόν στόμαχον. ὃν δέ τρόπον ὑπό τῶν σιτίων ἡ ἐπιγλωττίς εἰς τόν τοῦ
 λάρυγγος ἀνακλίνεται πόρον, οὔτως ὑπό τῶν ἐμουμένων ὁ ἀρυταλνοειδῆς χόν-
 δρος. ἔστραπται γάρ κάκεῖνος εἰς τήν εὐρυχωρίαν τοῦ λάρυγγος, ὥσθ' ἡ ρύμη
 τῶν ἀναφερομένων ἐκ τοῦ στομάχου τοῖς κατά τό νῶτον αὐτοῦ προσπίπτουσα
 ραδίως εἰς τήν εἴκουσαν ἀνατρέπει χώραν ὅλον τόν χόνδρον. Κεφ. ιζ'. Καί
 σοι κἀνταῦθα πάλιν ἡ τοῦ χόνδρου τοῦδε τῆς κατασκευῆς ἐξέτασις ὁμοία γι-
 γνέσθω τῆ μακρῷ πρόσθεν εἰρημένη περὶ τῆς ἐπιγλωττίδος. εἰ μή γάρ καί μέ-
 γεθος ἦν τηλικούτον, ἡλίκον νῦν ἐστι, καί σχῆμα τοιοῦτον, καί τοιαύτης
 οὐσίας, καί ὡδί πως κείμενον, ὡς νῦν κεῖται, δῆλον ὡς ἐμούντων ἄν εἰς τήν
 τραχεῖαν ἀρτηρίαν οὐκ ὀλίγα κατεφέρετο, σωρευόμενα πρὸς τήν τοῦ φάρυγγος
 κοιλότητα. νυνὶ δέ δύο θαυμαστά ταῦτα τοῦ λάρυγγος ἡ φύσις ἐπεθήματα κα-
 τεσκεύασε, πρὸς αὐτῶν κλειόμενα τῶν εἰρηγομένων ἐμπύπτειν αὐτῷ, παραπλήσιόν
 τι κἀνταῦθα μηχανησαμένη τῷ πρόσθεν εἰρημένῳ κατά τοὺς ἐπί τοῖς στόμασι

τῆς καρδίας ὑμένας. ὡσπερ δ' ἐν ἐκείνοις ὑπεμνήσαμεν, ὡς οὐχ ὑπέρ τοῦ μηδ' ὄλως ἐμπύπτειν μηδέν μηδέποτε τοῖς ἐναντίοις στόμασιν ἢ φύσιν ἐποιήσατο τήν τοιαύτην ἐπίφυσιν, ἀλλ' ὑπέρ τοῦ μή πολύ μηδ' ἀθρόον οὕτω ἀνταῦθα χρή μεμνησθαι τῶν δεδεγμένων ἐν τοῖς περὶ τῶν Ἰπποκράτους καὶ Πλάτωνος δογμάτων ὑπέρ τοῦ καταφέρεισθαι τι τοῦ πόματος ὀλίγον εἰς τήν τραχεῖαν ἀρτηρίαν, ἐν κύκλῳ περὶ τοὺς χειτῶνας αὐτῆς θλιβόμενον, οὐ διὰ μέσης ὀδοιποροῦν τῆς εὐρυχωρίας, καὶ ὡς τοσοῦτόν ἐστιν ἐκεῖνο τό ὑγρόν, ὅσον εὐθύς ἀναπάξεσθαι διαβρέχον ὄλον τόν πνεύμονα. καὶ γάρ οὖν καὶ οἱ ἀδένες οἱ παρακείμενοι τῷ λάρυγγι ταῦτό τοῦτο ἐνδείκνυνται, σπογγοειδέστεροι μένουντες, ἢ κατὰ τοὺς ἄλλους ἀδένας, ὡμολογημένοι δέ παρά πάντων σχεδόν τι τῶν ἀνατομικῶν ὑπέρ τοῦ διαβρέχειν ἅπαντα τὰ κατὰ τόν λάρυγγά τε καὶ τήν φάρυγγα δεδημιουργημένοι τῇ φύσει. θαυμαστόν οὖν, εἰ τούτους μὲν ὑπέρ τοῦ διαβρέχειν αὐτὰ κατεσκεύασε τελῶς δ' ἀπέκλεισε τό πόμα τῆς εἰς τόν πνεύμονα φορᾶς. καὶ γάρ τοι καὶ τὰ λελεγμένα πάντα τοῦ μὲν τὰ σιτία μή δύνασθαι τῷ πόρῳ τοῦ λάρυγγος ἐμπύπτειν ἱκανά μαρτύρια, τοῦ δέ μηδέν ἱκανά τινά παραρρεῦν ἐλαχίστην οὐχ ἱκανά, ταυτί μὲν οὖν ὑπεμνήσθῃ καὶ νῦν ὑποδεδειγμένων δι' ἑτέρων, ἔν' ἀκριβῶς ἀκούσωμεν τῶν λελεγμένων ..." (1).

Υοειδές οστούν

Ο Γαληνός μαζί με την περιγραφή του λάρυγγα περιγράφει και το υοειδές οστούν, το οποίο χαρακτηρίζει χρησιμότητα λόγω της κατάφυσης σ' αυτό πάρα πολλῶν μυῶν: "... Κεφ. ιθ'. Ταῦτα οὖν ἅπαντα θαυμαστῶς ἀπεύργασται τῇ φύσει, καὶ πρὸς τούτοις ἔτι τό καλούμενον ὑοειδές ὄστούν, καίτοι σμικρότατον ὄν, μεγίστας καὶ πλείστας χρείας παρέχει. καὶ γάρ καὶ τῶν τῆς γλώττης μυῶν οἱ πλείους ἐξ αὐτοῦ πεφύκασιν, καὶ τῶν τοῦ λάρυγγος ἢ πρόσθιος συζυγία, περὶ ὧν ἔμπροσθεν εὔρηται, καὶ τινες ἄλλοι πρὸς τὰς ὡμοπλάτας ἀνατεινόμενοι στενοῦ καὶ μακροῦ. καὶ πρὸς τούτοις ἕτερος εὐρωστος διφυῆς, ὁ πρὸς τό στέρον καταφερόμενος, εἴτ' ἄλλοι δύο μῦες λοξοῦ πρὸς τήν γένυον ἐξήκοντες ..." (2).

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ

Συνεχίζοντας την περιγραφή του λάρυγγα από φυσιολογική άποψη αναφέρεται με λεπτομέρεια στο εσωτερικό σχήμα (σαν κλειψύδρα) του λάρυγγα και δικαιολογεῖ αυτή την κατασκευή με τη σκοπιμότητα της παραγωγής της φωνής. Εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι ο Γαληνός δικαιολογώντας την εσωτερική κατασκευή του λάρυγγα που μοιάζει με τη γλώσσα των πνευστών μουσικών οργάνων, αναφέρει ότι σωστότερο είναι να λέγεται ότι το πνευστό όργανο μοιάζει με

(1) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Kũhn, τόμος III, σελ. 585-590.

(2) Ἄπαντα Γαληνού, Ἐκδόση Kũhn, τόμος III, σελ. 591.

την εσωτερική κατασκευή του λάρυγγα, γιατί η φύση προηγήθηκε στις κατασκευές και οι άνθρωποι τεχνίτες μιμήθηκαν αυτές: "... ἄμεινον δι' ἦν ἄρα μή τοῦτο τό σῶμα ταῖς τῶν αὐλῶν γλώτταις εἰκάζειν, ἀλλ' ἐκεῖνας τῷδε ...".

Περιγράφοντας το μηχανισμό παραγωγής της φωνής σχεδόν ταυτίζεται με τη σημερινή παραδεκτή θεωρία. Επιπρόσθετα αναφέρει και τη συμμετοχή του λάρυγγα στην αναπνευστική λειτουργία. Δικαιολογεί επίσης την υμενώδη εσωτερική επένδυση του λάρυγγα καθώς επίσης και την υγρότητα του βλεννογόνου, σαν απαραίτητες προϋποθέσεις για την παραγωγή φωνής: "... κεφ. ιγ'. Περὶ μὲν δὴ τῶν μυῶν τε καὶ τῶν χόνδρων τοῦ λάρυγγος εἴρηται. περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἐφεξῆς λεγέσθω. καὶ τὴν ἔνδον χώραν αὐτοῦ, δι' ἧς εἴσω τε καὶ ἔξω τὸ πνεῦμα φέρεται, τέτακται τι σῶμα, περὶ οὗ μικρόν ἔμπροσθεν εἶπον, οὔτε τὴν οὐσίαν, οὔτε τὸ σχῆμα παραπλήσιον ἐτέρῳ τινὶ τῶν καθ' ὄλον τό ζῶον. ὑπὲρ οὗ λέλεγκται μὲν μοι κἀν τοῖς περὶ φωνῆς, ἐπιδεικνύντι τό πρῶτόν τε καὶ κυριώτατον ὑπάρχειν αὐτό τῆς φωνῆς ὄργανον. εἰρήσεται δὲ καὶ νῦν, ὅσον εἰς τὰ παρόντα ἐστὶ χρήσιμον. ἔοικεν μὲν οὖν αὐλοῦ γλώττη, μάλιστα κἀτωθεν τε καὶ ἄνωθεν αὐτό θεωμένῳ. λέγω δὲ κἀτωθεν μὲν, ἵνα συνάπτουσιν ἀλλήλους ἢ τ' ἀρτηρία καὶ ὁ λάρυγξ. ἄνωθεν δέ, κατὰ τό στόμα τό γενόμενον ὑπὸ τῶν ταύτην περάτων τοῦ τε ἀρυταινοειδοῦς χόνδρου καὶ τοῦ θυροειδοῦς. ἄμεινον δ' ἦν ἄρα μή τοῦτο τό σῶμα ταῖς τῶν αὐλῶν γλώτταις, εἰκάζειν, ἀλλ' ἐκεῖνας τῷδε. καὶ γάρ καὶ πρότερον οἶμαι, τῷ χρόνῳ καὶ σοφώτερον τοῖς ἔργοις ἢ φύσις τῆς τέχνης ἐστίν. ὡστ' εἴπερ τουτί μὲν τό σῶμα φύσεως ἔργον ὑπάρχει, τέχνης δ' εὐρημά ἐστι τό κατὰ τοὺς αὐλοὺς, ἐκεῖνο τουτοῦ μίμημα ἄν εἴη, πρὸς ἀνδρός εὐρημένον σοφοῦ, γνωρίζειν τε καὶ μιμεῖσθαι τὰ τῆς φύσεως ἔργα δυναμένον. ὅτι μὲν (465) οὖν χωρὶς τῆς γλώττης ἄχρηστος ὁ αὐλός, αὐτό δείκνυσι τό φαλυόμενον. αἰτίαν δ' οὐ χρή ποθεῖν ἀκούειν ἐν τῷ παρόντι λόγῳ. λέλεγκται γάρ ἐν τῇ περὶ φωνῆς πραγματείαν, καθ' ἦν καὶ τοῦτο εὐθύς ἀποδέδεικται, τό μή δύνασθαι γενέσθαι φωνήν ἀνευ τοῦ στενωθῆναι τὴν διεξοδον. εἰ γάρ ἀναπεπταμένη τελέως εἴη σύμπασα, κεχαλασμένων μὲν τῶν πρώτων δυοῶν χόνδρων καὶ διεστώτων ἀπ' ἀλλήλων, ἀνεωγμένου δὲ τοῦ τρίτου, μή ποτ' ἄν δύνασθαι γενέσθαι φωνήν. ἀλλ' εἰ μὲν ἀτρέμα τό πνεῦμα ἔξω φέροιτο, τὴν χωρὶς ψόφου συντελουμένη ἐκπνοήν' εἰ δ' ἀθροῶς τε καὶ σφοδρῶς, τό καλούμενον στενάζειν γιγνόμενον. ἵνα δὲ φωνήσῃ τό ζῶον, δεῖσθαι πάντως καὶ τῆς κἀτωθεν φορᾶς ἀθροωτέρας, δεῖσθαι δι' οὐδέν ἥτιον ταύτης καὶ τῆς κατὰ τὸν λάρυγγα διεξόδου στενωτέρας, καὶ οὐχ ἀπλῶς γε στενωτέρας, ἀλλὰ κατὰ βραχὺ μὲν ἐξ εὐρέος εἰς στενόν ἀγομένης. κατὰ βραχὺ δ' ἐκ τοῦ στενοῦ πάλιν εὐρυνομένης. ὅπερ ἀκριβῶς ἐργάζεται τουτί τό σῶμα τό προκείμενον ἐν τῷ λόγῳ νῦν, ὃ δὴ γλωττίδα καὶ γλῶσσαν ὀνομάζω λάρυγγος. οὐ μόνον δ' εἰς τό τῆς φωνῆς ἔργον ἀναγκαῖον τῷ λάρυγγι τουτί τό σῶμα τῆς γλωττίδος, ἀλλὰ καὶ τῇ καλουμένη καταλήφει πνεύματος. ὀνο-

μάξουσι δ' οὕτως οὐχ ὅταν ἀπνευστί μόνον ἔχωμεν, ἀλλ' ὅταν ἅμα τῷ συστέλλειν ἐκ παντός μέρους τόν θώρακα τοὺς μῦς ἐντείνωμεν σφοδρῶς, ὅσοι καθ' ὑποχόνδριά τε καί τὰς πλευράς τετάχονται. βιασιότατη γάρ ἐνέργεια τῆνικαὶ τα τοῦ τε θώρακος ἅπαντος γίνεταί καί τῶν κλειόντων τόν λάρυγγα μυῶν. ἀντέχουσι γάρ οὗτοι βιαίως ὠθουμένῳ τῷ πνεύματι τόν ἀρυταινοειδῆ κλειόντες χόνδρον. εἰς ὅπερ ἔργον οὐ μικρά συντελεῖ τῆς προειρημένης γλωττίδος ἢ φύσις. εἰς ταυτόν γάρ αὐτῆς ἔρχεται τὰ μόρια, τό τ' ἐκ τῶν ἀριστερῶν καί τό τῶν δεξιῶν, ὡς συμπεσεῖν ἀλλήλους ἀκριβῶς καί κλείεσθαι τόν πόρον. εἰ δ' ἔτι μικρόν ἄκλειστον ὑπολειφθεῖ καί μάλιστα ἐν οἷς ζώοις εὐρύτερός ἐστίν ὁ σύμπασι λάρυγξ (ἐδέχθη δέ τοιοῦτος ἐν τοῖς μεγαλοφύνοις ὑπάρχων) οὐδέ τοῦτο ἀπρονόητον παρῶνται τῇ φύσει, τρήμα καθ' ἐκάτερον μέρος τῆς γλωττίδος ἐν ἐργασμένῳ, ὑποθεῖσθαι δέ τῷ τρήματι κοιλίαν ἔνδον οὐ μικράν. εἰς ἣν, ἐπειδάν μὲν εὐρεῖται ὁδοὺς ὁ ἀήρ χρώμενος εἰσῆ τε εἰς τό ζῶον καί ἐξῆ αὔθις, οὐδέν παρῶνται, φραχθεῖσθαι δέ τῆς διεξόδου, στενωχωρούμενος ὠθεῖται τε βιαίως πρός τὰ πλάγια καί τό τῆς γλωττίδος ἀνοίγνυσι στόμιον, ὃ τέως ἐκλείστο, τῶν χειλῶν ἐπεπτυγμένων. αὐτό γάρ τοι τοῦτο (τοῦτ' ἔστι τό τῆς ἐπιπτύξεως) αὐτίον τοῦ λαθεῖν ἅπαντας τοὺς ἔμπροσθεν ἀνατομικούς τό προκείμενον ἐν τῷ λόγῳ τρήμα. πληρωθεισῶν δέ πνεύματος τῶν ἐν τῇ γλώττῃ τοῦ λάρυγγος κοιλίῶν, ἀποχεῖσθαι μὲν δήπου τόν ὄγκον ἀναγκαῖον εἰς αὐτόν τοῦ πνεύματος τόν πόρον, ἀκριβῶς δέ στενωῦσθαι, καὶ εἰς μικρόν τι πρόσθεν ἀνέψατο. αὕτη μὲν ἢ περὶ τῆν γλωττίαν τοῦ λάρυγγος τέχνη τῆς φύσεως ἐν τε τῷ σύμπαντι σχηματικῇ τῷ μεγέθει καί τῇ θέσει καί τοῖς τρήμασι καί ταῖς κοιλίαις εἰς ἄκρον ἀκριβεῖας ἤκουσα. μεῖζονα γοῦν αὐτὴν εἴπερ ἐπινοήσαις γεγενημένην, ἀποφράξεις τὰς ὁδοὺς τοῦ πνεύματος, ὡς καὶ ταῖς φλεγμοναῖς ἀποφράττειν εἴωθεν. ἐλάττων δ' αὖ γεννηθεῖσα πολὺ μὲν ἐνδύουα τοῦ μετρίου παντάπασιν ἄφωνον ἐργάζεται τό ζῶον. ὀλίγη δ' ἀπολειφθεῖσα τῷ μέρει τοσοῦτ' μικροφωνότερόν τε καί κακοφωνότερον, ὅσπερ ἂν αὕτη λείπηται τοῦ συμμετρου. οὕτω δέ καὶ τῆν θέσιν αὐτῆς μετακινήσεις, ἢ τό μέγεθος τοῦ τρήματος, ἢ τῆς κοιλίας ἀναιρήσεις τῆν ὅλην χρειάν. (446) αὐτίκα γε τοι τό τρήμα καθ' ἐκάτερον μὲν, ὡς εἴρηται, μέρος ὑπάρχει, πρόμηκες δ' ἐστὶν ἄνωθεν κάτω, καθάπερ τις γραμμὴ στενὴ καὶ τοι γε οὐκ ὄν στενόν, ἀλλὰ τό τῶν χειλῶν ὑμενώδες, οἷόν περ καταπίπτον ἐστὶν εἰς τῆν ὑποκειμένην κοιλότητα, καί διὰ τοῦτο καθάπερ ρυσσότης μάλλον ἢ τρήμα φαίνεται, πρὶν διαπτυχθῆναι τὰ χεῖλη. διαπτυχθέντων δέ, σαφῶς δέ καί ἢ ὑποκειμένη κοιλότης αὐτῇ θεωρεῖται. τοιοῦτου δ' ὄντος ἐκατέρου τοῦ τρήματος, ἐξ ἀριστερῶν τε καί δεξιῶν παραρρεῖ τι πνεῦμα, μηδεμίαν αἰτίαν ἔχον ἀνοίγνυται τό στόμιον ἢ πληροῦν τῆν κοιλίαν. ὅταν δ' ὠθηται μὲν κάτωθεν βιαίως, ἴσχηται δ' ἄνωθεν, ἄτε μηκέτι δυνάμενον εὐθυπορεῖν, οἷον ἴλιγγά τινα παθόν ἐπιστρέφεται τε πρός τὰ πλάγια τοῦ πόρου καί τούτοις ἐμπίπτει βιαίως,

ἀνατρέπει τε ραδίως τὰς ὑμενώδεις ἐπιφύσεις ἑκατέρου τῶν πόρων εἰς τὰς ὑποκειμένας κοιλότητας, εἰς ἅσπερ καὶ ρέπουσι φύσει, πληροῦ τ' αὖ καὶ διαφορᾶ σύμπασαν τὴν γλωττίδα. τοῦτ' ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἔπεται φράττεσθαι τὸν πόρον ἀκριβῶς. αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα τῆς γλωττίδος ὑμενώδες μὲν ἐγένετο πρὸς τὸ μῆτε πληρούμενον ὑπὸ τοῦ πνεύματος ρήγυσσθαι τὸν ὄλον λάρυγγα, ταῦς ἐναντίαις αὐτοῦ καταστάσεσιν ἐπόμενον, εἰς κίνδυνον ἀφικέσθαι ποτέ ρήξεως. ὑγρὸν δ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ σὺν τῷ γλίσχρον τέ πως εἶναι καὶ λιπαρόν, ἔν' ἐπιτέγγηται διὰ παντός οἰκεία νοτίδι, καὶ μῆ, καθάπερ αἱ τῶν αὐλῶν γλῶτται ξηραίνόμεναι συνεχῶς ἐπικτήτου τινός ὑγρότητος δέονται, καὶ αὐτὸ τῶν ἔξωθεν ἰαμάτων ἐπιδεδῆς γύγνηται. τὸ μὲν γὰρ λεπτόν καὶ ὑδατώδες ὑγρὸν εἰς ἀτμούς διαλυόμενον ἐν τάχει διαφορεῖται ραδίως, ἀπορρεῖ τε παραχρῆμα, καὶ μάλισθ' ὅταν ἢ κατάντης ὁ πόρος, τὸ δὲ γλίσχρον ἅμα καὶ λιπαρόν ἐξαρκεῖ χρόνῳ παμπόλλῳ, μῆτ' ἀπορρέον ἐτοιμῶς, μῆτε ξηραίνόμενον. ὥστ' εἴπερ καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἢ φύσις ἐν τῇ τοῦ λάρυγγος κατασκευῇ θαυμαστῶς ἐτεχνήσατο, μόνης δὲ τῆς τοιαύτης ὑγρότητος ἐπελάθετο, διεφθεύρετ' ἂν ἡμῶν ἢ φωνὴ διὰ ταχέων, ξηρανομένης τῆς γλωττίδος ἅμα τοῖς κατὰ τὸν λάρυγγα σύμπασιν, ὥσπερ νῦν εἴωθε γύγνεσθαι σπανιάκις, ὑπὸ βιαίων αἰτίων νικωμένης τῆς φυσικῆς διοικησεως. ἐν τε γὰρ τοῖς περικαέσι πυρετοῖς οὐ δύνανται φθέγγεσθαι, πρὶν διαβρέξαι τὸν λάρυγγα, καὶ ὅσοι διὰ καύματος ὠδοιπόρησαν σφοδροῦ ..." (1).

Στην προσπάθειά του ο Γαληνός ν' αποδείξει ότι η φωνή δεν παράγεται στην καρδιά, όπως δογματικά παλιότερα πιστευόνταν, αναφέρει μια σειρά πειραματικά δεδομένα και λογικά επιχειρήματα που τεκμηριώνουν την αντίθετη άποψη, δηλ. ότι η φωνή παράγεται στο λάρυγγα: "... εἰς δὲ γε τὰ παρόντα καὶ τοῦτ' ἀρκεῖ μοι μόνον εἰπεῖν, ὥς, εἴπερ ἡ φωνὴ τυπομένου πως τοῦ κατὰ τὸν πνεύμονα πνεύματος ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν καρδίαν ἐγύγνετο ἁπείθ' ἑαυτῷ τὸ κατὰ τὸν λάρυγγα συντυποῦντος, οὐκ ἂν ἀπώλλυτο παραχρῆμα τμηθέντων νεύρων τινῶν ἢτοι κατὰ τὸν τράχηλον ἢ τὴν κεφαλὴν, ἔτι δὲ μᾶλλον οὐκ ἂν ἀπώλετο θλιψάντων τὸν ἐγκέφαλον, ἢ τρωσάντων ἄχρι κοιλίας, ἢ διατεμνόντων τὸν νωτιαῖον μυελόν, τὸ μὲν γὰρ τῆς τραχείας ἀρτηρίας, ἢνπερ δὴ καὶ λάρυγγα προσαγορεύομεν ἢ τοῦ πνεύμονος, ἢ τῆς καρδίας αὐτῆς βλαβεύσης ἀπόλλυσθαι τὴν φωνὴν οὐδὲν ἂν οἴμαι θαυμαστόν, εἴπερ ἐκ τῆς καρδίας ὠμάτο. τὸ δὲ τοῦ ἐγκεφάλου θλιβέντος, ἢ τινος τῶν ἐξ αὐτοῦ νεύρων τῶν εἰς τοῦ λάρυγγος μῦς φερομένων, ἀτοπὸν τε καὶ δεινῶς ἀλόγον, εἴπερ γε μηδεὸς αὐτῶν ἢ τῆς φωνῆς γένεσις προσδεῖται ..." (2).

Ο Γαληνός απαρρίπτει το δόγμα ότι η καρδιά είναι δημιουργός της φωνῆς και αποδεικνύει πειραματικά ότι η φωνή παράγεται στο λάρυγγα με τον

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος III, σελ. 560-567.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος V, σελ. 237.

αέρα που περνάει μέσα απ' αυτόν: "... οὐδέ αὐτά πιστά πρὸς ἐπιστήμην ἀκριβῆ, καθάπερ οὐδέ ὅτι τῆς φωνῆς ἡ καρδία δημιουργός ἐστίν.... οὕτω γάρ, οἶμαι, καὶ τὸν πνεύμονα καὶ τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν ἀρχὴν τῆς φωνῆς ἐροῦμεν, (95) ὡς ἐγγυτέρω γε ταῦτ' ἐστὶ τῆς καρδίας τοῖς φωνητικοῖς ὀργάνοις. αὐτὸ μὲν γάρ τὸ πρῶτόν τε καὶ ἴδιον ὄργανον τῆς φωνῆς ὁ λάρυγξ ἐστίν. εἰ γοῦν κατώτερον τέμοις αὐτοῦ τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν, οὐκέτ' ἀκούσῃ φωνοῦντος τοῦ ζώου, καίτοι γ' ἀναπνέον ἀκωλύτως ὄφει καὶ νῦν αὐτό. καὶ εἴπερ ἄνθρωπος εἴη τὸ οὕτω τρωθέν, ἐξέεται σοι κελεύειν αὐτῷ φθέγγασθαί τι. προθυμηθήσεται μὲν γάρ, οὐδέν δέ ἀκούσῃ πλέον ἐκπνοῆς ροιζώδους, ἢν ἡμεῖς ὀνομάζομεν ἐκφύσησιν. ἄνευ δέ τοῦ προθυμεῖσθαι φθέγγασθαι φέρεται μὲν ἔξω τὸ πνεῦμα κατὰ τὰς ἐκπνοάς, οὐ μὴν σὺν φόφῃ γε τινα καὶ ἀθρόως ..." (1).

Γίνεται διάκριση μεταξύ φωνῆς, διαλέκτου και αυδῆς. Με τη λέξη φωνῆς εννοούσαν το στοιχείο εκείνο της φωνῆς που παράγεται στο λάρυγγα από τις φωνητικές χορδές γι' αυτό ὄργανα της φωνῆς δέχονταν το λάρυγγα, τους κινούντες τις φωνητικές χορδές μὴς καθὼς ἐπίσης και τα νεύρα των μυῶν αὐτῶν (θα λέγαμε σήμερα ὅτι πρόκειται για την ἐνταση της φωνῆς). Με τη λέξη διάλεκτο εννοούσαν τη χροιά της φωνῆς και ὄργανα αὐτῆς εἶναι η γλώσσα, η μύτη, τα χεῖλη και τα δόντια (θα λέγαμε σήμερα ὅτι πρόκειται για τη χροιά της φωνῆς). Με τον ὄρο αυδῆ εννοούσαν την ἀνθρώπινη φωνή με την οποία συνδιαλεγόμαστε: "... οὐ ταυτόν δέ ἐστὶ φωνή καὶ διάλεκτος καὶ αὐδῆ ἀλλ' ἢ μὲν φωνῆ ἔργον ἐστὶ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων, ἡ διάλεκτος δέ τῶν διαλεκτικῶν, ἃν τὸ μὲν πρῶτόν ἐστὶ ἡ γλῶττα, ἔπειτα δέ ἡ ρίς καὶ τὰ χεῖλη καὶ οὐ δόντες. φωνητικά δέ ὄργανά ἐστὶ λάρυγξ καὶ οὐ κενοῦντες αὐτόν μύες καὶ νεῦρα, ὅσα τὴν ἐξ ἐγκεφάλου παρακομῖσει τούτοις δύναμιν. αὐδῆν δέ οὔτε πᾶν τὸ τῆς ἀκοῆς ἴδιον αἰσθητὸν οὐ παλαιὸς ἐκάλουν, οὔτε ἐκεῖνο μόνον, ὃ διὰ στόματος ἐκπέμπεται, ἐν ᾧ περιέχεται καὶ τὸ κλάειν καὶ τὸ συρίζειν και οἰμῶξιεν καὶ βήτιεν καὶ ὅσα τοιαῦτα, μόνην δέ τὴν ἀνθρώπου φωνήν, καθ' ἣν διαλεγόμεθα πρὸς ἀλλήλους αὐδῆν ὠσμάζον ..." (2).

Ὁ Γαληνὸς στις λειτουργίες του λάρυγγα δέχεται και την αναπνευστική και κάνει διάκριση μεταξύ των ὄρων ἀναπνοῆς και διαπνοῆς: "... τὰς μὲν οὖν ὀρατὰς διαφορὰς ἐν τούτοις ἐπισκεπτέον τὰς δ' ὀσφρητὰς ἐπὶ τε τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῆς διαπνοῆς πρῶτον. ὀνομάζω δέ τὴν μὲν διὰ λάρυγγος ὀληκῆν τε καὶ αὐθῆς ἔκπεμψιν τοῦ πέρυξ ἀέρος, ἀναπνοήν. τὴν δέ καθ' ὄλον τὸ σῶμα, διαπνοήν ..." (3).

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

Μια διαίρεση των παθήσεων του τραχήλου γενικά που βρήκαμε στα Ἄπαντα του Γαληνοῦ εἶναι και η παρακάτω: "... συνάγχη, κυνάγχη, ἀγχόνη, ἔξω-

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος V, σελ. 231.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XVI, σελ. 204-205.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος VII, σελ. 75.

σις σπονδύλων, χουράδες, στεατώματα ..." (1).

Συνάγχη

Την πάθηση αυτή αναφέραμε λεπτομερώς στο κεφάλαιο τής Φαρυγγολογίας.

Κυνάγχη

Ορισμένες κυνάγχες θεωρούνταν σοβαρότατες και ήταν αυτές οι οποίες δεν έδιναν έκδηλα συμπτώματα στο φάρυγγα, αλλά συνοδεύονταν από έντονο πόνο και ορθόπνοια. Παρ'όλη όμως τη σοβαρότητα, η διάρκεια ήταν μικρή. Φαίνεται πως εδώ εννοούσε τη λαρυγγίτιδα: "... Αί δέ κυνάγχαι δεινόςταται μὲν εἰσὶ καὶ τάχιστα ἀναιροῦσιν, ὀκδοσαι μὴτ' ἐν τῇ φάρυγγι μηδὲν ἔκδηλον ποιέουσι μὴτ' ἐν τῷ αὐχένι, πλεῖστον δέ πόνον παρέχουσι καὶ ὀρθόπνοιαν, αὗται γάρ καὶ αὐθημερόν ἀποπνύγουσι καὶ δευτεραῖται καὶ τριταῖται καὶ τεταρταῖται. Ὅτι φάρυγγα τήν προκειμένην χώραν στομάχου τε καὶ λάρυγγος ὀνομάζει δῆλον ἐστὶ κἀν ὧν ὕν ἔγραψεν ἐκεῖνας τὰς κυνάγχας δεινοτάτας εἶναι λέγων, ὅσαι μὴτ' ἐν τῇ φάρυγγι μῆτε κατὰ τὸν αὐχένα διαθέσιν τινα παρὰ φύσιν ἐνδεύκνυται, κατὰ χρόνον τε καὶ θερμότητα καὶ ὄγκον ..." (2).

Φάρμακο ἐνάντια στις λαρυγγίτιδες, τραχειίτιδες και φλεγμονές των παρισθμίων χρησιμοποιεῖ την "Ἄλλη χαριξένους", ἡ ὁποία παρασκευάζεται ως εξής: "... (Ἄλλη χαριξένους). Κρόκου. γ' σμύρνης α' S' λιβάνου, γλυκορρίζης ἀνά α'. γλυκέος Κρητικοῦ ξε. γ'. ποιεῖ πρὸς ἦχους καὶ βράγχους καὶ φωνῆς ἀποκοπὴν καὶ φλεγμονὴν παρισθμίων. ποιεῖ καὶ πρὸς φωνασκουμένους πρὸ τῶν ἀγώνων καὶ μετὰ τοὺς ἀγῶνες διδομένη, καὶ τοὺς κατεφυγμένους δέ ὠφελεῖ, ποιεῖ βῆττουσι προσφάτως καὶ χρονίως, ποιεῖ αἰμοπτυκτοῖς, ἀναφορικοῖς, καλιλιακοῖς, ποιεῖ καὶ πρὸς τήν τοῦ πνεύματος δυσωδίαν. ἄλλη ὑπογλωσσῖς. ποιεῖ πρὸς ἀρτηρίαν τετραχυσμένην καὶ φωνῆς ἀποκοπὴν καὶ τὰς λοιπὰς διαθέσεις ..." (3).

Την "Ἄλλη χαριξένους" τη συνιστοῦσε γιατί ἔκανε καλὸ και στους φωνασκούντες και πριν και μετὰ τους ἀγῶνες "... (Ἄλλη χαριξένους). Κρόκου, γ' σμύρνης, α' S'. λιβάνου, γλυκορρίζης ἀνά α'. γλυκέος Κρητικοῦ γε. γ' ποιεῖ πρὸς ἦχους καὶ βράγχους καὶ φωνῆς ἀποκοπὴν καὶ φλεγμονὴν παρισθμίων, ποιεῖ καὶ πρὸς φωνασκουμένους πρὸ τῶν ἀγώνων καὶ μετὰ τοὺς ἀγῶνες διδομένη ..." (4).

-
- (1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XIV, σελ. 778.
 (2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XVIIIβ, σελ. 254.
 (3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος VIII, σελ. 50.
 (4) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XIII, σελ. 50.

Τραχειίτιδα

Ο Γαληνός συνιστά τη ρίζα καγκάνου για θεραπεία της τραχειίτιδας:
 "... (δ'. Περί καγκάνου). Καγκάνου ή ρίζα δυνάμεως μέν ἐστὶν ἀδήκτου τε καὶ μετρίως ξηραντικῆς, οὐσίας δὲ παχυμεροῦς ἐμπλαστικῆς. ὅθεν οὖν βρε-
 χομένη, καθάπερ ἡ τραγάκανθαν καὶ ἐκλειχομένη, τὰς τῆς ἀρτηρίας ἴσται τρα-
 χύτητας, οὐδὲν δ' ἤττον, εἰ καὶ διαμασῆσαιτό τις αὐτήν, ὁ παραρρέων χυλὸς
 ὀδύνησι τὴν ἀρτηρίαν ὁμοίως τῷ τῆς γλυκυρίζης ..." (1).

Ἦταν γνωστή στο Γαληνό η ευεργετική επίδραση των υδρατμών στις παθή-
 σεις του αναπνευστικού συστήματος (ρινοφαρυγγίτιδες, λαρυγγίτιδες, πνευ-
 μονίες) για τη διευκόλυνση της αποβολής των πτυέλων: "... παρηγορικόν
 ἐστὶ τὸ λουτρόν καὶ πτυέλου ἀναγωγόν καὶ πεπαντικόν καὶ εὐπνοον, διὰ ταῦ-
 τα γὰρ πάντα περιπνευμονικοῦς ἐστὶν ὠφελιμώτατον. θεραπεύονται γοῦν ἀνα-
 πτύοντες τὰ κατὰ πνεύμονα περιεχόμενα πτύελα ..." (2).

Ο Γαληνός είχε παρατηρήσει ότι σε περίπτωση άφθονων εκκρίσεων λόγω
 παραρρινοκολπίτιδας δημιουργείται δευτεροπαθής λαρυγγίτιδα: "... οὕτως
 τε οὖν αὐτός ὁ λάρυγξ ὑπὸ τῶν εἰς αὐτόν ἐκ τῆς κεφαλῆς καταρρέοντων ὑ-
 γραίνόμενος ἐν ἀρχῇ μέν βραγχώδη τὴν φωνὴν ἐργάζεται, προϊόντος δὲ τοῦ
 χρόνου μικρὰν ..." (3).

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῶην, τόμος XII, σελ. 8α.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῶην, τόμος XV, σελ. 719.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῶην, τόμος VI, σελ. 421.

Κ Ε Φ Α Λ Α Λ Γ Ι Ε Σ

Ο Γαληνός αναφέρει και δέχεται την Ιπποκράτειο διαίρεση των κεφαλό-
πονων:

- 1) Με τον όρο **κεφαλαγία** ορίζεται ο οξύς πόνος.
- 2) Με τον όρο **κεφαλαία** ορίζεται ο χρόνιος κεφαλόπονος.
- 3) Με τον όρο **ημικρανία** ορίζεται ο κεφαλόπονος που περιορίζεται στο μισό της κεφαλής.

Επίσης αναφέρει και την Ιπποκράτειο άποψη ότι ο οξύς κεφαλόπονος δυνατόν να οφείλεται στην οστεοαρθρίτιδα της αυχενικής μοίρας της Σ.Σ., καθώς επίσης και σε ανωμαλίες της υπερώας. Στην τελευταία περίπτωση, η κεφαλαγία συνοδεύεται και από ωτόρροια. Φαίνεται πως στην περίπτωση αυτή η κεφαλαγία θα οφείλεται σε οξεία παραρρινοκολπίτιδα: "... άλλας διαθέσεις ἀκούσωμεν τὰς ἀναλόγως τῇ καρηβαρύα, καλοῦσι δέ τὰς μὲν τινὰς αὐτῶν κεφαλαίας, τὰς δέ ἡμικρανίας, τὰ δέ κεφαλαγίας ἀπλῶς. Οἱ φοξοῦ οἱ μὲν κρατεραύχενες ἰσχυροῦ καὶ τᾶλλα καὶ τοῦσιν ὀστέουσιν, οἱ δέ κεφαλαγίεσ καὶ ωτόρρυτοι, τουτέοισι ὑπερῶσαι κοῦλαι καὶ ὀδόντες παρηλλαγμένοι ..." (1).

Ο Γαληνός αναφέρει επίσης και δέχεται τον Ιπποκράτειο αφορισμό, ότι δηλ. όταν υπάρχει πόνος στο κεφάλι και προκληθεί ἔξοδος πύου, νερού ή αίματος από τη μύτη, τα αυτιά ή το στόμα, ο πόνος υποχωρεί και λύεται το νόσημα: "... Κεφαλήν πονέοντι περιωδυνέοντι πῦον ἢ ὕδωρ ἢ αἷμα ρυέν κατά τὰς ρίνας ἢ κατά τὰ ὄτα ἢ κατά τὸ στόμα λυέι τὸ νόσημα. Πολλά καὶ ἄλλα οὕτω δέδεικται λέγων ὁ Ἰπποκράτης, ἐφ' ᾧν ἐάν μή προσέχη τις τὸν νοῦν, δοκεῖ μόνον εἶναι τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ θεραπευτικόν τοῦ πάθους, ἄλλο δέ οὐδέν. ὁ δέ οὐ τοῦτο μόνον φησίν, ἀλλ' ἀπλῶς ὅτι πῦον ἢ ὕδωρ ρυέν, ἦτοι διὰ τῶν ὄτων ἢ τῶν ρινῶν λυέι τὸ νόσημα. καὶ εἴ γε οὕτως ἀντιστρέφων εἰρήκει, καθάπερ ἐγὼ νῦν, ἀνέγκλητος ἄν ἦν ὁ λόγος. ἐπειδάν ἦτοι διὰ φλεγμονὴν ἢ ὑγρῶν ἀπέπτων πλῆθος ἠθροισμένον ἐν τῇ κεφαλῇ τὴν ὀδύνην συμβαίνει γίνεσθαι, τηνικαῦτα τῆς φλεγμονῆς διαπυησάσης ἢ τῆς ὑγρότητος ἐκκρυθείσης λύσειν γίνεσθαι τῆς ὀδύνης ..." (2).

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XVIIα, σελ. 815.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Kühn, τόμος XVIIα, σελ. 20.

Για την αντιμετώπιση της κεφαλαλγίας, ο Γαληνός αναφέρει την παρακάτω συνταγή του μοναχού Βαρλαμά: "... (Περί κεφαλαλγίας Βαρλαμά μοναχού). "Άλευρον κυάμινον λεῖον χειροπληθές καὶ μαστίχης ὁμοίως ὀλίγον σὺν κυμίνῳ ὀλιγοστῶ. δεῖ ἐνώσσαι μετὰ τοῦ ζυμοῦ τῶν κυδωνίων μήλων καὶ ποιῆσαι ἔμπλαστρον καὶ ἐπιθεῖναι τῷ μετώπῳ ἀπὸ μήνιγγος ..." (1).

Αναφέρει επίσης τη θεραπεία χρόνιας κεφαλαλγίας με καθαρτικά φάρμακα μόνο: "... ἔτι δέ καὶ κεφαλαῖα κάμνοντας οὐκ ὀλίγους ἐξιασάμην καθάρσει μόναις ..." (2).

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κῦθη, τόμος XIV, σελ. 548.
(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κῦθη, τόμος XI, σελ. 341.

ΠΑΡΩΤΙΔΕΣ

Θεωρούμε σκόπιμο ν'αναφέρουμε στις ιστορικοανατομολογικές γνώσεις και όσα ο Γαληνός αναφέρει στα γραφόμενά του με τον όρο **παρωτίδες**.

Ο Γαληνός λέγοντας παρωτίδες εννοούσε φλεγμονώδεις διογκώσεις αδένων κοντά στο αυτί, οι οποίες είναι συνέπεια (σύμπτωμα) μιας άλλης νόσου. Τις φλεγμονές αυτές αιτιολογικά τις ξεχωρίζει από τις άλλες τις συνηθισμένες φλεγμονές και συνεπώς απαιτούν και διαφορετική θεραπευτική αντιμετώπιση. Οι μεν συνηθισμένες φλεγμονές, οι οποίες κατά την άποψή του δημιουργούνται από απλή επιφορά ρεύματος, με απλά επιθέματα καταστέλλονται, οι δε παρωτίδες για να θεραπευθούν πρέπει να χρησιμοποιήσουμε ελκτικά φάρμακα και σικύες για να μεταφέρουμε το λυπούντα (αλγινόν, επώδυνον) χυμόν από το βάθος στην επιφάνεια. Επειδή όμως με αυτόν τον τρόπο δυνατόν να προκληθεί έντονος πόνος, για αντιμετώπιση αυτού συνιστά διάφορα καταπλάσματα, των οποίων τη σύνθεση περιγράφει: "... (Περὶ παρωτίδων.) Αὐτὸ ἐκ νόσων συμβαίνουσαι παρωτίδες διαφέρουσι τῶν ἄλλων γινομένων φλεγμονῶν. διάφορον δὲ καὶ τὴν θεραπείαν ἀπαιτοῦσιν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν διὰ ρεύματος ἐπιφορᾶν γινομένων, εἰ μήτε πολὺ εἴη τὸ ἐπιρρέον, μήτε κακὴ θέρμη, μήτε πληθωρικὸ τοῦ ὅλου σώματος ὑπάρχοντος, σπόγγος μόνος ἐπιτεθεὶς ὀξυκράτῳ καταστέλλει, τὰς ἀρχομένας φλεγμονάς. ἐπὶ δὲ τῶν παρωτίδων τῶν ἄλλου νοσήματος ἐκγόνων πᾶν τουναντίον ἐργαζόμενα, φαρμάκοις ἐλκτικοῖς χρώμενοι καὶ σικύαν προσφέροντες. βουλόμεθα γὰρ ἐκ τοῦ βάθους ἐπὶ τὸ δέρμα τὸν λυπούντα χυμόν ἐπισπᾶσασθαι. ὅταν μὲντοι σφοδρᾶν ὀρμὴν ἐξ'ἑαυτοῦ ἔχη τὸ ἐπιρρέον, οὐδὲν ἡμεῖς τῆνικαῦτα προσπεριεργαζόμεθα τῇ φύσει. ἐν τούτῳ γάρ, εἴαν ἦτοι σικύαν ἢ φάρμακον ἔλκον ἐκ τοῦ βάθους ἐπὶ τὸ δέρμα τοὺς χυμοὺς ἐπενέγκωμεν, ὀδύνη σφοδρᾶ καταλαμβάνει τὸν ἄνθρωπον, ὡς δι'αὐτὴν ἀγρυπνίαν τε γίγνεσθαι καὶ πυρετοὺς ἐπιγίγνεσθαι καὶ τὴν δύναμιν καταλύεσθαι. παρηγορεῖν οὖν τῆνικαῦτα μᾶλλον, οὐ συμπράττειν τῇ ροπῇ τῶν χυμῶν προσήκει, καταπλάσμασι χρωμένους παρηγορητικωτάτοις. ἔστι δὲ τάδε.

(Πρὸς ἐπωδύνας παρωτίδας.) Ἄρτον μετ'ἐλαίου κατάπλασσε. ἄλλο. πύρινον ἄλευρον μετ'ἐλαίου κατάπλασσε. ἄλλο. κρίθινον ἄλευρον μετὰ ἀξουγγίου κατάπλασσε. ἄλλο. ὑποσκύαμον βοτάνην μετὰ βουτύρου κατάπλασσε. εἴαν δὲ ἐκπυήσῃ, διὰ τομῆς ἐκκρῖναι χρὴ τὸ πῦον, καὶ ἰᾶσθαι τὸ ἔλκος κοινῶς, ἢ πειρᾶσθαι διαφορετικῶς φαρμάκοις ἐλκτικῆν τε ἅμα καὶ λεπτομερῆ δύναμιν ἔχουσιν, ἀφαιρούοντας δις τῆς ἡμέρας αὐτά, καὶ πυριᾶν, μέχρις ἂν ἐνδῶσιν αἱ ὀδύνη, ἔστι

δέ παυσαμένης τῆς δόυνης διαφορητικά τάδε. ἀρνογλώσσω λεύψ μεθ' ἄλλων κατά-
πλασσε. ἢ λαπάθου ρύζης ἠψημένης ἐν οἴνῳ, ἢ θείψ ἀπύρω καὶ κυμαλιῶ μετ' ὄξους,
ἢ σύκων ἐν ἄλμῃ ἠψημένων καὶ ἐπιτιθεμένων λεύων, ἢ πρᾶσιον μεθ' ἄλλων. ἢ σύ-
κων ἐν ἄλμῃ ἠψημένων καὶ ἐπιτιθεμένων λεύων, ἢ πρᾶσιον μεθ' ἄλλων. ἢ ἄλας λεῖτον
μετὰ βουτύρου οἰσυπηρῶ ἐρύψ ἐπιθέντος, μάλιστα πρὸς τὰς ἀρχομένας παρωτίδας,
καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἀπαλοσαρκων. ἐπὶ δὲ τῶν ἀνωδύνων καὶ ἐσκιρρωμένων κόπρος
αἰγείῳ μετ' ὄξους καταπλασσομένη. ἐφ' ὧν μέντοι ἐκπηῆσαι ταχέως βουλόμεθα,
ἀπαντλήσομεν ὕδατι θερμῷ συνεχῶς καὶ κριθύνους ἀλείφουσι καταπλάσσομεν ..."
(1).

Σε ἓνα ἄλλο σημεῖο επαναλαμβάνει σχεδόν τα ἴδια και αναφερόμενος στις
παρωτίδες τις ορίζει ως φλεγμονές αδένων που βρίσκονται κοντά στα ὦτα. Δεν
κάνει σαφή διαχωρισμό και ορισμό των φλεγμονῶν των παρωτίδων σιαλογόνων α-
δένων. Στη θεραπευτική αντιμετώπιση αυτών δεν δέχεται τη συνηθισμένη στις
ἄλλες φλεγμονές αποκρουστική και ανασταλτική θεραπεία, παρά υποστηρίζει τη
θεραπευτική αντιμετώπιση με ελκτικά φάρμακα, με σικύες και θερμά επιθέματα
με το σκεπτικό ότι ἔτσι "βουλόμεθα γάρ ἐκ τοῦ βᾶθους εἰς τὸ δέρμα τὸν λυ-
ποῦντα χυμόν ἐπισπᾶσθαι" και ἔτσι στην προκειμένη περίπτωση κάνει αιτιολογική
θεραπεία. Επίσης αξίζει ν' αναφερθῆί ότι ο Γαληνός εἶχε παρατηρήσει τη σκληρία
και το βάθος των παρωτιδικῶν φλεγμονῶν και αποστημάτων (ὄχι εύκολος κλυδασμός
και προς τα ἔξω παροχέτευση λόγω της ισχυρῆς τραχηλικῆς-παρωτιδικῆς περιτονίας).
Αναφέρει πάρα πολλές συνθέσεις φαρμάκων θεραπευτικῆς αντιμετώπισης των παρωτίδων
και ἰδιαίτερα τα ὅσα ἔχουν γραφῆί ἀπὸ τον Αρχιγένη: "... Κεφ. β'. (Περὶ παρωτί-
δων.) Αἱ παρωτίδες ἐν τῷ γένει μὲν εἰσὶ τῶν φλεγμονῶν. γίνονται δὲ τῶν παρὰ τοῖς
ὡσὺν ἀδένων πασχόντων, οὐ μὴν χρώμεθ' ἄ γε ἐπ' αὐτῶν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς τῶν φλεγμαι-
νόντων μορῶν θεραπείας. ἐπ' ἐκείνων μὲν γάρ ὡς τὸ πολὺ τῇ καλουμένη πρὸς τῶν ἰα-
τρῶν ἀποκρουστικῇ καὶ ἀνασταλτικῇ θεραπείᾳ προσήκει χρῆσθαι, καὶ μάλισθ'
ὄταν μῆτε κακῆθες ἢ τὸ ἐπιρρέον μῆτε πολὺ μῆτε πλεθωρικοῦ τοῦ σώματος ὑπάρ-
χοντος. οὕτω γοῦν καὶ σπόγγος μόνος ἐπιτιθεῖς ἐξ' ὄξυκράτου κατέστειλεν ἀρ-
χομένας φλεγμονάς, οὐδὲν ἐκ τούτου παθόντος τοῦ παντός σώματος. ἐπὶ δὲ τῶν
παρωτίδων αὐτὸ τουναντίον ἐργασόμεθα φαρμάκοις ἐλκτικοῖς χρώμενοι, καὶ μῆ-
δὲν ἀξιόλογον ἀνὴρ ταῦτα, καὶ σικύαν προσφέροντες ἢ πυρίαις χρώμενοι συχναῦς.
βουλόμεθα γάρ ἐκ τοῦ βᾶθους εἰς τὸ δέρμα τὸν λυποῦντα χυμόν ἐπισπᾶσθαι,
καὶ μάλισθ' ὄταν ἐν τῇ κεφαλῇ τὸ πάθος ἐστηρικμένον ὑπάρχη ἐστηρικμένων ἐν
αὐτῇ χυμῶν, καὶ μέντοι κάπειδ' ἄνευ τοῦ πεπονθέναι τὴν κεφαλὴν ἐν πυρε-
τοῖς ὀξέσειν ἢ φύσει ἀποτίθεται τοὺς περισσοὺς χυμοὺς ἐκ τῶν ἀγγείων ἐκχέου-
σα πρὸς τὴν μεταξύ χώραν τοῦ δέρματός τε καὶ τῶν ὑποκειμένων σωματίων, ἥνυκα
καὶ οἱ ἀδένες ἀπολαύουσι τῶν ἐκπιπτόντων χυμῶν, ἄμεινον εἶναι καὶ τότε δο-
κεῖ συνεργῆσαι τῇ φύσει, δι' ἀποσκήματος ἰωμένη τούς πυρετούς. ὄταν μέντοι

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοση Kühn, τόμος XIV, σελ. 334-336.

σφοδράν ὀρμηὴν ἔχει τὸ ἐπιρρέον, οὐδέν ἡμεῖς προσπεριεργαζόμεθα τῇ φύσει τὸ πᾶν ἐπιτρέποντες. ἐάν γάρ ἦτοι σικύαν ἢ φάρμακον ἔλκονς ἐκ τοῦ βάρους ἐπὶ τὸ δέρμα τοὺς χυμούς ἐπενέγκωμεν, ὀδύνη σφοδρά καταλαμβάνει τὸν ἄνθρωπον, ὡς δι' αὐτὴν ἀργυρυπνίας τε γίνεσθαι καὶ τοὺς **πυρετούς** ἐπιγίνεσθαι καὶ τὴν δύναμιν καταλύεσθαι. παρηγορεῖν οὖν τῆνικαῦτα μᾶλλον, οὐ συμπράττειν τῇ ροπῇ τῶν χυμῶν προσήκει, καταπλάσματι χρωμένους παρηγορικωτάτοις. οἷόν ἐστι τὸ διὰ σιτίου ἢ κριθίνου ἢ λινοσπέραματος ἀλεύρου σὺν μελικράτῃ ἢ τήλεως ἢ ἀλθαίας ἢ χαμαιμήλων ἀποζέματι ἐφόμενον καὶ ὄσα πρὸς τῷ συμμέτρῳ τῆς ὑγρᾶς θερμότητος, **ἐξ' ἧς** τὸ παρηγορεῖν ἔχει τὰς ὀδύνας, ἔτι καὶ πέττειν δύναται τοὺς ἐπιρρέοντας χυμούς καὶ διαφυλάσκειν, ὡς ἐν τῇ περὶ τῶν καταπλάσμάτων διδασκαλίᾳ τὸν λόγον ἐποιούμεθα. εἰ δέ καὶ πλεονάζον αἷμα φανεύῃ σοι, προσκενωτέρω αὐτὸ διὰ φλεβοτομίας ἐπιτρεπούση μάλιστα τῆς δυνάμεως. νυνὶ δ' ἐπὶ τὴν τῶν φαρμάκων σύνθεσιν, ἧτις ἐξ' ἀρχῆς ἡμῖν πρόκειται μεταβάντες εὖπωμεν ᾗτινι λόγῳ τὴν τε σύνθεσιν αὐτῶν καὶ τὴν χρῆσιν ἐστὶ ποιητέον. μὴ διαφορουμένου μὲν τοῦ ὄγκου τοῖς διαφυλάκτουσι χρηστέον φαρμάκοις, οἷόν ἐστι τὸ σῦτινον ἄλευρον μετὰ ἰσχάδος ἀφεψήματος καὶ ἐλαίου τὸ τε διὰ γύρεως καὶ τὸ διὰ ζύμης φάρμακον. ἐάν δέ ἐκφυττωσῶν οἱ παρωτίδες, ἦτοι διὰ τομῆς ἐκκρῖναι δεῖ τὸ πῦον, ἐξιᾶσθαιτε χρὴ τὸ ἔλκος, ὡς ἐπὶ τῶν τοιούτων ὁμολόγηται πᾶσιν, ἢ δριμεῦ διαρρήξειν φαρμάκῳ, οἷόν ἐστι τὸ σμύλιον καὶ τὸ διὰ σκορόδων, ἢ πειραῖσθαι διαφορεῖν αὐτὸ φαρμάκοις, ἐλκτικὴν τε ἅμα καὶ λεπτομερῆ δύναμιν ἔχουσιν, ἀφαιροῦντες δὲ τῆς ἡμέρας αὐτὰ καὶ πυριῶντας μέχρις ἂν ἐνδῶσί τι καὶ χαλᾶσῶσιν αἱ ὀδύνας, διαφορηθέντος τοῦ πλεόνους πύου. τῆνικαῦτα γάρ ἦδη πρῶτον μὲν ἄπαξ λύειν καὶ πυριᾶν, εἴτα δέ οὐδέ τοῦτο συμφέρει πράττειν, ἀλλ' ἐπιτρέπειν τοῖς φαρμάκοις, εἴ τι λείψανον ἐν βάρει περιέχεται, δυσφορεῖν τοῦτο, καὶ σκληρότης εἶη, μαλάττειν καὶ αὐτὴν, ὥστε κατὰ μὲν τὸν καιρὸν τοῦτον ἐκ μικτῆς δυνάμεως φαρμάκων ἢ σύνθεσις ἔσται τοῦ κατασκευαζομένου φαρμάκου τοῖς ἐλκτικοῖς τῶν μαλακτικῶν μιγνυμένων. ἐπειδὴ δέ πᾶν μὲν ἢ κεκνωμένον τὸ πῦον, ὑπολείπεται δέ τις σκληρότης, τοῖς καλουμένοις μαλακτικοῖς φαρμάκοις χρηστέον, ὧν τὴν ποικιλίαν τῆς ὕλης τε καὶ τῆς συνθέσεως ἐν τῷ περὶ μαλαγμάτων ἐδήλωσα λόγῳ. πρόδηλον δ' ὅτι τὰς μετρίας παρωτίδας, ἐφ' ὧν οὔτε πλήθος ἐστὶ τὸ κατασκήψαν εἰς τὰ μόρια τοσοῦτον ὡς ὀδύνας σφοδράς ἐργάζεσθαι οὔτε θερμότης σύνεστι τῷ χυμῷ, ῥαδίως ἴσασθαι ταῦτα δυνατόν. οὔτε γάρ σπεύδουσι πρὸς τὴν ἐκπύησιν, οὔτε ὀδύνης ἐπάγουσι σφοδράν, ἀλλ' ἔξεστι τῆνικαῦτα καὶ ταῖς πυρίαις χρῆσθαι δι' ἄλλης καὶ καταπλάσματα θερμαντικώτερὰ τε καὶ διαφορητικώτερα προσφέρειν καὶ φάρμακα τῆς αὐτῆς ἐχόμενα δυνάμεως. ἀδιορίστως δέ καὶ τὰ τῶν παρωτίδων φάρμακα γεγραφότων τῶν πλείστων ἰατρῶν, ἐάν τις τῶν νῦν εἰρημένων μεμνημένος ἐπὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἀφύκηται, συνήσει τίςιν ἐπὶ τίνων παρωτίδων χρηστέον. προγυμνάσω δέ ὑμᾶς **καγῶ** διὰ παραδειγμάτων ὧν Ἀρχιγένης ἔγραψεν ἐν τῷ πρώτῳ τῷ κατὰ γένος φαρμάκων αὐτοῖς ὀνόμασιν ὡδύ.

(Ἄρχιγένους πρὸς παρωτίδας.) Παρωτίδας διαλύεσθαι θέλοντες καταπλάσσομεν συνεχῶς ἀρνογλώσσω λείψ μετὰ ἄλων, ἢ αἰγείψ κόπρω μετ' ὄξους. ἢ λαπάθου ἀγρίου ρίζαις ἐψημέναις ἐν οἴνῳ. ἢ σύκῃ λείψ μετὰ χαλκάνθης. ἢ σύκῃ ἐφθῶ μετὰ ἀφινθίου καὶ οἴνου λελειωμένους. ἢ κήρυκας καύσας θαλασσύους. ἢ πορφύρας ἀναλαβῶν μέλιτι ἢ ἀξουγγίψ ἐπιτίθει καὶ εὐθέως διαφοροῦνται. τό δ' αὐτό τοῦτο ποιεῖ καὶ ὄστρέου ὄστρακον καὲν καὶ μετὰ μέλιτος ἐπιτιθέμενον. ἢ κηρωτὴ ῥοδύνη ἢ κυπρίνη πηγάνῳ ἀναληφθεῖσα. ἢ θείψ ἀπύρῳ συμμαλαχθεῖσα. ἢ κικωλίαν μετ' ὄξους. διαφορεῖ δέ μάλισταν τό σῦκον ἐν θαλάσῃ ἐψημένον. ἢ ἄλλη ἐπιτιθέμενον λεῖτον. τό δ' αὐτό τοῦτο ποιεῖ καὶ πράσιον λεῖτον μεθ' ἄλων καὶ ἔριον βουτύρῳ βαπτισθέν καὶ ἐπιτεθέν τὰς ἀρχομένας παρωτίδας ὠφελεῖ. ὥσπερ τούτῳ τῷ τελευταίῳ ρηθέντι καλῶς προσέθηκεν ὁ Ἄρχιγένης τόν διορισμόν, εἰπὼν τὰς ἀρχομένας παρωτίδας ὠφελεῖσθαι ὑπὸ τοῦ βουτύρου, οὕτως ἐχρῆν αὐτόν καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἰρηκέναι τόν καιρόν, ὥσπερ ἐγὼ μικρόν ἔμπροσθεν ἔπραξα καὶ κατ' αὐτό δέ τοῦτο τό βούτυρον οὐκ αὐτάρκης ὁ ἀπὸ μόνης διορισμός τῆς ἀρχῆς, εἰ μὴ προστεθεῖη πότερον σφοδρῶς ἢ μαλακῶς ..." (1).

Επίσης ο Γαληνός αναφέρει καὶ δέχεται τὴν Ἱπποκράτεια ἀποψη ὅτι οἱ παρωτίδες δημιουργοῦνται στα ἐμπύρετα νοσήματα λόγω υπερβολικῆς συγκέντρωσης χυμῶν στὴν κεφαλή, οἱ οποίοι λόγω ἀδιαχώρητου καταλήγουν στο τέλος στους ἀδένες γύρω ἀπὸ το αὐτί: "... πλῆθος τῆς θερμασίας τῆς πυρετώδους ἀναφέρονται πρὸς τὴν κεφαλὴν, εἴτ' ἀποτιθεμένης αὐτοῦς τῆς φύσεως εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦς ὠσύν ἀδένας αἱ καλούμεναι γίνονται παρωτίδες ..." (2).

Εκτός ἀπὸ τα ἄλλα θεραπευτικὰ σχήματα ο Γαληνός χρησιμοποίησε τὸν καρπὸν καὶ τα φύλλα τῆς ἀκαλύφης γιὰ νὰ θεραπεύσει φύματα καὶ παρωτίδες: "... Ἀκαλύφη. καὶ ταύτης τῆς πῶας ὁ τε καρπὸς καὶ τα φύλλα, ταῦτα γὰρ καὶ εἰς χρεῖαν ἦκει μάλιστα, διαφορητικῆς ἱκανῶς ἐστὶ δυνάμεως, ὥστε καὶ φύματα καὶ παρωτίδας ἴσται. ἔχει δε τι καὶ φυσῶδες, ἧ καὶ πρὸς τὰς συνουσίας ὁρμᾶς ἐπιγεύρει, καὶ μάλισθ' ὅταν μετὰ γλυκέος πίνηται τό σπέρμα ..." (3).

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XII , σελ. 664-669.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XVIIα, σελ. 52.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Κῆην, τόμος XI , σελ. 817.

Α Λ Λ Ε Σ Ω Τ Ο Ρ Ι Ν Ο Λ Α Ρ Υ Γ Γ Ο Λ Ο Γ Ι Κ Ε Σ Γ Ν Ω Σ Ε Ι Σ

Θεωρούμε σκόπιμο ν'αναφέρουμε τις παρακάτω γνώσεις του Γαληνού, οι οποίες αφορούν την Ωτορινολαρυγγολογία και τις οποίες δεν μπορέσαμε να κατατάξουμε στα επιμέρους κεφάλαια της Ωτορινολαρυγγολογίας που προαναφέραμε.

Τις παθήσεις του προσώπου ο Γαληνός τις διαιρεί στις παρακάτω κατηγορίες: "... ἔφηλις (φακίδα), ἕονθου (ἐφηβική ἀκμή), φακός (φακίδα), κάταγμα ὀστέων, διατάσεις συμφύσεων, ἔξαρθρήματα τῆς κάτω γένυος ἀπὸ τὴν ἄνω ..." (1).

Ο Γαληνός κάνει σαφή διαχωρισμό της χρήσης των φαρμάκων ανάλογα με το ὄργανο, το οποίο φλεγμαίνει: π.χ. ἓνα φάρμακο που χρησιμοποιεῖται για τις φλεγμονές των ὠτων δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεῖ στις φλεγμονές των οφθαλμών: "... ἀλλ' ἕτερον μὲν ὠτων φλεγμονῆς, ἕτερον δὲ ὀφθαλμῶν ἔστι φάρμακον. ὄξος μὲν γὰρ μετὰ ῥοδύνου φλεγμονῆς ὠτων ἀγαθόν φάρμακον, ἀλλ' οὐκ οἴμαί τινα τολμήσειν ἐγγεῖν αὐτὸ φλεγμαίνουσιν ὀφθαλμοῦς. εἰ δὲ καὶ τολμήσειεν, οὐ μετὰ μικρᾶς εἴδ' οἴδ' ὅτι ζημίας πειράσεται τῆς τολμῆς. καὶ γαργαρεῶνος φλεγμαίνοντος, ἀγαθόν φάρμακον ἀκάνθης Αἴγυπτίας ὁ καρπός, ἀγαθόν δὲ καὶ ἡ σχιστὴ στυπτηρία. ἄρ' οὖν ταῦτα καὶ ὀφθαλμῶν φλεγμαίνόντων, καὶ ὠτων, ἢ πᾶν τουναντίον ἐσχάτη βλάβη; ..." (2).

ΑΝΤΙΒΗΧΙΚΑ ΦΑΡΜΑΚΑ

Μια σύνθεση φαρμάκων ἀπὸ κύμινο, δαῦκο, σέλινο καὶ γλυκάνισο χρησιμοποιεῖ ο Γαληνός ἐνάντια στο βήχα: "... οἱ ἰατροὶ καὶ χωρὶς τοῦ προσθεῖναι τὸ τοῦ σπέρματος ὄνομα, κύμινον λέγοντες καὶ δαῦκον καὶ σέσελι, σέλινόν τε καὶ ἄνισον. αἱ μὲν οὖν τῶν τοιούτων φαρμάκων συνθέσεις ἐν ταῖς βηχικαῖς ὀνομαζομένας δυνάμεσιν εἴρηται ..." (3).

Για ἀνακούφιση ἀπὸ το βήχα στους αρρώστους που πάσχουν ἀπὸ καταρροϊκὴ φλεγμονὴ τοῦ ἀνώτερου αναπνευστικοῦ συστήματος ο Γαληνός συνιστᾷ τὴν χρῆση ὑπνωτικῶν (καρωτικῶν) φαρμάκων: "... ἔσθ' ὅτε καὶ διὰ κατάρρουν λεπτόν ἀγρυπνοῦντός τε καὶ βήττοντος ἰσχυρῶς τοῦ κάμνοντος ἐδώκαμεν ὀλίγον τι τοῦ τοιούτου φαρμάκου, ῥᾶστον εἶναι νομίζοντες ἐπανορθώσασθαι τὴν βλάβην τῷ χρόνῳ, εἴ τις ἄπαξ χρήσαιτο καρωτικῶν φαρμάκων ..." (4).

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κῦην, τόμος XIV, σελ. 772.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κῦην, τόμος I, σελ. 91.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κῦην, τόμος VIII, σελ. 267.

(4) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδόση Κῦην, τόμος X, σελ. 817.

Ο Γαληνός γνωρίζει την υπνωτική ενέργεια της κωδεΐνης καθώς επίσης και τη χρήση αυτής για αντιβηχικό φάρμακο: "... (Περί χρήσεως τοῦ διὰ κωδυῶν.) Ἡ χρῆσις δὲ αὐτοῦ τοῦς ὕπνου δεομένους ἐστίν, οἷς καὶ τὰ δι' ὀπίου συντιθέμενα πολλάκις ἀναγκαζόμεθα διδόναι. χρῆζουσι δὲ μάλιστα τῶν τοιούτων φαρμάκων οἷς ἀπὸ κεφαλῆς εἰς τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν καταρρεῖ ρεῦμα λεπτόν, οὐκ ἐπιτρέπον κοιμᾶσθαι διὰ τὰς ἐπομένας βῆχας ..." (1).

ΠΛΑΣΤΙΚΕΣ ΕΓΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Στο Γαληνό δεν είναι άγνωστες και οι πλαστικές δερματικές επεμβάσεις για διόρθωση ανωμαλιών της ρινός, των ώτων και των χειλέων: "... τὰ δ' ἐπὶ ῥινός ἢ ὠτός ἢ χεῦλους ἐλλεύποντα γεννησάι μὲν ἀδύνατον, εὐπρεπῆ δ' ἐργάσασθαι δυνατόν, ἐάν ὑποδείρας τις ἐκατέρωθεν τὸ δέρμα, κᾶπειτα συναγωγόν κολλησάι δυναθῆ ..." (2).

ΑΡΤΗΡΙΟΤΟΜΙΑ

Εκτός από τη φλεβοτομία για θεραπευτικούς σκοπούς ο Γαληνός αναφέρει και την αρτηριτομία όπως π.χ. η αρτηριτομία πίσω από τ' αυτιά για θεραπεία πολλών παθήσεων της κεφαλής.

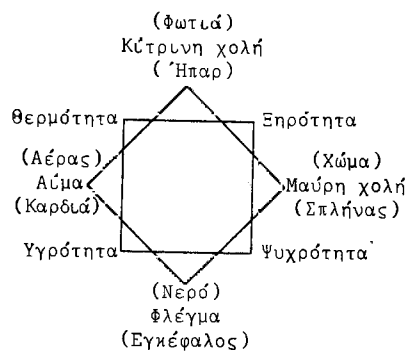
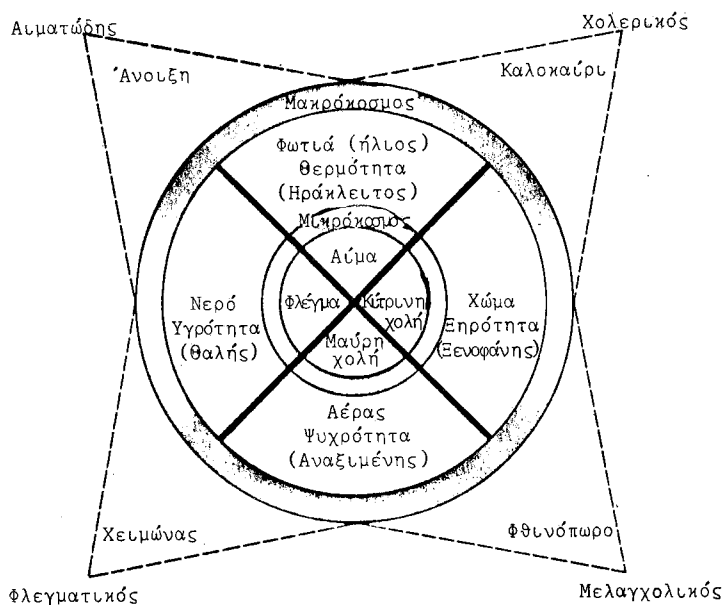
Επειδή η αιμορραγία από μία αρτηριτομία δεν σταματάει εύκολα γιαυτό πολλοί δεν την αποτολμούν καθώς επίσης και γιατί στο σημείο της αρτηριτομίας, μετά βέβαια το σταμάτημα τη αιμορραγίας και το σχηματισμό ουλής δημιουργείται ανεύρυσμα: "... ἤδη δὲ καὶ δι' ἄλλα πάθη περὶ τὴν κεφαλὴν συνιστάμενα χρόνια κέχρηται τινές ἀρτηριτομίαν τῶν ὠτων ὀπισθεν. οὐ μὴν ἐφ' ἑτέρου γέ τινος μορίου πάσχοντος ἐχρήσαντο τῷ βοηθήματι, καίτοι τῶν πολλῶν δεομένων αὐτοῦ μᾶλλον ἢ φλεβοτομίας. ἔνθα γὰρ ἐνοχλεῖ θερμόν αἷμα καὶ πνευματώδες ἐν ταῖς ἀρτηρίαις ἠθροισμένον, ἐνταῦθα χρεῖα τῶν κοινῶν τῷ πάσχοντι μορίῳ τεμνομένων ἀρτηριῶν. ἀλλὰ διὰ τὸ δυσεπίσχετον τῆς ἀρτηρίας οὐ τολμῶσιν οἱ ἰατροὶ διαίρειν τὰς ἀρτηρίας, ὅπου γε καὶ φλεβοτομοῦντες τινές, ὅταν ἀρτηρίαν τρώσωσιν ἐν τῷ παραχρῆμα, δυσχερῶς ἰστῶσι τὴν αἰμορραγίαν, καὶ ὅταν τὰ βέλτεστα πράξωσιν εἰς οὐλήν τῆς διαίρέσεως ἰούσης ἀνεύρυσμα γίνε-ται ..." (3).

(1) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος VIII, σελ. 45.

(2) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος X , σελ. 1014.

(3) Ἄπαντα Γαληνοῦ, Ἐκδοσὴ Kühn, τόμος XI , σελ. 313.

Τελειώνοντας το ιστορικό αυτό πόνημα της Ιατρικής, δεν θεωρώ άσκοπο να περιλάβω με τα παρακάτω δύο σχήματα, αφενός μεν την αναλογία μεταξύ του μακρόκοσμου ή του σύμπαντος και του μικρόκοσμου ή του ανθρώπου που υπήρξε το κέντρο του δόγματος του Πλάτωνα και το οποίο επηρέασε την Ιατρική μέχρι τους νεότερους χρόνους, αφετέρου τη χυμική παθολογία που Ιπποκράτης που κι αυτή βασίλευσε πάνω από δύο χιλιετηρίδες.

Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α Τ Α

Ο ανθρώπινος νους είναι φτιαγμένος με ιστορική αρχιτεκτονική, δέχεται δε καλύτερα την πνευματική τροφή, όταν αυτή του προσφέρεται στο πλαίσιο της ιστορικής εξέλιξης του διδασκόμενου θέματος.

Εκτός από την παραπάνω πρακτική και ωφελιμιστική σκοπιμότητα είναι και ιερή υποχρέωση για κάθε νέο Έλληνα γιατρό να μελετήσει τα Κείμενα των Αρχαίων Ελλήνων Ιατρών.

Αποπειράθηκα να μελετήσω τα κείμενα του Γαληνού σε σχέση με την Ωτορινολαρυγγολογία έχοντας πλήρη επίγνωση των δυσκολιών που θα αντιμετώπιζα. Τους ενδοιασμούς μου όμως νίκησε η επιθυμία να φέρω τις ιατρικές γνώσεις του παρελθόντος στο φως του σήμερα.

Οι άφθονες και λεπτομερείς "ειδικές γνώσεις" σε σχέση με την Ωτορινολαρυγγολογία, που περιλαμβάνονται στα κείμενα του Γαληνού και τις οποίες κατάταξα στα επιμέρους κεφάλαια Ωτολογίας, Ριнологίας, Στοματολογίας, Φαρυγγολογίας, Λαρυγγολογίας, Κεφαλαλγιών, Παρωτίδων, δίκαια θέτουν θέμα πατρότητας της Ωτορινολαρυγγολογίας με κυριότερο, αν όχι αποκλειστικό, διεκδικητή της το Γαληνό.

Για κάθε ένα από τα παραπάνω κεφάλαια της Ωτορινολαρυγγολογίας που κατατάξαμε τις "ειδικές γνώσεις" που βρήκαμε στα κείμενα του Γαληνού αναφέρομε περιληπτικά, επιλεκτικά και αντιπροσωπευτικά, μόνον εκείνες τις γνώσεις, που παρουσιάζουν μια ταύτιση με τη σημερινή πραγματικότητα στην Ωτορινολαρυγγολογία, παρότι διατυπώθηκαν αιώνες πριν.

Ειδικότερα στο κεφάλαιο της Ωτολογίας αναφέρομε ότι ο Γαληνός ξεχώριζε την εξωτερική ωτίτιδα από τη μέση ωτίτιδα με βάση την έκκριση του ωτός και την εποχιακή έξαρση της κάθε μιας. Επίσης ξεχώριζε την εκκριτική από τη μέση ωτίτιδα, ανάλογα με τη σύσταση του εκκρίματος του ωτός, πράγματα που ισχύουν και σήμερα.

Τις βαρηκοίες τις διαίρουσε σ'εκείνες που οφείλονται σε βλάβες του ακουστικού νεύρου και του εγκεφάλου γενικότερα (βαρηκοίες αντίληψης θα λέγαμε σήμερα) και σε βαρηκοίες που οφείλονται σε απόφραξη του έξω ακουστικού πόρου από όγκο ή από βύσμα κυψελίδας (βαρηκοία αγωγιμότητας θα λέγαμε σήμερα). Εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι ο Γαληνός είχε παρατηρήσει και τη βαρηκοία (ακουστική νευρίτιδα σήμερα) που συμβαίνει ως επιπλοκή στην παρωτίτιδα.

Στο κεφάλαιο της Ριнологίας αναφέρει ότι η ρινορραγία πολλές φορές είναι ευεργετική για τον άνθρωπο (πράγμα το οποίο ισχύει και σήμερα όπως π.χ.

στη ρινορραγία λόγω υπέρτασης. Αναφέρει τη στενή σχέση που υπάρχει μεταξύ πολυπόδων ρινός και δακρυοκυστίτιδας. Επίσης στο ίδιο κεφάλαιο αναφέρει και το μικρό χρόνο πώρωσης των καταγμάτων της ρινός και γιαυτό συνιστούσε την έγκαιρη ανάταξη αυτών.

Στο κεφάλαιο της **Στοματολογίας-Φαρυγγολογίας** αναφέρει τη στενή σχέση που υπάρχει στις φλεγμονές μεταξύ των παρισθμίων αμυγδαλών και των λεμφαδένων του μεσεντερίου, πράγμα που παραδεχόμαστε και σήμερα.

Στο κεφάλαιο της **Λαρυγγολογίας** αξίζει να σημειωθεί η μεγάλη λεπτομέρεια με την οποία ο Γαληνός περιγράφει τα διάφορα μέρη του λάρυγγα. Περιγράφει τους χόνδρους του λάρυγγα καθώς επίσης και τις διαρθρώσεις μεταξύ τους. Τους μυς του λάρυγγα τους διαιρεί σε αυτόχθονες και ετερόχθονες, τους δε αυτόχθονες σε κλείνοντες και ανοίγοντες τη σχισμή της γλωττίδας. Σχετικά με την κινητική νεύρωση του λάρυγγα δέχεται ότι γίνεται μέσω του πνευμονογαστρικού νεύρου και αποδεικνύει αυτό με την αφωνία που προκαλείται σ' ένα ζώο όταν επιδέσουμε το αγγειονευρώδες δεμάτιο του τραχήλου, από όπου ως γνωστό περνάει και το πνευμονογαστρικό νεύρο. Σχετικά με το μηχανισμό της παραγωγής της φωνής ταυτίζεται σχεδόν πλήρως με τη σημερινή παραδεγμένη μηχανική θεωρία. Δέχεται ότι οι άνθρωποι κατασκευάζοντες πνευστά μουσικά όργανα μιμούνται ακριβώς την εσωτερική κατασκευή του λάρυγγα. Κάνει σαφή περιγραφή της οξείας (ιογενούς) καταρροϊκής λαρυγγίτιδας και επισημαίνει τη βραχεία διάρκεια αυτής καθώς επίσης και τον απειλούμενο κίνδυνο πνιγμονής.

Επίσης στο Γαληνό ήταν γνωστή και αναφέρεται, η ευεργετική επίδραση των υδρατμών στη λαρυγγίτιδα και γενικότερα στις παθήσεις του αναπνευστικού συστήματος για ρευστοποίηση και αναγωγή των πτυέλων.

Στο κεφάλαιο **Κεφαλαλγιών** αναφέρει και την κεφαλαλγία που οφείλεται σε οξεία παραρρινοκολπίτιδα, γιατί έτσι εξηγείται η υποχώρηση της κεφαλαλγίας που αναφέρει όταν εξέρχεται πύον από τις ρινικές θαλάμους.

Στο κεφάλαιο περί **Παρωτίδων** αξίζει να σημειωθεί ότι ο Γαληνός είχε παρατηρήσει τη σκληρία και το βαθός των παρωτιδικών φλεγμονών και αποστημάτων (όχι εύκολος κλυδασμός και προς τα έξω παροχέτευση λόγω της ισχυρής τραχηλικής-παρωτιδικής πριτονίας).

Ο Γαληνός κάνει σαφή διαχωρισμό της χρήσης των φαρμάκων ανάλογα με το όργανο που φλεγμαίνει. Αναφέρει ότι το φάρμακο που χρησιμοποιείται στις φλεγμονές των ώτων δεν είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί και στις φλεγμονές των οφθαλμών. Χρησιμοποιεί την κωδεΐνη τόσο για την υπνωτική ενέργειά της όσο και για την αντιβηχική της ενέργεια στις παθήσεις του ανώτερου αναπνευστικού συστήματος.

Στο Γαληνό επίσης δεν είναι άγνωστες και οι πλαστικές δερματικές επεμβάσεις για διόρθωση ανωμαλιών της ρινός, των ώτων και των χειλέων.

CONCLUSIONS

The human mind has been created with an architectural historical precision in such a manner as to adopt comprehensively the intellectual stimuli, when the latter is being offered to it in the framework of the historical evolution of the subject taught.

However, notwithstanding this truism, of the practical and utilitarian value expounded above, it is equally important, and as a matter of fact a sacred duty for every Greek graduate of the medical profession to indulge in the study of the writings of the ancient Greek physicians.

I attempted to study the collected works of Galen in as far as Otolaryngology is concerned, being, of course, conscious of the difficulties involved. Nevertheless, my inhibitions were overcome by the desire to re-discover and bring to fore the medical knowledge of the past.

The wealth and in fact the detailed "specialized knowledge" on Otolaryngology included in the works of Galen, and which I have classified in the following pertinent chapters, Otology, Rhinology, Stomatology, Pharyngology, Headache, Parotids, justly support the notion that the father of Otolaryngology was Galen, or at least could be claimed that he is its main founder.

For each of the above cited chapters on Otolaryngology where I classified the corpus of the "specialized knowledge" found in Galen's works, I present in an abstract, selective and representative form, those informations only which do have a relevance to Otolaryngology as it is practiced today, in spite the fact that were advanced centuries ago.

To be more precise, I do refer to the fact that Galen was distinguishing the external otitis from the media one, on the basis of the ear's secretion and the seasonal increase of each of them. He was also differentiating the serous otitis from the acute media one on the basis of the ear's secretion, a practice valid still today.

Hearing losses were divided into two categories. Those caused by damages to the acoustic nerve and the brain in general (the ones today called sensorineural hearing losses), and those which owed their existence to the obstruction of the external auditory canal from tumor or ear wax, (conductive hearing losses as the present day terminology). Further it is worth mentioning as well that Galen had observed that the hearing loss

(acoustic neuritis in contemporary bibliography), which occurs as a complication to the parotitis.

In the Rhinology chapter Galen says that the epistaxis on many occasions is beneficial, something which is accepted in the present day medical sciences, (for instance in the epistaxis due to high blood pressure). He correlates the link existing between nasal polyps and infection of lacrimal sac. In the same chapter he also refers to the limited time needed for the callousness of the nose fractures and therefore he recommended their timely reduction.

In the section of Stomatology-Pharyngology he refers to the close relation existing in the inflammations of the faucial tonsils and the lymph nodes of mesentery and Peyer's patch which still holds valid.

In the Laryngology chapter is worth mentioning the great detail by which Galen describes the various parts of the throat. He describes the cartilages of the throat as well as their articulations. The throat muscles he divides in intrinsic and extrinsic ones, the former as constrictors and dilators the glottis. As far as the nerve supply of the throat is concerned Galen believes that occurs through the vagus nerve and he proves this with the aphonia which is created to an animal when we bandage the carotid sheath, from where pass and the vagus nerve. And his theory of mechanism involved in the voice process corresponds with the present day accepted mechanical theory. He accepts that the ones who make wind instruments are imitating exactly the inner structure of the throat. He makes a precise description of the acute (viral) laryngitis and underlines its short duration as well as the imminent danger of suffocation.

Galen also was aware and he writes about the beneficial influence of the vapors to the laryngitis and to the infections of the respiratory system for the liquidation and bringing up of sputa. In the chapter dealing with headaches he refers to the headache which is due to the acute infection of sinuses paranasales, because in that way the headache subsides when pus comes out of the nasal vestibules.

In the chapter on parotids we should emphasize that Galen had observed the hardness and the deepness of the infections of the parotids and abscesses (that is the not easy extrication of the pus due to the strength of the cervical-parotidea fascia).

Galen makes a definite separation of the application of medicine in accordance with the organ it inflames. He says that the medicine which is administered in the inflammation of the ear is not possible to be ap-

plied and in the inflammations of the eye. He uses codeine for its hypnotic qualities as well as its anticoughing ones in the diseases of the respiratory system.

And in the author we do find the use of cosmetic operations for the reconstruction of nose, ears and lips disorders.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΡΕΤΑΙΟΣ Θ.: Η χειρουργία παρ' Ἑλλησιν (1879).
- ΓΑΛΗΝΟΣ: Ἄπαντα. Ἐκδοση Κῆην.
- ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ Γ.Ε.: Η εξέλιξις της ωτορινολαρυγγολογίας ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι καὶ τοῦ 19ου αἰῶνος (1946).
- ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ Ε.Α.: Περί τῶν πολυπόδων τῆς ρινός παρ' ἀρχαίοις Ἑλλησιν ἰατροίς (1911).
- ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Θ.Δ.: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ὠτορινολαρυγγολογίας. Ἀθήναι (1935).
- ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Θ.: ὠτορινολαρυγγολογία. Ἀθήναι (1952).
- ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ε.: Ἱστορία τῆς Φαρμακευτικῆς. Ἀθήναι (1948).
- ΖΕΡΒΟΣ, ΣΚΕΥΟΣ: Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς. Ἀθήναι (1914).
- ΚΟΥΖΗΣ Α.Π.: Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς. Ἀθήναι (1929).
- ΚΟΥΜΑΡΗΣ Ι.: Ἱστορία τῆς Ανατομικῆς ἐν Ἑλλάδι. Ἀπὸ τοῦ περιοδικοῦ "Ἀκαδημαϊκὴ Ἱατρικὴ" (1939).
- ΚΥΤΤΑΡΙΟΛΟΣ Ε.: Περί ἐξελίξεως τῶν κλάδων Λαρυγγολογίας, ὠτολογίας καὶ Ρινολογίας. Ἀθήναι (1900).
- ΛΑΜΠΡΟΥ Κ.: Περί σικυῶν καὶ σικυάσεως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ἀθήνα (1895).
- ΛΕΞΙΚΟ: Μεγάλῃ Σοβιετικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια.
- ΛΕΞΙΚΟ: Γάθη Ἀνθ. Λεξικόν Ἑλληνικῆς Γλώσσης (1835).
- ΜΕΡΜΗΓΚΑΣ Κ.: Ἱστορία τῶν Ἐπιστημῶν. Ἀθήναι (1940).
- ΜΟΥΤΟΥΣΗΣ Κ., ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Δ.Σ.: Περί τῆς ἱστορίας, τῆς αἰτιολογίας καὶ τῆς θεραπείας τῆς οζαίνης. Ἀθήναι (1917).
- ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ Π.Ε.: Ἡ θεραπεία τῶν κακώσεων τῆς ρινός παρὰ τοῖς Ἀρχαίοις Ἑλλησιν. Ἀθήναι (1958).
- ΠΟΥΡΝΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Γ.: Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς (1928, 1952).
- ΤΟΥΛΙΑΤΟΣ Δ.: Ἡ Ἑλληνικὴ Ἱατρικὴ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων. Ἀθήναι (1954).
- ΧΡΥΣΙΚΟΣ Ι.: Ἡ ὠτορινολαρυγγολογία διὰ τῶν αἰῶνων. Ἀθήναι (1935).
- ΧΡΥΣΙΚΟΣ Ι.: Ἐπίτομος ὠτορινολαρυγγολογία. Ἀθήναι (1960).
- BORDEAN J.: Recherches sur l'histoire de la medecine. Montpellier (1881).
- BOUILLTE J.: Histore de la medecine. Paris (1883).
- CASTIGLIONI ART.: Storia della Medecina (1927). Ἑλληνικὴ μετάφρασις ἀπὸ Γ. Ἀθανάσινα κ.λ.π. Εἰσαγωγή-Συμπληρώματα ἀπὸ Ν. Παπασπύρου. Ἀθήναι (1961).

- SARTON G.: Galen of Pergamon. Univ. of Kansas Press (1954).
SIEGEL R.E.: Galen's system of Physiology and Medicine. New York-Base! (1968).
SIEGEL R.E.: Galen on sense pepseption. New York-Base! (1970).
WALZER R.: Galen on Jews and Christians. Oxford (1949).

